

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

hulki cevizoğlu

bırakmayı düşündüm

bir devrimciyle röportajlar

İLK BASKI
25.000
adet

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

İSİM
YAYINLARI

Hulki CEVİZOĞLU

**BIRAKMAYI
DÜŞÜNDÜM**
(Bir Devrimciyle
Röportajlar)

İSİM
YAYINLARI

Ankara, Şubat 2011

**Bıramayı Düşündüm
(Bir Devrimciyle
Röportajlar)**

İsim Yayın No:8
Yayıncı sertifika No: 19154
ISBN: 978-605-61501-6-6

© İsim Yayınevi tüm hakları saklıdır

Yayın Yönetmeni: İsmail Samgam
Sayfa Tasarımı: İsim Yayınevi
Kapak Tasarımı: İsim Yayınevi
Baskı ve Cilt: BRC Matbaası, Ankara

Bıramayı Düşündüm (Bir Devrimciyle
Röportajlar) /Hulki Cevizoğlu
1. Baskı XIV+274 S. 13.5x21.5
ISBN: 978-605-61501-6-6

İsim Yayınevi
Adres: Yüksel Cad. 34/A
Kızılay/ANKARA
e-mail: info@isimyayinlari.com
Tel: 0312 433 77 17 Faks: 0312 435 43 96

Bu baskının bütün hakları Ezel Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. **İsim Yayınları Ezel Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti.**'nin markasıdır. İsim Yayınlarının yazılı izni olmaksızın kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

*“Bırakmayı düşünmeyen”
Mustafa Kemal
ve
dirençli yeni Mustafa Kemal’lere...*

ÖNSÖZ YERİNE

BIRAKMAYI DÜŞÜNDÜ, PEKİ NİÇİN BIRAKMADI?

İktidardaki AKP'nin (Adalet ve Kalkınma Partisi) medyadaki yoğun baskıları ve kendine korkuyu görev edinen medya patronları yüzünden televizyonlara çıkamayınca, boş durmadım.

Bir "röportaj gazetecisi" olarak madem ki ekranlarda röportaj yaptırılmıyor, o halde ben de en büyük röportajı yapmalıydım. Yanıtım böyle olmalıydı. 2008 yılında tasarlayıp temelini attığım çalışmamı 2010'da hızlandırdım ve şimdi tamamladım.

Elinizdeki bu eser, Mustafa Kemal Atatürk ile yaptığım röportajların ilk bölümü. 1918 ile Cumhuriyetin ilanı olan 29 Ekim 1923'e kadarki dönemi kapsıyor. Bundan sonraki röportajlarım 1923 sonu ile Atatürk'ün ölümüne kadar, 10 Kasım 1938'e kadarki dönemi kapsayacak.

Kitabın adı: "Bırakmayı Düşündüm." Alt başlığı ise, "Bir Devrimciyle Röportajlar."

Büyük bir devrimci olan Mustafa Kemal'le (o tarihlerde Atatürk soyadını almamıştı) yaptığım röportajın birçok bölümü gerçekten dudak uçuklatacak nitelikte.

Bizler Atatürkçü olana da olmayana da meğerse onu nasıl tanıtmışız. Bunca araştırma yapan ben bile, bir Atatürkçü olarak bunu söyleyecek durumda isem, Atatürk'ü az tanıyan ya da karşı olanlar iyice şaşkınlığa düşecek demektir.

Atatürkçü olan da olmayan da, kimi zaman "Biz öyle bilmiyorduk" şaşkınlığına düşecek. "Bu doğru mu?" diye soracak... O zaman dipnotlardaki kaynaklara mutlaka bakınız.

Bu kitap, Atatürk hakkındaki algılarımızı sarsacak ve yepyeni bir boyut kazandıracak. Ama hiçbir açıklaması ve öğreneceğimiz yeni gerçekler O'nun büyüklüğünü azaltmayacak. Yalnızca daha sağlıklı bilgiler edinmemizi, bilimsel çalışmalar ile tartışmalarda daha sağlam zeminlere oturmamızı sağlayacak.

Bu çalışmayı yaparken, çok şaşırdığım anlarda danıştığım dostlarıma şunu sordum: "Bir Atatürkçü Atatürk'ü sansürleyebilir mi?"

Bana çok ters gibi gelen kimi açıklamalarını –günümüzün koşullarını gözeterek- sansürlemeli miydim? Beni günlerce düşündüren bu konuda kesin kararımı şöyle verdim:

"Sansür, Atatürk'ün hedef koyduğu çağdaş uygarlık ilkesine aykırıdır. Hele hele sansürü Atatürk'e uygulamak çok daha büyük bir ihanet olur. Kimi zaman Atatürkçü geçinenler, kraldan çok kralcı olarak ona bile sansür uygulamışlar ama, ben bunu yapmamalıyım. Bu kitabın önemli bir iddiası da, tabuları yıkmasıdır. Atatürkçü olmak ile Atatürkçülükten geçinmek arasında büyük fark vardır. O'nu hiç kimse kendi emellerine alet etmemelidir. Ne dediyse, günün koşullarını da belirterek halka doğrudan sunmalıyız."

İşte bu düşüncelerle elinizdeki eser oluştu. Lütfen okurken bu sözlerimi de hatırlayınız...

Bu eser, çocuklarınıza ve geleceğe bırakabileceğiniz, tarihin tozlu sandıkları içinden süzülüp gelen gerçekleri içeriyor.

Nelerle karşılaşacaksınız ona bakalım.

Günümüzün devlet adamları gazetecilere çok farklı yaklaşıyor; acaba onun davranışı nasıldı?.. O gün olduğu gibi bugün de suçlandığı gibi gerçekten İttihatçı mıydı?.. Doğum tarihi 1880 mi, 1881 mi?.. Ermenileri sürdü mü?.. Aydınlarımız için neler söyledi?.. Devrimin hedefi neydi?.. Sürekli Devrim mi istedi?.. Musul ve Irak'ın yarısını nasıl almak istedi, nerede açıkladı?.. Komünizm ve Bolşevikliği istedi mi?.. İstanbul'da ajan tuzağına nasıl düştü?.. Karga kovaladığı tarlanın ne tarlası olduğunu bilen var mı?.. İçki yasağını savundu mu?.. "Milyonlarca Türkü öldürdük" sözünü ne demek istedi?..

Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılara karşı 100 bine karşılık 10 bin mi zayıat verdik?.. "Türkiye Türklerindir!" sözünü ne zaman ve niçin söyledi?.. Almanya ile Amerika arasında bir "mandacılık" tercihi yaptı mı?.. "Ahır yemliğindeki köpek devletler" sözünü kime söyledi?..

Kürtler için "yerel özerklikler" istedi mi?.. Hatay'ı, Musul'u ve Irak'ın yarısını almak isterken Batı Trakya almak istemedi mi?.. "Devletin dini İslam olsun" dedi mi, arkasından ne yaptı?.. Kimler için "tepeler ve öldürürüm" dedi?.. Şapka ile namaz kılma olayı neydi?.. Cihat sözünü etti mi?..

30 Ağustos Taarruzunun gecikme nedeni neydi?.. "ABD'nin ideali bizim idealimizdir" dedi mi?..

90 yıl önceki "Sarı Öküz" olayı ve M. Kemal'e Ergenekon Operasyonu!..

İlk hedef Akdeniz'di; peki ikinci ve üçüncü hedef neydi?..

Bugün Atatürkçüler "Kuvvetler Ayrılığının" dirençli savunucusu, peki M. Kemal niçin "kuvvetler birliği"ni uyguladı ve "kuvvetler ayrılığı" ilkesini hangi sözlerle yerden yere vurdu?..

Yaşamının en mutlu anı neydi?.. Kurtuluş Savaşı'na yeniden başlamayı düşündü mü?

"Hürriyet ve bağımsızlık benim karakterimdir"sözünü nerede söyledi?.. Hangi konuda gazetecilere "Konuşacağımız şeyler gizli kalacaktır" dedi?.. "Anadolu halkı benimle birlikte yürümedi" dedi mi?.. "Tam bağımsızlık" kapsamında, "Ekonomik sefaleti anlamayan bedbaht hayvanlar" sözünü kimler için söyledi?.. Kimin için "Dünya bekçiliği için milleti doğrattı" dedi?.. "Savaş bir cinayettir" sözü ile neyi kastetti?.. Örtünme konusunda tavrı neydi?..

Ve, "Sorumluluğu bir arkadaşına bırakarak inzivaya çekilmeyi düşündüm" dedi mi?..

Haydi, tarihi bir yolculuk yapalım ve bir biz o tarihlere gidelim; bir O bugüne gelsin..

Hulki Cevizoğlu

Ankara, 24 Ocak 2011

HULKİ CEVİZOĞLU

PROFESYONEL YAŞAMI:

Gazeteci-TV program yapımcısı Hulki Cevizoğlu (1 Mayıs 1958), A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde **"Siyaset Bilimi"** lisansı ve **"İşletmecilik"** yüksek lisansını tamamladı. 1981'de gazeteciliğe başladığı **Hürriyet**'te aralıksız 8 yıl çalıştıktan sonra çeşitli basın kuruluşlarında muhabir ve yönetici olarak görev yaptı. Cevizoğlu, 1994'te başladığı **"Ceviz Kabuğu"** programını **çeşitli televizyonlarda** 16 yıl sürdürdü. AKP İktidarının sindirmesi sonucu hiçbir televizyonda program yapamıyor. **Yeniçağ Gazetesi**'nde köşe yazıları yazıyor. Hulki Cevizoğlu'nun programları yüksek öğretimde bazı derslerde incelenmekte ve bazı doktora tezlerinde kaynak oluşturmaktadır. **36 adet kitabı** bulunan Cevizoğlu'nun verilen ödüller arasından **kabul ettiği 100'ü aşkın ödülü** bulunmaktadır.

ÖDÜLLERİ:

Verilen ödüller arasında Hulki Cevizoğlu'nun *kabul ettiği* bazı ödüller:

Yılın Gazetecisi (Giresun Üni. Kültürel Faaliyetler Topluluğu-2009); **Türkçe'yi En Etkin Kullanan Biliminsanı** (Doğu Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fak.-KKTC-2009); **En Çok İzlenen Tartışma Programı** (Özel Arı Okulları-2008); **En İyi Araştırmacı Gazeteci** (Büyük Gençlik Derneği-2008); **Yılın Tv Haber Programı** (Güney Marmara Gazeteciler Cemiyeti-2007); **Zirve-deki Tartışma Programı** (Maltepe Üni. İletişim Fak.-2007); **En Başarılı Tartışma Programı** (Gazi Üni. Uluslararası İlişkiler

Araştırma Topluluğu-2007); **En İyi Tartışma Programı** (Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu-2007); **TV Haber Programı Dalında "Yılın Yıldızı"** (Yıldız Teknik Üni.-2006); **Yılın İlkeli ve Onurlu Gazetecisi** (Cumhuriyet Üni.-2005); **En İyi Tartışma Programı** (Kabataş Erkek Lisesi); **2005 Yılı Televizyon Program Yapımcısı** (Türk Ocakları Tekirdağ Şb.-2005); **En Başarılı Tartışma Programı** (Gaziosmanpaşa Üni.-2005); **Mülkiyeliler Onur Ödülü** (A. Üni. SBF.-2005); **Yılın Köşe Yazarı** (İnönü Üni.-2005); **Toplumsal Sorumluluk Medya Başarı Ödülü** (Fırat Üni.-2005); **Yılın Kemalist TV. Programı** (Uluslararası Kıbrıs Üni.-KKTC-2005); **Yılın En İyi Tartışma Programı** (Özel Radyo ve Televizyon Yayıncıları Derneği-2005); **Yılın Kuvvacısı** (internetajans.com-2004); **En Başarılı Ulusal Tartışma Programı** (Türkiye Kamu-Sen Giresun Şb.-2004); **Yılın Tartışma Programı** (İstek Bilge Kağan Okulları-2004); **Tv Haber Programı Dalında Yılın Sembölü** (Özel Semböl İ.Ö.O.-2004); **İlkeli Gazeteci** (Sivas Cumhuriyet Üni. Atatürkçü Düşünce ve Türk Dili Toplulukları-2004); **En İyi Tartışma Programı** (Girne Amerikan Üni.-KKTC-2004); **En Beğenilen Tartışma Programı** (Maltepe Üni.-2004); **En İyi Tartışma Programcısı** (Türk Ocakları Trabzon Şb.-2004); **En İyi Tartışma Programcısı** (13 İletişim Fakültesi Dekanının Özel Ödülü-2004) (Türkiye'de İlk); **En İyi Tartışma Programı** (Polis Akademisi-2004); **En İyi Tartışma Programı** (Uludağ Üni. Uluslararası İlişkiler Topluluğu-2004); **Yılın Atatürkçüsü** (Atatürkçü Düşünce Derneği, D. Şb.-2004); **Yılın TV Programı** (Niğde Üniversitesi-2004); **Yılın Tartışma Programı** (Türk Eğitim-Sen-2004); **Yılın En İyi Tartışma Programı** (Özel Radyo ve Televizyon Yayıncıları Derneği-2004); **En Beğenilen TV. Program Yapımcısı** (K.T.Ü. İşletme ve Ekonomi Kulübü-2003); **Yılın Tartışma Programı** (İ.Ü. Diplomasi Kulübü-2003); **En İyi Haber Programcısı** (Gazi Üni. Uluslararası İlişkiler Araştırma Topluluğu-2003); **Ulusal Televizyon Açık Oturum ve Söyleşi dalında 2002 Yılıının En Başarılı İletişimcisi** (Selçuk Üni. İletişim Fakültesi-2003); **Basın Onur Ödülü** (Cumhuriyetçi Gençlik Platformu-2003); **Ziyad Nemli Büyük Ödülü** (Trabzon Gazeteciler Cemiyeti-2003); **Türk Dünyası'na Hizmet Ödülü** (Türk Dünyası Yazarlar ve Sanatçılar Vakfı-TÜRKSAV-2003); **En Çok İzlenen Tartışma Programı** (H.Ü. Bes. ve Diy. Kulübü-2002); **En Beğenilen TV Program Yapımcısı** (B.Ü. İşletme ve Ekonomi Kulübü-2002);

Yılın En İyi Araştırma Programı (İ.Ü. Bilgisayar Kulübü-2002); **Açık Oturum Dalında 2001 Yılıının En Başarılı İletişimcisi** (Selçuk Üni. İletişim Fakültesi-2002); **2002 Karaman Türk Dili Ödülü** (Karaman Valiliği-2002); **En İyi Haber ve Tartışma Programı** (A.Ü. Hukuk Fakültesi Birleşik Hukukçular Kulübü-2002); **Medyanın En İyileri, 2001 Yılı En İyi Tartışma Programı** (Özel Radyo ve Televizyon Yayıncıları Derneği-2002); **En Beğenilen Tartışma Programı** (M.Ü. İletişim Fakültesi-2001); **Araştırma dalında 2000 Yılıının Bilişimcisi** (İ.Ü. Bilgisayar Kulübü-2001); **Başarı Ödülü** (Aydın Gaz.Cem.-2001); **Türk Kültürüne ve Sosyal Hayatına Hizmet Eden TV Prog.** (Türk Ocakları-2000); **Televizyon Söyleşi dalında 1999'un Başarılı İletişimcisi** (İ.Ü. İletişim Fakültesi-1999); **Gazetecilik dalında Yılın Altın Adamı** (Anadolu Basın Birliği-1999); **Televizyon Söyleşi dalında 1998'in Başarılı İletişimcisi** (İ.Ü.İletişim Fakültesi-1998); **1998 Sedat Simavi Televizyon Ödülü** (T.Gazeteciler Cemiyeti-1999); **Medyada Hoşgörü Ödülü** (Ç.Kale Onsekiz Mart Üni.-1998); **Televizyon Söyleşi dalında 1997'nin Başarılı İletişimcisi** (İ.Ü. İletişim Fakültesi-1997); **Yılın Gazetecisi** (Gazeteciler Cemiyeti-1997) (Tüm Medya içinde yalnızca tek kişiye verilen ödül); **Jüri Özel Ödülü** (Doğu And. Gaz. Cem.-1997); **TV Tartışma dalında Yılın Televizyoncusu** (T.Yazarlar Birliği-1997); **Cengiz Polatkan Ödülü** (RTGD-1997); **Haber dalında Yılın Gazetecisi** (ÇGD-1987); **Haber dalında Yılın Gazetecisi** (ÇGD-1986).

KİTAPLARI:

Bırakmayı Düşündüm (Bir Devrimciyle Röportajlar) (2011, 1. Baskı 25.000 Adet), **Türkiye Sürgünleri** (Ceviz Kabuğu'ndan Canlı Yayın) (2010, 1. Baskı 10.000 Adet), **Musalla Taşındaki Türkiye** (Ey Türk İstikbâlinin Evlâdı-4) (2010, 2. Baskı 9.000 Adet), **Masonluk ve Rotaryenlik** (2010, 12. Baskı), **Kod Adı: 68** (68'lilerin Dünü Bugünü) (2009, 3. Baskı 27.000 Adet), **Bütün Kaleler Zaptedilmedi** (Attila İlhan'la Birkaç Saat) (2009, 22. Baskı), **Ceviz Kabuğu** (Geçmiş Zaman Olur Ki) (2009, 1. Baskı 10.000 Adet), **Güneşi Beklerken** (Ey Türk İstikbâlinin Evlâdı-3) (2009, 1. Baskı 10.000 Adet), **İşgal ve Direniş** (Belgelerle 1919) (Öğrenciler İçin) (2008, 1. Baskı 15.000 Adet), **Ey Türk İstikbâlinin Evlâdı!** (2008, 5. Baskı

30.000 Adet), **Altın ve Suikast (Bergama ve Alman Vakıfları Olayı)** (2008, 3. Baskı), **Türkiye ve Türkçe Üzerine Oynanan Oyunlar** (2008, 3. Baskı), **Yakın Zamanlar Tarihi (Ne Dedik, Ne Oldu!)** (2008, 3. Baskı 27.000 Adet), **1919'un Şifresi (Gizli ABD İşgalinin Belge ve Fotoğrafları)** (2007, İlk Baskı 50.000 Adet), **Ey Türk İstikbâlinin Evlâdı!-2** (2007, 1. Baskı 20.000 Adet), **Tarih Türkler'de Başlar** (2007, 6. Baskı), **İşgal ve Direniş (1919 ve Bugün)** (2007, 3. Baskı 101.000 Adet), **Türk Olmak** (2006, 6. Baskı), **Vatikan (Batı'dan Gelen Tehlike)** (2005, 1. Baskı 10.000 Adet), **Misyonerlik ve Siyasal Hıristiyanlık** (2005, 1. Baskı 10.000 Adet), **Uzaylılardan Vahiyler!** (2003), **Taze Yazı Kokusu** (2003, 2. Baskı), **Amerika'nın Körfez Savaşı** (2003, 2. Baskı), **28 Şubat: Bir Hükümet Nasıl Devrildi** (2003, 3. Baskı), **Kur'an Şifrecilerine Cevaplar Edip Yüksel : "Çöpe At"** (2002, 9. Baskı), **Türkçe İbadet** (2002, 3. Baskı), **Sözümün Özü (Oğulcan Cevizoğlu'nun Resimleriyle)** (2002), **Yaşar Nuri Öztürk'e Soruyorum** (2002, 2. Baskı), **Generalinden 28 Şubat İtirafı: "Postmodern Darbe"** (2001), **Eşekli Kütüphaneci** (2000), **Nurculuk** (1999), **Lider Troyka** (1999), **Özelleştirme** (1998, 3. Baskı), **Yaşar Nuri Öztürk** (1998), **Vicdanımızı Yastık Yapıp Yatıyoruz** (1998), **Şeyhler, Müritler ve Yalancı Peygamberler** (1997), **Misyon** (1987).

İÇİNDEKİLER

BUGÜNÜN KARANLIKLARI, AHLAKSIZLIKLARI VE ŞARLATANLIKLARI	1
SIVAS KONGRESİ MUKADDES CEREYANDIR	6
GAZETECİ M. KEMAL: "DEVİRİMİN HEDEFİ MİLLİ HÂKİMİYETTİR"	33
TAM –MİLLİ- BAĞIMSIZLIK!	39
BAĞIMSIZLIK İÇİN MUTLAKA KAN DÖKMEK İSTEMİYORUZ	46
MİLLİ ORDUNUN MANEVİYATI VE AZMİ KUVVETLİ, HAZIRIZ!	60
HANI ORDUMUZ HAZIRDI?	61
BİR İNSAN KALBI İÇİN EN DERİN SAADET VE İFTİHARI DUYDUM	65
100 YIL ÖNCE, M. KEMAL'E ERGENEKON OPERASYONU!	67
MİLLİ TARİHİN BAŞLANGICI	87
BUNUN ÖTESİ HİZMETKÂRLIKTIR!	88
İnebolu'dan Sonra SAMSUN BOMBALANIYOR.	93
AMERİKA'DAN TÜRKİYE'YE NOTA: ŞİRKETLERİMİZİ ÇALIŞTIRMİYORSUNUZ!	95
MR. YAVEL'İN MEZALİM YALANINA İNANDILAR	98
BU ASİL MİLLETİN HİZMETKÂRI OLMAK BÜYÜK ZEVKTİR	99
İzmir'i aldıktan sonra açıklıyor: MUSUL VE IRAK'IN YARISINI DA ALMADAN DURMAYACAĞIM!	100
İNGİLİZLER İSTANBUL'U TERK ETMEZSE HARP EDECEĞİZ	104
"BÜYÜK TAARRUZ" (SALDIRI) SİYASİ NEDENLERLE GECİKTİ!	106
İNGİLTERE'NİN BOĞAZLAR VE TRAKYA OYUNLARI	116
AMERİKAN SERMAYESİNE ÖNEM VERİYORUZ	124
GAZETECİLİK YAPIYORSUNUZ!	131

VAHİDETTİN, TÜRKİYE'NİN İDAM KARARINI AYAĞA KALKARAK BÜTÜN ENDAMIYLA KABUL ETTİ!.....	133
HER FAALİYETİM, AVRUPA'DAN NEFRET ETMEDİĞİMİN BİR DELİLİDİR	135
KONUŞACAĞIMIZ ŞEYLER GİZLİ KALACAKTIR!.....	141
SADECE NAPOLYON'U DEĞİL, BÜTÜN BÜYÜK STRATEJİ UZMANLARINI İNCELİYORUM	208
AMERİKAN MİLLETİNE SESLENİŞ!.....	211
ANLAŞMA OLMAZSA, KORKMADAN YENİDEN SAVAŞIRIZ!.....	224
ULUSAL EGEMENLİK, ULUSUN NAMUSUDUR	227
BALIKESİR'DE HUTBESİ!.....	229
BİZE ÇİN'LİYMİŞİZ GİBİ DAVRANMAYIN!.....	237
EKONOMİK ESARETİ ANLAMAYAN BEDBAHT HAYVANLAR!.....	242
MİLLETİMİ MÜCAHEDEYE SEVK ETTİĞİM İÇİN HİÇBİR VİCDAN AZABI DUYMUYORUM!.....	255
AHIR YEMLİĞİNDEKİ KÖPEK DEVLETLER.....	257
CUMHURİYETİN İLANINA BİR AY KALA.....	269

BUGÜNÜN KARANLIKLARI, AHLAKSIZLIKLARI VE ŞARLATANLIKLARI¹

Hulki Cevizoğlu: Başımızdaki bunca dert ve sıkıntı ile ne-reye doğru gidiyoruz?..

Mustafa Kemal: Her şeye rağmen muhtakak bir nura doğru yürümekteyiz.

Hulki Cevizoğlu: Gençlikten umutlu musunuz?

Mustafa Kemal: Bende bu imanı yaşatan kuvvet, yalnız, aziz memleketim ve milletim hakkındaki sonsuz sevgim değil, bugünün karanlıkları, ahlaksızlıkları, şarlatanlıkları içinde sırf vatan ve hakikat aşkı ile ışık serpmeye ve aramaya çalış-
san bir gençlik gördüğündendir. (...)

SİYASET VE “GÜÇLÜ ORDU” İLE İLGİLİ DERİN DÜŞÜNCELER

Hulki Cevizoğlu: Siyasetle ilgilenmeye ne zaman başladınız?

¹ Mustafa Kemal'in 24 Mayıs 1918'de Ruşen Eşref'e (Ünaydın) armağan ettiği fotoğrafın üzerine yazdığı yazı(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 2 (1915-1919), Kaynak Yayınları, İstanbul, Mayıs 1999, s.170. (*Belleten*, Cilt: VII, Sayı: 28, 1. Teşrin 1943, Özel Sayı, iç kapak; Ruşen Eşref Ünaydın, *Atatürk'ü Özleyiş*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1960, s. 16; Sadi Borak, *Ata ve İstanbul*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1983, s.73; Sadi Borak, *Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları (1899-16 Mayıs 1919)*, Kaynak Yayınları, İkinci Basım, Ağustos 1998, s.124; P. Alb. (E) Fethi Zapsız, "Kemalizmin Temel Düşünceleri Tarihi İnkılâplar ve Türk Milliyetçiliği'ne Toplu Bir Bakış", *Doğumunun Yüzüncü Yılında Atatürk*, Türkiye Muharipler Derneği Yayınları, Ankara, 1981, s.287.)

Mustafa Kemal: Ben siyasetle yalnız 329 senesinde (1913-1914) Sofya ve aynı zamanda Belgrad ve Çetine askeri ataşeliklerinin üzerimde bulunduğu bir sene boyunca ilgilendim ve ilgilenme tarzım da sırf siyasi olmayıp askeri-siyasi bir ilgilenmeydi. Bu görev sürem hariç tutulursa, bütün hayatım Trablusgarp'te, Balkan Muharebesi'nin son safhasında, şimdiki harpte muharebe meydanlarında askerlik işleriyle uğraşmakla geçmiştir.

Dolayısıyla kendimde ordulardan ve muharebelerden ve askeri kanaatlerden bahsetmek için çok geniş yetki görüyorsam da, siyasetten bahsetmeyi bu işle ilgilenenlere bırakmayı uygun bulurum. Bununla birlikte bu ifademle aziz vatanımızın ve **bedbaht milletimizin** selamet ve menfaatıyla ilgisi itibariyle, devletimizin benim de içinde yaşamakta bulunduğum devrin çeşitli safhalarında **genel siyaset ahengine katılma şeklini düşünmemiş olduğumu söylemek istemiyorum.**

Bu hususta çeşitli zamanlara ait **derin düşüncelerimin** ve bu düşüncelerin icap ettirdiği incelemenin özetini ve neticesini ifade etmek lazım gelirse diyebilirim ki, ben "**Her türlü siyasetin her türlü manasıyla en çok kuvvetli olmakta bulunduğunu**" kabul ederim. "En çok kuvvetli olmak" deyiminden maksadımın yalnız silah kuvveti olduğunu sanmayınız. Tersine, asker olmama rağmen, bu, bence kuvveti ortaya çıkaran ve oluşturan etkenlerin sonuncusudur. **Benim amaçladığım, "manevi, bilimsel, teknik ve ahlaki bakımdan kuvvetli olmaktır".** Çünkü bu saydığım özelliklerden mahrum olan bir milletin, bütün fertlerinin en son silahlarla donandığını farz etsek bile, kuvvetli olduğunu kabul etmek doğru olamaz. **Bugünkü insanlık topluluğu içinde insan olarak yer alabilmek için, elbette silah elde olmak yeterli değildir.**

Hulki Cevizoğlu: Bugün Türk Genelkurmay'ı "Güçlü Ordu, Güçlü Türkiye" sloganını kullanıyor. Size göre "güçlü ordu" nasıl olur?

Mustafa Kemal: Benim anlayışıma göre, "**kuvvetli bir ordu**" denildiği zaman anlaşılması lazım gelen mana, her ferdi, bilhassa subayı, kumandanı, medeniyetin ve tekniğin icaplarını kavrayan ve tavır ve hareketlerini ona göre uygulayan yüksek ahlakta bir topluluktur. Şüphe yok ki, yegâne amacı, vazifesi,

düşüncesi ve hazırlığı, vatanın müdafaasıyla sınırlı olan bu topluluk, **memleketin siyasetini idare edenlerin en sonunda verecekleri kararlar faaliyet haline geçer.**

İşte ben, orduyu ve ordulara kumanda etmiş bir asker sıfatıyla bu açıdan siyasetle temas etmiş olabilirim. Memleketimi ve milletimi çok iyi tanıdığım ve muhtaç olduğu ilerlemeye ulaşması için huzur ve sükûn ile, fakat herhalde **hürriyet ve bağımsızlığı korunmuş olarak çok devamlı çalışmak lüzumunu inandığım için**, bu kanaatimi tatmin edecek, yani **bize huzur ve sükûn ve çalışma zamanı verecek ilişkilere ulaştıracak dostluklara cidden taraftarım.**²

OSMANLI ORDUSU DA HAYDUT DEĞİLDİR!³

Hulki Cevizoğlu: Damad Ferid Paşa'nın basına yaptığı ve ağır iftiralarla dolu açıklamasını okuduk. Bu hain, kendi ordu komutanlarını bile hırsızlık ve haydutlukla suçluyor...

² Mustafa Kemal'in 17 Kasım 1918'de, İstanbul'da yayımlanan Minber Gazetesi'ne verdiği röportaj (HC). ABE, Cilt 2 (1915-1919), a.g.e., s.290. (Şerafettin Turan, "Mondros Mütarekesi Ertesinde Mustafa Kemal'in Orduya, Siyasete ve İngilizlerin Tutumuna İlişkin Düşünceleri", *Belleten*. Cilt: 46, Sayı: 182, Nisan 1982, s.343-346; Hikmet Bayur, "1918 Bırakışması Sırasındaki Tinsel Durum ve Mustafa Kemal'in İki Demeci", *Belleten*. Cilt: 32, Sayı: 128, Ekim 1968. s.488-489; Sina Akşın, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*. Cem Yayınevi, İstanbul. 1976, s.88; Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*. Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.26-28; *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Bize / Söylevleri. Konuşmaları, Söyleşileri. Anıları, Genelgeleri. Yazışmaları (1903-1938)*, Türkçeleştiren: M. Sunullah Arısoy, Cilt: I, Hürriyet Vakfı Yayınları. İstanbul, Temmuz 1987, s.253-255)

³ Hukuk-u Beşer Gazetesi'nin bir haberi üzerine, 14 Mart 1919'da Harbiye Nezâreti'ne (Savunma Bakanlığı'na) gönderdiği yazı (HC). ABE, a.g.e., s.297. (*Vakit* gazetesi, 25 Mart 1919, Sayı: 511, s.1; Dr. Fethi Tevetoğlu, "Atatürk'ün Toplanmamış Yazıları", *Hayat Tarih Dergisi*, Yıl: 8, Cilt: 2, 1 Ağustos 1972, Sayı: 7, s. 17-18; Sadi Borak, *Cumhuriyet'in 50. Yıldönümünde Resimlerle Atatürk*, Başak Kitabevi, Kasım 1973, s. 188-190; Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev Demeç. Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.316-317; *Atatürk'ün Özel Mektupları*, Derleyen: Sadi Borak, Kaynak Yayınları, Dördüncü Basım, İstanbul, Mart 1998, s.1 16-117.)

Siz, pek çok orduya komutanlık yaptınız. Damad Ferid'e bir yanıtınız olacak mı?..

Mustafa Kemal: *Hukuk-u Beşer* gazetesinin 14 Mart 1335 (14 Mart 1919) tarihli sayısında Damad Ferid Paşa kabinesine yöneltilen "gerekçeli sorulardan" 3 numaralisinda "Kâğıt paranın güya geçerli olmadığı yerlerde ordu, hatta mülkiyenin ihtiyaçlarının giderilmesi bahanesiyle Meskukât Müdüriyeti (Darphane Müdürlüğü) tarafından milyonlarca altın ve gümüş akçe basılarak bazen vagon vagon ordu kumandanı denilen âli sefillere, daha doğrusu haydutbaşılara teslim edildi..." denilmektedir.

Bu ifade ile ordu kumandanlarının sefil ve haydutbaşı ve dolayısıyla orduların haydut oldukları ilan edilmiş oluyor.

Müdafaalarına hiçbir vakit lüzum görmeyeceğim bazı şahıslara taş atmak isterken, vatan ve millet için tam bir saflık ve masumiyetle ve her türlü mahrumiyet ve zorluk içinde namuslu vazifesini hakkıyla yapan **Osmanlı ordularını** haydut ve aynı mahrumiyet ve zorluklar içindeki ve **tek dayanakları namus ve haysiyetleri olan söz konusu orduların kumandanlarını sefil ve haydutbaşılıkla niteleyip teşhir etmek ne büyük ahlaksızlık ve ne sefil vicdansızlıktır.**

Osmanlı ordularını, onun namuslu kumandanlarını bu şekilde teşhir edebilmek kabiliyeti ancak **vatan ve milletin mahvolup dağılmasını arzu eden bir alçakta** bulunabilir.

Ben, Fevzi (Çakmak) Paşa, Nihat (Anılmış) Paşa, Yakup Şevki (Subaşı) Paşa, İhsan (Sabis) Paşa, Cevat (Çobanlı) Paşa vb. gibi namus ve istikametlerinden asla şüphe edilemeyecek olan **ordu kumandanı arkadaşlarımla bu rezilce teşhire karşı ne diyeceklerini bilemem. Yalnız kendi adıma ve hesabıma bildiririm ki, benim Anafartalar'da, Kürdistan'da, Suriye'de başlarında bulunmakla iftihar ettiğim kahraman ordular, haydutlardan değil, soylu Osmanlı milletin namuslu evlatlarından oluşuyordu.**

O sefil müfteri şunu da kesin olarak bilmelidir ki, **ben de, hiçbir vakitte vagon vagon altın teslim alan sefil ve haydutbaşılardan değilim.**

Dolayısıyla Harb-i Umumî içinde kumanda ettiğim Anafartalar Grubu, İkinci Ordu, Yedinci Ordu ve en sonunda Yıldırım Orduları Grubu ve şahsım adına bu namussuzca iddiayı red ve sahibini tel'in ederim.

(...)

Hulki Cevizoğlu: Henüz başkumandanı olmadığınız Türk ordusuna da sahip çıkıyorsunuz. **Vahidettin'in Fahri Yaveri ve Kaldırılan Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı** olarak yaptığınız bu açıklama için çok teşekkür ediyorum.

Gerçek bir komutanın nerede ve nasıl davranması gerektiğini de gelecek kuşaklara göstermiş oldunuz. Tekrar çok teşekkür ediyorum efendim.

SİVAS KONGRESİ MUKADDES CEREYANDIR

Hulki Cevizoğlu: Türkiye'nin kurtuluş yolunda önemli bir aşama olan **Sivas Kongresi**'ni tamamladınız. Heyeti Temsiliye Başkanı olarak, bu Kongre'nin önemini söyler misiniz?

Mustafa Kemal:

1. Sivas'ta bütün Anadolu ve Rumeli delegelerinden meydana gelen Genel Kongre, Allah'ın yardımıyla 4 Eylül 1919 tarihinde toplanarak, 11 Eylül 1919'da mesaisine son vermiş ve aynı tarihli Beyannamesiyle kararlarını milletin gözü önüne arz ve toplanma maksadını cihana ilan etmiştir.

2. **Sırf milli bağımsızlığımızı ve mevcudiyetimizi kurtarmak gayesiyle, milli vicdandan doğan bu mukaddes cereyanı,** bazı kişilerin güya Müslüman olmayan unsurlar aleyhinde göstermek istedikleri haber alındığından, cins ve mezhep ayırmaksızın padişahın bütün tebaasının aynı hakka sahip ve memleketimizdeki yabancıların vatan ve milletimiz aleyhinde bulunmamak şartıyla, Osmanlı misafirperverliğine mazhariyete devam ettiklerinin bütün memurlar tarafından halka ve icap edenlere anlatılmasını rica ederim.⁴

⁴ 16 Eylül 1919'da, Albayrak Gazetesi'ne, Erzurum Vilayeti'ne ve Erzurum'daki 15. Kolordu Kumandanlığı'na verdiği yanıt (HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 4 (1919), Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2000, s.51. (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Koleksiyon Adı: İstiklâl Harbi, Kutu: 346, Gömlek: 29, Belge: 29-1'den fotokopisiyle birlikte aktaran: **Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler**, ATASE Yayınları, Ankara, 1999, s.321-323; Kâzım Karabekir, **İstiklâl Harbimiz**, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.254; Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, 24/3048'den aktaran: **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV**, Derleyen: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1964, s.64-65.)

ATATÜRK'ÜN GAZETECİLERE YAKLAŞIMI

Hulki Cevizoğlu: Sivas Kongresi'nin ardından, başta yakın dostunuz gazeteci Ruşen Eşref olmak üzere İstanbul'dan bir grup gazeteci Sivas'a geldi. **Günümüzde, devlet başkanları özel uçaklarına gazetecileri alıyorlar. Sizin tavrınız nasıldı?**

Mustafa Kemal: Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi namına, yol güzergahındaki ilgililere şu telgrafı çektim:

"Dersaadet'te Matbuat Cemiyeti namına Heyeti Temsiliye nezdine gelmek üzere yazar Ruşen Eşref ve fotoğrafı Kenan Beyler, yarın (10 Ekim, Cuma günü) Eskişehir-Konya-Ulukışla-Kayseri üzerinden Sivas'a hareket edeceklerdir. Adı geçenlere her türlü kolaylık ve yardımın gösterilerek, mümkün olan süratle Sivas'a gelebilmelerinin teminini rica ederim.

*Bu konuda, Ulukışla'da icap edenlere süratle emirler verilerek Eşref Bey'in ve maiyetinin iyi karşılanacağına ve **Amerika otomobilleriyle hareketinin emin olunacağına** itimat hasıl edilmesi ve oraya varmalarıyla oradan hareketlerinin tarafı acizaneme bildirilmesini hassaten temenni ederim. **Ruşen Bey, aynı zamanda samimi bir arkadaşımıdır.**"⁵*

İSTANBUL HÜKÜMETİ İLE ANLAŞMA!.. ⁶

Hulki Cevizoğlu: İstanbul Hükümeti ile anlaştığınız söyleniyor. Hangi konularda ve niçin anlaştınız?

⁵ 9 Ekim 1919'da, Ruşen Eşref (Ünaydın) başta olmak üzere, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti (Matbuat Cemiyeti) üyelerinin Sivas'a gelişi hakkında Eskişehir, Konya, Ulukışla, Niğde ve Kayseri'deki yönetici ve komutanlara çektiği telgraf (Telgraf No: 906/150). (HC). ABE, Cilt 4 (1919), a.g.e., s.248. (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 20/3, Dosya 1335/32'den fotokopisiyle birlikte aktaran: Prof. Dr. Yücel Özkaya, **Millî Mücadelede Atatürk ve Basın (1919-1921)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989, s.81-82 ve Fotokopi: 12. Metin.)

⁶ 10 Ekim 1919'da, Gazeteciler (Matbuat) Cemiyeti Başkanı Velid Bey aracılığıyla İstanbul'daki Tasviri Efkâr, Vakit, Akşam, Türk Dünyası ve İstiklâl Gazetelerine gönderdiği yanıtlar (HC). ABE, Cilt 4 (1919), a.g.e., s.259. (Gazi Mustafa Kemal Tarafından, **Nutuk**, c.III, Vesikalar, Devlet Matbaası, İstanbul. 1934, Vesika No: 143, s. 167-168; Kemal Atatürk, **Nutuk**, c.III, Vesikalar, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1961, Vesika No: 143, s. 1082-1084.)

Mustafa Kemal: Maksatlarımızın esas hatlarından olan üç nokta üzerinde hükümetle anlaştık ve bu noktalar hükümetin resmi beyannamesinde de açıkça belirtilmiştir.

Evvela, Erzurum Kongresi ile Sivas'ta toplanan Genel Kongre'ce ortaklaşa kabul edilen Nizamname ile Beyanname'nin ihtiva ettiği esaslar dairesinde **milli emellerin hükümetçe hareket hattı alınması**; ikincisi, **Milli Meclis'in toplanmasına kadar millet ve memleket mukadderatı hakkında hiçbir kati taahhüde girililmemesi** ve üçüncüsü de, Sulh Konferansı'na gönderilecek delege heyetinin milli itimada mazhar, kifayet ve iktidar erbabından meydana gelmesi şeklinde olan bu üç noktayı hükümet tamamıyla kabul etmiş ve diğer birtakım teferruat üzerinde de anlaşılmıştır.

Hulki Cevizoğlu: Ancak bu anlaşma, sizi tanıyanlar ve dava açısından hiç de iyi karşılanmamıştır.

Mustafa Kemal: Heyeti Temsiliye ile hükümetin karşılıklı icraatı sebebiyle **devletin iki başlı bir şekilde görünmesini hakikate uygun bir anlayış tarzı bulmuyoruz**. Ferit Paşa kabinesi zamanında bile, hükümet gayri meşru ve neticede yok hükmünde olduğundan, millet kendisine meşru ve kanuni bir baş temin etmek için çalışmış ve hiçbir şekilde ikinci bir baş mahiyetini almamıştı. Bugün ise, bütün faaliyetimiz kanunun hâkimiyetini temine yönelik olduğundan, iki başlı gibi görünen vaziyetin iyileştirilmesine yönelmiştir ve bu itibar ile de **kötüye yorumlamalıdır**..

Hulki Cevizoğlu: Öyle diyorsunuz ama, yine de halka bunu anlatmak kolay olmayacak. Bu niyetinizi biraz daha açar mısınız?

Mustafa Kemal: Hükümetin kati bir taahhüt altına girmemesini talepten maksadımız, mülki ve milli kararlarımıza milletin haberi olmadan kötü tesir yapacak zararlı taahhütlerdir. **Mesele, Ferit Paşa, Doğu Vilayetleri'nde geniş bir Ermenistan teşkilini kendi şahsi fikriyle taahhüt etmek istemişti**. Maksadımız, işte bu gibi ve bundan daha fena ve tamir edilemeyecek zararların önünü almaktır. **Yoksa, hükümeti milli menfaatlerle hindeki teşebbüslerinden alıkoymak değildir**.

Hükümet, büyük devletlerin hakkımızdaki kararlarını lehimizde değiştirmek için istediği kadar teşebbüslere girişebilir. **Yalnız Meclisi Mebusan'ın fikrini almaksızın Sulh Konferansı kararlarını imza edemez.** Meclisi Mebusan'ın toplanmasının hızlandırılması hakkında tamim edilen son seçim kararnamesi de bu hususu mümkün kılmaktadır.

Hulki Cevizoğlu: Peki bunu Heyeti Temsiliye olarak neden siz yapmıyorsunuz da, İstanbul Hükümeti'nden istiyorsunuz?

Mustafa Kemal: Heyeti Temsiliye bir hükümet mahiyetinde olmadığından, tabii, devletlerle resmi münasebetlere girişemez. Bizim yapabileceğimiz, ancak hükümetin milli emellere uygun olan bakış açısını milletçe ve milletler nezdinde müdafaa ve destek için özel ve gayri resmi teşebbüslerde bulunmak olabilir.

Hulki Cevizoğlu: Mevcut İstanbul Hükümeti'nin milli emellerimize hizmet edebileceğini düşünebiliyor musunuz? Bundan nasıl emin olabilirsiniz?

Mustafa Kemal: Mevcut hükümetin dahili ve harici siyasetimizi iyi çevirmeye muktedir olup olmadığı hakkında **şimdilik kati bir şey söyleyemeyiz.** Bunu icraat gösterecektir. **Bizim maksadımız, teklif ettiğimiz milli esasların hükümetçe kabulü idi.** Mevcut hükümet ile de aynen böyle oldu. **Cemiyetimiz siyasi bir parti olmadığından vekillerin veya başvekilin bir takım tercih sebeplerinin belirtilmesiyle tayin ve seçiminde etken olmadık ve olamayız.**

Hulki Cevizoğlu: Aslında bunların ayrıntısını öğrenmek isteriz.

Mustafa Kemal: Bu meseleleri daha açık ve tafsilatlı şekilde anlamak arzu edildiği takdirde Sivas'a bir iki zat gönderilmesi pek uygun olur.

Hulki Cevizoğlu: Ne yazık ki bu pek mümkün değil Paşam.. Peki, yeni bir kabine için ne düşünüyorsunuz?

Mustafa Kemal: Yeni bir kabine teşkili meselesi hakkında Heyeti Temsiliye **şimdilik hiçbir düşünce ileri süremez.**

Hulki Cevizoğlu: Sivas'ta yayınladığınız İradei Milliye Gazetesi'nde bazı devletlerle alay eden fıkralar yayınlıyorsunuz. Bu durum, daha büyük sıkıntı yaratmaz mı acaba?

Mustafa Kemal: İradei Milliye Gazetesinde birtakım devletleri alakadar edecek fıkralar bulunması aleyhtarlık maksadından değil, cereyan eden vakalardan halkı haberdar etmek tabii mecburiyetinden ileri gelmektedir. Nitekim, aleyhte gibi görünen fıkralar olduğu gibi, lehte bulunan fıkralar da vardır. Fazla olarak, **eğer sırf aleyhtarlık şeklinde görülebilecek fıkralar varsa, bu da, milli haklara karşı vuku bulan bazı tecavüzlere karşı pek haklı bir meşru müdafaa mahiyetindedir.**

AKP MEDYASI SİZİ İTTİHATÇILIKLA SUÇLAYACAK...

Mustafa Kemal, Sivas'ın en büyük binalarından birinde kalıyor. Görüşme sırasında Heyeti Temsiliye üyelerinden birkaçı da bulunuyordu.

Paşanın yüzünde ve sözlerinde büyük bir azmin izleri parlıyordu. Kendisine milli teşkilatın (Kuvayi Milliye) gücü ve yaygınlığını, İttihat ve Terakki ile ilişkisini, örgütün yabancılarla ilişkisini ve kendisinin milletvekilliği konularını sordum. Mustafa Kemal, çok alçakgönüllü ve asil bir tavırla tüm sorularıma yanıt verdi.⁷

Hulki Cevizoğlu: Ülkenin çeşitli yerlerinde, Anadolu ve Rumeli'de **Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri** kuruldu. Bunların gücü ve yaygınlığı nedir?

Mustafa Kemal: Mütareke'den sonra millet iki büyük felaket altında kalmıştı. Bunların birincisi, vatan ve milletin uğradığı haksız muameleler; ikincisi de, eski hükümetin bu taarruzlar esnasında, adeta Yunanlılarla işbirliği eder gibi hareket etmesidir.

Bu iki büyük sebep, **memleketin her tarafında bir uyanış galeyanı** vücuda getirdi. Memleketimizin her kısmında tesir icra etmiş olan aynı sebepler, aynı maksat uğrunda, **her yerde milli teşkilat** vücuda getirilmesini doğurmuş ve nihayet bütün bu dağınık teşkilat birleşerek memlekete yayılmıştır.

⁷ 10 Ekim 1919 tarihinde Yenigün Gazetesi muhabiri ile görüşme. *Yenigün Gazetesi*, 11 Ekim 1919, sayı 204 (HC). ABE, Cilt 4 (1919), a.g.e., s.261.

Hulki Cevizoğlu: Milli teşkilatların **İttihat ve Terakki'nin** tahrik ve kışkırtmaları ile kurulduğu iddia ediliyor. Yıllar sonra da, özellikle **AKP iktidarı döneminde de, sizin İttihatçı olduğunuz iddiaları yayılacak.** Bu iddialara ne diyorsunuz?

Mustafa Kemal: Teşkilatımızın ne gibi milli etkenlerden doğduğunu izah ettim. Dolayısıyla, esas maksadımız vatan ve milleti kurtarmak olduğuna göre, **karşımızda iki düşman** zümre bulunması pek tabii idi.

Bunların biri, şahsi menfaatlerine genel menfaatleri feda eden eski hükümet; ikincisi de, **tükenmemizi bekleyen birtakım dahili düşmanlarımızdır.**

Bunlar cihan nazarında **milli harekâtı kirletmek ve kendilerini kurtarmak için** zaman icabı kuvvetli bir silaha sahipti. Bu silah ise, **İttihatçılık iftirası** idi. Fakat gerek milli fiiliyatımız ve gerekse hükümetin değiştirilmesinde gösterdiğimiz tarafsızlık, cihan kamuoyunda, **sefil ihtiraslardan** ne kadar uzak olduğumuzu ispat etti.

Bize İttihatçı diyenler unutuyorlar ki, milli harekât, bütün millet tarafından icra edilmektedir. Eğer işin içinde İttihatçılık olmak lazım gelse, **bütün millet İttihatçılıkla itham edilmiş olur.**

Fazla olarak, gerek şimdiye kadar yayımladığımız beyannamelerle ve gerekse Genel Kongre'de kabul edilen yemin suretiyle, hiçbir partiye mensup olmadığımızı ve **İttihatçılıkla alakamız bulunmadığını** kâinata ilan ettik. Hatta zatı şahane bile, son beyanname-i hümayunlarında, **milli teşkilatın sadece milli sebeplerden doğmuş olduğunu** ilan buyurmuşlardı. Fakat Ferit Paşa hükümeti yalnız millete değil, Tan Gazetesi (Fransız *Le Temps Gazetesi* kastediliyor.-HC) muhabirine, *Anadolu harekâtının İttihatçı tahriklerinden doğmuş olduğunu* söyledi.

Artık böyle bir iddiaya nasıl ehemmiyet verilebilir? Hatta son zamanda **Bolşevikliği de aleyhimizde bir silah gibi kullanmak isteyen** Ferit Paşa, Trabzon ve Samsun'dan **Anadolu'ya akın akın Bolşevikler geldiğini** de, vilayetlere resmi telgraflarla tebliğ ederek ilan etmek garabetinde bulunmuştu.

Hulki Cevizoğlu: Aynı zamanda, Milli Teşkilatın, Müslüman olmayan azınlıklara karşı olduğu propagandası da yapıyor.

Mustafa Kemal: Her şeyden evvel şunu söylemek isterim ki, **milli teşkilatın, Müslüman olmayan unsurlar aleyhinde hiçbir gizli fikri yoktur.**

Gerçi, birtakım Müslüman olmayan unsurların, devlet ve milletimiz aleyhinde bazı tahriklere ve teşebbüslere girişecek kadar zararlı eğilimler besledikleri vaka ile sabit olmuşsa da, meşru haklarına dayanan milletimizin sükûn ve ciddiyeti karşısında hiçbir netice elde edemeyeceklerini hissetmeye başladıkları ümit edilebilir. Bu takdirde arada hiçbir zıtlık sebebi kalmayacaktır.

Biz, onların her türlü tabiiyet haklarını tamamiyle temin ederek, unsurlar arasında bir yardımlaşma ve ahengin canlandırılmasını esas maksatlarımızdan sayacağız.

ANADOLU'DAKİ YABANCILARLA TEMASIN SIRRI!

Hulki Cevizoğlu: Anadolu'ya sürekli yabancı gözlemciler geliyor. Bunlar sizle ya da milli örgütlerle temas ediyor mu? Ediyorsa onlarla ne konuşuyorsunuz?

Mustafa Kemal: Şimdiye kadar gerek tesadüfen ve gerekse Anadolu ahvalini incelemek için memuren bu havaliye gelen muhtelif milletlere mensup **yabancılardan birçoqları ile temas edildi.**

Bunların bize söyledikleri ilk hisleri, uzaktan müthiş bir heyula gibi tasavvur ettikleri Anadolu'yu, bilakis en dikkate değer bir sükûn ve asayiş içinde görmekten doğan hayretlerine dair oluyordu.

Bilhassa **milli teşkilatın genişliği ve ehemmiyetiyle milletin azimkârane birliğini gözleriyle görüp, genel taleplerimizi etraflıyla incelediklerinden, milli emellerimizin meşruiyeti ile teşkilatımızın manevi temizliği hakkında, mensup oldukları memleketler kamuoyuna tekrar tekrar raporlar yazmaktan geri kalmadılar.** Bu şekilde bugün **Avrupa ve Amerika'da hakikatin meydana çıkmaya başladığını** görmekte memnun oluyoruz.

Hulki Cevizoğlu: Müdafaai Hukuk Cemiyetinin ve Heyeti Temsiliye'nin seçimlerdeki tavrı ne olacak? Hangi faaliyetlerde bulunacak?

Mustafa Kemal: Cemiyetimiz bir siyasi parti değildir. Bu sebeple, seçimler esnasında, ne genel olarak Cemiyet'in ve ne de özel olarak Heyeti Temsiliye'nin doğrudan doğruya hiçbir faaliyet ve müdahalesi olmayacaktır.

Bu sebeple, bu meselede bize düşen vazife, medeni haklardan faydalanan vatan evladından her ferde düşen milli vazifenin tamamıyla aynıdır.

Yalnız, bizim bu hususta fazla olarak söyleyebileceğimiz yegâne bir söz var ise, o da, milletin tamamını temsil edip en mühim milli mukadderatımız hakkında belli birtakım esaslara sahip olduğumuzdan, bu esasları müdafa edecek ve bunlara taraftar olacak bir mebus çoğunluğu seçilmesini temenniden ibarettir.

MİLLET İSTERSE ADAYIM!..

Hulki Cevizoğlu: Siz milletvekilliğine aday olacak mısınız?

Mustafa Kemal: Ben, sırf vatan ve milletime, böyle bir tarihi dakikada tamamıyla vücudumu hasredebilmek gayesiyle, mukaddes mesleğimden ayrılıp, sine-i millete mevcudiyetimi verdim.

Bunu yaparken, alelaide millet ferdi olarak elimden gelen her fedakârlıktan geri kalmamak azminde idim. Dolayısıyla, tamamıyla milletimin genel iradesine tabi ve münkaadım (boyun eğenim.)

Eğer millet beni mebus seçmek arzusunu gösterirse, memnuniyetle kabul ederim. Fakat kendiliğimden hiçbir teşebbüste bulunmayacağım.

BÜYÜK DEVLETLERE KARŞI FİKRİ DÜŞMANLIĞIMIZ YOK⁸

Yine Sivas Kongresi'nden sonra, 12 Ekim 1919'da, Mustafa Kemal Paşa milli teşkilatın hedefini, yayınladıkları bildirileri (beyannameleri) ve eylemlerini açıklıyor.

Hulki Cevizoğlu: Kurtuluş tarihimizde çok önemli bir yeri olan Sivas Kongresi'nin yayınladığı bildiri ve milli teşkilatın hedeflerini milletimizin sizin ağzınızdan duymasını arzu ediyorum. Lütfen açıkla mısınız?

Mustafa Kemal:

1. İstanbul'da, Cemiyetimizi resmi surette temsil ve hükümet ve yabancı makamlar ve parti ve cemiyetler ile Cemiyetimiz namına temas ve bağ kurmak yetkilerini, Cemiyetten hiçbir kimseye vermediğimizi kati olarak yayımlayabilirsiniz. Heyeti Temsiliye'mizden birini, sınırlı yetkilerle, mutemet olarak, belge ile Dersaadet'e (İstanbul'a-HC) göndermek üzereyiz.

2. Teşkilatımız, tamamen Osmanlı sınırı dahililiyle sınırlıdır. **Büyük devletlere karşı katiyen bir fikri düşmanlığımız yoktur.**

3. Müslüman olmayan vatandaşlarımıza karşı niyetimizin temizliği kuvvetlidir. Bu, **siyasi eşkıyalık yapan bazılarına karşı** bile aldığımız tedbirler, hayırhah bir tutumla tahakkuk etmiş ve onların fiilen itimat ve kanaatlerinin icabı olarak eşkıyalığı terk etmeleriyle sabitlik mertebesine varmıştır.

4. Sivas Kongresi Beyannamesi'nin birinci maddesindeki esas şartlar dairesinde, yani **devlet ve milletimizin dahili ve harici bağımsızlığı** ve vatanımızın bütünlüğü saklı kalmak şartıyla, barışa bütün varlığımızla hazırız. Fakat, vatanımızın bölünmesinin söz konusu olmasına bile milletin tahammülü yoktur.

5. Cemiyetimizin toplumsal, imari, siyasi programına gelince; açıkça bilinmelidir ki, Cemiyetimiz maksadı ve mahiyeti, sadece ülkemizi ve milli haklarımızı müdafaadan ibaret bir heyet ve programı da sırf bu görüşü temin edecek esaslardan ibarettir.

⁸ Sivas'ta, 12 Ekim 1919'da, Vakıf Gazetesi muhabiri ile görüşme (HC). ABE, Cilt 4 (1919), a.g.e., s.284.

KUVAYİ MİLLİYE⁹

Mustafa Kemal Paşa'nın bu sorulara verdiği yanıtlar, ajans aracılığı ile Avrupa medyasına da geçilerek, Anadolu Hareketi'nin Avrupa kamuoyu tarafından da bilinmesi sağlanmış, Kuvayi Milliye'ye yurt dışından destek aranmıştır.

Hulki Cevizoğlu: Kuvayi Milliye'nin kurulmasının ilk gerekçeleri nelerdir. Lütfen açıkla mısınız?

Mustafa Kemal: Milli teşkilat, milletin maruz bırakılmak istenildiği haksız muameleler üzerine vücuda gelmiştir. Teşkilat, milletin açık haklarına karşı vukua gelen ve daha da vuku bulması düşünülen tecavüzlere karşı kendini koruma emelinden doğmuştur.

Hulki Cevizoğlu: Milli teşkilat ne zaman faaliyete başladı?

Mustafa Kemal: Mütareke sonrasında ve vatanın her tarafında hemen aynı zamanda.

Hulki Cevizoğlu: Bugün kaç vilayette etkili olmaktadır?

Mustafa Kemal: Bugün Anadolu ve Rumeli vilayetinde milli teşkilattan mahrum hiçbir yer kalmamıştır. Millet, yekvücut olarak haklarının muhafazasına ve korunmasına azmetmiş olduğu için, teşkilatımızın hükmü, bütün vatana yayılmıştır.

Hulki Cevizoğlu: Milli teşkilatın tepe yöneticileri, “reisleri” kimlerdir?

Mustafa Kemal: Milli teşkilatın erkân ve reislerini isim belirtmek suretiyle uzun uzadıya saymaya hacet ve imkân göremiyorum. Çünkü milletin, vatanın bağımsızlığı ve hakların ko-

⁹ *Tasvirî Efkar Gazetesi* Başyazarı Velit Bey'in yazılı olarak gönderdiği sorulara, Cevat (Abbas Gürer) aracılığıyla ve telgrafla verdiği yanıtlar. Bu yanıtlar farklı biçimlerde (kısa ve uzun yanıtlar biçiminde) *Tasvirî Efkar Gazetesi*'nde iki farklı tarihte (13 Ekim 1919 ve 17 Ekim 1919'da) yayınlanmıştır. ABE Ansiklopedisinin 4. cildinde de 294 ve 321. sayfalarında ayrı ayrı yer almıştır. Ben her ikisini de dikkate alarak hazırladım (HC'nin notu). ABE, Cilt 4 (1919), a.g.e., s.294. (Gazi Mustafa Kemal Tarafından Nutuk, c.III, Vesikalar, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, Vesika No: 144, s. 169-172; Kemal Atatürk, Nutuk, c.III, Vesikalar, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Vesika No: 144, s. 1084-1088.)

runması gibi mukaddes emellerle kalpleri çırpınan bütün güzide evladı, milli teşkilatın fertlerinden ve erkânındandırlar.

Hulki Cevizoğlu: Kuvayi Milliye'nin temel amacı nedir?

Mustafa Kemal: Asıl maksadı gayet açık ve son derece mukaddestir. Milli teşkilat, vatanın bütünlüğünü, milletin bağımsızlığını, yüce hilafet ve saltanat makamının dokunulmazlığı haklarını temin maksadından başka hiçbir gaye takip etmiyor ve etmeyecektir. (13 Ekim 1919'daki yanıtta, hilâfet ve saltanatın dokunulmazlığı amacından söz edilmiyor.-HC)

Hulki Cevizoğlu: Temel amacını gerçekleştirmek için başlıca girişimleri nelerdir?

Mustafa Kemal: Kuvayi Milliye'yi etken ve milli iradeyi hâkim kılmaya kati azimle karar vermiş olan ve bütün millet fertlerini toplayan teşkilatımızdır. Nizamname ve Beyanname'mizde aynen açıklanmıştır.

ANADOLU'DA DEMOKRATİK SEÇİMLER

Hulki Cevizoğlu: Kuvayi Milliye seçimler hakkında ne düşünüyor?

Mustafa Kemal: Seçimlere meşru olmayan hiçbir müdahalede bulunmamaya ve milleti oy ve idaresini ortaya koymada, seçim hakkını kullanmada, tamamen serbest bırakmaya kati karar verilmiştir. Yalnız Cemiyetimiz, esaslarını kabul edenlerin seçimde muvaffak olmalarını temenni eder.

Hulki Cevizoğlu: Seçimler Anadolu'da demokratik biçimde yapılabilecek midir, yoksa müdahaleler olabilir mi?

Mustafa Kemal: Evet (demokratik biçimde) yapılacaktır.

Hulki Cevizoğlu: Nisbi seçim sistemi uygulanabilir mi?

Mustafa Kemal: Bu defaki seçimlerin mevcut kanuna uygun olarak icrası zaruridir. Ve zaten bu yolda da başlanmıştır. Nisbi temsil usulü, Milli Meclis'in halledeceği bir meseledir.

Hulki Cevizoğlu: Milletvekilliği seçimlerinde aday olacağınız söyleniyor. Aday olacaksanız hangi ilimizden milletvekili olmak istersiniz?

Mustafa Kemal: Mebusluğa adaylığımı koymadım ve koymayacağım ve fakat millet herhangi bir yerden beni mebusluğa seçerse iftiharla kabul ederim.

Hulki Cevizoğlu: Sizin dışınızda, arkadaşlarınız arasında milletvekili olmak isteyenler var mı?

Mustafa Kemal: Arkadaşlarım da aynen benim gibi düşünmektedirler.

AVRUPA’NIN “BÜYÜK ERMENİSTAN” HEDEFİ!

Hulki Cevizoğlu: Avrupa devletleri “Büyük Ermenistan” kurmaya çalışıyor. Bu, günümüzde de devam ediyor. Avrupalıların çizmeye çalıştığı Ermenistan sınırı hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu sınır nerelerden geçmelidir?¹⁰

Mustafa Kemal: 30 Ekim 1918 tarihindeki (Mondros Mütarekesi-HC) sınırimız dahilinde kalan vatan kısımlarından bir karış toprağın Ermenistan hükümetine ilhakına millet katiyen razı değildir. Ben de bu meselede şüphesiz, bütün milletin düşündüğünden başka türlü düşünemem.

AMERİKALI GENERALLE NE GÖRÜŞTÜNÜZ?

Hulki Cevizoğlu: Bilindiği gibi, ABD, Genelkurmay Başkanı yetkileriyle donatılmış olarak Anadolu’ya General James G. Harbord’u gönderdi.

Sizler de kendisine büyük ilgi gösterdiniz, törenlerle karşıladınız. Kazım Karabekir Paşa’ya da verdiğiniz talimatla, Ermeniler’in Türkleri katlettiği bölgeleri gezdirdiniz. Amerikalı General Harbord ile neler görüştünüz?

Mustafa Kemal: (Paşa bu soruya yanıt vermedi...)

Hulki Cevizoğlu: Sayın Paşam, bu görüşme Mazhar Müfit Kansu tarafından “Tarihin yönünü değiştirecek görüşme” olarak tanımlanıyor. Bunu en iyi sizden öğrenebiliriz.

Mustafa Kemal: -----

¹⁰ Tasviri Efkâr muhabirinin yazısının ilkinde olmayan “Büyük Ermenistan” sözü, 17 Ekim’deki ikinci yazıda yer alıyor (HC).

İTTİHATÇILIK TARİHE KARIŞMIŞTIR!

Hulki Cevizoğlu: Kuvayi Milliye'nin orta kademedeki yöneticileri arasında İttihatçıların olduğu söyleniyor. Bu doğru mu?

Mustafa Kemal: Cemiyetimizde İttihatçı olarak kimse mevcut değildir. **İttihatçılık tarihe karışmıştır. Merkezi hükümetin; Batı'nın siyasi hatası, onların canlanmasına sebebiyet vermediği takdirde, millet bunun canlandırılmasını hatırına bile getirmeyecektir.** Buna dair Heyeti Temsiliye'nin yeni bir beyanamesi bu gece Matbuat Cemiyeti Riyaseti'ne çekilecektir.

Hulki Cevizoğlu: İttihatçıların Kuvayi Milliye'yi etkilemesi mümkün müdür?

Mustafa Kemal: Kuvayi Milliye'nin hâkim etkeni, ancak millet ve yüksek milli maksatlardır. Başka **hiçbir fert veya cemaat etken olamaz.**

Hulki Cevizoğlu: Seçimlerden sonra Kuvayi Milliye kendisini feshedecek mi?

Mustafa Kemal: Kuvayi Milliye'nin gelecekteki şekli, Milli Meclis, emniyet ve serbesti ile kanun yapma ve denetleme vazifesini yerine getirmeye muvaffak olduktan sonra bir kongre ile tayin edilecektir. Bu husus, Nizamhame'mizin son maddesinde açıkça yazılıdır.

Hulki Cevizoğlu: Sivas'ta İtilaf ülkelerinin temsilcileri var mı, onlarla görüşüyor musunuz? Görüşüyorsanız, **ulusal kurtuluşumuza ve size karşı tavırları nedir?**

Mustafa Kemal: Şehrimizde İtilaf temsilcileri yoktur. Ancak geçici olarak gelip geçen tekmil Avrupa ve Amerika devletlerine mensup siyasi ve askeri memurlar ile vuku bulan özel görüşmelerde, milli teşkilat ve harekâtımızın meşru mahiyetini tamamen tasdik ve takdir eylemişlerdir.

DOĞUM TARİHİ 1880'Mİ, 1881'Mİ?

Hulki Cevizoğlu: Kısaca özgeçmişinizi anlatır mısınız?

Mustafa Kemal: (Buna yazılı olarak Cevat Abbas Gürer tarafından şöyle yanıt verildi):

Rumi 1296 (Miladi 1880)¹¹ tarihinde Selanik'te doğarak rüşdî tahsilini (*Ortaokulu*) Selanik'te, idadî tahsilini (*Liseyi*) Manastır'da, Harbiye ve Erkânî Harbiye (*Kumay Akademisi*) tahsillerini Dersaadet'te (*İstanbul'da*) tamamlayarak 1904 senesi Erkânîharbiye Yüzbaşılığı ile bitirmiş ve 1907 senesine kadar Suriye'de ve Kolağası (*Yüzbaşı ile Binbaşı arası rütbe*) olduktan sonra, 1911 senesine kadar Makedonya'da bulunmuşlar; bu müddet zarfında ordu karargâhında, Redif Fırkası (*Tamamen ihtiyat askerlerden oluşan ve seferberlikte kurulan Tümen*) Erkânîharpliğinde, ordu ve kolordu karargâhında ve Selanik Zabitan Talimgah Kumandanlığında ve Şimendifer Hattı Müfettişliği'nde vazife yapmışlardır.

31 Mart Hadisesi üzerine Selanik'ten Dersaadet'e hareket eden kuvvetlerin Erkânîharbiye Reisliği'nde (*Kumay Başkanlığı'nda*) ve 1910'da Arnavutluk'ta icra edilen harekâtla Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın Erkânîharbi olarak bulunmuş ve 1910'da **Pikardi** (*Picardie*) **manevralarını takip** için Fransa'ya gitmiştir.

1911 senesinde Erkânîharbiyei Umumiye (*Genelkumay*) Dairesi'ne memur edilmiş ve oradan **İtalya Muharebesi** münasebetiyle Trablusgarp'a giderek bu harbin nihayetine kadar Sirenaik mıntıkasında Deme Kuvvetleri Kumandanlığı'nı yapmış ve bu esnada Balkan Muharebesi başlamış ve Bulgarların Çatalca hattına geldikleri bir zamanda İstanbul'a dönerek Gelibolu'da Kuvayi Mürettebe Erkânîharbiyesi Harekât Şubesi Müdürü ve Bolayır Kolordusu Erkânîharbiye Reisi olarak **Balkan Harbi'ne katılarak**, Edirne üzerine adı geçen kolordu ile hareket etmiş ve **Dimetoka havalisinin geri alınmasında fiilen bulunmuşlardır.**

Balkan Harbi'ni takiben Sofya, Belgrad, Çetine Ataşemiliterliklerini (*Askeri Ataşeliklerini*) yapmak üzere Sofya'ya memur ve orada Kaymakamlığa (*Yarbaylığa*) terfi edilmiştir. Geçen harbin (*1. Dünya Savaşı*) ilanını takiben Tekirdağ'ında (*Değişik baskılarda "Tekfur Dağı" ya da "Tekirdağ" olarak geç-*

¹¹ 1927 Basımında yalnızca Rumi yılı vardır. Rumi 1296'nın Miladi karşılığı, **14 Mart 1880-13 Mart 1881** tarihlerine denk düşmektedir. **Nutuk'un 1961 basımında ise "Miladi 1881"** denilmektedir. (ABE yazarının notu).

mektedir) yeni teşekkül eden 19. Fırka (*Tümen*) Kumandanlığı'na tayin olunmuşlardır.

Maydos ve Havalisi Mıntıkası Kumandanlığı'nı yaptıktan sonra adı geçen fırka ile bu mıntıkada bulundukları sırada **Arıburnu Kuvvetleri Kumandanlığı'nı üstlenmiş** ve bunun neticesinde Miralaylığa (*Albaylığa*) terfi etmişlerdir. Daha sonra **Anatartalar Grubu Kumandanı** olmuş ve İngilizlerin çekilmeleri üzerine **16. Kolordu Kumandanı** olarak Edirne'ye ve orada bir ay kadar kaldıktan sonra Diyarbekir, Bitlis, Muş havalisine aynı numara ile Kolordu Kumandanı olarak gitmiş ve adı geçen cephe de Mirlivalığa (*Tuğgeneralliğe*) terfi ettirilmişlerdir.

Yığınak yapan 2. Ordu dahilinde **Bitlis ve Muş'u beş gün muharebeden sonra Ruslardan geri almış** ve bir müddet sonra 2. Ordu Kumandanlığı Vekâleti'ne ve az bir müddet sonra **Hicaz Kuvvei Seferiyesi'ne Ordu Kumandanı** olarak tayin olunmuş ise de, Şam'a kadar gittikten ve Sina cephesini teftiş eyledikten sonra Medine'ye gitmelerine hacet görülmediğinden **2. Ordu Kumandanlığı'na** asaleten tayin edilerek Diyarbekir'e dönmüş ve 1917 senesinde Halep'te yığınak yapan ve General Falkenhayn'ın idaresi altında bulunan gruba dahil olan **7. Ordu Kumandanlığı'na** tayin edilmişlerdir.

Adı geçen ile harekâtı harbiyede (*Savaşın sevk ve idaresinde*) aralarında görüş ayrılığı hasıl olduğundan ve hükümet de görüşlerini desteklemediğinden, adı geçen **Ordu Kumandanlığından istifa** etmişler ve sonradan tayin kılındığı **2. Ordu Kumandanlığı'nı da kabul etmeyerek** İstanbul'a dönmüşlerdir.

Bu müddet zarfında veliaht bulunan zatın (**Vahidettin**) **refakatinde olarak Almanya Genel Karargâhı'na** ve Alman batı cephesine seyahat etmişlerdir. Veliahdın padişah olmaları üzerine sözlü ve ısrarlı irade (*Padişah emni*) ile, Falkenhayn'ın mağlûp bıraktığı **Nablus civarındaki 7. Ordu'ya tekrar gitmiş** ve gelişinden 15 gün sonra vuku bulan genel İngiliz taarruzunda **bu orduyu Halep'e kadar ricat ettirdiği sırada padişaha Fahri Yaver olmuştur.**

Halep Muharebesi'ni takiben 7. ve Adana havalisinde bulunan 2. Ordu'lardan meydana gelen **Yıldırım Grubu Kumandanlığı'nı** üstlendiler ve Mütareke'den sonra İstanbul'a döndüler.

Son zamanda malum olduğu üzere **3. Ordu Müfettişliği** ile Doğu Anadolu'da bulundukları esnada **8 Temmuz 1919'da askerlik mesleğinden istifa** etmişlerdir.

HAINLER İNGİLİZLERDEN PARA ALIYOR!¹²

Hulki Cevizoğlu: 15 Ekim'de Amerikan medyasına (*United States Radio Press'e*) demeç verdiğinizi öğrendik. Onlara hangi açıklamaları yaptınız?

Mustafa Kemal: (Radyo yayınından alıntı)

Mustafa Kemal dedi ki:

"**MiHiyetçi parti kısmi bir yabancı ülke yardımının zaruretini tanıdı.** Amacımız, tıpkı Mütareke esnasında olduğu gibi Türkiye'nin gelişmesini temin etmektir. **Bizim yayılmacı planlarımız yok,** ama, Türkiye eğer iyi bir hükümete kavuşursa, zengin ve müreffeh bir ülke yapılabilir inancındayız. Hükümetimiz yabancı müdahale ve entrikaları yüzünden zayıf düştü. Bunca tecrübemizden sonra, eminiz ki, **Amerika bize yardım edebilecek yegâne ülkedir.** Ermenilere karşı hiçbir yeni Türk şiddet uygulamasının olmayacağını garanti ederiz.

Bizim **Enver Paşa ile birlikte çalıştığımız doğru değildir.** Biz onun politikalarının Türkiye'ye zarar verdiği inancındayız. Onun yerini yurdunu bilmiyoruz. **Onun Rus Bolşevikler ile birlikte olduğu söyleniyor.** Ben onun, muhtemelen Azerbaycan'da, bağımsız bir Türk hükümeti kuracağını ifade ettiği bir mektup gördüm.

Milliyetçilerin, Türkiye'deki menfaatlerini korumak isteyen Anglo-Fransız kapitalistler tarafından desteklendikleri doğru değildir.

İngiliz parası burada Türkiye'yi mahvetmek için harcanır. İngilizlerin, İngiltere'deki Türk Muhipleri Derneği'nin eski

¹² Amerikan *United States Radio Press'e* verdiği demeç (HC). ABE, Cilt 4 (1919), a.g.e., s.314. (FO -Foreign Office, İngiliz Dışişleri Bakanlığı-Arşivleri, 406/41, s.299. No. 140/5'ten aktaran: *İngiliz belgelerinde Atatürk, 1919-1938*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara. 1992, s. 170-170.)

reisi Adil Bey'e 150 bin lira, Konya Valisi'ne 200 bin lira, belki Ankara Valisi'ne de büyük bir meblağ verdiğini biliyoruz."

SİZ DE ERMENİLERİ SÜRDÜNÜZ MÜ?¹³

Hulki Cevizoğlu: Efendim, günümüzde de Türkler'in **Ermeni soykırımı** yaptığı, sizin de Ermenileri sürgün ettiğiniz ileri sürülüyor. Bugünlerde de **sizi bile soykırımcı göstermek istiyorlar**. Bunların içinde ne yazık ki, Cumhuriyeti emanet ettiğiniz insanlar da var. Siz de Ermenileri sürgün ettiniz mi?

Mustafa Kemal: Ermeni Patriği Zaven Efendi, geçenlerde **Teologos** gazetesinde yayımladığı bir mektubunda, birçok Ermeni ailelerinin, son milli harekâttan korkarak Erzincan, Erzurum, Samsun, İzmit ve Adapazarı gibi Anadolu havalisinden göç etmekte olduklarını öne sürüyor ve bu şekilde milletin sırf milli haklarını müdafaa emeliyle vücuda getirdiği birliği, bir Ermeni veya Gayrimüslim unsurlar aleyhtarlığıyla şaibedar etmek istiyor. Bunun için, hakikati bu kere ayrıca açıklamaya mecburiyet görülmüştür.

Evvela: Erzincan ve Erzurum havalisinden göç eden katiyen hiçbir Ermeni ailesi yoktur.

İkincisi: İzmit, Adapazarı, Samsun havalisinde olduğu gibi, bütün Anadolu'da asayiş ve unsurlar arasında iyi geçinme, **el-hamdülillah** her zamankinden pek ziyade bariz ve teşekküre değer bir derecededir. Hatta: Haymana ve sair mahaller ruhani reisleri ve Amasya, Tokat ve sair livaların Hristiyan ahalisi tara-

¹³ Ermeni Patriği Zaven Efendi'nin mektubuna karşılık, Anadolu ve Rume-
li Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi adına Mustafa Kemal'in
21 Ekim 1919'daki açıklaması. Bu açıklama *İleri*, *Tasvirî Efkâr*, *Yenigün*
ve *İrade-i Milliye* gazetelerinde yayımlandı (HC). ABE, Cilt 4 (1919),
a.g.e., s.352. ("Mustafa Kemal Paşa'nın Telgrafı / Zaven Efendi'nin Be-
yanatı Münasebetiyle" *İleri*, 22 Ekim 1919; "Ermeni Patrikini Bir Tek-
zip", *Tasvirî Efkâr*, 22 Ekim 1919, "Teşkilatı Milliye ve Gayri Müslim
Anasır / Mustafa Kemal Paşa'nın Mühim Bir Telgrafı", *Yenigün*, 22
Ekim 1919.) Metnin son paragrafı için bkz. 27 Ekim 1919 tarihli *İrade-i
Milliye*'den aktaran: *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*,
Derleyen: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara,
1964, s. 108-109.)

fından milli harekâtın tamamen taraftarı bulundukları, telgraflarla Dahiliye Nezareti'ne ve yabancı temsilcilere bildirilmiştir.

Üçüncüsü: Hakikate aykırı olarak **Anadolu milli harekâtını Bolşevizm diye ilan eden, bu memleketi daima İttihatçı harekâtıyla durmadan karışıklık içinde görmek ve göstermek isteyen Ferit Paşa kabinesinin beyanatından ürkererek, birkaç zengin aile, kendilerince emin gördükleri bir tarafa hanelerini nakletmişler ise de, bu da, Mütareke'den beri Adana ve havalisinde ve bağımsız Ermenistan'daki çoğunluğu temin için, Ermeni komiteleri ile bizzat Patrikhane'nin teşviklerine kapılan ailelerdir.**

Dördüncüsü:¹⁴ Anadolu'da genel asayiş ve unsurlar arasında barış ve dostluğun ne kadar emin ve memnuniyet verici olduğunu, geçenlerde Anadolu'yu baştan başa dolaşmış olan General Harbord'un riyaseti altındaki **Amerika Araştırma Heyeti ile Fransız Temsilcisi Binbaşı Labonne ve keza Amerikalı Mr. Brown ve Harbiye Nezareti'nde Fransız irtibat subayı Yüzbaşı Leatle ve Fransız Fevkalade Komiserliği maiyetinde Meur ve Sivas Jandarma Mıntika Müfettişi Binbaşı Bruno'nun (Brunot) raporları tasdik ve ispat eyleyeceği üzere Patrik Vekili Zaven Efendi'nin Teologos gazetesinde ne maksatla yayımladığı malumunuz bulunan mektubun muhteviyatına lüzumundan fazla ehemmiyet atfetmeyi lüzumsuz görürüz.**

MUSTAFA KEMAL'İN ALİ KEMAL'LERE YANITI!¹⁵

Hulki Cevizoğlu: Milli harekâtı ve milliciliği (ulusalcılığı) anlamak istemeyenler ve bunun esasını bilerek saptırmak isteyenler var. Kurtuluş Savaşı'nın sadece Yunanlılara karşı yapılan basit bir savaş olduğunu bile ileri sürüyorlar. Bu zihniyettekiler, Vahidettin'in yakınındakiler gibi, siz ve arkadaşlarınız "maceracı" olmakla suçluyor.

¹⁴ Bu sonuncu paragraf. İstanbul basınında (*İleri, Tasvirî Efkar ve Yenigün*) sansür edilmiş ve yeri boş bırakılmıştır. Bu bölüm. Heyeti Temsiliye tarafından Sivas'ta yayımlanan *İrade-i Milliye*'de yer almıştır. (ABE yazarının notu).

¹⁵ Arkadaşı yazar Ruşen Eşref ile Sivas'ta 24 Ekim 1919'da yaptığı ikinci mülakat, *Tasvirî Efkar Gazetesi* 25 Ekim 1919, sayı 2912 (HC). ABE, Cilt 4 (1919), a.g.e., s.373.

Mustafa Kemal: Doğrudur. Fakat daha evvelden anlaşılrsa ve anlatılsaydı daha iyi olurdu. Mesela bu hareketle alakadar olduğumuz için bundan bir iki ay evvel **bizi maceraperestlikle itham eden bir iki İstanbul gazetesi**, isterdim, yakından temas etseydi de işin hakikatini keşfedip ona göre tarif etseydi... Milletin hakkını aramasına, bir iki kişi maceraperesttik dedi. O hakkı geri almak için çalışanlar da maceraperest birer muhteris oldu. **Fakat durup dururken macera yaratmaya, maceraperest olmaya, bilmem ki, lüzum ve ihtiyaç var mıydı?**

Hulki Cevizoğlu: Özür dilerek soruyorum... **Ali Kemal**, ille-re genelgeler göndererek; sizin ve arkadaşlarınızın, ülkeyi kurtarma peşinde olmadığınızı, "**haraççı, mafya ve başıbozuklar**" olduğunuzu ileri sürüyor.

Hatta, *Entente* adlı bir İngiliz gazetesine verdiği demeçte de, "**Ortada bugünkü propagandayı yapan 700 bin liralık bir para ve bunun dışında da bunların savaşta hile ve dolaplarla hazırladıkları azim (büyük) servetleri vardır!**" diyerek, ağır hakaretlerde bulunuyor.

Mustafa Kemal: Bu maceraperest denilen insanların rütbeleri mi eksikti? Şahsi haysiyetleri mi haleldar olmuştu? **Aç mı kaldılardı, yoksa şahsi gelecekleri kararmış mıydı?** Hayır, değil mi ya? Her şeyleri yerli yerindeydi. O halde, bilhassa bir **harp yorgunluğundan sonra istirahat muhtaç bir insanın** böyle kalkıp da maceralar, gaileler yaratmaya ihtiyacı yoklu. Halbuki milletin ve memleketin geleceği ve şerefi söz konusu oluyordu. Bu mesele her düşüncenin üzerindedir.

Millet ve memleket sayesinde kazanılan rütbe ve refahın bir ehemmiyeti, bir kutsiyeti vardır. Biz bunlardan, ancak yine bu aziz millet ve memlekete borçlu olduğumuz son bir namus vazifesini yapmak için ayrıldık. Milletin kendi hayatını kurtarmak, kendi meşru hakkını müdafaa için çıkardığı sese katılmak, her kendini bilen vatandaşın vazifesidir. **Eğer bu millet, bu memleket parçalanacak olursa genel şerefsizliğin enkazı altında şunun bunun şahsi şerefi de parça parça olur.** Biz o genel şerefi kurtarabilmek için harekete gelen millete ruhumuzla katıldık. Katılmamıza mani olabilecek şahsi rütbeleri, mevkileri de genel şerefi kurtarmaya yönelmiş bir gaye uğrunda feda ettik. **Milletin hayat ve bağımsızlık hakkını talep etmesi**

birkaç kişi tarafından, âleme, güya hükümete karşı bir isyan mahiyetinde yutturulmaya çalışıldı, bir iki kişiyi de teşvikçi olarak gösterdiler. Hükümetin nüfuzu, hükümetin kanunları her yerde geçerli değil midir?

Şu halde **bu şahsi bir isyan, bir siyaset manevrası kabul edilemez. Değil mi ya? Bu hareket milletin bir arzusudur, hatta bir ihtiyacıdır. Bu arzu ve ihtiyacı doğuran şey, şahıslar değil, bizzat hadiselerdir. Devletin birlik ve bağımsızlığını tehdit eden meşru olmayan birtakım ihtiraslar, topraklarımızda hiçbir hakka dayanmaksızın vuku bulan taarruzlar, tehlike karşısında, millete, birleşmek lüzumu duyurmuştur.**

Böyle bir harekete macera demek, bu hareketi takdir edenleri maceraperestlikle adlandırmak, gafillik, garezkârlık değil midir? Fakat böyle bir, şahsi şeylerle uğraşılacak vakitlerde değiliz. Böyle birtakım adı, bayağı şeylere zamanın nezaketi müsait değildir.

ÖNCE VATAN, SONRA PARTİ!..

Hulki Cevizoğlu: Efendim, milli harekete itiraz edenler, bunu bir parti manevrası olarak nitelendiriyor. Hareketinizin tüm toplumu kapsayan **kutsal bir hareket değil**, sizin şahıslarınızı ilgilendiren **kişisel ihtiras** olarak görüyor.

Mustafa Kemal: Bence muhalefet hürmete değerlidir. Çünkü, o da bir incelemenin, bir görüşün neticesidir. Fakat edilecek itirazlar makul ve meşru sebeplere dayanmazsa, muhalefet müptezel (değersiz) olur.

Böyle bir zamanda parti manevrası yapmak doğru mu? Memleket olmazsa parti kaç para eder? Evvela memleket selamete çıkmalı ki, partiler de ondan sonra bir siyasa, bir toplumsal esasa, görüşe dayanarak teşekkül edebilsin. Parti manevrası demek ne demek? Bu bir parti manevrası olsa idi, **Sivas Kongresi'ne memleketin her köşesinden, Ferit Paşa kabinesinin gayet sıkı engelleme tedbirlerine rağmen seçilmiş temsilciler katılır mıydı? Anadolu'nun arzu ve ihtiyacına uymayan bir hareket, Anadolu'nun ta göbeğinde barınmak, yardım görmek mümkün müydü? Hiçbir tarafta cebir ve tehdit alameti görüldü mü?** Karşıya geçip de gözlerini yumarak; kim

bilir hangi hasis ve merdud (reddedilmiş) **menfaatler uğruna if-tira savuranlardan bir ikisi Kongre'ye katılsaydılar**, partilerine, görüşlerine bakılmaksızın aynı memleketin lüzumlu ve faydalı evladı gibi, şükranla kabul edildiklerini görecektlerdi. İtirazları tam bir saflıkla dinlenecekti.

SİZ İTTİHATÇI MISINIZ?

Hulki Cevizoğlu: Ali Kemal, ülkenin düşmanlarının tümünün dışarıda değil, içerde olduğunu, bunların daha tehlikeli olan İttihatçılar olduğunu, **sizin de İttihatçı olduğunuzu iddia ediyor.**

Mustafa Kemal: Milletın hep birlikte hakkını talep etmesine parti manevrası denir mi? Demek doğru mudur? **Canlandırılmasından en ziyade kaçınılan şey, İttihat ve Terakki Fırkası'dır.**

Bir kere, Kongre'ye katılan üyelerin her biri, katiyen böyle bir teşebbüste bulunmayacağına dair yemin etmiştir. Yemin, mukaddes bir taahhüt demektir. Namus sahibi olan bir kimse, verdiği sözden geri dönmez.

Diğer taraftan, **İttihat ve Terakki, siyaseti itibariyle de if-las etmiştir.** Öyle değil mi? O partiye mensup olan zevat iktidar mevkiinde iken milletimizin ihtiyacıyla, mizacıyla alakalı olmayan istilacı bir politika takip ettiler. Kendi toprağı çalışmaya ve itinaya muhtaç iken, bir milletin gözlerini başka noktalara çevirmeye çalışan bir siyaset, tabii bir siyaset değildi. Dolayısıyla if-lasa mahkûm idi. Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin emeli ise, o siyasetten dolayı bu hale gelen zavallı memleketi ve toprakları meşru olmayan **empervyalizm ve kolonizasyon siyasetleriyle istila edip parçalamaya çalışan yabancı ve mütecaviz kuvvetlere çığnetmemek!** Bu düşünce ile hareket: eden bir cemiyet, ruh ve sebep mevcudiyeti itibarı ile kendisini feshetmiş olan **İttihat ve Terakki Fırkası'nı tekrar diriltecek kabiliyette değildir...** Her hangi bir siyasi parti, bu fikrin ve bu programın lüzumsuzluğunu iddia edebilir mi? Herhangi bir parti, memleketinin birlik ve bağımsızlığını düstur hareketinin birinci maddesi olarak kabul etmez mi?

O halde öyle bir partinin kendi emellerini tamamıyla muhafaza ederek bu gruba dahil olması mümkündür... Bu kadar açık bir şeye de **İttihatçılığın canlandırılması, iktidar mevkiine gelme hırsı gibi iftiralar savurmak, faziletkârlığa, vatandaşlığa yakışmayacak bir izansızlıktır.**

Ben, kendi hesabıma, **takip ettikleri siyasetin vatan ve millete zararlı olduğunu yüzlerine karşı söyleyip alenen muhalefette bulunduğum insanların ve sistemlerinin tekrar iktidar ve geçerlilik mevkiine gelmesine ve neticede feci akıbetleri şu anda hepimize kan ağlatan dünkü hallerin tekrar devam etmesine mi çalışacağım?** Bunu hangi akli başında ve insafı yerinde adam düşünebilir? Böyle bir düşünce mantıkla uzlaştırılabilir değildir!

Hulki Cevizoğlu: Yani, ne iflas etmiş İttihatçılığı diriltmek ne de mevki hırsınızın olmadığını ısrarla vurguluyorsunuz?

Mustafa Kemal: Mevki hırsından anlaşılan mana, hükümette bir nezaret (bakanlık) işgal etmekse, onun için böyle şeyler yapmaya hacet yoktur. İstanbul'da oturup çalışmak, o maksada ulaşmak için daha kolaydı.

Fakat millete hizmet etmek için en sağlam vasıtanın her türlü dış görünüşten vazgeçip ancak **sine-i millette** bulunmakla, **manevi mükâfatı maddi mükâfata tercih etmekle** mümkün olacağını takdir edenlerdenim.

Dolayısıyla hayatta muvaffak olmak için, millete hizmet etmek için, yalnız nezaret (bakanlık) mevki tutmak icap edeceğini düşünmedim. **Mevki hırsı dedikleri bu ise, bende ve arkadaşlarımda böyle bir şey yoktur.** Bunu herkesin açıkça bilmesini isterim.

Üstlendiğimiz vazife çok mukaddestir. Onun kutsiyetine birtakım şahsi ihtiraslarla halel getirildiğini hiçbirimiz arzu etmeyiz. Bizim istediğimiz şey, bugüne kadar hakkından mahrum yaşıtılan, mevcudiyeti ehemmiyete alınmayan milletin hayata, refaha müstahak bir kuvvet olduğunu hükümetimize ve hükümetlere anlatmaktır.

Bugün kâinat, toplumsal inkılâplar geçirmektedir. Bu sahada kazanılan muvaffakiyetler, zorbalara ve lakaytlara teslim ettirilen haklı muharebe meydanlarındaki muzafferiyet kadar,

hatta daha mühimdir. Ancak bu eminliği anlayan ve anladığını fiiliyatla da ispat eden hükümetler, herhangi partiye mensup olursa olsunlar, milletin yüceltmesine ve takdirine liyakat kazanırlar. Bunu anlamayıp da, milleti halâ kendi kafalarının keyfine göre idare etmeye kalkışan kuvvetler artık **birer beladır**. Bela çekmeye de bu milletin artık tahammülü kalmamıştır. Millet, yapılan işlere bizzat denetimini koymalıdır: Hayata, layık olduğunu âleme bu suretle ispat etmeli; sonra âlemden de hayat hakkını niyaz eylemeli, talep eylemelidir.

Dünya, milletimizin hayatına ya hürmet edip onun birlik ve bağımsızlığını tasdik edecektir ya da son topraklarımızı son insanlarımızın kanıyla suladıktan sonra, bütün bir milletin naaşı üstünde reddedilmiş istila hırsını tatmin etmek mecburiyetinde kalacaktır. Bu türlü bir vahşete ise, bugünkü insanların asabı artık tahammül edemez.

Milletin bu arzusunu anlayan hükümet ricalinin vazifesi gayet açıktır. Milletinin emniyetini kazanmak, samimiyetle, tereddütsüz çalışmak, **bizi masa başında hesaplaşmaya çağırarak yabancı ricali ile milletin arzusunu açıktan açığa münakaşa etmektir.**

BİZİM AYDINLAR NİÇİN ANADOLU'YA GELMEZ?

Hulki Cevizoğlu: Amasya'da düzenlenen panayırıdaki pehlivan güreşlerini izlemek için geldiğinizde halktan büyük bir tezahürat aldınız. Görüldüğü kadarıyla, halkın bu sevgisi sizi çok etkiledi.

Mustafa Kemal: Bak birader, böyle milletten nasıl ayrılırsın! Bu eski püskülerin içinde perişan gördüğün insanlar yok mu? Onlarda öyle yürek, öyle cevher vardır ki, olmaz şey!

Çanakkale'yi kurtaran bunlardır. Kafkas'ta, Galiçya'da, surda burada **aslan gibi çarpışan**, mahrumiyete aldırmayan bunlardır. Şimdi bu adamcağızların seviyesini toplumsal olarak yükseltmek, herhangi bir hükümetçilik mevki hırsından daha iyi değil midir?

Bu insani mücadelelerin yanında siyasi mücadeleler bayağı kalır, değil mi ya? Siyasi mücadelelerin çoğu neticesizdir. Fakat toplumsal mesai her vakit için verimlidir.

Bizim aydınlar buna çalışmalı. Neden Anadolu'ya gelip uğraşmazlar! Neden milletle doğrudan doğruya temasta bulunmazlar! Memleketi gezmeli, milleti tanımalı, eksiği nedir, görüp göstermeli. Milleti sevmek böyle olur. Yoksa lafla muhabbet fayda vermez.

AMASYA'DAN KAÇIRILMADIM, BURADAYIM!

Hulki Cevizoğlu: Milli mücadeleye muhalif iki gazetede, **psikolojik savaş** yapılarak, Kuvayi Milliye'nin reisleri arasında kavga çıktığı, hareketin iflas ettiği, size suikast düzenlendiği ve yaralanarak Amasya'dan kaçırıldığınız biçiminde haberler yer aldı. Bu haberler doğru mu?

Mustafa Kemal: Bir haftadan beri Amasya'dayız. Daha bir iki gün burada kalmak niyetindeyiz. Tekzibe lüzum gösterecek rivayet üzerine acizlerini lütfen hatırladığınızdan dolayı mahsus surette teşekkür ederiz.¹⁶

DIŞ YARDIM EGEMENLİĞİMİZİ YOK EDER Mİ?¹⁷

Hulki Cevizoğlu: Sizi yoruyorum ama, açıklamalarınız tarihe ışık tutacağı için mazur göreceğinizi umuyorum...

Mustafa Kemal: Sorunuz... **Anlatmak ve anlaşmak daha lazımdır. Değil mi ya?**

Hulki Cevizoğlu: Çok teşekkür ederim.

Anadolu'nun neredeyse tümü yıkık, dökük. Yolları, köyleri ve insanları. Kadınlarımızın bir kısmı yoksulluktan çuval giymişti. Belden aşağısı çıplak, şiş karınlı erkek çocukları, peştamal parçalarına sarınmış titreyen kız çocukları var. Havuç sapları kemiriyorlardı.

¹⁶ Türk Dünyası Gazetesi, 28 Ekim 1919, sayı 61. Aslında Mustafa Kemal bu iddialara 25 Ekim'de tarihinde yanıt veriyor ama telgraf 27 Ekim'de çekiliyor (HC). ABE, Cilt 4 (1919), a.g.e., s.381. (Ayrıca bkz. Doç. Dr Sabahattin Özel. "Atatürk'ün Bilinmeyen Bir Söylevi. Bir Telgraf ve Bir Mektup", *Atatürk Haftası Armağanı 10 Kasım 1994*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1994, s.78.)

¹⁷ Mustafa Kemal'in Ruşen Eşref ile Amasya'da 25 Ekim 1991'de yaptığı üçüncü mülakat. Tasviri Efkâr Gazetesi, 29 Ekim 1919 (HC). ABE, Cilt 4 (1919), a.g.e., s.382.

Bu sefaletin tabii birçok nedeni var. Kendi çabamızla bu sefaleti yok etmek zaman alacak. Bu nedenle, yabancı ülkelerden ekonomik yardım almak gerektiği ileri sürülüyor. **Siz, yabancı ülkelerden yardım almaya, egemenlik açısından, nasıl bakıyorsunuz?**

Mustafa Kemal: Hakkınız var... Kongre'nin Beyannamesini okudunuz mu? Bir defa daha tekrar edelim ki, size iyice izah edebileyim. Bağımsızlıktan ne **murat** ettiğimizi anlatayım.

Yedinci madde:

"Milletimiz insani, asri gayeleri yüceltir ve fenni, sınai ve iktisadi hal ve ihtiyacımızı takdir eder. Dolayısıyla **devlet ve milletimizin dahili ve harici bağımsızlığı ve vatanımızın bütünlüğü mahfuz kalmak şartıyla** altıncı maddede belirtilen sınır dahilinde milliyet esaslarına riayetkar ve **memleketimize karşı istila emeli beslemeyen herhangi devletin, fenni, sınai, iktisadi yardımını memnuniyetle karşılırsınız ve bil** adil ve insani şartları ihtiva eden bir barışın da acilen kararlaştırılması, insanlığın selameti ve âlemin sükûnu namına başlıca milli emelimizdir."

Görüyorsunuz ki, bu yön de Kongre'ce nazarı dikkate alınmıştır. **Yalnız milletin tasavvur ettiği yardım**, Saltanat Şûrası'nda birkaç kişinin ve **"şimdilik idareimizi herhangi bir yabancıya teslim edip onun himayesine girmememiz lazımdır"** demesi kabilinden değildir.

Tabiidir ki, **hariçten gelecek sermayeye**, yol göstermeye, çalışma usulüne **ihtiyacımız vardır**. Fakat bu, birliğimize ve bağımsızlığımıza nihayet verecek bir vesayet tarzı demek olamaz. Bize yardım edecek insaniyetkâr kaynaklara biz de karşılıklı taahhütlerle, **birliğimiz ve bağımsızlığımız dahilinde** samimiyetle bağlı oluruz. Arzuya ve meşruiyete dayanan bir yakınlık da, hem daha verimli olur ve hem de daha payidar!.. Zira **bu türlü düzeltme tarzı milletimizin haysiyetini ve bağımsızlığını yaralamaz...**

Altıyüz sene efendi yaşamış, tarihinin her sayfasını. Yoksa mali, sınai, toplumsal birçok eksikimiz olduğunu kim inkâr eder? Fakat bu eksikliği gidermek için de dip diri bir milleti ortadan kaldırmak mı icap eder? **Biz mağlubiyetimizin bahasını çok**

ağır ödedik. Elimizden köyler, vilayetler değil; ülkeler alındı. Fakat son lokmasını da ağızından kapmak için bir milletin hayatına kıymak, canice bir harekettir. Öldürülen bir adamın-
sa, kendini son nefesine kadar cesaretle, mertlikle müdafaa et-
mesi tabii ve zaruridir. **Bu sözlerim, yeniden mücadeleye gi-
receğiz ve girmek istiyoruz manasını taşımaz, değil mi?**
**Böyle bir emel besleyen yok ve buna şimdilik lüzum da yok,
ihtiyaç da...** Aceleci hareketlerin zararlı neticeleri meydanda
dururken, böyle ağır kararlara teşebbüs edilemez. Bilakis seri
ve adilane bir barışa susamışız. Milletimiz bugüne kadar çok
meşakkatlere ve çok haksızlığa maruz kalmıştır. Dolayısıyla de-
vamlı bir barışı canı gönülden temenni eder.

Hulki Cevizoğlu: “Yeniden mücadeleye girmemek” sözü-
nüzu anlayamadım!

Mustafa Kemal: Ancak tehlikenin boğaza sarıldığı yerde
mücadele kendinden doğuyor. İzmir’de mücadeleyi kim aç-
tı? Oraya haksızca hücum eden Yunanlıların zulmü değil mi?
Yoksa durup dururken, zavallı halkın, bilhassa uzun bir güreş
devrinden sonra silah patlatmaya istekleri mevcut değildi. **Canı-
na kıyılan bir millet her şeyi gözüne alır...** Kongre’nin mak-
sadı, milli teşkilatı yapıp makul ve meşru haklarını âleme dinle-
tebilmek, sınırlarını ve hayatını kurtarabilmektir. **Toplu bir mil-
leti istila etmek, darmadağın bir milleti istila etmek gibi
kolay değildir.**

OSMANLI SINIRLARI DIŞINDAKİ ERMENİSTAN’A EVET!¹⁸

Hulki Cevizoğlu: Fransız *Tan Gazetesi*’nin (*Le Temps*) İs-
tanbul’daki muhabiri Mösyö Fransua Psalti’ye, 25 Ekim 1919’da
bir demeç verdiniz. Özellikle, Ermenistan konusu üzerinde dur-
dular.

¹⁸ Fransız *Le Temps Gazetesi*’nin sorularına yanıtlar. 25 Ekim 1919 (HC).
ABE, Cilt 4 (1919), a.g.e., s.384. (“*İstanbul Muhabirimizin Telgrafı*” baş-
lığıyla, *Le Temps* gazetesinin 30 Ekim 1919 tarihli sayısında yer almış-
tır; *Türk Dünyası*, 25 Ekim 1919, sayı 58; *Tasvirî Efkâr*, 25 Ekim 1919,
sayı 2881.)

Gazetenin sorusu şöyleydi: “*Ermeni meselesi hakkında ne düşünüyorsunuz? Erzurum, Van ve Bitlis vilayetlerinden pek sınırlı şekilde bir miktar arazi terkine razı mısınız?*”

Mustafa Kemal: (Onlara şu yanıtı verdim-HC)

“Osmanlı sınırı haricinde kurulan bir Ermenistan'ı memnuniyetle görürüz.(...)”¹⁹

Hulki Cevizoğlu: Fransız Gazetesi, size, müzaheret yani **manda** olmadan Türkiye'nin nasıl canlandırılacağını da sordu. Ne yanıt verdiniz?

Mustafa Kemal: Bu konuda fikir ve görüşümüzü izah eden Kongre Beyannamesi'nin yedinci maddesini aynen belirtmekle yetiniriz (Yukarıda bu madde metni verildi.-HC)

Hulki Cevizoğlu: Yine sorular arasında **“Boğazlar meselesi için nasıl bir çözüm öneriyorsunuz?”** sorusu da vardı.

Mustafa Kemal: Boğazlar'dan geliş ve geçiş serbestisi tabiidir. Ancak payitahtımızın bu güzergâh üzerinde olması hasebiyle ve pek de emin bir halde bulundurulması zaruridir. Geliş ve geçişteki serbestinin ve payitahtımızın korunmasının temini için herkese emniyet verecek tedbirler almayı mümkün görüyoruz. Bununla beraber bu mesele hükümete ait olduğundan tarafımızdan hiçbir bir teklifte bulunulamaz.

¹⁹ ABE, Cilt 4 (1919), a.g.e., s.384 (Bu kısım, hem *Türk Dünyası*'nda hem de *Tasvirî Efkar*'da beyaz –boş- bırakılmıştır. **Sansür** edilmiş olması ihtimali vardır. Bu kısım, *Le Temps* gazetesinde de yer almamıştır.)
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

GAZETECİ M. KEMAL: “DEVİRİMİN HEDEFİ MİLLİ HÂKİMİYETTİR“

Hulki Cevizoğlu: Kurtuluş Mücadelesi'nde, sizin de birkaç kez işaret ettiğiniz gibi “basının rolü” çok önemli idi. 11 Eylül 1919'da Sivas Kongresi sona ererken, gazete çıkarmak gereğini duyduunuz, “**Gazetesiz ve fikirsiz bir ihtilal nasıl yürür?**” dediniz.

Siz Harbiye'de öğrenci iken de, direnişçi karakteriniz gereği “el yazısıyla” bir gazete çıkarmıştınız. Mütareke'den önce ise, İstanbul'da Ali Fethi Okyar ile yayınladığınız *Minber* adlı gazetede paranızı batırmayı bile göze aldınız. “Savaş yıllarında biriktirebildiğim altınımı batırdım” sözleri size ait.

İzmir'in işgalinden yaklaşık 8 ay sonra, 10 Ocak 1920'de, Ankara'da yayına soktuğunuz *Hâkimiyeti Milliye Gazetesi*'nin ilk başyazısını da siz yazdınız.²⁰ Kendi imzanız yerine “Yazı Kurulu” imzasını koyduğunuz bu başyazınızda neler söylediniz?

Mustafa Kemal: (Başyazım aynen şöyleydi.-HC)²¹

²⁰ Mustafa Kemal'in *Hâkimiyeti Milliye Gazetesi*'nin, 10 Ocak 1920 tarihli ilk sayısındaki başyazısı(HC).

²¹ Mustafa Kemal *Hâkimiyeti Milliye*'nin, ilk sayısındaki bu başyazıyı Hakkı Behiç Bey'e not ettirerek yazdırdı. Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 6 (1919-1920), Kaynak Yayınları, İstanbul, Ağustos 2001, s.123. (Bkz. Fuat Süreya Oral, *Türk Basın Tarihi*, c.2 (Cumhuriyet Dönemi 1919-1965), Ankara, 1968, s.42; Ömer Sami Coşar, *Milli Mücadele Basını*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları: 5, (yayın yeri ve yılı yok), s.123; Prof. Dr. Yücel Özkaya, *Millî Mücadete'de Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989, s.61.) (Ayrıca bkz. *Devrin Yazarlarının Kalemiyle Milli Mücadele ve Mustafa Kemal*, c.1, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1992, s. 199-202.)

Bugünden itibaren yayınlanmaya başlayan ve sütunlarında bütün Anadolu ile onu alakadar eden muhitlerin ahval ve hadi-selerini ihtiva edecek olan gazetemize bu ismi tesadüfi olarak vermedik. Gazetemizin ismi, aynı zamanda takip edeceği mücahede²² yolunun da türüdür. Şu halde diyebiliriz ki, **Hâkimi-yeti Milliye'nin çizgisi, vatan ve milletin hâkimiyetini müda-faa olacaktır.**

Cihanın her tarafında en aşırı ve en yüksek demokrasiye dönük inkılaplar vücuda getirildiği, milletlerin medeni ilerlemele-rin dayandığı manevi hâkimiyetlerden bile şikâyetçi olduğu, ser-vetler ve maişetler (yaşama, geçim) hususunda bile eşitliğe doğru önüne geçilmez cereyanlar peyda olduğu bir zamanda, bilhassa Meşrutiyet'i getiren inkılaptan 12 sene sonra, tekrar **milli hâkimiyet için** mücahedeye ihtiyaç görülmesi biraz garip kabul olunabilir. Bu şekilde düşünecek zevata şimdiden kısaca cevap verelim ki, **milli hâkimiyet, hiçbir zaman meşrutiyet demek değildir.** Meşrutiyet, ancak onun bir vasıtası olabilir.

Her millet inkılabını, hâkimiyetinin geri alınması için yaptığı gibi, bizde de **inkılabın hedefi milli hâkimiyet** idi. Meşrutiyet'in ilanı'nı takip eden ilk birkaç sene içinde bu hedefe az çok yakla-şıldığı halde, bir taraftan **irtica korkusunun baskıya başladığı hürriyetler**, diğer taraftan millet mukadderatına rekabetsiz el koymak garip ihtirasının bulandırdığı karışık dimağlarla birleşe-rek, **gerici hareketlere sebep** oldu ve millet hissetmeyerek, bir an elinde tuttuğunu zannettiği hâkimiyeti başından geçen velveledar fırtınalara kaptırmış bulundu. **Bir gün geldi ki, hür-riyetten bahsedilip dururken, hiç kimse istediği gibi hareke-te, en meşru işlerinde dahi, kendinde mezuniyet göremez oldu.** Ve milli hâkimiyet namına, geçmiş zamanların belirsiz bir hatırasından başka bir şeye sahip olmadığını hissetti.

Buna tahammül edilemezdi. Çünkü o hakimiyeti ele geçi-rinceye kadar ne fedakârlıklar yapılmış ne kurbanlar verilmiş, **33 senelik bir zulüm saltanatının** ne kara günleri, ne acıları, ne felaketleri, ne gözyaşları çekilmişti. Fakat, **daima sınırın bir kö-şesinden meraklı ve hain, bir tecavüz fırsatı bekleyen düş-**

²² Mücahede: Gayretle çalışma, çaba gösterme, nefis ile savaşıma, Allah yolunda düşmanla savaşıma. "Ce.he.de" fiilinin mastarı. **Diğer adı da cihad'dır(HC).**

man gözler, hiçbir gün parlamaktan geri kalmadı ve **milletin hâkimiyetini yine ona dayanarak gasp edenler**, daima ufkun o iki yuvarlak ateşle parlayan noktasını göstererek tehditkâr bir genişleme ile taşmak eğilimini gösteren sabır ve tahammül teskin ettiler. Muvaffak oldular. Çünkü bu millet, hayat ve mevcudiyeti namına her fedakârlığı tereddütsüz kabulden hiçbir gün çekinmemiştir. "**Vatan endişesi**" karşısında onun unutmadığı kin ve intikam, terk ve feda etmediği emel ve menfaat, göze aldırmadığı vaka ve tehlike yoktu. Mevcudiyetini koyduğu bu muharebede, kendisine zafer vaat edenlerin, hâkimiyetine tecavüz etmelerini hoş gördü. Fakat zafer yerine hezimet gelince, bu millet dünyanın hiçbir milletinde bulunmayan büyük ve metin bir cömertlikle, hâkimiyetine sahip olduğunu gösterdi, başında bulunanları kırdı, devirdi.

KIRLI VE ÇAMURLU YUVA YAPMAK İSTEYEN BAYKUŞLARI!

Mütareke'den sonra, bekleniyordu ki, milli hâkimiyet, artık onu iptali ümit eden pençelerden kurtarıldığı için, millete kayıpları telafi yolunda yüksek ve tesirli bir etken olacak, barışı ve onun geleceğe dönük olan şartlarını temin hususunda her şeyden ziyade kuvvetli olan milli mevcudiyeti gösterecek ve ispat edecek, **hezimetin dağıttığı muhtelif milli kuvvetleri birleştirerek ve uzlaştıarak hedefe sevk eyleyecek...** Evet, böyle zannolunuyordu. Meğer **bu memleketin hâkimiyet harabesi üzerinde kirli ve çamurlu yuvalar kurmak isteyen baykuşlar daha eksilmemiş...**

HÜLÂGU TORUNLARI!..

Meğer maziye karıştığını zannettiğimiz zulüm devrinin geri gelmesi rüyasıyla yaşayanlar, müstakbel saraylarının altın temellerini bu zavallı milletin kafatası üzerinde kurmak isteyen Hülâgu torunları daha varmış...

MİLLETİ TARİH MEZBAHASINA SEVK ETTİLER!

Mütareke'nin hemen ertesi gününde iğrenç bir manevra ile iktidar mevkiine öyle hükümetler çıktı ve ilk darbe ile yık-

tıkları milli hâkimiyetin aksi tesirlerinden korkarak öyle hıyanetler işlediler, memleketi düşmanların taksim masasına kolları bağlı sürüklemek, milleti tarih mezbahasına gözleri kapalı sevk etmek için düşman kuvvetlerine dayanarak öyle kötülükler vücuda getirdiler ki, millet, bu defa bütün kuvvet ve azametiyle mevcudiyetini ve hâkimiyetini fiilen göstermek mecburiyetinde kaldı. İşte Kuvayi Milliye, Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Teşkilatı, bu mecburiyetin doğumu ve bu ahval ve hadiselerin tabii neticesidir. "Hâkimiyeti Milliye" gazetesi de bu hadiselerden doğuyor.

Bundan sonra milli hâkimiyet ihlal edilemez, buna şüphe yok. Millet, bu en sonuncu tecrübesinden o kadar büyük bir uyanışla çıktı ki, artık hâkimiyet, onun dimağında 12 sene evvelki Temmuz hatırasından (1908'deki Meşrutiyet) daha çok derin, daha pek çok nüfuz etmiş bir iz teşkil ediyor. Akli melekeleri bu iz üzerinde durmadıkça işleyemez. Fakat memleketimizde milli hâkimiyetin düşmanları o kadar alçak ve o kadar aşağı bir mahiyettedir ki, düşman himayelerine sığınarak, yabancı kuvvetlerden imdat umarak, milletin hak ve hâkimiyet sesini boğmak teşebbüsünden kolay kolay vazgeçeceklerini zannetmiyoruz. Vaktiyle büyük inkılaplar sırasında, saraylarını düşman askerine muhafaza ettiren, milletlerine düşmanlarının süngülerini davet eyleyen hükümdarlar bile görülmüştü. Fakat unutulmamalıdır ki, bu hükümdarlar siyaset meydanlarında can verdiler ve daha fenası, bütün İnsanlığın lanetleme hafızasında yaşıyorlar! Hükümdarları affetmeyen milli hâkimiyetin birkaç türediği ne dereceye katlar hazmedebileceği meydandadır. İşte gazetemiz, milletin hakimiyetine musallat olmak isteyecek şahıslara karşı mücadele ve mücadele için yayınlanıyor.

BİRKAÇ MANEVRA İLE İKTİDARI ELE GEÇİREN ZÜMRELER..

Hakimiyeti Milliye'nin mücadelelerine daha çok zaman ihtiyaç görüyoruz. Meşrutiyetin, meclislerin, oralarda herhangi birkaç manevra ile çoğunluk elde edecek partilerin, siyasi zümrelerin arkasında, Anadolu'nun saf, tedbirli, mütevekkil ve âlicenap, fakat daima azim ve iradesine sahip ve vicdanını kendine rehber edinerek "Hâkimiyeti Milliye" yaşayacaktır.

MİLLÎ EGEMENLİĞİN ÜÇ TEMELİ...

"Hâkimiyeti Milliye" üç büyük dayanak noktası tanır: Zekâ, irfan, hamiyet... Bunlar haricinde hiçbir şeye dayanamaz. Milletin hâkimiyeti, ne sermayelerin, ne içi boş siyasetlerin, ne kinlere, menfaatlara, ikbal ve geleceklere yönelik geçici heveslerin oyuncağı olamaz.

MİLLET BAĞIMSIZ YAŞAMAYA MUHTAÇTIR!

Millet yaşamaya, hür ve bağımsız yaşamaya, yaşadıkça da mesut ve olgun bir ilerleme unsuru olmaya **muhtaçtır.** Hâkimiyetini bunun için kullanacaktır. Gazetemizin de gayesi, milletin bu ihtiyacıdır.

M.KEMAL: GAZETEYE ABONE OLUN!

Hulki Cevizoğlu: Milli Mücadele'de Kuvayi Milliye'nin yani sizin ve silah arkadaşlarınızın sesini, hedef ve idealleri ile yapılanları millete duyurmak için çıkardığınız bu gazetesinin alınması için ertesi gün (11 Ocak 1920) bir genelge yayınladınız... O genelgeyi bize okur musunuz, neler istediniz?

Mustafa Kemal: "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çizgisi ve programı dahilinde ve Heyeti Temsiliye'nin nezareti altında, Ankara'da, haftada iki defa yayınlanmaya başlanan *Hâkimiyeti Milliye Gazetesi*'nin ilk sayısından kâfi miktar posta ile gönderilmiştir. Seneliği üç yüz, altı aylığı yüz altmış kuruştan abone kaydedileceklerin abone bedellerinin Ziraat Bankası vasıtasıyla gönderilmesi ve bu konuda yol gösterme ve teşvikler icrası bilhassa rica olunur."²³

BOĞAZLAR, HİLAFET MERKEZİ VE DİNİ BAŞKENT!

Hulki Cevizoğlu: İngiltere Başbakanı Llyod George, 21 Şubat'ta (1920) Londra'da toplanacak Barış Konferansı için ulusal egemenliğimiz ile bağdaşmayan öneriler hazırladı.

²³ ABE, Cilt 6 (1919-1920), a.g.e., s.130. (Fırat Süreyya Oral, *Türk Basın Tarihi*, c.2, 1919-1965, Doğu Matbaacılık Ltd. Şti., Ankara, 1968, s. 125-126.)

Siz, şiddetle protesto ettiğiniz bu dayatmalar için, Konferans öncesi gazetelere ve Müdafai Hukuk Cemiyetlerine 11 Ocak'ta (1920) telgraf gönderdiniz.

Mustafa Kemal: (Evet-HC) İngiltere Hükümeti Birinci Nazırı Mistir Lloyd George'un **İstanbul ve Boğazlar'ın milletlerarası bir hale sokulmasına** ve Fransa ile İngiltere'nin birlikte burarlarda üstünlüğe sahip bir şekilde hüküm icra edeceğine, **Türk hükümetinin yeni merkezinin Anadolu'da olacağına ve İstanbul'un yalnız hilafet merkezi ve dini payitaht (başkent) olarak kalacağına** dair, Sulh Konferansı'na tekliflerde bulunacağını gazetelerde gördük.

Hakkın, zulüm ve kuvvete galebe edeceğine (kazanacağına) emin olan milletimiz, Erzurum ve Sivas'ta toplanan kongreler kararları ve 11 Eylül 1919 tarihli Beyanname ile, gelecekteki mukadderatın esas sınırlarını çizmiş ve bunu elde etmeye kuvvetle azmeylemiş bulunduğunu arz ile, genel barış ve selamete kötü tesir icra edeceği şüphesiz bulunan vaki olan tasavvurları şiddetle protesto eyleriz.²⁴

²⁴ ABE, Cilt 6 (1919-1920), a.g.e., s.131. (İzmir'e Doğru, 14 Ocak 1920, No: 18, s.2; Vakıf, 13 Ocak 1920, sayı 786; İrade-i Milliye, 19 Ocak 1920, No: 21, s.2.)

TAM –MİLLİ- BAĞIMSIZLIK!..²⁵

Hulki Cevizoğlu: 23 Nisan 1920'de Ankara'da Meclis'i kurdunuz. Yaklaşık 8 ay sonra, 1921 yılı başında, İngiliz *The Daily Express Gazetesi* editörünün, "barışın şartlarının ne olacağı" yönündeki sorularını yanıtladınız. İngiliz gazetesi, açıklamalarınızı "**Küçük Asya'daki Ankara Karargâhından Türk milliyetçi lider Mustafa Kemal'in açıklaması**" başlığıyla duyurdu.

Bugüne de ışık tutan sözlerinizi bize de açıkla mısınız?

Mustafa Kemal: (Onlara şunları söyledim.-HC) Barış şartlarının mesuliyeti bana ait değildir. Her şey Ankara'daki Büyük Millet Meclisi'nin ellindedir. **O Meclis, emperyalist kuvvetler tarafından milletin mevcudiyetine karşı yapılan tecavüzü müteakip meşru müdafaa amacı ile teşkil olundu.**

Meclis'in hedefleri hem açık hem dolaylı olarak muhtelif vesilelerle mükerreren beyan edildi. Meclis, milli sınırlar dahilinde **tam milli bağımsızlığı** emniyet altına almak ve Türk halkı için hilafet ve saltanat makamını muhafaza etmek üzere toplandı.

Hulki Cevizoğlu: "Tam milli bağımsızlık" kavramı günümüzde de çok tartışılıyor. **Gelişen dünyada bunun tümüyle mümkün olamayacağı ileri sürülüyor. Siz "tam milli bağımsızlık" derken tam olarak neyi kastediyorsunuz?**

Mustafa Kemal: Türk halkı sadece kendi bağımsız mevcudiyet hakkının tanınmasını talep etmektedir. Meclis, **milleti**

²⁵ 4 Ocak 1921'de *The Daily Express Gazetesi* Editörünün sorularına telgrafla verdiği yanıt (HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 10 (1920-1921), Kaynak Yayınları, İstanbul, Mart 2003, s.250. (*The Daily Express*, 7 Ocak 1921'den aktaran: *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1979, s.7-8.)

kapitalist ve emperyalist tahakkümünden kurtarmakta muvaffak olacağına ve **milli iktidar** ve hâkimiyeti yeniden kuracağına inanmaktadır.

CEZALANDIRMAK İÇİN ORDU VARDIR!

Hulki Cevizoğlu: Diyelim ki, bu ilkeleriniz yerle bir ediliyor. Bu durumda ne düşünürsünüz?

Mustafa Kemal: Meclis'in emirlerine itaat ile milleti kapitalist ve emperyalist düşmanlarına karşı müdafaa vazifesini yapmak üzere kurulan ve **bu maksadı engelleyen kim olursa olsun cezalandıracak düzenli bir ordu** vardır.

Meclis, başlanan reformlarla halkı içinde bulunduğu sefaletin sebeplerini bertaraf etmeyi en mühim hedef olarak değerlendirmektedir.

Meclis, dikkatini toprak, eğitim, adalet, maliye ve ekonomi ile alakalı meselelere hasredecektir ve toplumsal kardeşlik ve işbirliği esas temeline dayalı milli ihtiyaçların icap ettirdiği yeni bir teşkilatlanmayı planlamaktadır.

Meclis, milli hususiyet ve ananeleri hesaba katmak suretiyle bu reformları uygularken kendine has milli prensiplere dayanacaktır.

AMERİKA'YA YANIT²⁶

Hulki Cevizoğlu: Amerikan haber ajansı *United Telegraph*, İzmir işgali ve Doğu politikası hakkında, işgalci Yunanistan'ın Kralı Konstantin ile görüşmeden önce sizin görüşlerinizi almak istedi.

Amerikalı haber ajansının 16 Ocak 1921'de size yönelttiği 11 soruya çok önemli yanıtlar verdiniz.

²⁶ 16 Ocak 1921'de Amerikan *United Telegraph* adlı haber ajansının sorularına verdiği yanıtlar (HC). ABE, Cilt 10 (1920-1921), a.g.e., s.288. (Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923, c. 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s.228-237. Ayrıca bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 17 Ocak 1921'den aktaran: *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1954, s.16-19.)

Bunları bizimle paylaşır mısınız?

Mustafa Kemal: (Bana sorulan soruları ve verdiğim cevapları şöyle sıralayabilirim.-HC)²⁷

Soru 1: *Zatı devletleri İzmir meselesinin barışçı surette halli için yeni Yunan hükümetiyle doğrudan doğruya veyahut Müttefiklerin veya Amerika'nın vasıtası ile müzakerelere girişmek arzu buyuruyor musunuz?*

İNGİLİZ EMPERYALİZMİNİ TATMİN İÇİN HAYDUT YUNANLILAR KATLİAM YAPTI

Cevap: İzmir her bakımdan Türk memleketidir. Anadolu'nun ayrılmaz bir parçasıdır. Yunanlılar İzmir'de hiçbir tarihi ve irki hakka sahip değillerdir. İngilizlerin emperyalist emellerini tatmin vazifesi ile ve Adalardan ticaret maksadıyla muhtelif zamanlarda gelmiş ve şehirlerde bile azınlık derecesini geçememiş olan bir kısım Rumların mevcudiyetini bahane ederek, bin küsur senelik Türk memleketi olan bu verimli topraklarımıza yerleşmek hülyası ile buraları haydutçasına istila etmişler ve Mora, Teselya ve Makedonya'da yapmış oldukları gibi burada da Türk ahali hakkında türlü türlü zulümler ve kıtal (katliamlar) işlemiş ve imha siyaseti takip etmişlerdir. Milletlerarası Tahkikat Komisyonu'nun kamuoyu raporu da bunu teyit etmektedir.

AMERİKA'NIN ARACILIĞINDAN MEMNUN OLURUZ!

Milletimiz bu haydutları er geç vatanımızdan kovacaktır. Ancak kan dökmek taraftarı olmayan milletimiz hakkı teslim ve vatanı derhal tahliye edildiği takdirde barış müzakerelerine hazırdir. Bu müzakerelerin doğrudan doğruya Yunan hükümeti ile icrasını tercih ederiz. Amerika'nın hayırhahane ve insaniyetkârane aracılığını dahi memnuniyetle karşılarız.

²⁷ Tüm vurgulamalar bana ait.-HC

BATI TRAKYA İÇİN HALKOYLAMASINI KABUL EDERİZ!

Soru 2: *İzmir ve Trakya meselelerini ne şekil ve surette hal-letmeye hazırsınız?*

Cevap: İzmir'de olduğu gibi, Trakya dahi, Türkiye'nin, Türk çoğunluğun oturduğu ve tarihi payitaht ve abideler ve hatıralarını toplayan ayrılmaz asli parçalarındandır. Vatani-mizmin bu iki ayrı kısmında söz konusu mesele haksız işgal ve tecavüzün derhal kaldırılmasından ibarettir.

Rum azınlıkları hukukunun Saint Germain Ahitname-si'nde azınlıklar için konulan hukuk derecesinde saklı kala-cağı tabiidir. Ezici bir Türk çoğunluğuna sahip olan BATI TRAKYA'YA GELİNCE: BU KİTANIN MUKADDERATININ TAYİNİ İÇİN HALKOYUNA MÜRACAATI KABUL EDERİZ.

SEVR ANLAŞMASINI TANIMİYORUZ!

Soru 3: *Sevres Antlaşması'nın değiştirilmesi hakkında Türk milliyetperverlerinin arzuları nedir? Söz konusu antlaşmada ne gibi değişiklikler yapılması arzu edilmektedir?*

Cevap: Siyasi, adli, iktisadi ve mali bağımsızlığımızı im-haya ve neticede hayat hakkımızı inkâr ve iptale yönelik olan Sevres Ahitnamesi bizce mevcut değildir. Bağımsızlı-ğımızı ve hâkimiyetimizi temin edecek bir barışın yapılması nihai emelimizdir.

İSTİLAYA SON VERİRSE YUNANLILARLA DOST OLURUZ!

Soru 4: *Sizinle Yunanlılar arasında barış halinin teessüsü mümkün olduğu takdirde, Yunanistan'a karşı takip edeceğiniz müstakbel siyaset ne olacaktır?*

Cevap: Yunanlıların Türkiye'yle alakalı istilacı emelleri-ne son vermeleri şartıyla, tarafımızdan takip edilecek siya-setin en hakiki dostluk esasına dayalı olduğu şüphesizdir.

ERMENİ KATLIAMI İDDİASI İÇİN TARAFSIZ HEYETLERE AÇIĞIZ!

Soru 5: *Türk-Ermeni meselesinin halli hakkındaki tutumunuz nedir? Bu hususta Amerika'nın aracılığını kabul edecek misiniz?*

Cevap: Ermenilerle aramızda milletlerin bizzat mukaderatını tayin etmeleri esasına dayanarak barış yapılmış ve aramızda dostane münasebetler cereyan etmekte bulunmuştur.

Soru 6: *Son zamanlarda Türklerin Ermenilere katliam yaptıkları hakkında yayımlanan ithamlar doğru mudur?*

Cevap: Türkler tarafından Ermeniler aleyhinde kıtal (katliam) yapıldığı hakkındaki son rivayetler ve duyurular birtakım yalanlardan ve uydurmалardan ibarettir. Bunların katiyen doğru olmadığına emniyet edebilirsiniz. Bu hakikatin belgelenmesi için tarafsız heyetlerin memleketimizde tam bir serbesti ile inceleme icra eylemelerini memnuniyetle kabul ederiz. Bu meseleye dair Ermenistan'daki Yakın-doğu Amerikan yardım heyetleri tarafından verilen en son raporların okunmasını tavsiye eyleriz.

ERMENİLER BÜYÜK BİR TÜRK KATLIAMI YAPTI!

Soru 7: *Son zamanlarda Türklere Ermeniler tarafından katliam yapılmış mıdır?*

Cevap: Türk ahali hakkında Ermeniler tarafından işlenen zulümler ve kıtal -ki Ermenistan üzerine ordularımız tarafından yapılan hareketi zaruri kılmıştır- gayet geniş ölçekte vuku bulmuştur. Buna dair kati belgelere sahibiz. Bu belgelerin suretlerini size ayrıca verdireceğim.

İNGİLTERE BOĞAZLARDA SÖZ SAHİBİ OLAMAZ!

Soru 8: *İngiltere, Karadeniz ve Akdeniz Boğazları'nı terk etmek istemediğinden dolayı İstanbul meselesinin halli için ne gibi değişiklikleri kabul arzusundasınız?*

Cevap: İstanbul eskisi gibi kayıtsız şartsız Türk hâkimiyeti altında olmak ve emniyeti saklı kalmak şartlarıyla Karadeniz ve Çanakkale Boğazları'nda seyrüsefer serbestisi şartları tayin olunabilir. Bu şartların tayini İngiltere hükûmetine değil, Karadeniz'e sahili olan devletlere aittir.

AMERİKAN KAYNAKLARINA EVET, İNGİLTERE İSE İSTİLACI!

Soru 9: Türk milliyetperverlerinin bir taraftan Amerika, diğer taraftan İngiltere hakkındaki tutumu nedir?

Cevap: Türkiye halkı, Amerika'yı hayırhah ve insaniyetperver ve hürriyeti müdafaa eden vasıfları ile tanır. Memleketimiz dahilinde üstlendiğimiz medeni ve umranperverane (bayındırlığa yönelik) mesaide Amerikan kaynaklarından azami surette istifade etmeyi temenni ederiz. İngiltere'ye gelince, milletimiz bu devletin istilacı emellerinden tedirgindir.

MEMLEKETİMİZ HARAP, MİLLETİMİZ FAKİR...

Soru 10: Gelecekte ne gibi bir siyaset takip edeceksiniz?

Cevap: Memleketimiz haraptır, milletimiz fakirdir. Maarifimiz geridir, iktisadiyatımız zayıftır. Memleketimizi imar etmek ve halkımızı aydınlatmak ve refaha kavuşturmak yegâne ve kati emelimizdir.

Dolayısıyla barış ve sükûn içinde ciddi medeni mesaiye muhtacız. Gelecekteki siyasetimiz bu ihtiyaçları tatmine yönelik bulunacaktır.

İNGİLTERE, PADİŞAHLIK VE HİLAFETİ OYUNCAK ETTİ!

Soru 11: Zatı devletleri Avrupa ve Amerika kamuoyuna daha ne gibi şeylerin bildirilmesini arzu buyururlar?

Cevap: Avrupa ve Amerika kamuoyunca aşağıdaki hakikatlerin de bilinmesini arzu ederiz.

Doğu'da barış çoktan beri kurulabilirdi.

Padışahlık ve hilafet makamından başlayarak memleketin küçük büyük bütün müesseseleri, İngilizler tarafından milletimizi esarete terk için oyuncak kabul edilmiştir.

Milli topraklarımız dahilinde Fransızların, İtalyanların ve Yunanlıların konulmuş bütün hukuki esaslar aleyhine olmak üzere vukua getirdikleri işgaller, hiçbir şeyin mazur gösteremeyeceği kanlı bir mücadeleye yol açmıştır. Müdafaa vasıtalarından tamamıyla mahrum birtakım şehirlerimiz ve bu arada bilhassa aylardan beri kendini kahramanca müdafaa eden Ayıntab (Antep) şehri Fransızların her türlü hukuk ve insaniyet kaidelerine aykırı olarak geceli gündüzlü icra ettikleri top ateşiyle mahv ve yok olunmakta ve birçok kadın ve çocuklar kati ve imha olunmaktadır.

Bu zulümler ve facialar hep Türk kalmak isteyen ahaliyi cebren Fransız mandası altına koymak için icra edilmekte ve işlenmektedir.

AVRUPA, MİLLETİMİZİ HAYVAN SÜRÜSÜ KABUL ETMEKTEDİR!

İtilaf devletleri milletimizi bütün insani huktan mahrum bir hayvan sürüsü, memleketimizi sahipsiz, açık arazi kabul etmektedirler.

Bu yanlış kabuller yüzünden her gün artan zulüm ve haksızlıklarını tatbik etmekle meşguldürler.

Halbuki milletimiz hayatının ve bütün insani hukuk ve vazifelerinin idrakinde ve vatanına tamamen sahip ve hürriyet ve bağımsızlığına aşk ve sadakatle bağlıdır.

Ve ancak mevcudiyet ve mukaddesatını müdafaadan başka bir şey yapmıyor.

Bağımsızlık ve hürriyeti için mücadele eden milletimiz haklı davasını bütün insanlık vicdanının takdirine havale eder.

BAĞIMSIZLIK İÇİN MUTLAKA KAN DÖKMEK İSTEMİYORUZ²⁸

Hulki Cevizoğlu: Milli mücadele, başlangıçta, siz ve komutan arkadaşlarınızın “**gayesiz ve şahsi bir isyanı**” gibi gösterilmek istendi. Bu yönde büyük **psikolojik propagandalar** yapıldı.

Ancak, ilerleyen zaman içindeki başarılarınız, bu propagandaları etkisizleştirmeye başladı.

Bugün, 6 Şubat 1921 itibariyle **ülkemizin manzara-i umumiyesi** yani genel görünümünü nasıl görüyorsunuz?

Mustafa Kemal: Dahili vaziyetimizdeki iyileşme ve sağlamlık sayesinde cihanın genel vaziyeti her gün daha fazla lehimize gelişmektedir. Bu gelişmelerden, milletimizin bekasını ve bağımsızlığını temin edecek maddi neticelerin çıkarılması zamanını pek uzak görmüyorum.

Hulki Cevizoğlu: Yıllar sonra ülkemizde bir “**Kürt Meselesi**”, bir “**Ermeni Meselesi**” tartışması olacak. Ama bugün, kade-re bakınız ki, bir “**Türk Meselesi**” var!.. 21 Şubat’ta toplanacak olan Londra -Barış- Konferansı için ne düşünüyorsunuz?..

Mustafa Kemal: **Türkiye Büyük Millet Meclisi**, memleketimizi parçalanmaktan, bağımsızlığımızı ihlal edilmekten tamamen korunmuş ve saklı bulundurmak **gayesini mutlaka silahla, kan dökerek elde etmeye heveskar ve istekli değildir**. Değiştirilemez olan milli maksadı temin edecek bir barışı büyük mem-

²⁸ 6 Şubat 1921’de, *Hakimiyeti Milliye Gazetesi*’nden Ruşen Eşref’in sorularına cevap(HC). Atatürk’ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 11 (1921), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2003, s.36. (Ayrıca bkz. Atatürk’ün *Söylev ve Demeçleri III*, Türk inkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1954, s.20,21.)

nuniyetle karşılar. Bundan dolayı, İtilaf devletleri **Türkiye meselesini**, söz konusu olan **Londra Konferansı**'nda ciddiyet ve samimiyetle halletmek istedikleri takdirde, karşılarında bütün millet ve memleketi hakiki salahiyetle temsil eden meşru muhatapları bulabilmeleri için, Türkiye Büyük Millet Meclisi Londra'ya doğru bir heyeti yola çıkarmak üzeredir.

RUSLARLA DOSTLUĞUMUZ DEVAM EDECEK!

Hulki Cevizoğlu: Bir taraftan Londra'da barış görüşmeleri varken, diğer yanda Rusya ile ilişkilerimizi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Mustafa Kemal: Ruslarla mevcut dostluğumuz daima iyi halde devam etmektedir. Moskova'da toplanmak üzere olan konferansta hazır bulunacak delege heyetimiz, tahminime göre Moskova'ya varmak üzeredir. Bu konferansta bütün Kafkas meselelerini millet ve memleketimizin menfaatlerine uygun bir surette kati halle kavuşturabileceğimizi Ve **Rus Sovyet Cumhuriyeti'yle Türkiye arasında** mevcut dostluğu maddi esaslarla sağlamlaştıracığımızı kuvvetle ümit ediyorum.

M. KEMAL: KOMÜNİZM BİZDE TATBİK EDİLEMEZ!

Hulki Cevizoğlu: Ruslarla bu dostluk sırasında komünizm bizi etkiler mi?

Mustafa Kemal: Komünizm toplumsal bir meseledir. **Memleketimizin hali, memleketimizin toplumsal şartları, dini ve milli ananelerinin kuvveti, Rusya'daki komünizmin bizce tatbikine müsait olmadığı** kanaatini teyit eder bir mahiyettedir.

Son zamanlarda memleketimizde komünizm esasları üzerine teşekkül eden fırkalar da (partiler) bu hakikati tecrübeyle idrak ederek faaliyetlerini tatil lüzumuna kani olmuşlardır.

Hatta bizzat Rusların düşünürleri dahi bizim için bu hakikatin sabit olduğuna inanıyorlar.

Dolayısıyla bizim Ruslarla olan münasebetlerimiz ve dostluğumuz ancak iki bağımsız devletin birlik ve ittifak esaslarıyla alakadardır.

Hulki Cevizoğlu: Londra Konferansı, sonraki Moskova Konferansı'nı nasıl etkiler?

Mustafa Kemal: Londra Konferansı'na iştirakten maksat, milli gaye ve esaslarımız dairesinde millet ve memleketimizin menfaatini temin ederek cihanın barış ve sükûnunun iadesine hizmet etmektir. Bu insani maksat ve hareketin, **Türkiye'nin Ruslarla mevcut dostane münasebetlerini ve bu dostluğa dayanan bağları ihlal etmesi katiyen söz konusu olamaz.** Ve Moskova Konferansı'nda Rus Sovyet Cumhuriyeti ricali bizim samimiyetimizden şüphe etmeyeceklerinden, bu hareketimiz oraca da pek tabii kabul edilecektir.

İSTANBUL HÂLEN FELÇ OLMUŞ ZİHNİYETTEDİR!

Hulki Cevizoğlu: İstanbul Hükûmeti ile aranızdaki haberleşmelerden bir sonuç alabiliyor musunuz?

Mustafa Kemal: İki tarafın teati ettiği bütün telgrafnameler Büyük Millet Meclisi huzurunda aynen okundu. Bunların muhtevasına göre herkeste hasıl olan kanaat şudur:

İstanbul henüz düşman süngülerinin altında ahvalin hakikatlerini kavramaya ve millet ve memleketin hakiki menfaatini temin edecek isabetli kararı almaya müsait olmayan, felç olmuş bir zihniyet halindedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin azim ve imanına dayanarak İstanbul'u düşman tehdidinden ve işgalinden kurtararak, vatanın asli kütlesine ilhak etmek ve **hilafet ve saltanat makamının hürriyetini iadeye yönelik** vazifesini yerine getirmek için çalışacaktır.

RUSYA'DAN 30.000 ALTIN RUBLE BAĞIŞ!..²⁹

Hulki Cevizoğlu: Türkiye (Türkiye) Büyük Millet Meclisi Reisi olarak, 11 Nisan 1921'de, Osmanlı Hilâli Ahmer Cemiyeti Başkanlığı'na bir yazı gönderdiniz.

²⁹ ABE, Cilt 11 (1921), a.g.e., s.126. (Fotokopisiyle birlikte aktaran: Seçil Akgün-Murat Uluğtekin, "Hilâl-i Ahmer ve Kurtuluş Savaşı", *Askerî Tarih Bülteni*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ağustos 1995, sayı 39, s.121, 122, 127.)

Savaş bölgelerinde mağdur olan, felâketzede yurttaşlarımızıza dağıtılmak üzere Rusya'nın 30.000 altın ruble bağış gönderdiğini, bunun makbuzunun kesilerek ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasını emrettiniz.

Bu yazının tam içeriğini açıklar mısınız?

Mustafa Kemal: (Yazıda şöyle dedim-HC) Bu defa Yunanlılar tarafından istila ve İkinci İnönü Meydan Muharebesi neticesinde terke mecbur edilmiş arazi dahilinde **felaketzede ahali-mizin yardıma muhtaç olanlarına dağıtılmak üzere** Rusya Federatif Şûralar Cumhuriyeti Ankara Salahiyettar Mümessilliği tarafından **üç bin altın ruble³⁰ bağış yapılmıştır.** Belirtilen meblağın makbuz karşılığında alınmasıyla, o doğrultuda mahalline iyi bir şekilde sarfıyla Riyaset'e malumat verilmesini rica ederim.

ESİRLERİMİZİN GÖZLERİNİ OYDULAR, ERTUĞRUL GAZİ TÜRBESİNİ HAVAYA UÇURDULAR

Hulki Cevizoğlu: Büyük Millet Meclisi Başkanı olarak, 12 Nisan 1921 tarihinde, Yunan askerlerinin işgal sırasında silahsız ve masum halkımıza karşı işlediği insanlık dışı suçları kınayan bir bildiri yayınladınız.

Bu bildiriyi bizimle paylaşır mısınız?

Mustafa Kemal: İzmir'in işgali gününden beri imhakâr bir sel halinde ayak bastığı bütün memleket kısımlarını **yakıp yıkan** ve İslam ahali hakkında **türlü zulümler** işleyen Yunan ordusu bütün insan haklarını ve harp anlaşmalarını ayaklar altına alarak, harp hattı üzerinde yakalanan **esirlerimizin süngü ile gözlerini oymak**, muharip olmayan kadın erkek **İslam ahaliyi katliam eylemek**, söz konusu ahaliye ait mal, eşya ve hayvanları **yağma** ile ricatlarında beraber götürmek, İslam kadınlarının namuslarına **tecavüz** eylemek, büyük küçük pek çok köy ve ka-

³⁰ Mustafa Kemal Paşa, Hilali Ahmer'e yapılan bağış dolayısıyla Rus Temsilcisi Mdivani'ye yazdığı 12 Nisan 1921 tarihli teşekkürnamede bağış miktarını "**30.000 altın ruble**" olarak belirtmiştir. Bkz. ABE, Cilt 11, s. 130.; *Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi 3.Kısım*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s.514'te de bağış miktarı "**30.000 altın ruble**" olarak yer almaktadır.)

sabalarımızı ve çiftlikleri tahrip etmek ve yakmak, bu meyanda İslam mabetlerini ve Türkler için pek muhterem bir tarihi yadigâr olan **Söğüt'teki Ertuğrul Gazi Türbesi'ni dinamitle berhava eylemek** (havaya uçurmak) gibi cinayet ve faciaları tatbik ve icrada asla kusur etmemiştir.

Günümüz insanlığı için ebedi bir leke mahiyetinde bulunan ve Türkün müdafaa imanına müstesna bir mukavemet kudreti ilave eyleyen bu **melanet silsilesinin** şimdiye kadar belgelere dayanarak tespit edilebilen neticeleri, ilişikteki bir numaralı ekte gösterilmiştir. Facialara maruz olarak şu anda düşmandan kurtarılmış olan vatan kısımlarının, bu tecavüzler yüzünden arz eylediği en son manzara o kadar elimdir ki, ilk İzmir facialarını inceleyen milletlerarası heyet tarafından vukuuna şahit olunan hadiseler bunun yanında ehemmiyetsiz kalır. Türkiye Büyük Millet Meclisi namına **işbu faciaları bütün insanlığın ibret nazarına ve bilgisine arz eder** ve bedbaht vatan kısımlarımıza ve namus ve bağımsızlığını müdafaa gibi mukaddes bir vazifeyi yerine getirmekte olan milletimize reva görülen **bu zulümleri medeniyetin gözleri önünde büyük bir şiddetle protesto eylerim.**³¹

MECLİS'İN 1. YILDÖNÜMÜNDE ŞOK AÇIKLAMALAR³²

Hulki Cevizoğlu: Tam bir yıl önce, 23 Nisan 1920'de, Büyük Millet Meclisi'ni kurarak işgal ortamında bile demokrasi için büyük adım attınız.

Millet Meclisi'nin toplanmasını ve açılmasını sağlamak için çalıştığımız günlerde sizi en çok uğraştıran, Düzce, Hendek, Gerede gibi Bolu bölgesindeki yerlerden başlayıp Nallıhan,

³¹ ABE, Cilt 11 (1921), a.g.e., s.127. (*Hâkimiyeti Milliye*, 13 Nisan 1921, No: 158, s. 1; *Açık Söz*, 14 Nisan 1921, No: 159, s.2. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.376-378.)

³² Mustafa Kemal'in açıklamaları 22 Nisan 1921 tarihlidir(HC). ABE, Cilt 11 (1921), a.g.e., s.141. (*Hâkimiyeti Milliye*, 24 Nisan 1921, Numara: 167, s. 1. Mülakatın geniş bir özeti için bkz. *Vakit*, 5 Mayıs 1921, sayı 1224. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*, Toplayan: Nimet Unan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1954, s.22-28.)

Beypazarı üzerinden Ankara'ya yaklaşacak gibi görünen gerici-lik ve ayaklanma dalgaları idi.³³

Meclis Başkanı olarak, çok önemli olan bu bir yılı değerlendirmenizi ve ulusal tarihimiz için önem taşıyan görüşlerinizi almak istiyorum.

Meclis'i açmadan önce sizi dışlamaya yönelik bireysel saldırıları, iç isyanları ve bilmediğimiz diğer gelişmeleri anlatır mısınız?

Mustafa Kemal: *(Sakin, düşünceli ve ağır ağır anlatıyor)*
16 Mart feci vakası (İstanbul'un İngilizler tarafından resmi işgali-HC) üzerine artık İstanbul'a büsbütün kement vurulmuş, millet ve memleket başsız kalmıştı. Onun bağımsızlığını düşünmek ve kurtarmak için Ankara'da milli bir meclis toplamak lazım geldi. Bu kanaat üzerine lazım gelen çarelere giriştik. Böylece geçen Nisan ortalarında milletvekilleri Ankara'da toplanmaya başladı. Ancak, memleket geniş ve nakliye vasıtaları sınırlıydı. Bunun için vekillerin ulaşması daima gecikiyor ve bu gecikme bana azap veriyordu.

Bu azap içinde bütün mesai arkadaşlarım ile gece ve gündüz dinlemeden çalışarak vaziyete ait çareleri düşünüp tatbik ile meşgul oluyordum. Milletin saflığı ve temizliği ve bağımsızlığı için beslediği aşk ve imanı yakından bildiğim için, bence bazı taraflarda alametler gösteren sapkınlık hastalığına karşı, bütün millet ve memleketi koruyacak tedbirler alınabildiği takdirde, vaziyetteki vahametın bertaraf edileceğine şüphe yoktu.

1921'DE DE “SARI ÖKÜZ” OLAYI

O esnada dahilde halkın fikirlerini zehirlemek ve hariçte dünya kamuoyunu bulandırmak maksadıyla çalışanların kullandıkları vasıtalarından birisi de doğrudan doğruya benim şahsiyetim idi; memleketimizdeki milli heyecanı, hak ve bağımsızlığı müdafaa uğrunda gösterdiği hayati kabiliyeti inkâr için bu kimseler, bütün hücumlarını bana yöneltiyorlardı. Gerek millete ve gerek İstanbul'daki hükümete res-

³³ Bu paragraftaki sözler, Mustafa Kemal'in Nutuk'ta yer alan kendi ifadesidir(HC).

men diyorlardı ki: **"Mustafa Kemal'i tanımayınız; Mustafa Kemal'e emniyet ve itimat etmeyiniz. İtilaf devletlerinin Türkiye'ya karşı gösterdiği şiddet, onun yüzündendir."**

Onlar böyle söylüyorlar ve ben bertaraf edildiğim takdirde, millet ve memleketin hariçten her türlü dostluğu ve iyiliği göreceğini ileri sürüyorlar, kamuoyunu bu suretle aldatmaya çalışıyorlardı.

SORUMLULUĞU BİR ARKADAŞA VEREREK İNZİVAYA ÇEKİLMİYİ DÜŞÜNDÜM!

Hulki Cevizoğlu: Bu, yıllar sonra, 2000'li yılların başından başlayarak Türkiye'nin siyasi gündemine girecek olan "Sarı Öküz" olayına benziyor.

Özetle, **"Onu bize verin, size dokunmayalım"** aldatmacasıyla, ülkeyi bölmek, parçalamak ve başsız bırakmak taktiği. Tam bir psikolojik propaganda!..

Mustafa Kemal: Ben bu teşebbüste ne kadar zehirli, fakat mahirane bir kasıt olduğunu bütün açıklığıyla görüyordum. Ancak milletimin üstüne konan baskı ve esaret yükünün, benim yüzümden ileri geldiğini düşünebileceklerin mevcudiyetini zaman zaman düşündükçe, kalbimin pek derin üzüntülerle çarptığını hissediyordum.

Hem kendimi bu üzüntüden kurtarmak, hem de böyle düşünebilecekleri vehimden kurtarmak için, o güne kadar meydana getirilen tarihi vaziyetin ve bu vaziyetin o günden sonraki safhalarına ait mesuliyeti diğer bir arkadaşla bırakarak bir köşeye çekilerek unutulmanın ve inzivaya çekilmenin uygun olacağını düşündüm; ve bu fikrimi, o zamanlar temasımda bulunan mesai arkadaşlarımın hepsine açık ve kati bir lisanla bildirdim.

Hulki Cevizoğlu: Çok affedersiniz ama, kulaklarıma inanmıyorum... Sizinle ilgili o kadar çok kitap okumama karşın, bunu ilk kez duyuyorum. Hem de sizin ağzınızdan. Cehaletime veriniz...

Yani, neredeyse milli mücadeleden çekiliyordunuz! Sırf, milletim benim yüzümden sıkıntıya girmesin diye, öyle mi? Peki sonra ne yaptınız?...

Mustafa Kemal: Fakat arkadaşlarım, böyle bir hareketin düşman niyetlerini ve arzusunu artırmaktan başka semere (sonuç) vermeyeceği iddiasında bulundular.

İÇERDEKİ İSYAN ATEŞİ ANKARA KAPILARINA YAKLAŞIYORDU

Dahili isyan ateşi Ankara kapılarına kadar yaklaşmakta idi. Vaziyetin vahameti, mesuliyetin azameti, dehşete düşürücü bir mahiyette idi.

Bu vaziyet karşısında şöyle düşündüm: Ortaya çıkan vaziyetten -her ne fikre dayanırsa dayansın- çekilmek iki suretle yorumlanabilirdi. Birincisi, tutulan işte ümitsizliğe düşmüş olmak; ikincisi, tutulan işin mesuliyetinin ağırlığına tahammül edememek.

Hakikaten bu gibi yanlış zehaplar hem mukaddes maksadı zarara uğratabilir, hem de bu maksat etrafında toplanan kuvvetleri dağıtırdı. Dolayısıyla arkadaşlarımın samimiyetine, milletimin azim ve imanına ve düşmanlarımızı er geç aczi itirafa mecbur edeceği hakkındaki kati kanaatime ve Allah'ın yardımına dayanarak eskisi gibi sonuna kadar milli mücahedemizin şahsıma yüklediği namus ve vicdan vazifesini yerine getirmekte devama karar verdim. Ve artık genel harekâtın kanuni bir şekilde yürütülmesine başlamak gününün daha ziyade ertelenmeye de müsaadesi kalmadığından, 1920 senesi Nisan'ının 23. günü Meclis'in açılması münasip görüldü.

İşte 23 Nisan Cuma günü, öğleden sonra takriben saat ikide Meclis binasının kapısından girerken, günlerden ve gecelerden beri bütün mevcudiyetimi işgal eden bu fikirlere ve hislere boğulmuş bulunuyordum. İçeriye girip Meclis salonunu dolduran milletvekillerinin emniyetli ve itimatlı bakışlarla bana dönmüş olduklarını gördüğüm zaman, teşebbüslerimizin milletin emellerine tamamen uygunluğunu bir kere daha idrak ettim. Ve artık benimle fikir ve emelde müş-

terek milletin fikir ve emelini tamamen temsil eden bu kadar arkadaşla beraber çalışacağımdan dolayı büyük bir bahtiyarlık hisseyledim.

Hulki Cevizoğlu: Çok duygulandığınızı görüyorum. Anadolu Direnişi'nin bu aşamaya gelmesine kadar geçen sürede, aynı zamanda büyük bir duygusal devrim yaşamışsınız. Zatı âlinizle bu röportajı yaparak, bizlere ve tarihe mal eden dostunuz, bizlerin de meslek büyüğü **Ruşen Eşref'i** de saygıyla anmak isterim...

Izninizle, şunu sormak istiyorum.

Anadolu Direnişi ya da milli mücadele düşüncesinin zihninizdeki ilk oluşma evresini de lütfeder misiniz?

HÜRRİYET VE BAĞIMSIZLIK BENİM KARAKTERİMDİR!

Mustafa Kemal: Hürriyet ve bağımsızlık benim karakterimdir. Ben milletin ve büyük ecdadımın en kıymetli miraslarından olan bağımsızlık aşkı ile yaratılmış bir adamım. Çocukluğumdan bugüne kadar ailevi, özel ve resmi hayatımın her safhasına yakından vâkıf olanlarca bu aşkı malumdur. Bence bir millette şeref, haysiyet, namusun ve insanlığın vücut ve beka bulabilmesi, mutlak o milletin hürriyet ve bağımsızlığına sahip olmasıyla kaimdir. Ben şahsen bu saydığım vasıflara çok ehemmiyet veririm ve bu vasıfların kendimde mevcudiyetini iddia edebilmek için, milletin de aynı vasıfları taşımasını esas şart bilirim.

Ben yaşayabilmek için mutlaka bağımsız bir milletin evladı kalmalıyım. Bu sebeple milli bağımsızlık bence bir hayat meselesidir. Millet ve memleketin menfaatleri icap ettirdiği takdirde, insanlığı teşkil eden milletlerden her biriyle medeniyet gereklerinden olan dostluk ve siyaset münasebetlerini büyük bir hassasiyetle takdir ederim. Ancak benim milletimi esir etmek isteyen herhangi bir milletin de bu arzusundan vazgeçinceye kadar amansız düşmanıyım.

ALMANLAR, ORDUMUZA VE HÜKÜMETİMİZE KADAR GİRDİLER!

Hulki Cevizoğlu: Buna somut bir örnek verebilir misiniz?

Mustafa Kemal: Mesela, Harbi Umumi yerküre üzerinde infilak ettiği zaman, coğrafi vaziyet, tarihi vakalar ve siyasi dengenin zorlamaları karşısında tarafsızlığı muhafazaya imkân olmaması yüzünden Almanların bulunduğu zümreye dahil olduk; Almanlarla dost olduk. Almanlar memleketimizi, ordumuza ve hükümetimize kadar girdiler: Bunların hepsini hoş gördük; fakat Almanlardan bazıları haysiyet ve bağımsızlığımızı ihlal eden vaziyet ve tavır almaya başladıkları dakikada, en evvel ve hemen, hiçbir kayıt ve şarta bakmaksızın ruhen ve hatta fiilen isyan ettim. Bu isyanım yüzünden idi ki, Harbi Umumi'nin (1.Dünya Savaşı) cereyanı içinde bir seneye yakın bir zaman, bu hareketimin taraftarı olmayanlarla muhalif ve düşman vaziyette kaldım.

Daha sonra vaziyet icabı tekrar Suriye'de kabul ettiğim kumanda, harbin son günlerine tesadüf etti. Harbin devam ettirilmesine taraftar olmadığım gibi, harbin her fırsattan istifade ederek sona erdirilmesi lüzumuna da kani bulunuyordum ve bu kanaatimi özel ve resmi beyandan geri kalmamıştım. Harbin neticesinin bizim için elemli olacağını tahmin ediyordum.

Fakat İngilizlerin, Fransızların, İtalyanların bizim için elemli olabilecek olan bu neticeyi, memleketimizi parçalamak ve milletimizi rezil ederek ve aşağılayarak vahşi hayvanlar sürüsü haline sokmaya çalışacak kadar ileri götürebeklerini düşünemiyordum. Her halde mağlup olursak cezasız ve zararsız bırakılmayacağımıza şüphe etmiyordum. Fakat insaniyet, medeniyet ve adalet düsturlarının savunucusu olmakla tanınan bu milletlerin hükümet adamları, ne zihniyet ve yaratılıştaki olurlarsa olsunlar, her halde Türkiye'nin ve Türkiye halkının tarihini, haysiyet ve mevcudiyetini, bağımsızlığını yıkmak gibi boş bir teşebbüse girişmeyeceklerini zannediyordum.

Mütareke münasebetiyle Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı olarak bulunduğum Adana'dan ayrılıp İstanbul'a geldiğim zaman, Mütarekename'nin tatbikatiyle ve onu ta-

kip edecek barışın şartlarıyla alakalı fikirlerimde etken ve etkili olan fikir ve kanaatler böyle idi.

İstanbul'da İngiliz, Fransız ve İtalyan siyasi ve askeri ricalinden bazılarıyla vuku bulan münasebetlerimde ve görüşmelerimde de daima samimiyetle bu fikirleri söylüyor ve diyordum ki: "Harbe girmek ve harbe girdikten sonra Müttefikler zümresine dahil olmak bizim için zaruri idi. Çünkü tarafsız bırakmazdınız. Çar Rusyası sizin tarafta idi. Mağlubiyetin tabii olan icapları elbette söz konusu olur. Fakat milleti bağımsızlığından mahrum ederek imha etmek, hiçbir vakit bu icaplardan sayılamaz."

Bütün bu temaslar, bende hayret ve şaşkınlık ile bir hakikati geliştiriyordu. Dinlediğim samimiysiz sözlerde gizlenen bu hakikat, düşmanların bizi mutlaka imhaya karar vermiş olmaları idi. İtilaf memurlarının, subaylarının, askerlerinin İstanbul'da en büyük müesseselerden ve mahfillerden sokaklara kadar, her yerdeki tavır ve hareketleri, tecavüzleri, tahrikleri dahi keşfettiğim bu hakikati teyit eden birer delil oluyordu.

KIRILMASI ZOR, KALIN ZİNCİRLERLE BAĞLIYDIK

Hulki Cevizoğlu: Ortada bu kadar belirti ve kanıt varken hükümet ne yapıyordu? Ordu, ülkeyi korumak için bir önlem düşünmüyor muydu?

Mustafa Kemal: Bu hakikate, herkesin gözü önünde cereyan eden bu tecavüzlere ve tahriklere karşı koca İstanbul içinde padişahından, hükümet ricalinden, kumandanlarından, subaylarından en son neferine kadar bir buçuk milyon can, toplu, tüfenkli, zırhlı, kırılması müşkül ve kalın zincirlerle sımsıkı bağlandıklarını anlamaksızın, şaşkınlık ve tevekkül içinde duruyordu.

Hulki Cevizoğlu: Ya siz?

Mustafa Kemal: Ben de bu zincirle kuşatılmış ve kendime hemdert aramakla meşgul idim.

O şaşkınlık ve tevekkül içindeki kütleler içinde zaman zaman müteşebbis görünen insanlar fark ediyordum. Bun-

lar fenalığı genel olarak hissediyorlar ve ona çare bulmak istiyorlardı. Fakat dayanak noktalarını yine İstanbul surlarının içindeki kütlerde aradıklarını görüyordum. Sayısız programlar ve bu programların etrafında esaret zincirine vurulmuş olduklarının farkında bulunmayan yine o insanlar, zümreler, fırkalar, cemiyetler, gruplar... Bütün bu teşekküllerin istikameti benim ruhumdaki tecelli ile tamamen tezat teşkil ediyordu. Çünkü bu teşekküllerin hiçbirinde söz konusu olan davanın hakiki mahiyetini idrak etmiş olmak isabetini göremiyordum.

En aydın sayılan insanların manda tutkunluğu ile adeta milletin bağımsızlık ruhunu yıkmak için gafilane bir çalışma ve devamlı çaba içinde çırpındıklarını hayretle görüyordum.

Ben artık şu noktaları gayet açık değerlendirebilirdim: Düşmanlar bağımsızlığımızı imhaya karar vermişlerdir; bu gerçeği millet henüz tamamiyle keşfetmemiştir. Çünkü İstanbul karanlık sisler içinde boğulmuştur. Oradaki zekâlar, oradaki vicdanlar bir taraftan doğrudan doğruya düşmanın baskısı, diğer taraftan dolaylı olarak düşmanın aldatmasıyla bunalmış ve bunaltılmış bir halde idi. Hiçbir kudret bu muhit içinde, gerçek duruma göre doğru hedef göstermeyi başaramaz ve hedefe milleti yöneltmek için kuvvetli bir dayanak zemini bulamazdı.

ANADOLU: KURTULUŞUN ARŞİMED NOKTASI!..

Her halde hareket noktası İstanbul'un haricinde idi. Bu noktayı bulmak ve orada bütün milleti hakiki hedefe sevk etmek lazım geliyordu. Bunun üzerinde günlerce düşündüm, sınırlı bazı arkadaşlarımla fikir alışverişinde bulundum. Onlar da benimle hemfikir oldu.

Hulki Cevizoğlu: Siz bunları anlatırken, “Bana bir dayanak noktası verin, dünyayı yerinden oynatayım” diyen Arşimed aklıma geliyor. Ulusal kurtuluşumuzun “hareket noktası”nı anlatırken, ben bunu “Kurtuluşumuzun Arşimed noktası” olarak düşündüm.

Mustafa Kemal: Ben evvela herhangi bir suretle Anadolu'ya geçmek ve orada milletin fikirlerini ve hissiyatını bir

defa daha yoklamak ve memleketin kaynaklarını takip etmek istiyordum. İstanbul'dan ayrılmam bir mesele idi.

Bunun hal suretini düşündüğüm bir sırada, Anadolu'da salahiyeti oldukça geniş ordu müfettişliğini kabul edip etmeyeceğim yoklandı.

Hulki Cevizoğlu: Yani, Ordu Müfettişliği'ni sizden önce hükümet düşündü ve siz kabul ettiniz?..

Mustafa Kemal: Tereddütsüz kabul ettim ve Anadolu'ya bu şartlar altında geçtiğim takdirde fazla hiçbir inceleme ve araştırmaya lüzum kalmaksızın düşüncelerimin en müsait bir tatbikat sahası bulabileceğine emin idim.

DİRENİŞ VE SAVUNMA İÇİN SARSILMAZ KARARIMI VERDİM

Hemen hareket günü idi ki, İzmir'i haydutçasına işgal etmek suretiyle millete büyük bir suikast misali vermiş oldular.

Artık sarsılmaz bir surette kararımı vermiştim: Anadolu'ya gideceğim; derhal bütün salahiyet ve vasıtalarım ile milleti halin hakikatinden haberdar edeceğim ve milli bağımsızlığımıza vurulmak istenen darbeye karşı mukavemet ve müdafaa vasıtalarını hazırlamaya çalışacağım.

Erkânıharbiyei Umumiye'de (Genelkurmay Başkanlığı'nda) vicdanlarına emin olduğum reislere maksadımı anlattım ve icraatımın zorluğa uğratılmaması için mümkün olan yardımlarını rica ettim.

Vapura binmeden evvel Babiâli'ye uğradığım zaman, Yunanlıların bu tecavüzünü gaflet içinde haber alan Bakanlar Kurulu toplantı halinde bulunuyordu. Benim gelişimden haberdar oldukları zaman müzakerelerini tatil ederek bir kısmı yanıma geldi:

"Ne yapalım?" dediler.

"Kahramanlık gösteriniz!" dedim.

"Bunu burada nasıl yapabiliriz?" dediler, yine:

"Burada yapabildiğiniz kadarını yaptıktan sonra devam edebilmek için benim yanıma gelirsiniz" cevabını vererek ayrıldım.

MİLLETİN EĞİLİMİ, MÜCADELEDE TEREDDÜT EDENLERİ UTANDIRACAK KADAR YÜCEYDİ!

Hulki Cevizoğlu: Samsun'a ayak bastığınızda ilk yaptığınız şey ne oldu?

Mustafa Kemal: Samsun'a ayak bastıktan sonra derhal memleket ve milleti yokladım; gördüm ki, memleketin ve milletin eğilimleri, bağımsızlık müdafaasında tereddüt edenleri utandıracak mevkiye bırakabilecek yüce bir mahiyettedir. Hakikaten iki seneden beri bütün dünyanın şahit olduğu vakalar ve hadiseler düşüncelerimde isabet ve milletin azim ve imanında hakiki sağlamlık olduğunu ispat etti. Bundan dolayı cidden iftihar etmekteyim.

Hulki Cevizoğlu: Bu açıklamalarınızdaki içerik kadar biçim de şiir gibiydi. Çok duygulandığımı, şaşırdığımı ve hayran kaldığımı ifade etmeme lütfen izin veriniz. Çok teşekkür ediyorum, efendim.

MİLLÎ ORDUNUN MANEVİYATI VE AZMÎ KUVVETLİ, HAZIRIZ!

Hulki Cevizoğlu: Yunanlıların yeniden saldırmasının beklediği bu sıralarda, cepheleri teftiş edip Ankara'ya döndünüz. Askeri durumumuz nedir?

Mustafa Kemal: Yunanlılar bir müddetten beri yeni bir tarruzda bulunacaklarından bahsediyorlar. **Evvelce iki kere talihlerini tecrübe eden Yunanlılar talihlerini bir kere daha tecrübe edecekler mi etmeyecekler mi bilmem.** Fakat biz o suretle hazırız. **Milli ordunun hazırlıkları mükemmel, manevi kuvveti yüksek ve azmî her zamankinden kuvvetlidir.**³⁴

³⁴ Yunan saldırısından önce ordunun son durumu hakkında, 11 Mayıs 1921'de, *Hakimiyeti Milliye Gazetesi*'ne yaptığı açıklama(HC). ABE, Cilt 11 (1921), a.g.e., s.162. (Açık Söz, 12 Mayıs 1921, Numara: 183, s.1; *İkdam*, 16 Mayıs 1921, Numara: 8683. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.83.)

HANİ ORDUMUZ HAZIRDI?

*"Silahıyla olduğu gibi, beyniyle de mücade-
le mecburiyetinde olan milletimizin, birincisinde
gösterdiği kudreti, ikincisinde de göstereceğine
asla şüphem yoktur."*

Mustafa Kemal (1921)³⁵

Hulki Cevizoğlu: Sakarya Meydan Savaşı öncesi, Yunanlılar birçok saldırı düzenliyor ve ne yazık ki, şehirlerimizin birkaçını işgal ediyor. Daha önceki görüşmemizde, cep-heleri denetleyip gelmiş ve ordumuzun hazır olduğunu söylemişsiniz. Neler oluyor?..

Mustafa Kemal: Yeni Yunan saldırısı, askeri birliklerimizin ısrarlı direnişleri sayesinde hiçbir sonuç almaksızın önemli kayıplara yol açmış ve **şehirlerimizden birkaçını işgaline rağmen** Yunanistan'ı felakete sürüklemiştir. Ordu Başkumandanlığı görevini aldığımdan bu yana sevgili yurdumuzu savunmak için, düşmanın kesin bir sonuca ulaşmasını engellemek için tedbirler almaya devam ettim. Ordumuzun üzerinde sayı ve nitelik olarak üstün olan bu ordu şansını kullanmak için son kartım oynayacaktır. İnanıyorum ki, **bu defa Yunan saldırısının sonucu olumsuz olacaktır.**

Kumandanlığın, düşmanın sürdürdüğü hedefleri durdurma-ya yönelik alacağı tedbirler karşısında istisnasız tüm Türk halkı asla endişelenmemeli, son zafere inanmalıdır.

³⁵ Mustafa Kemal'in, 15 Temmuz 1921'de Ankara'da yapılan Maarif (Eğitim) Kongresi'ndeki konuşmasının taslağı(HC). ABE, Cilt 11 (1921), a.g.e., s.233.

Geri çekilmemizle terk edilen her karış toprak, Yunanlılar için bir avantaj anlamına gelmez. O halde size soğukkanlı olmayı, ölçülü olmayı, ileriye görmeyi ve kahraman ordumuzun başarı sağlamasını ulu Tanrı'dan dilerim.³⁶

VATANIN HER KARIŞ TOPRAĞI, VATANDAŞIN KANIYLA ISLANMADIKÇA..

Hulki Cevizoğlu: Düşman ordusu, Sakarya'da, 23 Ağustos 1921'de ciddi olarak cephemize temas ve taarruza başladı. Birçok kanlı çarpışma oldu. Düşman ordusunun üstün grupları, savunma hattımızın birçok parçasını kırdı, ilerlemeye devam etti... Sakarya'daki meydan muharebesi, 100 kilometrelik bir cephe üzerinde cereyan ediyordu. Sol kanat, Ankara'nın 50 km. güneyine kadar çekilmişti. Müdafaa hatlarımız kısım kısım kırılıyordu. Müdafaa hattına çok ümit bağlamak ve onun kırılmasıyla, ordunun büyüklüğü ile orantılı, uzun mesafe geriye çekilmek teorisini kırmak için memleket müdafaasını başka bir tarzda ifade ve bu ifadede ısrar ve şiddet göstermeyi faydalı ve tesirli buldunuz.³⁷

Bu durumdayken, ordumuza ne söylediniz de, Sakarya Meydan Muharebesini kazandık efendim?

Mustafa Kemal: Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satih bütün vatandır.

Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kaniyla ıslanmadıkça terk olunamaz.

Onun için küçük büyük her birlik bulunduğu mevziden atılabilir. Fakat, küçük büyük her birlik ilk durabildiği noktada, tekrar düşmana karşı cephe teşkil edip muharebeye devam eder.

³⁶ Sakarya Meydan Savaşı öncesi, yeni Yunan saldırısının başlangıcında Mustafa Kemal tarafından askeri birliklere gönderilen, metni yayınlanmayan beyannamenin bir bölümü, 21 Ağustos 1921'de *Le Bosphore*'de yayınlandı(HC). ABE, Cilt 11 (1921), a.g.e., s.342. (*Le Bosphore*, 21 Ağustos 1921. Aslı "Bibliothèque de Documentation Internationale Contemporaine'de, GFP 1622, yıl 1921 numarasıyla kayıtlı bulunan *Le Bosphore*'daki Fransızca metin. Ayrıca bkz. *İkdam*, 22 Ağustos 1921, No: 8876.)

³⁷ Mustafa Kemal'in Nutuk'taki kendi ifadeleri (Nutuk, Cilt 2, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, s.132-133)(HC).

Yanındaki birliğin çekilmeye mecbur olduğunu gören birlikler, ona tabi olamaz.

Bulunduğu mevzide nihayete kadar sebat ve mukavemet (direniş) mecburdur.³⁸

TÜRKİYE TÜRKLERİNDİR!..

İŞTE MİLLİYETPERVERLERİN İLKESİ BUDUR³⁹

Hulki Cevizoğlu: İşgalci Yunanlılar karşısında ordumuz geri çekiliyor ve onlar işgali büyütüyor!..

Mustafa Kemal: Senelerce mücadeleye mecbur olsak bile Yunanlıları Anadolu'dan atmak için kati surette azmettik.

Hulki Cevizoğlu: Çok sayıda Türk'ün yaşadığı Trakya'nın durumu, çok sayıda Rum'un yaşadığı İstanbul'un durumu, boğazlar ve Marmara Denizi'nin geleceği için ne düşünüyorsunuz? Yani, genel olarak ülkemizin sahipliğini soruyorum.

Mustafa Kemal: Türkiye⁴⁰ Türklerindir; işte milliyetperverlerin ilkesi budur. Biz haklarımızın müdafaası için mücadeleye devam etmeye karar verdik. Tarihte bir asır devam eden harp misalleri var. Mağlup tarafın harp masraflarını ödemesi tabiidir.

Bizim harp gayemiz açıkça belirtilmiştir. Trakya'ya gelince: Doğu Trakya, hinterlandımızın ayrılmaz bir kısmını teşkil etmekte ve Türk çoğunluğuna sahip bulunmaktadır. **Trakya'nın diğer kısımları için biz memnuniyetle halkoyuna müracaat olunmasını kabul edeceğiz. İstanbul bizimdir.** Bununla birlikte **Boğazlar ve Marmara Denizi için payitahtın (başkentin) em-**

³⁸ Sakarya Meydan Savaşı'ndaki savunma taktiği hakkında, 23 Ağustos 1921'deki açıklaması. Nutuk 2. ciltte yer alıyor (Nutuk, Cilt 2, a.g.e., s.132-133)(HC). ABE, Cilt 11 (1921), a.g.e., s.344.

³⁹ Ağustos 1921'de *Associated Press* muhabirine, (muhabirin ifadesi ile) **Çangay Köyü (Çankaya!..)** civarındaki sayfiyede verdiği demeç(HC). ABE, Cilt 11 (1921), a.g.e., s.362. (*Vakit*, 2 Eylül 1921, sayı 1339. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak, Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.83-84.)

⁴⁰ O yıllarda hep "**TÜRKİYA**" olarak anılan ülkemiz, bu haberde "**TÜRKİYE**" olarak kayda girmiş(HC).

niyetini temin edebilmek şartıyla bir hal tarzı kabul etmeye amade bulunmaktayız.

Hulki Cevizoğlu: Bu ortamda, Amerika ve Rusya ile ilişkilerimizde durum nedir? Rusya ile yakınlık Amerika ile ilişkileri etkiliyor mu?

Mustafa Kemal: Her zamandan ziyade inanıyorum ki, harp pahalı bir iştir. Harbin sürüklediği facialardan ve dehşetten müteessirim; fakat harp etmeden elimizdeki silahları bıraktığımız zaman nasıl tamamen harap olacağımızı da biliyorum.

Eğer bizi rahat bırakırlarsa milli hareketimizle Türkiye'nin gelişmesine çalışacağız.

Bütün içkilerin satışının yasaklanması için şiddetli kanunlar yaptık, kumar oyunlarını kaldırdık.

Biz, **Amerika'nın** bize dostluğunu göstermeye devam etmesini ve bizimle ticari münasebetlerde bulunmasını arzu ediyoruz. **Amerika kadar demokrat olduğumuzu zann ediyoruz.**

Biz birleştik. Hükümeti devirmeye çalışacak Enver taraftarı bir fırkanın mevcut olduğu doğru değildir. Bolşeviklerle münasebetlerimize gelince: Biz onlarla bir dostluk antlaşması imzaladık. Başlıca şartlardan biri şu ki, **Ruslar memleketimizde propaganda ve tahrikat yapmayacaklar, çünkü Sovyet teşkilatı ile bizim teşkilatımız arasında esaslı ihtilaf vardır.**

BİR İNSAN KALBI İÇİN EN DERİN SAADET VE İFTİHARI DUYDUM

Hulki Cevizoğlu: İki önceki röportajımızda, Sakarya Savaşı ile ilgili sorularımı yanıtlamıştınız. 21 gün 21 geceden sonra, savaş zaferimizle sonuçlandı. Başkomutan olarak sizi ve askerlerinizi millet olarak kutluyoruz. Sizin, yani "**Kemal'in askerleri**"ne vatan borçluyuz.

Düşman ordusu, kızgın bir ufuk üzerinde tüten ve yanan yüzlerce köyümüzü arkasında bırakarak, ceza önünde kaçan bir canı gibi, geldiği yerlere gidiyor.⁴¹

Bir ay sonra şimdi, 20 Eylül 1921'de, Ordumuza bir Bildiri yayınladınız. Burada, "**Mazlum milletimizi tarihinin en tehlikeli bir zamanında yeniden ışığa ve kurtuluşa kavuşturan bu muharebede, sizin başkumandanınız olmaktan dolayı, bir insan kalbi için mukadder olabilecek en derin saadet ve ıftiharı duyduğum**" diyorsunuz.

Başkomutan olarak, o kahraman askerlere de hitap ettiniz. "Neferlere" hitabınızı, burada sizin sesinizden duyabilir miyiz, lütfen?

Mustafa Kemal: (*Neferlere*) Kurtuluş için yaptığımız bu savaştan çok daha evvel sizi başka muharebe meydanlarında da tanımış idim.

Dünyanın hiçbir ordusunda yüreği seninkinden daha temiz, daha sağlam bir askere rast gelinmemiştir.

Her zaferin mayası sendedir. Her zaferin en büyük payı senindir.

⁴¹ Bu sözler, Mustafa Kemal'in 20 Eylül 1921'de yayınladığı "*Orduya Beyanname*"sindeki kendi sözleri(HC).

**Kanaatinle, imanıyla, itaatle, hiçbir korkunun yıldır-
madığı demir gibi pek kalbinle** düşmanı nihayet alt eden bü-
yük gayretin için minnet ve şükranımı söylemeyi nefsim en
aziz bir borç bilirim.

**Sizin gibi kumandanları, subayları, neferleri olan bir
milletle yad elleri altında köle olmak mümkün değildir.**

Bu defa Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hakkımda yeni bir
rütbe ve Gazi unvanıyla tecelli eden iltifat ve tevcihi doğrudan
doğruya size aittir. Milletin verdiği bu rütbe ile yükselen ordu, en
şerefli ve en ulu bir gaza ile mümtaz olan yine ordudur.

Sizin kahramanlığınızla, sizin gösterdiğiniz nihayetsiz feda-
kârlıklar pahasına kazanılan bu büyük muzafferiyetin millet tara-
fından takdirine işaret eden bu unvanı ve rütbeyi ancak size iza-
fe ederek **bütün askerlik hayatımın en büyük iftihar serma-
yesi** olarak taşıyacağım.

**Cenabı Hak giriştiğimiz kurtuluş mücadelesinde şerefli
silah arkadaşlarıma kendilerini seçkin hale getiren asaletin,
civanmertliğin, kahramanlığın hakkı olan kati kurtuluşu da
nasip etsin.**⁴²

Hulki Cevizoğlu: Amin..

⁴² ABE, Cilt 11 (1921), a.g.e., s.413.

100 YIL ÖNCE, M. KEMAL'E ERGENEKON OPERASYONU!..⁴³

Hulki Cevizoğlu: Şu ana kadar hep savaş ve siyaset konuştuk. Sakarya zaferinin ardından fırsat bulabildiğimiz şu arada, çocukluk günleriniz ve okul yıllarınıza dönsek.

Mustafa Kemal: (*Eski hatıralara dalarak, tatlı tatlı anlatıyor*) Çocukluğuma dair ilk hatırladığım şey, mektebe gitmek meselesine aittir. Bundan dolayı anamla babam arasında şiddetli bir mücadele vardı. Annem, ilahilerle mektebe başlamamı ve mahalle mektebine gitmemi istiyordu. Rüsumat'ta (Gümrük İdaresi'nde) memur olan babam, o zaman yeni açılan Şemsi Efendi Mektebi'ne devam etmeme ve yeni usul üzerine okumama taraftardı. Nihayet babam işi ustaca bir surette halletti. Evvela alışılmış merasim ile mahalle mektebine başladım. Bu suretle annemin gönlü yapılmış oldu. Birkaç gün sonra da mahalle mektebinden çıktım. Şemsi Efendi'nin mektebine kaydedildim.

Az zaman sonra babam vefat etti. Annemle beraber dayımın yanına yerleştik. Dayım köy hayatı geçiriyordu. Ben de bu

⁴³ 24 Aralık 1921'de, *Vakit Gazetesi* başyazarı Ahmet Emin (Yalman) ile mülakat. Uzun söyleşide Ahmet Emin'in soruları yok, yanıtlar var.(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 12 (1921-1922), Kaynak Yayınları, İstanbul, Aralık 2003, s.159. (Ahmet Emin. "Büyük Millet Meclisi Reisi Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Tarihçe-i Hayatı". *Vakit*. 10 Ocak 1922. No: 1468. Mülakatın çevrimyazısı -tıpkıbasımı- için bkz. *Devrin Yazarlarının Kalemile Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal II*, Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan-İnci Enginün-Birol Emil-Necat Birinci-Abdullah Uçman. Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul. Temmuz 1981. s.763-782. Ayrıca bkz. Faik Reşit Unat. "Atatürk'ün II. Meşrutiyet İnkılabının Hazırlanmasındaki Rolüne Ait Bir Belge", *Belleten*, Nisan 1962. c.26, sayı 102. s.340-342.)

hayata karıştım. Bana vazifeler veriyor, ben de bunları yapıyordum. Başlıca vazife tarla bekçiliği idi.

BAKLA TARLASI...

Hulki Cevizoğlu: Tarlada kargaları kovaladığınızı herkes biliyor ama, ben etrafıma sordum, bunun ne tarlası olduğunu bilmiyor. Çoğu kişi, karga kovaladığınız tarlanın buğday tarlası olabileceğini söylüyor.

Mustafa Kemal: Kardeşimle beraber bakla tarlasının ortasındaki bir kulübede oturduğumuzu ve kargaları kovmakla uğraştığımızı unutamam. Çiftlik hayatının diğer işlerine de karışıyordum. Böylece biraz vakit geçince annem mektepsiz kaldığım için endişe etmeye başladı. Nihayet Selanik'te bulunan teyzemin evine gitmeme ve mektebe devam etmeme karar verildi. Selanik'te Mülkiye İdadisi'ne (Lisesine) kaydolundum. Mektepte Kaymak Hafız isminde bir hoca vardı. Bir gün sınıfımızda ders verirken diğer bir çocukla kavga ettim. Çok gürültü oldu. Hoca beni yakaladı. Çok dövdü. Bütün vücudum kan içinde kaldı. Büyük validem zaten mektepte okumama aleyhtardı. Beni derhal mektepten çıkardı.

MATEMATİKÇİYDİM

Komşumuzda Binbaşı Kadri Bey isminde bir zat oturuyordu. Oğlu Ahmed Bey Askerî Rüşdiyesi'ne (Ortaokuluna) devam ediyor ve mektep elbisesi giyyordu. Onu gördükçe ben de böyle elbise giymeye hevesleniyordum. Sonra sokaklarda subaylar görüyordum. Bu dereceye ulaşmak için takip edilmesi lazım gelen yolun Askerî Rüşdiyesi'ne girmek olduğunu anlıyordum. O sırada annem Selânîk'e gelmişti. Askerî Rüşdiyesi'ne girmek istediğimi söyledim. **Valide askerlikten korkuyordu.** Asker olmamı şiddetle engelliyordu. Kabul imtihanı zamanı, ona sezdirmeden kendi kendime Askerî Rüşdiyesi'ne giderek imtihan verdim. Böylece **valideye karşı bir emrivaki** yapılmış oldu.

Rüşdiye'de **en çok matematiğe merak sardım.** az zamanda bize bu dersi veren hoca kadar, belki de daha ziyade malumat sahibi oldum. Derslerin üzerinde meselelerle meşgul

oluyordum, yazılı sorular yazıyordum, matematik öğretmeni de yazılı olarak cevap veriyordu.

İSMİM HAKİKATEN "MUSTAFA KEMAL" KALDI

Hocamın ismi Mustafa idi. Bir gün bana dedi ki: "Oğlum senin de ismin Mustafa, benim de... Bu böyle olmayacak. Arada bir fark bulunmalı, bundan sonra adın Mustafa Kemal olsun..." **O zamandan beri ismim hakikaten "Mustafa Kemal" kaldı.**

Hoca sert bir adamdı. Sınıfta birinci, ikinci tanıımıyordu.

BEN DAHA İYİ MÜZAKERECİYİM

Bir gün bize: "**Aranızda kendine kimler güveniyorsa kalsınlar, onları müzakereci yapacağım**" dedi.

Evvela tereddüt ettim. Ayağa öyleleri kalktı ki, ben kalkmama-yı tercih ettim. Bunlardan birinin müzakeresi altına girdim.

Müzakerenin ortasında tahammülüm son dereceye geldi. Ayağa kalkarak: "**Ben bundan iyi yaparım**" dedim. Bunun üzerine hoca beni müzakereci yaptı. Eski müzakereciyi benim müzakerem altına verdi.

Askerî Rüşdiyesi'ni (Ortaokulunu) tamamladığım zaman **matematik merakım epeyce ileri gitmişti**. Manastır Askerî Lise-si'nde matematik pek kolay geldi. Bununla meşgul olmaya devam ettim. **Fakat Fransızca'da geri idim**. Öğretmen benimle çok ilgileniyor, acı ihtarlarda bulunuyordu. Bu uyarılar benim çok gücüme gitti. İlk sıra zamanında çare aradım. İki üç ay gizlice Frere'ler mektebinin özel sınıfına devam ettim. Böylece mektep derslerine oranla fazla derecede Fransızca öğrendim.

KİTABET HOCASI: ŞİİR ASKERLİKTE UZAKLAŞTIRIR

Hulki Cevizoğlu: Matematik ve yabancı dilin dışında, örneğin edebiyat ve şiirle aranınız nasıldı?

Mustafa Kemal: O zamana kadar edebiyatla çok temasım yoktu. Merhum Ömer Naci, Bursa idadisinden (lisesinden) kovulmuş, bizim sınıfa gelmişti. Daha o zaman şairdi. Benden okuyacak kitap istedi. Bütün kitaplarımı gösterdim. Hiçbirini be-

ğenmedi. Bir arkadaşın kitaplarımdan hiçbirini beğenmemesi gücüme gitti. Şiir ve edebiyat diye bir şey olduğunu o zaman öğrendim, ona çalışmaya başladım. **Şiir bana çekici göründü.** Fakat kitabet (yazmanlık, kâtiplik) hocası diye yeni gelen bir zat beni şiirle meşgul olmaktan men etti. **"Bu tarz meşguliyet seni asker olmaktan uzaklaştırır"** dedi. Bununla beraber, **güzel yazmak hevesi bende baki kaldı.**

Lisede (İdadi'de) iken inatçı biçimde çalışıyorduk. Sınıfta birinci, ikinci olmak için hepimizde şiddetli bir gayret vardı. Nihayet liseyi bitirdim. Harbiye'ye geçtim. **Burada da matematik merakı devam ediyordu.** Birinci sınıfta saf gençlik hayallerine tutuldum. Dersleri ihmal ettim. Senenin nasıl geçtiğinin hiç farkında olmadım. Ancak dersler kesilince kitaplara sarıldım.

İkinci sınıfa geçtikten sonra askerlik derslerine merak sarırdım. Şiir yazmak hakkında lise hocasının koyduğu yasağı unutmuyordum. Fakat **güzel söylemek ve yazmak hevesi baki idi.** Teneffüs zamanlarında hitabet talimleri yapıyorduk. Saati elimize alıyor, "bu kadar dakika sen, bu kadar dakika ben söyleyeceğim" diye *müşabaka* ve *münakaşalar tertip ediyorduk.*

VATANSEVER KİTAPLAR TAKİP ALTINDAYDI

Hulki Cevizoğlu: Sizin okul yıllarınız Sultan Hamid devrine denk gelmişti. Namık Kemal ve Tevfik Fikret'ten çok etkilendiğinizi biliyoruz.

Mustafa Kemal: Harbiye senelerinde siyaset fikirleri baş gösterdi. Vaziyet hakkında henüz nüfuzlu bir bakış hasıl edemiyorduk. **Sultan Hamid devriydi. Namık Kemal Bey'in kitaplarını okuyorduk. Takibat sıkı idi.** Çoğunlukla ancak koşuştuktan sonra okumak imkânını buluyorduk. Bu gibi **vatanperverane eserleri okuyanlara karşı takibat yapılması,** işlerin içinde bir berbatlık bulunduğunu hissettiriyordu. Fakat bunun mahiyeti gözlerimiz önünde tamamıyla billurlaşmıyordu.

Erkânıharp (kumay) sınıflarına geçtik. Alışılmış olan derslere iyi çalışıyordum. Bunların üzerinde olarak bende ve bazı arkadaşlarda yeni fikirler peyda oldu. **Memleketin idaresinde ve siyasetinde fenalıklar olduğunu keşfetmeye başladık.**

ÖRGÜTLENİRKEN TAKİP EDİLİYORDUK

Binlerce kişiden ibaret olan Harbiye talebesine bu keşfimizi anlatmak hevesine düştük. Mektep talebesi arasında okunmak üzere mektepte el yazısıyla bir gazete tesis ettik.

Sınıf dahilinde ufak teşkilatımız vardı. Ben idare heyetine dahildim. Gazetenin yazılarını çoğunlukla ben yazıyordum. O zaman Mektepler Müfettişi İsmail Paşa vardı. Bu harekâtımızı keşfetmiş. Takip ettiriyormuş. Mektebin müdürü, Rıza Paşa isminde bir zattı. Bu zat padişah huzurunda İsmail Paşa tarafından suçlanmış, "mektepte böyle talebe var, ya farkında olmuyor, ya müsamaha ediyor" denilmiş. Rıza Paşa mevkiini muhafaza için inkâr etmiş.

Bir gün gazetenin icap eden yazılarından birini yazmakla meşguldük. **Baytar dersshanelerinden birine girmiş, kapıyı kapamıştık. Kapı arkasında birkaç nöbetçi duruyordu. Rıza Paşa'ya haber vermişler. Sınıfı bastı. Yazılar masa üzerinde ve ön tarafta duruyordu. Görmemezliğe geldi. Ancak dersten başka şeylerle iştigal vesilesiyle tutuklanmamızı emretti. Çıkarırken: "Yalnız izinsizle (izinsizlik, izin vermeme cezası) yetinilebilir" dedi. Sonra, hiçbir ceza tatbikine lüzum olmadığını söylemiş. Böyle hareket etmesinde, kendine atfedilen kusuru meydana çıkarmamak gayretinin dahli olmakla beraber, iyi niyeti de inkâr edilemezdi.**

AJAN TUZAĞINA DÜŞTÜK

Kurmay sınıflarının sonuna kadar bu işlere devam ettik. **Yüzbaşı olarak mektepten çıktıktan sonra İstanbul'da geçireceğimiz süre içinde bu işlerle daha iyi uğraşmak için bir arkadaş adına bir apartman tuttuk. Ara sıra orada toplanıyorduk. Bu hareketlerimizin hepsi takip olunuyor ve biliniyordu.**

Bu sırada Fethi Bey namında eski arkadaşlardan, subay iken askerlikten kovulmuş bir zat karşımıza çıktı. Kendisinin halinin sefaletinden, yardıma muhtaç olduğundan, yatacak yeri bulunmadığından bahisle bize sığındı. Biz de bu zatı sahip olduğumuz apartmanda yatırmaya ve yardım etmeye karar verdik. İki gün sonra kendisinin talebi üzerine bir yerde buluşacak-

tık. Gittiğim zaman yanında Mabeyn'e (Padişahın sarayına) men-sup bir de yaver gördüm. Apartmanda yatan İsmail Hakkı Bey namında bir zat vardı, derhal götürmüşler. **Bir gün sonra da bizi tutukladılar.** Fethi Bey meğer İsmail Paşa'nın hafiyesi imiş.

Hulki Cevizoğlu: Ajan tuzağına düşüyorsunuz!.. Sonra?

Mustafa Kemal: Bir müddet yalnız surette mahpus kaldım, sonra Mabeyn'e götürdüler. **Sorgulandım.** İsmail Paşa, başkâ-tip, bir de sakallı adam hazır bulunuyordu. Sorgudan anladık ki, **gazete çıkardığımızdan, teşkilat yaptığımızdan, apartmanda çalıştığımızdan, özetle bütün bu işlerden dolayı zanlı bulunuyorduk.** Daha evvelki arkadaşlar itiraflarda bulunmuşlar. **Birkaç ay böyle tutuklu tuttuktan sonra bırakıldık.** Bu kurtulma suretimizin Rıza Paşa'nın mesaisi neticesinde olduğunu kendisi söyledi. Birkaç akşam sonra çağırdı. Her şeyi bildiğini, bizi mü-dafaa mecburiyetinde kaldığını, bundan sonra dikkatli davranmamız lazım geldiğini samimi surette ihtar etti.

100 YIL ÖNCE, M. KEMAL'E ERGENEKON OPERASYONU!..

Birkaç gün sonra Erkânıharbiye dairesine teknil erkânıharp arkadaşları çağırdılar. Eşit olarak Edirne ve Selânik'e, yani o zamanki 2. ve 3. Ordulara gönderilmemiz kararlaştırılmıştı. Kura çekileceğini, fakat **aramızda anlaşırsak kuraya lüzum kalmayacağını söylediler.** Ben arkadaşlara işaret ettim. Biraz konuştuk. Hakikaten ufak bir anlaşma neticesinde 2. ve 3. Ordulara gidecekleri ayırdık. **Bu hareket tarzını aramızda teşkilat bulunduğuna delil diye kabul ettiler. Beni Suriye'ye sürdüler.**

Hulki Cevizoğlu: **"Anlaşın" diyorlar, anlaşıyorsunuz. Ama, bu sefer de, "aranızda anlaşınız" diye örgüt kurmakla suçlanıyorsunuz. Yani bu da ayrı bir tuzak!.. Tıpkı, bugünkülerdeki Ergenekon suçlamaları gibi!..**

Mustafa Kemal: Şam'da bir süvari kıtasında staj yapmaya memur olmuşum. O sıralarda Dürzîlerle birtakım meseleler vardı. Dürzîler üzerine kıtalar sevk olunuyordu. Ben de bu arada gittim. Dört ay orada kaldım. Kıtalar Lutfi Bey isminde bir zat kumanda ediyordu. Kendisiyle ahabap olduk. Şam'a dönüşte bu

Lütfi Bey beni Tüccar Mustafa diye tanınan bir zatla tanıştırdı. Bu zat hakikaten ufak bir dükkânda ticaret yapıyordu. Tüccar Mustafa⁴⁴ Mektebi Tıbbiye'nin son sınıflarında iken siyasetle meşgul olmaktan dolayı üç sene kalebentliğe mahkûm edilmiş, sonra Şam'a gelmiş, ticarete başlamış, diğer bazı arkadaşlarla beraber **teşkilat** yapmaya kalkışmışlar, o zamana kadar muvaffak olamamışlar. **Bu defa aynı işi beraber yapmayı teklif ettiler.**

Hulki Cevizoğlu: Örgütlenme çalışmalarından asla vazgeçmiyorsunuz...

Mustafa Kemal: "**Hürriyet Cemiyeti**" namında bir cemiyet **vücuda getirdik.** Bunu genişletmek için aldığımız tedbirler arasında benim muhtelif askeri sınıflarda **staj yapmak bahanesiyle** Beyrut, Yafa ve Kudüs'e gitmem vardı. Böylece hareket ettim. **İsimlerini saydığım yerlerde teşkilat yapıldı.** Yafa'da daha fazlaca kaldım. Oradaki teşkilat daha kuvvetli oldu. Fakat Suriye'de arzu ettiğimiz derecede işi şekillendirmek imkânsız görünüyordu. Ben de işin Makedonya'da daha seri gideceği kanaati vardı. Oraya gitmek için çare düşünmekte idim. **Sürgüne dair hakkımda çıkan İradede "Kolay vasıtalar ile memleketine gidemeyecek bir yere gönderilmesi"** kaydı vardı. Bu itibarla Makedonya'ya gitmek müşküldü, O esnada bir **yanlışlık mahsulü olduğunu şüphe olmayan bir mezuniyet tezkeresi** elimе geçti. Buna yanlışlık denilebilir. Fakat bu yanlışlık, şurada burada çalışan komite erkânının mesaisi neticesi olarak icat edilmişti.

Bu tezkereye göre izinli olarak İzmir'e gidebilecektim. İşin içinde bir yanlışlık olduğunun meydana çıkacağını takdir ediyordum. Fakat o esnada Selanik'te Topçu Müfettişi bulunan Şükrü Paşa'nın (Edirne savunmasını yapan paşa) gayet vatanperver bir zat olduğunu hikâye ediyorlardı. Kendisine bir mektup yazdım. Kendimi ve maksadımı az çok anlattım. Bu maksatların seri surette yapılması Makedonya'ya gitmeme bağlıydı. Kendi vasıfları hakkında duyduğum şeyler doğru ise yol göstermesini rica ettim. Doğrudan doğruya cevap vermedi. Fakat ne şekilde olursa olsun kendiliğimden Selânîk'e gidersem işi temin edeceğini dolaylı olarak bildirdi. Tezkereyi cebimize koyduk. Make-

⁴⁴ Meclis'te Kozan milletvekili (mebusu) olan Mustafa Bey.

donya'ya gitmek üzere hareket ettim. Fakat hareketi müteakip meselenin meydana çıkması ihtimaline karşı **izimi kaybettirmek için evvela Mısır'a**, sonra Yunanistan'a gittim. Şayet bir malumat olursa oralardan geçerken Yafa'dan bildireceklerdi. Hiçbir şey yazmadılar. **Kılık değiştirerek Selânik'e** girdim. Bir gece Şükrü Paşa'yı gördüm, **benimle temastan ürküyordu**. Ben ciddi bir dayanak noktası bulamaksızın dört ay kadar Selânik'le kaldım. Bu esnada Mektep Müdürü Tahir Bey, Hoca İsmail Efendi, Ömer Naci, Hüsrev Sami, Hakkı Baha gibi arkadaşlara maksadımı anlattım. **Hürriyet Cemiyeti'nin bir şubesini kurdum**.

ÇOK İYİ BİR İSTİHBARATÇII..

Hulki Cevizoğlu: Yaşamınız sürekli olarak gizlilik, örgütlenme, izinizi kaybettirme, kılık değiştirme, bir işi yapabilmek için bahane bulma (kamufle etme); buna karşılık so-ruşturma, takip edilme, tutuklanma, sürgün ve türlü cezalar ile geçiyor.. Ben, "İşgal ve Direniş" ile "1919'un Şifresi" adlı kitaplarımda da belirttim; sizin çok iyi bir istihbaratçı olduğunuzu görüyorum.

Mustafa Kemal: Selânik'te bulunduğumu İstanbul haber alarak takibata başlamış. Oradan **tekrar kılık değiştirerek Yafa'ya** geldim. O zaman bir Akabe meselesi vardı. **Kendimi derhal sınıra memur ettirdim**. Arandığım zaman sınır üzerinde hazır bulundum. Toplam iki buçuk, üç sene Suriye'de kalmıştım. Bu müddet zarfında her şey unutulmuştu. Makedonya'ya nakil için resmen müracaat ettim. Maksadıma nihayet ulaştım.

Selânik'e geldiğimde, **bizim Hürriyet Cemiyeti'nin Terakki ve İttihat namını aldığını duydum**. Doktor Nazım Bey (Daha sonra İttihat ve Terakki'nin Genel Sekreteri oldu, Atatürk'e İzmir Suikasti davasında İstiklal Mahkemesi'nde yargılandı ve 26 Ağustos 1926'da idam edildi) Paris'ten Selânik'e gelmiş. **"Terakki ve İttihat Cemiyeti'nin tarihte yeri var**. O nam altında çalışırsa daha iyi tesir eder" diye arkadaşları ikna etmiş, cemiyet o nam altında çalışmakta devam etti.

Resmi memuriyetim, maiyet müşiri erkânıharbiyesinde idi. Ben, bu vaziyette iken **1908 senesi geldi ve Meşrutiyet ilan** olundu.

Meşrutiyet'in ardından bütün şahıslar meydana çıktı. O zamana kadar saf ve nezih çalışıyorduk. Ben herkesi öyle biliyordum. Şahsi gösterileri çirkin buldum.

“HAREKET ORDUSU” İSMİNİ BEN BULDUM

Bazı arkadaşların hareketlerini eleştirmeye değer gördüm. **Eleştiriden çekinmedim.**

Bu fenalıkları bertaraf etmek için **ilk düşündüğüm tedbir, ordunun siyasetleri çekilmesi teorisiydi.** Bunu diğer arkadaşlar uygun görmüyorlardı.

Nihayet **31 Mart Vakası** oldu. Bu vaka üzerine Makedonya'dan giden kıtaların ve ilk devirde Edirne'den bunlara iltihak eden kuvvetlerin erkânıharp reisi olarak İstanbul'a gittim.

Başlangıçta kumandan, Hüsnü Paşa idi. **"Hareket Ordusu" ismini ben buldum. O zaman bunun manasını kimse anlamamıştı.**

Mesele şundan ibaretti: İstanbul'a hitaben *bir* beyanname yazmak lazım geldi. **Bunu ben yazdım**, sonra sefirlere hitaben *ikinci bir* beyanname yazdık. Buna ne imza konulması münasip olduğunu düşündük.

Bazı arkadaşlar **"Hürriyet Ordusu"** dediler. Halbuki bütün ordu Hürriyet Ordusu vaziyetinde *idi*. Hareket halinde bulunan kuvvetlerin vaziyetini göstermek için, **"Hürriyet Ordusunun Operasyon Kuvvetleri"** denildi.

Ben bu "operasyon" kelimesinin Türkçe'ye tercümesini düşünerek "Hareket Ordusu" deyimini kullandım.

İTTİHAT VE TERAKKİCİ Mİ?

31 Mart meselesi çözümlenince tekrar Selânik'e döndüm. **Ordunun cemiyetten ayrılması ve siyasetle meşgul olması görüşünü** bu defa daha kuvvetle ileri sürmeye başladım.

Hulki Cevizoğlu: Siz sürekli olarak, **"Ordunun siyasetle ilgilenmemesi gerektiğini"** vurguluyorsunuz. İttihat ve Terakki'den de söz etmişsiniz. Kurtuluş Mücadelesinde bu örgüt kar-

şısınız çok çıktı ve sizi eleştirmek için malzeme yapıldı. İttihat ve Terakki ile ilginiz neydi? —

Mustafa Kemal: Meşrutiyetin ilanından sonra teşkilat yapmak için Trablusgarp'a gönderilmiştim. Her defa orada İttihat ve Terakki kongresine delege seçiliyor, fakat gitmiyordum. Bir defa yalnız bu maksadı anlatmak için gittim. Maksadımı kabul ettirdim.

Fakat başarı, yalnız kongrenin teorik kararında kaldı. Uygulanmadı, **İttihat ve Terakki'nin bazı şahısları ile aramızda Meşrutiyet'ten sonra başlayan düşünce anlaşmazlıkları** son derecede şiddetlendi ve hemen bu ana kadar devam etti.

Bundan sonra yeni ordu teşkilatı yapıldı. İzzet Paşa Genelkurmay Başkanıydı. Ben bu teşkilatta Selanik Kolordusu Kurmay Başkanlığı'na, küçük rütbede bir subay sıfatıyla dahil oldum. Henüz kolağası (Yüzbaşı ile Binbaşı arası rütbe. Kıdemli Yüzbaşı) rütbesinde idim. Ordunun talim ve terbiyesiyle uğraşıyordum. Bu itibarla sözlü ve yazılı pek çok eleştiriler yapmak mecburiyeti hasıl oluyordu. **Bu eleştiriler bilhassa eski kumandanları rencide ediyordu. Bunun, benim pratikten ziyade teorici olduğumdan ileri geldiğini zannederek, cezalandırmak kabilinden 38. Piyade Alayı'na kumandan yaptılar.** Bu tayin, gazap yüzünden rahmet oldu. Alay Kumandanlığını yaptığım sırada Selanik'te bulunan tekmil garnizon kıtaları, alayın tatbikatına kendiliklerinden iştirake başladılar.

Verilen konferanslara diğer subayların iştiraki görüldü. O zaman **Selanik'te bu faaliyetlerden şüphelendiler.** Beni Mahmut Şevket Paşa marifetiyle **İstanbul'a çağırdılar,** Genelkurmay'da bir göreve atadılar.

Selanik'te bulunduğum sırada Arnavutluk harekâtıyla da meşgul olmuştum. Evvela Şevket Turgut Paşa memur iken Mahmut Şevket Paşa bizzat Arnavutluk harekâtını ele almıştı. Beni de Genelkurmay reisi diye beraber götürdü. Prezrin ve İpek'e kadar harekâtı beraberce takip ettik.

KUVAYİ MÜRETTEBE

İstanbul'a çağrıldığım zaman İtalyanlar Trablusgarp'a hücum ettiler. **Ben de isim ve kıyafet değiştirerek** bazı arkadaşlarla beraber Mısır'a, oradan Bingazi taraflarına gittim.

Bir sene kadar devam eden harp esnasında Bingazi Kuvvetleri Kumandanlığında bulundum. Asıl memlekette de Balkan Harbi başlamıştı.

Bulgar ordusu, Çatalca hattına ve Bolayır'ın kuzeyine geldiği bir sırada İstanbul'a döndüm. Gelibolu'da **Kuvayi Mürettebe** namı altında bir ordu vardı. Onun erkânıharbiyesine memur edildim. Biraz sonra "Bolayır Kolordusu" denilen bir kuvvetin aynı zamanda Kurmay Başkanı oldum.

Ordumuz Edirne-Dimetoka genel istikametinde harekete geçti. Kuvayi Mürettebe evvela kuzeye, Edirne'ye kadar gitti. Sonra Bolayır Kolordusu, başkumandanlıktan gelen emir üzerine Dimetoka'ya yöneldi.

Bundan sonra İstanbul'a geldim. Kuvayi Mürettebe'nin erkânıharbiye reisi olan arkadaşım **Fethi Bey** askerlikten istifa etmiş, **İttihat ve Terakki Kâtibi Umumisi** olmuştu. Çok geçmedi, **Sofya'ya ateşemiliter** tayin olundum. Bir sene bu vazifede kaldım.

BİTLİS VE MUŞ'U RUS'LARDAN GERİ ALDIM

Bu senenin nihayetinde Harbi Umumi (1. Dünya Savaşı, 1914) ilan edildi. Vaki olan müracaat ve talebim üzerine Tekfurdağı'nda (Tekirdağ) henüz teşkil edilen 19. Fırka'ya kumandan oldum.

Arıburnu'nda, Anafarta'da bulundum.

İngilizler çekilip gittikten sonra bir ay Edirne'de 16. Kolordu ile kaldım. Sonra kolordu kumandanı diye Diyarbekir ve havalisine gittim. **Orada yaptığımız mühim muharebelerin biri, Bitlis ve Muş'un Rus'lardan geri alınmasıdır.**

16. Kolordu 2. Ordu'ya dahildi. Ordu, İzzet Paşa'nın kumandasında idi. Bir aralık vekâleten kumandanlığı yaptım. Bu vekâlet esnasında ordu kumandanı sıfatıyla Hicaz Kuvayi Seferiyesi'ne tayin olundum. Şam'a gittim.

Orada evvela **Cemal Paşa** ve erkânıharbiyesiyle, sonra **Enver Paşa** ve erkânıharbiyesiyle müzakerelerde bulundum. Hicaz'ın tahliyesini ve iktisat edilecek kuvvetlerle Suriye'nin takviye edilmesi fikrini kendilerine kabul ettirdim. Bunun üzerine Kuvayi Seferiye kumandanlığının vazifesi, ricat hareketini hazırlamaktan ibaret kalacağı için Medine'ye gitmedim.

Sina Cephesi'ni diğer alakadarlarla beraber ziyaret ettikten sonra asaleten **2. Ordu'ya kumandan** oldum. Diyarbekir'e gittim.

Bundan sonra Başkumandanlık Vekâleti, Bağdat'ı geri almak emeliyle **7. Yıldırım Ordusu**'nun teşkil karar vermişti. **Bana kumandanlığı teklif ettiler**. Ben bu ordu ile **Bağdat'ı gidip geri almanın** maddi imkânı olmadığına kani idim. Fakat *memleketin son* ihtiyatı olmak üzere Halep civarında kuvvetli bir ordunun toplanmasına hizmet etmek, memleket için pek faydalı olacağı kanaati ile kabul ettim.

İstanbul'a gidip kumandayı aldım. Hakikaten Halep civarında 7. Ordu'yu toplamak kararıyla oraya gittim. Bu, 7. Ordu ile beraber Bağdat civarında bulunan 6. Ordu'dan bir grup teşkil edilerek **Almanya'dan** özel olarak davet edilen **General Falkenhayn**'in idaresi altına verildi.

General, Bağdat üzerine yürümenin imkânsız olduğunu anladı. 4. Ordu'yu ve bütün Suriye'yi idaresi altına almak maksadıyla 7. Ordu ile Sina Cephesi'nde taarruz planı teklif etti.

Genel Karargâh bu planı uygun buldu. Halbuki artık **Türkiye'nin taarruz için israf edecek kuvveti kalmamıştı.** Son kuvvet olarak bu 7. Ordu'nun ve diğer bütün kuvvetlerin ihtiyat diye muhafaza edilmesi lazımdı. Müdafaa hareketini ve Sina Cephesi'nin takviyesini düşünmek icap ediyordu.

VAHİDETTİN İLE...

Bu fikirlerimi kabul ettiremedim. Muhakkak olan felaketin bilfiil etkeni olmaya razı olamazdım. Makamlara kati lisanla bir rapor yazdım. Bu rapor yayımlanmıştır. **Sonra istifa ettim.**

Genel Karargâh, bu istifadan vazgeçmem için hayli ısrarda bulundu. Nihayet kabul etti, tekrar Diyarbekir'deki 2. Ordu'ya

kumandan tayin ettiler. Raporlarda söylediğim hususlar iyileştirilmedikçe hiçbir makamda memlekete faydalı hizmetler göstermenin imkânı olmayacağını söyledim.

Bu kumandayı da reddederek İstanbul'a döndüm. O sıralarda idi, zamanın veliahdı ile (Vahidettin) birlikte Alman genel karargâhına gittik ve Alman batı cephesinin bazı kısımlarını gördük. Bu gözlemlerimden Hindenburg ve Ludendorff ile mülakatlarımdan sonra eski görüşlerimdeki isabete daha ziyade kani oldum. [...] ⁴⁵ O zaman hasıl ettiğim son kanaat, Harbi Umumiye dahil olduğu ilk anda söylemiş olduğum fikrin aynı olarak tecelli etti. **Bu fikir, Alman ordusu ve ona bağlı zümrenin mağlup olacağı zemininde idi.**

Bu seyahatten hasta olarak İstanbul'a geldim.

İstanbul'da bir iki ay tedavi gördükten sonra tedavi maksadıyla Viyana'ya gittim. Orada sanatoryumda bir ay yattım. Bir müddet de Karlsbad'da kaldım. [...] ⁴⁶

Hakikaten ordu ve İstanbul halkı gıdasızlıktan mustarıptı. Bu mühim işle meşgul olmak elzem olmakla beraber, bunun talep olduğu üzere tamamlanması beklenerek diğer işleri ertelemek doğru olmadığını ileri sürdüm. Sözlerim tereddütle karşılandı.

Diğer taraftan **Sina Cephesi'nde** benim vaktiyle raporlarda tafsil ettiğim facialar aynen vaki oldu. Bunun üzerine **Falkenhayn** Almanya'ya çağırıldı. Yerine **Liman von Sanders** memur edildi. Birkaç gün sonra **iki Alman generalin yanında huzura çağırıldım**. Maksat beni tekrar 7. Ordu'ya göndermek olduğunu öğrenmiş bulunduğum için yalnızca kabul edilmek arzusunu gösterdim. İlk davet şeklinde ısrar gösterildi ve bana 7. Ordu'ya kumandan tayin edildiğimden bahis ile bir bakıma yapacağım hizmetlere dair talimat verildi.

Bu talimatın, bana verilen vazife ve salahiyetle icrası imkânsız idi. Ancak bunu anlatmaya da imkan yoklu. Neticede, vaktiyle istifa etmiş, olduğum 7. Ordu Kumandanlığı'na tekrar başlamak üzere Nablus'a gittim.

⁴⁵ Bir satır sansür edilmiş. ABE, Cilt 12 (1921-1922), a.g.e., s.167.

⁴⁶ Yedi satır sansür edilmiş. ABE, Cilt 12 (1921-1922), a.g.e., s.167.

Aradan beş on gün geçmeden Sina Cephesi düşmanın genel taarruzuna maruz kaldı. 7. Ordu'nun sağında bulunan 8. Ordu yarıldı. Bütün cephe ricat lazım geldi. Birçok müşkülâtla ve daima muhtelif ricat hatları seçmek sayesinde 7. Ordu'yu Havran çölleri içinden Şam'a getirdim.

Orada bu orduyu terkle Rayak'taki kuvvetlerin kumandasını üstlenmek üzere yeni bir emir aldım. Rayak'a gittiğimde orada kumanda edecek bir kuvvet olmadığını gördüm.

Nihayet yeniden 7. Ordu ile alakadar oldum. Bu orduyu Halep civarında toplayıp düzene soktum. Halep ile Katma arasında verdiğimiz son bir muharebede düşman kuvvetleri mağlup edilerek ordu bulunduğu vaziyeti muhafaza etti.

Bu esnada Liman von Sanders'in çekilmesi lazım geldiğinden, bütün Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığını üstlenmek üzere Adana'ya gittim.

HÜKÜMETİN DEĞİŞMESİNİ İSTEDİM, YENİ BAKANLARI BİLDİRDİM

Aynı sıralarda Mütareke imza edilmişti. Daha Halep'te iken, derhal kabineyi değiştirmek ve yerine isimlerini açık olarak söylediğim zevattan meydana gelen bir kabine geçirmek lüzumunu ve aynı zamanda benim İstanbul'a çağırılmam faydalı olacağını açıktan açığa İstanbul'a bildirmiştım.

Gerçi kabine değişti, fakat benim İstanbul'a çağırılmama lüzum görülmedi. Nihayet bu kabine de düştükten sonra İstanbul'a gittim.

İstanbul'a vardığımda benim gözümde vaziyet şu idi: Meclisi Mebusan nasıl hareket etmek lazım geleceğinde tereddütlü bulunuyordu. [...]⁴⁷

Yeni düşmüş zevatla ve mebuslarla ayrı ayrı görüştüm. O zaman düşündüğüm şey, her tarafı tatmin ederek memleketin müdafaası için kuvvetli bir vaziyet ortaya konabileceği merkezinde idi. Fakat bu düşünce üzerinde lüzumu kadar çalışmaya vakit kalmadan Meclis'in feshine şahit olduk.

⁴⁷ Üç satır sansür edilmiş. ABE, Cilt 12 (1921-1922), a.g.e., s.168.

ÇARE ARARKEN, HÜKÜMET ORDU MÜFETTİŞLİĞİ TEKLİF ETTİ

İstanbul'un hamiyet erbabınca muhtelif namlar altında programlar ve fırkalar (partler) teşkil olunmak suretiyle, kurtuluş çaresi aranmakta idi. Bunların her birini ayrı ayrı inceledim. Hiçbiri sağlam bir kuvvete dayanmıyordu. Dolayısıyla hiçbirleriyle işbirliğinden bir netice beklemedim. Sağlam kuvvetin doğrudan doğruya millet olacağı kanaati bende pek kuvvetli idi.

İstanbul'da cereyan eden ahvalden, yapılan teşebbüslerden, bilhassa vaziyetin vahamet ve fecaatinden milletin haberi yoktu. İstanbul'da oturup milleti haberdar etmek imkânı da kalmamıştı. Dolayısıyla yapılacak şeyin İstanbul'dan çıkıp milletin içine girmek ve orada çalışmak olduğuna karar verdim.

Bunun icra suretini düşündüğüm ve bazı arkadaşlarla müzakere ettiğim sırada idi ki, hükümet beni ordu müfettişi olarak Anadolu'ya göndermeyi teklif etti. Bu teklifi derhal memnuniyetle kabul ettim ve tam Yunanlıların İzmir'e girdikleri gün idi ki, İstanbul'dan ayrıldım.

DAĞINIK KURULUŞLARI BİRLEŞTİRMEK LAZIMDI

Benim düşündüğüm şu idi: Her tarafta muhtelif namlar altında birtakım teşekküller başlamıştı. Bunları aynı program ve aynı nam altında birleştirerek, bütün milleti alakadar etmek ve bütün orduyu da bu maksadın hizmetinde kılmak lazımdı. Anadolu'ya girdiğim zaman, daha ordu müfettişi sıfat ve salahiyeti üzerimde iken, bu noktadan işe başladım ve bu maksat az zamanda hasıl oldu.

Takip ettiğim mesai tarzı İstanbul'da malum olunca beni İstanbul'a getirtmek istediler, gitmedim. Neticede istifa ettim. Milletin bir ferdi sıfatıyla Erzurum Kongresi'ne iştirak ettim. Erzurum Kongresi'nde tespit edilen esasları bütün memlekete yaymak maksadıyla Sivas'ta da bir kongre yapıldı.

Bu kongrelerin doğurduğu Heyeti Temsiliye namındaki heyetle kongrelerin esaslarını takip ettik.

Mebusların tekrar seçilmesi ve Meclis'in İstanbul'da açılması temin olunmuşsa da, **Meclis'in tecavüze uğraması üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni** vücuda getirmeye teşebbüs olunmuş ve bu suretle 23 Nisan tarihinde bu Meclis toplanıp işe başlamıştır.

Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda mevcut olup söz konusu kanunun ruhunu ifade eden ve ilk projede belirtilen prensiplerin kökenine gelince: Esasen öteden beri milli hâkimiyetin en iyi temsili nasıl mümkün olacağına dair teorik olarak bazı inceleme ve araştırmalarım vardı. Bu teorik inceleme ve araştırmalardan benim çıkarabildiğim netice şu idi:

Milli hâkimiyetin tamamıyla tecelli etmesi, bunun asli sahibi olan bütün insanların bir araya gelip bunu bilfiil kullanmasıyla mümkündür.

Fakat bütün Türkiye ahalisinin toplanması suretiyle bu maksadın teminine pratik bir çare, olsa olsa bunların salahiyet sahibi vekillerinin bir araya gelip bu işi yapması olabilirdi. Milli hâkimiyetimizin bir zat veyahut sınırlı şahıslarla kabine gibi bir heyet tarafından temsil edilmesi yüzünden **memleketi ve milleti istibdattan kurtaramadığımız**, tarihi vakalar ile ispatlanmış olduğundan, her halde bu temsil hakkını mümkün olduğu kadar çok insanlardan meydana gelen ve vekâlet müddeti az bir heyette temsil ve tecelli ettirmek, bence yegâne çare idi.

Memleket dahilinde ve millet içinde eskiden beri yapmış olduğum inceleme ve araştırmalar da bana bu fikrin icra kabiliyetine büyük imkânlar ve isabetler olduğu kanaatini vermişti. Her halde halkımızı idare ile yakından alakadar etmek, yani idareyi doğrudan doğruya halkın eline verebilecek bir idare tarzını tesis etmek, hem milli hâkimiyetin hakiki olarak temsili ve hem de bu sayede halkın benliğini anlaması itibariyle elzem idi.

İşte bu düşüncelerin, bu incelemelerin ilhamı olarak bu proje yapılmıştır. **Bir de biz, Müslüman olduğumuz için hilafet makamıyla irtibatı muhafaza ve hatta o makama bütün milletçe dayanak noktası olmak da gerekli olduğundan, Avrupa ve Amerika'daki şekillerden birini destekleyemezdik.** Bu makamın korunması ancak bizim şekil ve idaremiz gibi bir **halk idaresinin** tesciliyle mümkündür,

Meclis'in şimdiye kadar olan mesaisi ve bunun neticeleri dahi düşündüklerimizi fiilen ispat etmektedir. Henüz bu idari mahiyet bütün idare kısımlarına da tamamıyla tatbik edilmemiş olduğu halde bile teşekküre değer bir haldedir.

Halkçılık teşkilatı, en ufak daireye kadar yayıldığı takdirde neticenin daha büyük ve verimli olacağına şüphe yoktur. Memleket ve milletin içinde bulunduğu müşkülâtı ve harp halini de düşünürsek, Meclis'in faaliyetinin neticesini ve oradaki muvaffakiyetini takdir etmemek mümkün değildir.

MİSAK-I MİLLİNİN HEDEFİ

Misakı Milli, barış yapmak için en makul ve asgari şartlarımızı ihtiva eder bir programdır. Barışa ulaşmak için merkez tutacağımız esasları ihtiva eder. Fakat memleket ve milleti kurtarmak için barış yapmak kâfi değildir. Milletin hakiki kurtuluşu için yapılacak mesai ondan sonra başlayacaktır. Barıştan sonraki mesaide muvaffak olabilmek, milletin bağımsızlığının korunmasına bağlıdır. **Misakı Milli'nin hedefi** onu temindir.

Memleket ve milletin geleceğinden asıl emin olabilmesi, bir defa **halkçılık esasına dayanan idari teşkilatının** hakkıyla yapılması ve şekillendirilmesi ve tatbik olunmasıyla beraber, iktisadi ahvalimizin milli refahımızı temin edecek tarzda iyileştirilmesine ve canlandırılmasına bağlıdır.

Bu hakikatleri milli akide tanıyarak muhafaza edebilecek bir toplum olabilmemiz için de **maarifimizi** (eğitimimizi) tamamen pratik ve hakiki ihtiyaçlarımıza uygun bir program dairesinde canlandırmak lazımdır. Bu noktalarda muvaffakiyet sayesinde memleket imar edilebilecek ve millet zenginleştirilebilecektir.

Ufak bir program kadrosu söylemek lazım gelirse: **Teşkilat, baştan nihayete kadar halk teşkilatı olacaktır. Genel idareyi halkın eline vereceğiz.**

Bu toplumda hak sahibi olmak, herkesin emek sahibi olması esasına dayanacaktır. Millet hak sahibi olmak için çalışacaktır. **İyileştirilecek şeyler iktisadiyat ve maariftir.** Bu sayede memleket imar edilecek, millet refah sahibi olacaktır.

Hiçbir millet ve memlekete karşı tecavüz fikri beslemeyiz. Fakat mevcudiyet ve bağımsızlığı muhafaza için, bir de memleketimizin bu dediğimiz sahada rahatça ve tam güvenle çalışarak müreffeh ve mesut olmasını temin için, her vakit **memleket ve milletimizi müdafaaya kadir bir orduya sahip olmak da seçkin emellerimizdendir.**

MECLİSİ HÜKÜMETİ NEDİR?

Hulki Cevizoğlu: Genel yönetimin halkın elinde olmasını ve örgütlenmenin buna göre kurulmasını istiyorsunuz. Siz, Meclis Başkanı olarak hükümeti de yönettiniz. "Meclis Hükümeti" ne demektir?..

Mustafa Kemal: İdari teşkilatımızda bütün bu esasların korunması tabiidir. **Buna göre, hükümet doğrudan doğruya Büyük Millet Meclisi'nin kendisidir.** Böyle memleketin idari işlerinde icraat sahibi olan bir heyetin, **içinde muhtelif fikir ve görüşler etrafında toplanmış partilerden ziyade, müşterek esas noktalara riayetkar,** kaynaşmış ve dayanışma halinde bir heyet olması arzuya değerdir. Ancak toplumsal esaslarımızın kaynağı olan millet de, henüz hakiki hayat ve saadetlerine kefil olacak, kamuoyunu kapsayacak bir surette meydana çıkmadığından, bundan istifade ederek kendi fikir ve görüşlerinin isabeti iddiasında bulunacak bazı insanların, yine bazı kimseleri kendi görüşlerine bağlaması ve neticede **parti halinde teşekküller** vücuda gelmesi, ihtimalden uzak değildir.

Fakat buna karşı Meclis'te çoğunluğun daima benim izah ettiğim asli görüş noktaları üzerinde birleşeceğine dair olan itimadım büyüktür. Çünkü bu memleket ve milletin en acı ve elemli günlerinde bütün milletin tabii olarak idrak etmiş olduğu hakikatler, bu saydığım noktalardır.

Bütün milletin içinde bugünkü hadiselerin başından başlayan bir teşkilat vardır ki, onun programı bu esas noktalardır. Bugün bittabi yalnız ana hatlarına dair sınırlı kelimelerle ifade ettiğimiz bu görüşün yarın için daha açık ve teferruatlı bir tarzı - daima halkın hakiki ihtiyaçları ve eğilimleri düşünölmek şartıyla - ortaya konacaktır. Bu takdirde, zaten teşekköl etmiş ve şekillenmiş olan çoğunluğun bağı teyit edilmiş ve sağlamlaştırılmış olacaktır.

Buna karşılık bazı özel görüşlerin mevcudiyeti belki de **fikirlerin çarpışması için faydalı** olabilir. Fakat eskisi gibi **millet ve memleketten kaynaklanmayan ve dayanak noktası bulunmayan** ve onun hakiki menfaatleriyle hiç münasebeti olmayacak surette ya sırf teorik veya hissi ve şahsi programlar etrafında parti teşkiline kalkışacak insanların millet tarafından iyi kabul mazhar olacağını zannetmiyorum.

Benim bütün tertibat ve **icraatta harekât düsturu** kabul ettiğim bir şey vardır. O da **vücuda getirilen teşkilat ve tesisatın şahısla değil, hakikatle devam ettirilebilir** olduğudur. Dolayısıyla herhangi bir program, filanın programı olarak değil, fakat milletin ve memleketin ihtiyaçlarına cevap verecek fikirleri ve tedbirleri ihtiva etmesi itibariyle kıymetli ve itibarlı olabilir.

MİSAK-I MİLLÎ'DE ARAZİ GENİŞLETME YOKTUR!

Hulki Cevizoğlu: Misak-ı Milli'nin hedefini de açıkladınız. Ama, Misak-ı Milli'nin başkalarının toprağında gözü olmakla ilgili olduğunu ileri sürenler var. Misak-ı Milli'yi bu bakımdan biraz daha açar mısınız?

Mustafa Kemal: Misakı Milli dairesinde mevcudiyeti temin ettikten sonra, **gürültü çıkarıp, fırsatçılık edecek ve arazi genişletme fikrinde bulunacak adamlar ortaya çıkmaz.** Bence buna imkân yoktur.

Buna imkân veren zemin, ancak **milli hâkimiyetin bir şahısta veya sınırlı bir heyette temsil edilerek, milli mevcudiyetin, yalnız kanun yapma kuvveti olarak kullanılmasıyla yetinilmesindedir.**

Milletvekillerinin yalnız kanun yapmasından, icra kuvvetini kabine filan temsil etmesinden ibaret bir şekilde, bir şahıs veya birkaç şahsı bertaraf etmek ve onun yerine geçerek büsbütün şahsi bir emel arkasında memleketi şevke çalışmak, her vakit mümkündür.

Fakat icra kuvveti, kanun yapma kuvveti ile beraber, **adedi çok ve müddeti sınırlı ve belirli milletvekilleri** tarafından doğrudan doğruya kullanıldıkça, bunların hepsinin bütün millet ve memleketin hakiki saadet ve eğilimlerini bir tarafa bırakarak,

kendi şahsi emellerine göre harekât icra etmelerine ihtimal yoktur.

Bu heyete karşı suikast yapılmak suretiyle **mîlli hâkimiyeti sınırlamak** ve bunun neticesinde **bir şahsiyeti etken kılmak** meselesi ise, milletin tamamen alakadar olacağı ve his ve idrak edeceği **bir suikasttır ki**, bütün milleti kapsar. Böyle bir şahsiyet, bütün bir milleti keyfine boyun eğdirmekte dayanak noktası bulamaz. Dayanak noktasız ise, hiç kimse şahsi fikrini tatbika muvaffak olamaz.

MİLLİ TARİHİN BAŞLANGICI⁴⁸

Hulki Cevizoğlu: Bugün Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşunun 2. yıldönümü. Bunun manâsını bir kez daha açıklayabilir misiniz?

Mustafa Kemal: 23 Nisan günü, Türkiye milli tarihinin başlangıcı, yeni bir dönüm noktasıdır.

Bütün bir düşmanlık dünyasına karşı kıyam eden Türkiye halkının Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni vücuda getirmek ve onun etrafına toplanarak en hukuki manasında milli bir hükümet kurmak hususunda gösterdiği harikayı ifade eder.

⁴⁸ 23 Nisan 1922'de, *Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi* yazarına demec(HC). ABE, Cilt 12 (1921-1922), a.g.e., s.391. (*Anadolu'da Yeni Gün*, 23 Nisan 1922, No: 861, s.1; *Vakit*. 25 Nisan 1922, No: 1571, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972. s.96.)

BUNUN ÖTESİ HİZMETKÂRLIKTIR!..⁴⁹

Hulki Cevizoğlu: Müttefik devletlerin Türkiye'ye verdiği notayı değerlendirir misiniz?

Mustafa Kemal: Devletler gönderdikleri notada, Türkiye ve Yunanistan temsilcilerinin anlaşmak üzere toplanmak mecburiyetinde olduklarını belirtiyorlar ve bu toplantıda hazır bulunmak için İstanbul'daki temsilcilerine salahiyet vermeye hazır olduklarını bildiriyorlar. Bilhassa barış şartlarını izah eden son notalarında, müzakere tekliflerini evveleminde iki düşmanın, sonra da medeni dünya kamuoyunun nazarı dikkatine koyduklarını yazıyorlar. Bariz bir şekilde birbirlerine karşı olduklarını görmek için barış şartlarına ve bilhassa İstanbul, Boğazlar, kapitülasyonlar, ordu, azınlıkların korunması, halife, saltanat meseleleriyle alakalı şartlara yüzeysel bir bakış kâfi olduğu halde, bunlar tarafsız gibi görünmek istiyorlar. Bu meseleleri yalnız Yunanistan'la mı müzakere edeceğiz? O halde Yunanlılara söyleyecek yalnız iki sözümüz vardır: İlki, Müttefiklerin emriyle ve onların aleti olarak istila ettikleri topraklarımızı derhal terk etmeye davet olacaktır. İkincisi de bu istila esnasındaki büyük tahribatın tamamen tamiri talebi olacaktır. Eğer Müttefik devletler Yunanlılara topraklarımızı tahliye ettirmeye ciddi karar verdilerse, o halde bu tahliyenin teminini bizzat kendileri üstlenmelidirler.

İlk iki notanın ihtiva ettiği çelişiklere rağmen bu vazifeyi tamamlamaya karar verdiklerine inanmak isterdik. Bu hareketle, nihai barış şartlarının müzakeresine başlamak ve ciddi neticele-

⁴⁹ 17 Mayıs 1922'de *Le Petit Parisien Gazetesi* muhabiri Jean Schlicklin ile görüşme(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 13 (1922), 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2006, s.59. (*Le Petit Parisien*, 17 ve 18 Mayıs 1922. Ayrıca bkz. Vakıf, 23 Mayıs 1922, sayı 1599; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1954, s.29-31.)

re varmak için sağlam bir zemin hazırlamış olacaktı. Yine bu hareketleriyle, Yunan ordusunu topraklarımızda bir tehdit olarak bulundurmadıklarına ve istila edilmiş bölgelerimizi ellerinde fazladan **bir rehine** olarak tutmadıklarına dair bize açık bir delil vermek niyetinde bulunduklarını zannetmiştik. Bütün bunlara inanmak hakkımızdı. Çünkü Müttefik devletler muhtelif vasıtalar ile ve bilhassa son notalarıyla, kendisine ait sınırlar dahilinde bağımsız ve hayati kabiliyete sahip bir Türkiye'yi tanımışlardı.

Hulki Cevizoğlu: Bu nota ile yurdumuzu işgal edenlerin çekilmesi yönünde bir işaret var mı?

Mustafa Kemal: Fakat Müttefiklerin son notası bizde derin bir hayal kırıklığına sebep olmuştur. Aslında, bu notada, Müttefikler, barış şartlarının tamamının tarafımızdan kabulünden evvel hiçbir tahliyenin yapılmamasını teklif ediyorlar. Halbuki bir yandan ilk notada, Paris Konferansı'nın Anadolu'yu tahliye ettirmek gayesiyle toplandığını bildiriyorlar; diğer taraftan ikinci notada, memleketi Yunanlılardan tahliye ettirmek niyetini bir defa daha özel olarak ifade ediyorlardı. Son nota ile evvelkiler arasındaki bakış açısı farkı çok büyük ve çarpıcıdır. Müttefik devletlerin olumlu neticeler elde etmek için çok daha önce böyle bir yola girmek zorunda olmadıklarını düşünüyorum. Çünkü bize kalınca, mutlak bir surette talep etmek mecburiyetinde bulunduğumuz şey, Anadolu'nun yeni tahribattan korunmasıdır. Devletler, memleketimizi mümkün olduğunca erken tahliye ettirmek suretiyle gelecek barış müzakereleri için teminat elde etmiş olurlar. Müttefiklerin karşısında barış müzakerelerine gireceğimiz zaman ellerinde her vakit yeterli miktarda önemli ve değerli güvence bulunacaktır. Mesela Boğazlar, İstanbul, Trakya.

Eğer Müttefik devletler, Anadolu'nun tahliyesinden sonra korunmuş ve serbest kalan Türk ordusunun nihai barış şartlarının tespitinden önce harekete geçirilmesinden korkuyorlarsa, Türkiye'nin bu hususta onlara ciddi teminat verebileceğini zannediyorum.

BUGÜN “AB YALANI”, O ZAMAN “MÜTTEFİK YALANI!..”

Hulki Cevizoğlu: 2000’li yıllarda Avrupa Birliği’nin (AB’nin) Türkiye’ye yaptığı gibi Müttefikler sürekli yalan söylüyor demek ki.

Mustafa Kemal: Sonuç olarak, barışın tesisi gerçek ve samimi biçimde istendiği takdirde, en emin araç, **işgal edilmiş Türk topraklarının tahliyesi ve kati müzakerelerin açılmasıdır. Yunan ordusu Anadolu’da kaldıkça Müttefik devletlerin barış yapabileceklerini zannetmem.** Büyük Millet Meclisi, hükümeti ve bizzat ben, Türk milletine her şeyden evvel, milli emellerin elde edileceği hakkında teminat vermeye mecburuz. Bu teminat olmayınca hiçbir meclis ve hiçbir hükümetin serbestçe hareket edebileceğini zannetmem. Eğer Müttefikler Yakın-doğu’da insanlığın arzuladığı barışı tesis etmeyi cidden arzu ediyorlarsa, **yıllardan beri acı çeken bu zavallı Türk halkını yok etme fikrinden hakikaten vazgeçtilerse**, o zaman hepsi yanlış olan hareket noktasından vazgeçmelidirler. **Türk halkı, her ne pahasına olursa olsun Yunanlıları memleketinden kovmaya karardır.**

Eğer Müttefik devletler yeni kayıplar ve yeni fedakârlıklar kıskırtmadan toprağımızı tahliye ettirmek istiyorlarsa, **Türk halkı onlara minnettar olacaktır.** Fakat bu âlicenabane ve insani hareketin belirsiz bir zaman için ertelenmemesini isterdik.

Hulki Cevizoğlu: Müttefik devletler bir yandan iyi niyetli görünürken, gerçekte, düşmanı ülkemizden çıkarma konusunda bize yardımcı oluyor mu?..

Mustafa Kemal: Harbi Umumi’ye katılan, Babiâli devletiydi. Babiâli tarafından yapılan hatanın cezasını Türk halkı çekmiştir. Bu halk, neticelerini kabul etmeye kendini mecbur hissetmiş, en büyük fedakârlıklar önünde geri çekilmemiş ve doğrudan doğruya kendisine ait olan sınırlar dahilinde yaşama-ya karar vermiştir. Fakat hiç kuşkusuz, **burada şerefli ve bağımsız olarak yaşamak istemektedir.** Talep edilebilecek, asgari budur. **Bunun ötesi hizmetkârlıktır. Türk halkı, bütün diğer milletlere tanınan asgari hakların kendisi için reddedildiğini görünce silaha sarılmak zorunda kalmıştır.** Eğer Müttefik devletlerin teşebbüsü neticelenmezse, eğer **söz konusu devletler, düşmanımızı memleketimizden kovmakta bizi tek**

başımıza bırakılırsa, o zaman da Türkiye kabul ettiği Misakı Milli programının bir satırını bile değiştirmeyecektir.

Yalnızca şunu iyice belirtmek gerekir ki, bugüne kadar Türkiye'nin bu kadar asgari, bu kadar doğru ve bu kadar insancıl taleplerini gerçekleştirmesini engelleyenler Müttefik devletlerdir. Eğer Müttefik devletler bugüne kadar izledikleri bu haksız siyaseti değiştirmezlerse ve eğer makul ve hakkaniyetli tedbirlerle bu vaziyete son vermezlerse, o halde şu andan itibaren ne olacağını söylemek mümkün değildir. Bu halde Büyük Millet Meclisi hükümetinin alacağı siyasi tavır, vakalara ve devletlerin bu vakalar esnasında Türkiye'yle alakalı takip edeceği siyasete bağlı olacaktır.

SOPA DARBERİYLE ÖNLERİNE KATTIKLARI SÜRÜ DEĞİLİZİ..

Hulki Cevizoğlu: Hem İstanbul'da hem de Ankara'da hükümet var. Yabancılar, halkın kaderinden sorumlu ve yetkili olarak hangi hükümeti görüyorlar?..

Mustafa Kemal: Hükümet kavramı, bir halkın onun çevresinde toplanmasını ihtiva eder. Zannediyorum ki, 20. yüzyılda, halkların, bazı insanların sopa darbeleriyle önlerine kattıkları sürüler olduğunu düşünebilecek tek bir insan yoktur. Neticede, **İstanbul'da bir hükümet olduğunu düşünmek saçmadır**. Bunun dışında, bütün dünya İstanbul'un fiilen ve resmi olarak yabancı devletlerin işgali altında olduğunu biliyor. Dolayısıyla, memleketi ve bağımsız bir halkı teşkil eden her şeyle uzaktan birkaç alakası olduğu kabul edilebilecek bir hükümet olamayacağı ortadadır. Bugünkü şartlarda İstanbul'da maddi ve manevi mevcudiyeti temin için, açıktır ki, her şeyden önce yabancı köleliğini kabul etmek gereklidir.

İSTANBUL HÜKÜMETİ ESİRLER GRUBUDUR

İstanbul'da bulunan, bir hükümet değildir; düşünce ve hareketleriyle düşmanlarla birlik olmuş bir esirler grubudur. Netice itibariyle memleket ve Türkiye halkıyla meşru münasebette bulunan tek hükümet, bu halkın kaderinden mesul

olan tek hükümet, Türkiye'de bulunan hükümettir, Ankara'daki Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetidir.

Istanbul'un geleceğine gelince, bu tamamen dahili meselelerden biridir ve buna benzer tüm diğerleri gibi, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti tarafından hallolunacaktır.

İNEBOLU'DAN SONRA SAMSUN BOMBALANIYOR..⁵⁰

Hulki Cevizoğlu: Atina gazeteleri, Yunan donanmasının Karadeniz'deki korsanlığa ve Karadeniz kentlerini bombalamaya devam edeceğini yazıyor.

Mustafa Kemal: Geçen sene İnebolu'yu bombardıman etmişlerdi, bu sene de Samsun'u... Biz bütün bunları daha evvel hesap ettik. Bu gibi canavarca harekât, milletin vatanın ve bağımsızlığının müdafaası yolundaki **azim ve imanını takviyeden başka bir netice hasil etmez.**

... (Samsun'un bombalanmasının-HC) Diğer taraf için tesirini bilemem, fakat bizim için milli azim ve imanı takviyeye, **düşmanlarımızın ne kadar adi, ne kadar sefil ve ne kadar hunhar olduklarını** milletimize fiilen tanıtmaya vesile teşkil ediyor.⁵¹

... Yunanlıların korsanca hareket edeceklerini evvelden hesaba dahil etmiştik.⁵²

⁵⁰ 16 Haziran 1922'de *Vakit Gazetesi* yazarına demeç; 19 Haziran 1922'de *Vakit Gazetesi* başyazarı Ahmet Emin (Yalman) ile görüşme; ve yine 19 Haziran 1922'de *Yeni Gün Gazetesi* muhabirine demeç(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 13 (1922), 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2006, s.90, 102 ve 106. (Vakit, 18 Haziran 1922, sayı 1623. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1954, s.31-32.)

⁵¹ Bu paragraftaki yanıt için bkz. *Vakit*, 21 Haziran 1922, sayı 1626. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1954, s.33-34.

⁵² Bu paragraftaki yanıt için bkz. *Anadolu'da Yeni Gün*, 19 Haziran 1922, No: 897-520, s.1.

PONTUS RUMLARI HARP ALANINDAN UZAKLAŞTIRILDI

Hulki Cevizoğlu: Büyük Millet Meclisi Başkanı olarak **"Pontus tehciri"**(göçü) hakkında neler söyleyeceksiniz?.. Bu olay, bugün bile Karadeniz bölgemizde **Pontus Devleti** kurmak isteyenler için malzeme yapılıyor.

Mustafa Kemal: Hükümet Türkiye aleyhinde şimdilik teşvik olunan **Rumları**, askeri fikirlerden dolayı, **harp mıntıklarından uzaklaştırmıştır. Bu gibi tedbirler savaş devam ettikçe zorunlu olarak uygulanacaktır.**

... Samsun yöresinde **bazı zararlı unsurları askeri fikirler icabı olarak savaş bölgesinden uzaklaştırmaya bizi mecbur eden nedenler** Yunanlıların oradaki teşebbüsleridir. **Sahilleri bombardıman** etmek suretiyle yapmaya çalıştığı teşvikler dahi bu nedenlerdendir. Bu konudaki sorumluluk Yunanlılara aittir.⁵³

⁵³ Bu paragraftaki yanıt için bkz. *Vakit*, 21 Haziran 1922, sayı 1626. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1954, s.33-34.

AMERİKA'DAN TÜRKİYE'YE NOTA: ŞİRKETLERİMİZİ ÇALIŞTIRMİYORSUNUZ!⁵⁴

Hulki Cevizoğlu: Ordumuzu sürekli olarak teftiş edip denetliyorsunuz. Ordumuz şu anda bir taarruza hazır mıdır? Morali nasıldır?..

Mustafa Kemal: Ordumuz bağımsızlık mücahedesini yapan kahraman ve azimkar milletimizin meşru emellerini emniyetle elde etmeye kadir bir haledir. Ordumuz **her türlü taarruz vazifelerini muvaffakiyetle yapmaya hazır ve amadedir.** Her teftişte gördüğüm olumlu fark ve bilhassa orduda mevcut pek **yüksek manevi kuvvet, azim ve iman sağlamlığı, şevk ve neşe** çok defalar gözlerimi sevinç yaşlarıyla dolduracak derecede tesir bırakmaktadır.

Ordu taarruz vazifelerini icraya muktedir ve hazırdır!⁵⁵

Hulki Cevizoğlu: Ülkemizi işgal eden ülkelerden Fransa'nın önemli yazarlarından Klod Farer'le⁵⁶ bir görüşme yapti-

⁵⁴ 19 Haziran 1922'de *Vakit Gazetesi* başyazarı Ahmet Emin (Yalman) ile görüşme(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 13 (1922), 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2006, s.102. (*Vakit*, 21 Haziran 1922, sayı 1626. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1954, s.33-34.) (Mustafa Kemal Paşa, Claude Farere ile birlikte 19 Haziran 1922 günü İzmir'den Adapazarı'na hareket etmiş ve yolculuk esnasında *Vakit Gazetesi* Başyazarı Ahmet Emin (Yalman) ile bu görüşmeyi yapmıştır. Bkz. Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s.327.)

⁵⁵ Bu son cümle 23 Haziran 1922'deki *Akşam Gazetesi* ile röportajdan(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 13 (1922), 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2006, s.114. (*Akşam*, 26 Haziran 1922, No: 1351, s.1.)

nız. Klod Farer'in kendi ülkesine karşı Türkiye'yi desteklediğini ve size hayran olduğunu biliyoruz. Onunla yaptığınız görüşme sonrası izlenimleriniz nelerdir?

Mustafa Kemal: Mösyö Klod Farer'i, pek hassas ve yüce ruhuyla, insanlıktan pek az kimseye nasip olan o özel saflığıyla inceliğin somut timsali buldum. Kendisiyle görüşme, bende hiçbir vakit unutmayacağım manevi hazlar, kıymetli hatıralar bıraktı. **Türkiye böyle vefakâr bir dosta sahip olmakla kıvanç duyabilir.**

Hulki Cevizoğlu: **Amerika, Türkiye'ye yeni bir nota verdi ve uyardı.** Bizim eskiden beri mevcut haklara uymadığımızı, **ülkemizdeki Amerikan şirketlerinin faaliyetlerini kısıtladığımız ve tasarruf hukukunu ihlal ettiğimiz yönünde suçlamalar var.**

Amerikalılar ve Amerikan şirketlerine karşı Büyük Millet Meclisi Hükümeti şu ana kadar nasıl bir tutum takınmıştır?

Mustafa Kemal: **Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin Amerika hakkındaki görüşü olumludur.** Hükümetimiz Harbi Umumi esnasında Babiâli'nin kesmiş olduğu dostane münasebetleri iadeye ve canlandırmaya teşebbüsten geri kalmamıştır. Bu teşebbüse kendi taraflarından maddi bir karşılık görülmemiş olmakla beraber, **ülkemizdeki Amerika müesseseleri, Amerika heyetleri, birçok Amerikalılar tamamen bir dost ülkede olduğu gibi korunmakta ve saygı görmektedirler.** Halen ülkemizin her köşe ve bucağında Amerikalılar ikamet etmekte, istedikleri gibi, istedikleri yerlerde gezip tozmaktadırlar.

RUSYA İLE ARAMIZDA SOĞUKLUK YOK

Hulki Cevizoğlu: Amerika Türkiye'yi uyarırken, Rusya ile de aramızda soğuk rüzgarlar estiği söyleniyor... Ayrıca, Rus-

⁵⁶ Claude Farrere: Okunuşu, Klod Farer. Fransız yazar. Gerçek adı Charles Frederick Bargone. 1919'da ülkemizi işgal eden kendi ülkesi Fransa'ya karşı Türkiye'yi destekledi, Atatürk'e hayran oldu. Bugün İstanbul'da bir cadde onun adını taşıyor: **Klodfarer Caddesi(HC).**

Alman Antlaşmasına katıldığımız da söyleniyor. Hem bu konularda, hem de diğer doğu komşularımızla ilişkilerimiz nasıldır?

Mustafa Kemal: Doğu dostlarımızla münasebetlerimiz, dayandığı ciddi samimiyet dairesinde devam etmektedir. **Rusya ile aramızda soğukluk doğuracak mahiyette bir hadise olmamıştır. Rus-Alman Anlaşmasına iştirakimiz doğru değildir.**

... **Rusya ve bütün Doğu** ile pek samimi münasebetlerimiz berdevamdır. **İran hükümeti** ile daha ciddi dostane münasebetlere giriştik. İran devletinin fevkalade sefiri Mümtazüddeve 17 Haziran'da Trabzon'a geldi ve Ankara'ya hareket etti. Balkan hükümetlerinden bazılarıyla, özellikle **Yugoslavya** ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti arasında iyi ilişkiler husul bulacağını kuvvetle tahmin ediyorum. (...) ⁵⁷⁻⁵⁸

İKTİSADİ VAZİYETİMİZ MEMNUNİYET VERİCİDİR

Hulki Cevizoğlu: Bu savaş ortamında, milli mücadele içinde, ekonomik durumumuz nedir?.. Bu yıl tarımdaki ürün ümit verici midir?

Mustafa Kemal: Ülkenin ekonomik durumu memnuniyet vericidir. Bu yılki ürünler olağanüstü verimlidir.

İSTANBUL HALKININ TAVRI KIYMETLİDİR

Hulki Cevizoğlu: İstanbul halkının milli mücadeleye desteği ve katılımı hangi düzeydedir?.. Duygularınızı nedir?

Mustafa Kemal: İstanbul halkının durumu hakkındaki duygularımı göstermek için **en değerli ve en kapsamlı kelimeleri kullanabilirsiniz.**

⁵⁷ Bir satır sansür edilmiş. ABE, Cilt 13 (1922), 2. Basım, a.g.e., s.115.

⁵⁸ Bu son paragraf, 23 Haziran 1922'de Akşam Gazetesi muhabiriyle söyleşiden(HC). ABE, Cilt 13 (1922), 2. Basım, a.g.e., s.114. (Akşam, 26 Haziran 1922, No: 1351, s.1.)

MR. YAVEL'İN MEZALİM YALANINA İNANDILAR..⁵⁹

Hulki Cevizoğlu: Hükümetin Amerikalılar hakkındaki görüşünün olumlu olduğunu söylüyorsunuz ama, Amerikan Yardım Heyetleri ortalığı karıştırıyor. Türklerin Anadolu'da katliam ve mezalim yaptığını ileri sürüyor, İngilizler de soruşturma açılmasını istiyor?

Mustafa Kemal: İngilizler barış meselesinde notalar teatisi suretiyle maksatlarında muvaffak olamayınca faaliyet için başka bir zemin bulacakları **Yavel'in** (Amerika Yakındoğu Yardım Heyeti'nden Mr. Yavel) **yalanları** bu ihtiyaçlarını tatmin etti. Fakat bu defa da yanlış adım attıklarını cihan çabuk anlayacaktır.

(...)İngilizler muhtelif hareketleriyle milletin azmini kuvvetlendiriyorlar.

Rusya ile dostluğumuz daima kuvvetli esaslara sahiptir.

Hulki Cevizoğlu: Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda (Anayasa'da) değişiklik yapılacağı ileri sürülüyor. **Anayasayı değiştirecek misiniz?**

Mustafa Kemal: Hayır, Anayasa'da değişiklik yoktur ve olmayacaktır.

⁵⁹ 19 Haziran 1922'de *Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi* muhabirine demeç(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 13 (1922), 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2006, s.106. (*Anadolu'da Yeni Gün*, 19 Haziran 1922, No: 897-520, s.1.)

BU ASİL MİLLETİN HİZMETKÂRI OLMAK BÜYÜK ZEVKTİR⁶⁰

Hulki Cevizoğlu: Anadolu'daki azınlıklar hangi koşullarda yaşıyor?

Mustafa Kemal: Anadolu'da Hristiyanlar en medeni ve insani tarzda muamele görüyor, (.....)⁶¹

Hulki Cevizoğlu: Başkumandan olarak sürekli teftişlerde bulunuyor ve seyahatleriniz sırasında milletle temas ediyorsunuz. Milletin gösterdiği coşku ve sevinç için neler söyleyeceksiniz?

Mustafa Kemal: Hayatta, bu asil ve fedakâr milletin hizmetkârı olmak kadar büyük bir zevk olamaz.

⁶⁰ 23 Haziran 1922'de *Akşam Gazetesi* muhabiriyle söyleşi(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 13 (1922), 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2006, s.114. (Akşam, 26 Haziran 1922, No: 1351, s.1.)

⁶¹ Dört satır sansür edilmiş. ABE, Cilt 13 (1922), 2. Basım, a.g.e., s.114.

İZMİR'İ ALDIKTAN SONRA AÇIKLIYOR: MUSUL VE IRAK'IN YARISINI DA ALMADAN DURMAYACAĞIM!⁶²

Hulki Cevizoğlu: 30 Ağustos'taki "**Büyük Taarruz**"dan sonra ordumuz İzmir'e girdi ve işgalci Yunan askerlerini denize döktü. "Denize döktü" derken, tam anlamıyla öyle oldu. Türk Ordusunun önünde tutunamayan Yunanlılar apar topar gemilere binmeye çalışırken, denize düştüler.

İzmir zaferinden sonra hemen İstanbul'u İngilizler'den almak için Üsküdar üzerine yürüyeceğiniz söyleniyor. **İzmir'in kurtuluşundan sonraki ilk projeniz nedir?**

Mustafa Kemal: (*Mustafa Kemal Paşa* yavaş bir ifade ile cevap verdi) **Bütün Türk toprakları kurtulmadıkça durmayacağım.**

Hulki Cevizoğlu: "Bütün Türk toprakları" ifadesi ile nereleri kastediyorsunuz?

Mustafa Kemal: **Avrupa'da İstanbul ve Meriç'e kadar Trakya, Asya'da Anadolu, Musul arazisi ve Irak'ın yarısı.**

⁶² 9 Eylül'de İzmir'in kurtuluşundan 4 gün sonra, 13 Eylül 1922'de, Amerikalı gazeteci Richard Eaton'a demeç(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 13 (1922), 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2006, s.279. (*Le Figaro*, 1 Ekim 1922, s.1. Ayrıca bkz. *Anadolu'da Yenigün*, 24 Ekim 1922, No:627, s.1; Tevfik Bıyıklıoğlu, "İstanbul'un İki Fatihi, 2.Mehmet ve Atatürk", *Belleten*, Ocak 1953, C.xvii, Sayı:65, s.97-98; *Açık Söz*'den aktaran: *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1954, s.46-47.) (*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*, s.46-47'deki demeç *Açık Söz*'den aktarılmış. Oysa, *Açık Söz*'ün 1922 yılına ait sayılarında sözü edilen demece rastlanmadı. – ABE, a.g.e., s.279.)

İNGİLİZLERLE DEĞİL, YUNANLILARLA HARP EDİYORUM!

Hulki Cevizoğlu: Anadolu dışındaki bu yerleri alırken, İngilizlerle de sıcak savaşa gireceksiniz. Bundan korkmuyor musunuz?

Mustafa Kemal: *(Gülerek)* Ben İngilizlerle değil, Yunanlılarla harp ediyorum!..

Hulki Cevizoğlu: Fakat, Trakya'yı, Boğazlarda İngiliz donanması ve İngiliz kıtalarıyla çarpışmaksızın elde etmenin hemen hemen imkansız bir askeri hareket olduğu ileri sürülüyor!..

TRAKYA'YA FATİH SULTAN MEHMET GİBİ GEÇMEK..

Mustafa Kemal: *(Başkumandanın konuşma tarzı değişiyor. Ağır ve vakur bir tavır takınıyor)* Trakya'ya, Üsküdar ve Karadeniz yoluyla geçeceğim. Bunun için belli anlaşmalar yaptım. Yirmi dört saat içinde en iyi birliklerimi Trakya'ya geçirmeye yetecek nakliye gemilerim de vardır. Bu askerler, bir işaretimi bekliyorlar.

Hulki Cevizoğlu: Bu açıklamaları yaptığınız Amerikalı gazeteci (Richard Eaton), Trakya'ya Üsküdar ve Karadeniz gibi iki farklı noktadan geçme düşüncenizi, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u aksi yönden fethetmesine benzetti.

Mustafa Kemal: ----

Hulki Cevizoğlu: Yabancı gazeteciler, Padişah Vahidettin'in bu konuda ne düşündüğünü de merak ediyor ve soruyor.

Mustafa Kemal: Padişah, ehemmiyetsiz bir kukladır... Ben, Ankara Meclisi'nin verdiği vazifeden başka bir şeyle meşgul bile olamam.

İZMİR'İN KURTULUŞUNDA KATLİAM İDDİALARI

Hulki Cevizoğlu: Bazı yabancı gazeteciler kurtarılmış İzmir'de hiçbir katliam görmediğini, 4 gün içinde genel düzenin kurulduğunu, sokakların temizlendiğini, dükkanların bi-

le açıldığını söylüyor. Örneğin, Chicago Tribune muhabiri John Clayton, “*Limandaki iki Amerikan vapuru kargo indirmekte ve yüklemektedir. İzmir alışılmış hayata tekrar dönmüştür*” diye yazıyor. Buna rağmen, sizin İzmir’de bazı **katliamlar emrettiğinizi** yazan ve ileri sürenler de çıkıyor ne yazık ki!.

Mustafa Kemal: Hayır, bunları men etmek için yapılabilecek her şeyi yaptım. Eğer devriyelerim arasından geçmiş iseniz, subayların başıbozuk halkı taarruzdan men için ellerinden geleni yaptıklarını öğrenmiş olmanız lazım gelir. Bu çerçevede **Amerikan Koleji Müdürü’ne taarruz etmiş olanlar idama mahkûm edilmişlerdir.**

... İzmir’de hiçbir katliam veya herhangi bir teşebbüs vaki olmadı. Münferit yağma ve katil vukuatını bertaraf etmek mümkün değildir. **Bir ordu 450 kilometre kendi topraklarında yol yürüdükten sonra bir şehre girer, geçtiği yerlerin yakıldığını, yağmaya uğradığını, ailesinin ve akrabasının öldürüldüğünü gözleriyle görürse, böyle bir askeri zapt etmek zordur.** Bununla beraber, düzenin bugünden başlayarak tamamen yeniden kurulduğunu söyleyebilirsiniz. **Biz herhangi bir intikam ve misilleme harekete arzu etmiyoruz. Buraya eski hesapları araştırmaya gelmedik. Bizim için mazide yapılanlar bitmiştir.**⁶³

TÜRKLER HARP VE KAN BORÇLARINI ÖDEDİLERİ..

Hulki Cevizoğlu: Fransa’nın girişimi üzerine Müttefikler tarafından gönderilen davetname hakkında ne düşünüyorsunuz?

Mustafa Kemal: Bunu tamamıyla tasvip ve kabul ediyorum.

Türkler kaçınılması mümkün olmayan birçok kayıplara uğradılar. Harp ve kan borçlarını ödediler.

Makedonya’yı ve Suriye’yi terk ettik.

⁶³ Bu son paragraftaki yanıt, Mustafa Kemal’in Amerikan gazetesi *Chicago Tribune* muhabiri John Clayton’a 13 Eylül 1922 tarihinde verdiği de-
meçtendir(HC). Atatürk’ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 13 (1922), 2. Ba-
sım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2006, s.281.

Fakat arkada kalan ve sırf Türk olan her yeri ve her şeyi isteriz. Bunları kurtarmaya azmettik ve kurtaracağız.

Hulki Cevizoğlu: Bunları ne pahasına kurtarabileceksiniz?

Mustafa Kemal: Bu hususta, herkesi, hatta İngilizleri bile memnun edebilecek esaslar dairesinde anlaşmak suretiyle...

İNGİLİZLER İSTANBUL’U TERK ETMEZSE HARP EDECEĞİZ⁶⁴

Hulki Cevizoğlu: İngilizlerle savaşmak istemediğinizi, İngilizleri bile memnun edecek esaslar çerçevesinde anlaşılarak “Türk olan her yeri kurtaracağınızı” söylüyorsunuz. Bu sözleriniz ilerde de çok tartışılacak.

Mustafa Kemal: Biz İngiltere ile harp etmek istemiyoruz, fakat onlar İstanbul’u Türkiye’ye teslim etmelidir. İstanbul Türkiye’nin payitahtıdır (başkentidir). **Mümkün mertebe barış yoluyla istiyoruz. Eğer olmazsa onun için harp edeceğiz.**

Hulki Cevizoğlu: Yunan Ordusuna ezici bir yenilgi tattırdıktan sonra isteklerinizde farklılık oldu mu? Misakı Milli’nin sınırları genişledi mi?

Mustafa Kemal: Zaferlerimiz bizim taleplerimizi değiştirmemiştir. Önceden istediğimiz şeylerden ne daha fazla, ne daha az şey talep ediyoruz. **Misakı Milli’imizde direniyoruz.**

ADLİ, MALİ VEYA ASKERİ HİÇBİR KAPİTÜLASYON TANIMİYORUZ!

Hulki Cevizoğlu: O zaman müttefiklerle barış konferansında eski koşullarla müzakereye hazırsınız?

⁶⁴ Amerikan gazetesi *Chicago Tribune* muhabiri John Clayton’a 13 Eylül 1922 tarihinde verdiği demeç(HC). Atatürk’ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 13 (1922), 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2006, s.281. (*Daily Telegraph*, 15 Eylül 1922; *Chicago Tribune*, 15 Eylül 1922. Ayrıca bkz. *İkdam*, 20 Eylül 1922, No:9162, s.1; *Vakit*, 20 Eylül 1922, No: 1713, s.1; *Öğüt*, 26 Eylül 1922, sayı 958, s.1; *Atatürk’le Konuşmalar*, Hazırlayan: Mustafa Baydar, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1952, s.53-55; *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri III*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1954, s.44-45.)

Mustafa Kemal: Onlarla bir arada toplanıp müzakere etmeye öteden beri hazır bulunuyoruz. Fakat şimdiye kadar bize bir davet vaki olmadı. Yakındoğu meselesinin hallini geciktiren biz değiliz: Müttefikler.. Bizim taleplerimiz basittir. **Misaki Milli'nin içeriği bir sayfadan daha az yer tutuyor. Bütün Türk arazisinde gerçek bağımsızlık istiyoruz. Bizim için artık kapitülasyonlar mevcut değildir. İstanbul'u, Edirne'yi ve Trakya'nın çoğunluğu Türk olan kısmını istiyoruz.**

Hulki Cevizoğlu: Ancak beş yıllık bir süre için ya da Temyiz Mahkemesi reformu yapıncaya kadar **adli kapitülasyonların devam etmesini istediğiniz ileri sürölüyor.**

Mustafa Kemal: Hiçbir istisna yapmıyoruz. Adli, mali veya askeri, ne olursa olsun hiçbir kapitülasyonu tanımıyoruz.

“BÜYÜK TAARRUZ” (SALDIRI) SİYASİ NEDENLERLE GECİKTİ!..⁶⁵

Hulki Cevizoğlu: 30 Ağustos Zaferinden sonra “Gazi Başkumandan” olarak sorularımızı yanıtlıyorsunuz. Şu anda bulunduğumuz İzmir’de, 26 Ağustos’tan (1922) bu yana katliam ve yangın kokuları içinde kıvranan mahalleler yavaş yavaş huzura kavuşuyor.

Şu anda karşımızda bulunan İzmir denizi, 3 yıl önce, 15 Mayıs’ta 1919’da, Yunan Efsun askerlerinin postalları ile çiğneniyordu. Milletimiz katliama uğruyor ve bütün dünya seyrediyordu.

Bugün ise, büyük zaferi kutluyor.

Sizden, **zafere giden yolun öyküsünü** dinleyebilir miyiz? İsterseniz öncelikle “taarruz kararını” ne zaman verdiğinizden başlayabilirsiniz.

Mustafa Kemal: Sakarya Meydan Muharebesi’ni sonuçlandıran taarruzumuz(saldırımız), memleketi düşman düşundan temizleyinceye kadar harekete devam etmek kararının başlangıcı idi.

Malumdur ki, Sakarya Savaşı’nın son günlerinde Yunan sol kanadına ordumuz karşı taarruzda bulundu. İşte Yunan ordusu-

⁶⁵ *Akşam Gazetesi’nin* İzmir özel muhabiri Falih Rıfkı (Atay) Bey’le 17 Eylül 1922’de yaptığı görüşme. Bu görüşmede, *İkdam Gazetesi* yazarı Yakup Kadri de (Karaosmanoğlu) bulunuyordu. O da ayrı bir demeç aldı(HC). Atatürk’ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 13 (1922), 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2006, s.298. (Akşam 21 Eylül 1922, No: 1435, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk’le Konuşmalar*, Hazırlayan: Mustafa Baydar, *Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1952, s.58-64; Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri III, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1954, s.35-39.)*

nu ricata (geri çekilmeye) mecbur eden o karşı taarruzdur ki, ordumuz İzmir'e gelinceye kadar devam etti.

Hulki Cevizoğlu: Taarruz kararının uygulanmasında bir yıllık bir gecikme görülüyor. Harekâtın niçin kesintisiz devam etmediğini lütfeder misiniz?

Mustafa Kemal: Aksine, kesintisiz devam etti. Ancak büyük bir taarruz kararının tatbikatı birtakım hazırlıkları gerektirir. Bu hazırlıkların muhtaç olduğu bir zaman vardır. Ancak gecikme ve bekleme hiç olmadı denilemez, bunun sebeplerini de siyasi fikirlerde aramak lazımdır. Gerçekten ordularımız çok önce bugünkü sonuca varmak kudretini kazanmıştı, [...] ⁶⁶ askeri harekâta devam etmek gerekliliği karşısında bıraktı.

YUNAN ORDUSU TRAKYA'YA ÇEKİLDİ DE Mİ KAZANDIK?

Hulki Cevizoğlu: Büyük Zafer'de özellikle düşman ordusunun hızlı biçimde imhası, bu ordunun gücüyle mi ilgiliydi? Bu yüzden bir kararsızlık mı oldu? Yunan ordusunun bir kısmının Trakya'ya nakledilmiş olmasıyla Anadolu'da önemli bir boşluk mu bıraktılar?

Mustafa Kemal: Bütün dünya bilir ki, Yunan ordusu [...] ⁶⁷ fenni ve askeri icaplara tamamen uygun surette teşkil edilmiş ve düzenlenmiş kuvvetli bir ordu idi ve Yunan devletinin şimdiye kadar sahip olduğu orduların hepsinden kuvvetli idi. Manevi ahvalinde, işitildiği gibi, bir kararsızlık olduğuna dair hakiki hiçbir emare yoktu.

Yunan askerlerinin, askerlerimizle temas etlikleri vakit kendilerini gevşemiş gibi göstererek, hakikatte bizi gevşetmeye yönelik telkinlerde bulunduklarına bakılırsa, bütün bu söylentilerden maksat ne olduğu anlaşılır. Bu suretle bize, Yunan ordusunun dağılmasını bekleyerek meselenin halledileceği ümi-

⁶⁶ Virgünden sonra yedi satır boşluk var. Sansür edildiği anlaşıyor. (ABE, Cilt 13, a.g.e., s.298.)

⁶⁷ Yarım satır boşluk var. Sansür edildiği anlaşıyor. (ABE, Cilt 13, a.g.e., s.298.)

dini vermek istediler ve bu boş beklenti ile geçecek zamanın bizim ordumuzu dağılmaya uğratacağı zannında bulundular. Son çarpışmalarda, bilhassa Afyon Karahisar Dumlupınar Büyük Meydan Muharebesi günlerinde düşmanın direnç, mücadele ve bütün teşebbüsleri ciddi ve önemli idi.

Düşman ordusundan Trakya'ya önemli bir kuvvet geçirilmemiştir. Abartılı olarak adı geçen bu kuvvet, yeni oluşturulmuş yahut teşkilatı henüz son bulmamış ve bir kısmı silahsız iki üç alaydan ibarettir. Yunan ordusu bütün kısımları ve bütün araçları ile Anadolu'nun içinde milletin kalbine saplanmış bir hançer durumunda idi.

YUNAN KUMANDANLARI, TBMM ORDULARININ KUMANDANLARINDAN AŞAĞIDIR

Hulki Cevizoğlu: Yunan ordusu daha iyi sevk ve idare edilseydi, uğradığı bu yenilgiden kurtulabilir miydi?

Mustafa Kemal: Düşman ordusu kumanda ve subaylar heyetinin Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının kumanda ve subaylar heyetinden aşağı olduğuna şüphe yoktur. Ancak Yunan kumandanları ve subayları ordularını kurtarmak için her çareye büyük gayretlerle giriştiler.

Yunan ordusunun kumanda heyetinin ne kadar değersiz olduğunu bilmem. Fakat Yunan ordusunun yok oluş nedenlerini düşman komuta heyetinin değersizliğinde değil, ordumuzun ve komuta heyetimizin üstünlük ve mükemmelliğinde aramak gerekir.⁶⁸

EN KUVVETLİ İSTİHKÂM, İMAN DOLU GÖĞÜSLERDİR!

Hulki Cevizoğlu: Türk Ordusunun hücumu “baskın” biçiminde mi oldu? İstanbul’da bu konuşuluyor.

⁶⁸ Bu paragraftaki yanıt, 18 Eylül 1922’de, Fransız Fevkalâde Komiseri General Pelle ile İngiltere’nin Trakya’da ilan ettiği “tarafsız bölge” ve Trakya’yı geri alma konusunu görüşmeden önce, *Tevhidi Efkâr Gazetesi* muhabirine verdiği demeçtedir(HC). ABE, Cilt 13 (1922), a.g.e., s.306. (*Tevhidi Efkâr*, 26 Eylül 1922, sayı: 3494-466, s.1.)

Mustafa Kemal: Ordularımızın strateji ve taktik harekâtı günlerce düşmanın gözü önünde ve **tayyarelerinin keşifleri altında** cereyan etti. Bu harekâtımızı **baskın zannediyorlarsa**, söylediklerinin doğru olması lazım gelir.

Fakat ben zannediyorum ki, Yunan kumandanlarıyla erkânıharbiyesi ordularımızın hazırlığından ve harekâtından haberdar idi. Ancak ordularına ve bilhassa Afyon Karahisar, Seyit Gazi, Eskişehir ve bütün cephelerde bir seneden beri çalışarak vücuda getirdikleri ve her nevi vasıtalarla takviye ettikleri ve donattıkları müstahkem mevzilerine, külliyetli topçularına, sınırsız cephane ve mühimmat kaynaklarına lüzumundan fazla güveniyorlardı.

Şu gerçeği anlamazlıktan geliyorlardı ki, insanların mücadelesinde en kuvvetli istihkâm⁶⁹, iman dolu göğüslerdir!

BÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİ “ÇAY DAVETİ” ŞAŞIRTMACASI!

Hulki Cevizoğlu: Yani ordularımızın her türlü hareketini uçakları ile yukarıdan gözetliyor ve biliyorlardı. Bunu bildikleri için bir yıldan fazla süre yığınak yaptılar. Buna rağmen, üstün silah ve yığınakları bizim askerimizin iman dolu göğsünde yok oldu. Ve, yenilgilerine bahane bulmak için “baskına uğradık” yalanına sığındılar!..

Öte yandan, Büyük Taarruz’dan (saldırıdan) iki gün önce, Ankara’da gazetecilere **Çankaya’da bir çay ziyafeti vereceğiniz haberleri yayılmıştı**. Hatta İstanbul gazeteleri bu ziyafete ilişkin telgraflar yayımladılar. Buna göre harekâtın başlangıcında zatiârlinizin de Ankara’da bulunacağı tahmin edildi. Yani bir şaşırtmaca mı yaptınız?

Mustafa Kemal: (Gülümseyerek) Hakikaten bu ziyafetten bahsedildiğini ben de duydum! Fakat bu ziyafet değildi. Bazen insanlara nimetlenmedikleri çok ziyafetler atfolunur!..

⁶⁹ Istihkam: Düşman saldırısını durdurmak, düşmana karşı savunma yapmak amacıyla düzenlenmiş yer(HC).

MÜTHİŞ TÜRK ZAFERİ “YARMA HAREKÂTI” İLE BAŞLADI..

Hulki Cevizoğlu: Taarruz harekâtı nasıl başladı ve nasıl gelişti? Bu müthiş Türk zaferinin öyküsünü, zaferi yazanın ağzından dinlemek çok heyecan verici bir durum.

Mustafa Kemal: Taarruz harekâtı Afyon Karahisar güney cephesinde düşmanın bir kısım müstahkem hatlarını ezip çiğneyerek tatbik edilmiş bir **yarma harekâtı ile başladı**. Bunu mütekip düşman ordusu asli kuvvetlerinin bir araya gelerek hazır bulunduğu Afyon Karahisar-Dumlupınar-Altıntaş üçgeni içinde birçok kanlı mücadelelerle dolu **meydan muharebesine dö-nüştü. Afyon Karahisar-Dumlupınar Meydan Muharebesi** denilen ve beş gün devam eden harpler neticesinde düşman ordusunun asli kuvvetleri artık kuvvet olmaktan çıkarılmıştı.

BAŞKUMANDAN MUHAREBESİ

Hulki Cevizoğlu: “Başkumandan Muharebesi”⁷⁰ adını alan savaş hangisi idi?

Mustafa Kemal: Bu isim, büyük meydan muharebesinin son safhasını teşkil eden muharebeye verilmiştir. Düşman ordusu meydan muharebesi esnasında ikiye parçalanmıştı. Bunun büyük bir kısmı Dumlupınar kuzeyinde Adatepe civarında bir dereye sıkıştırıldı ve orada imha veya esir edildi.

AYNI GÜNDE, MARMARA’DAN AKDENİZ SAHİLİNE KADAR TAARRUZI

Hulki Cevizoğlu: Büyük Meydan Muharebesi devam ederken Eskişehir-Kocaeli-Menderes taraflarında neler oluyordu?

Mustafa Kemal: Ordularımız hemen aynı günde **Marmara’dan Akdeniz sahillerine kadar uzayan bütün cepheler üzerinde**, her cephenin gerektirdiği derecedeki kuvvetlerle taarruza geçtiler. Her taarruz grubumuz büyük meydan muharebesindeki harekât ile orantılı olmak üzere vazifesini muvaffakiyetle

⁷⁰ O zaman “Başkumandanlık” biçiminde değil, yukarıdaki biçimde anılı-yormuş(HC).

yapmakta idi. Düşman ordusunun asli kuvvetleri İzmir yolunda imha edildiği esnada, Eskişehir ve diğer düşman grupları da askerlerimizin süngüleri önünde ricat etmekte idiler.

KENDİ ZAFERLERİMİZİ YUNANLILARDAN ÖĞRENDİKİ..

Hulki Cevizoğlu: İzin vererseniz, resmi duyurular hakkında bir şey sormak istiyorum. Yayınlanan duyurularda, başarılarımız tümüyle açıklanmıyordu. Hatta biz kendi zaferlerimizin derecesini Yunan duyurularından (tebliğlerinden) öğreniyorduk. Niçin?

Mustafa Kemal: Hakkınız var. Biz resmi tebliğlerimizde sadece askeri harekâtın devam ve gelişme suretini göstermekle yetindik. Elde ettiğimiz başarıların önem ve büyüklüğünü o kadar yakından anlamıştık ki, bunun ilanını düşmanlarımıza bırakmakta engel görmüyorduk. Zaferlerimizin düşman ağzından ifade edildiğini işitmek ayrıca bir zevk değil midir?

AZ BİLİLEN KUVVETİMİZ: AKINCILARI..

Hulki Cevizoğlu: Bir de çok az bilinen bir kuvvetimiz var. Akıncı denilen dağınık kuvvetlerimizin görevi neydi?

Mustafa Kemal: Bu nam altında resmi tebliğlerde gördüğünüz kuvvetler düşman gerilerinde faaliyette bulunmaya memur edilmiş süvari kıtalarıyla bir kısım atlı piyadelerimizdir. Bu kuvvetler mühim işler gördüler. Bu arada, birçok kasaba ve köylerimizi yangın ve tahripten kurtarmışlardır.

ASKERLERİMİZİN MÜTHİŞ HIZI..

Hulki Cevizoğlu: Büyük Zaferin İstanbul'u ve bütün dünyayı hayrete düşüren, akılları durduran taraflarından biri de hızı idi. Askerlerimiz İzmir'e girdiği zaman, Yunan ordusunun kılıç artıkları henüz şehri terk edememişti bile. Nasıl bu kadar hızlı olunabildi?

Mustafa Kemal: Ordumuzun seri ve şiddetli takibatı sayesinde... Hakikaten daha taarruza başlamazdan evvel dört yüz kilometreyi aşan mesafe üzerinde kesintisiz ve bütün or-

dularla, **düşmana nefes aldırmayacak kadar seri bir takip** icra etmek bakımından esaslı hazırlıklarda bulunmuş ve tedbirler almıştık.

Düşman kuvvetleri büyük meydan muharebesinde mağlup olduktan sonra, Dumlupınar mevzilerinde, Uşak'ın doğusunda Takmak, Alaşehir, Salihli civarında ve son defa olmak üzere İzmir'in yirmibeş-otuz kilometre doğusundaki hazırlanmış birçok mevzilerde savunmaya teşebbüs elti.

Bu teşebbüslerin her birinde düşman ordusunun kalıntıları bir defa daha mağlup ve perişan edilerek **ordumuz İzmir'e girdi**. Görülüyor ki, 26, 27 Ağustos günleri **uygulanan yarma harekati** ile 28, 29, 30 Ağustos günlerinde cereyan eden meydan muharebesi safhaları ve yukarıda saydığımız mevzilerde düşmanı hezimete uğratan birçok taarruzlar dahil olduğu halde, ordularımız asli kuvvetleri ve bütün harp vasıtaları ile dört **yüz kilometreyi onbeş gün içinde kat ettiler**. **Diyebilirim ki, süvari fırkalarımızla, piyade kıtalarımız düşmanı ezip İzmir'e yürümekte birbirleriyle yarışmışlardır.**

İzmir rıhtımında süvarilerimizin kılıçları denizde yansırken, piyadelerimiz Kadifekale'de Türk bayrağını semaya yükselttiler. Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının harp tarihine verdiği son harekât numunesinin kıymeti, bu harekât bütün safhalarıyla incelendikten sonra ve belki bugün değil, yarın anlaşılacaktır. **Büyük orduların yürüyüş ortalaması**, hatıramızda aldanmıyorsak, **günde 20-22,5 kilometredir**. Dolaşısıyla askerlerimize **İzmir'e kavuşmak için her gün bu mesafeyi kat ettiren kuvvet kaynağının ne yüce bir vatan aşkı olduğunu anlamak zor değildir**.

İZMİR'İ SABAH, BURSA'YI AKŞAM GERİ ALDIK!..

Hulki Cevizoğlu: Bu büyük harekâtın hedefi öncelikle sadece İzmir'e girmek mi idi? Bursa'ya harekât nasıl yöneltildi?

Mustafa Kemal: Askeri tertibatımız ve tahsis olunan kuvvetlerimiz, her iki hedefe kuvvet ve emniyetle ulaşmayı temin edecek derecede idi. Nitekim düşüncelerimizde isabet olduğu, **İzmir'in sabah, Bursa'nın akşam olmak üzere her ikisinin aynı günde geri alınmış olmasından bellidir**.

10 BİNE KARŞILIK 100 BİN ZAYİAT VERDİRDİKİ..

Hulki Cevizoğlu: Büyük Taarruz'da bizim ve düşmanın kayıpları ne kadar oldu?

Mustafa Kemal: Bu hususta tespit olunan malumatı son beyannamede bildirmiştim.

(İstanbul'da henüz yayımlanmamış olan bu beyannameye göre, sayıları tekrar etmek istiyorum: Bizim zayıyatımız, şehit, yaralı, hasta, güçsüzler dahil olmak şartıyla 10.000 kişiden ibarettir. Yunanlılar yalnız öldürülen 100.000 neferden fazla zayıata uğramışlardır. Bugün 100.000'den pek çok fazla Yunanistan çocuğu Venizelos'la [...] ⁷¹ hatalarını ödemek için Batı Anadolu topraklarının altında yatıyor.)

“İLK HEDEF AKDENİZ”Dİ.. YA İKİNCİ, ÜÇÜNCÜ HEDEF?

Hulki Cevizoğlu: Dumlupınar Meydan Savaşı'nı kazandıktan sonra Kuvayi Milliye'ye (Milli Ordu'ya), “Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir!” dediniz... “İlk hedef” 15 günde elde edildi... İkinci ve üçüncü hedefiniz neydi?..

Mustafa Kemal: Ordularımızın ilk hedefi Akdeniz'di. Ordularımız Misakı Milli hükümlerini tamamıyla temin ettiği vakit ikinci ve üçüncü hedeflerine ulaşmış olacaktırlar. [...] ⁷² Siyasi müzakerelerimizde esas, Türklerle iskân edilmiş topraklara ve Türk milletine hürriyet ve bağımsızlık temin etmekten ibarettir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının vazifesi “Misakı Milli” hükümlerini temin etmektir. [...] ⁷³ Türkiye halkı mütevacı milli sınırları içinde bütün medeni insanlar gibi tam mana ve kapsamıyla hür ve bağımsız yaşayacaktır. Fakat bilirsiniz ki, askeri hareket, siyasi faaliyetin ümitsiz olduğu noktada

⁷¹ Yarım satır boşluk var. Sansür edildiği anlaşılıyor. (ABE, Cilt 13, a.g.e., s.302.)

⁷² Yarım satır boşluk var. Sansür edildiği anlaşılıyor. (ABE, Cilt 13, a.g.e., s.302.)

⁷³ Kaynakta burada üç satır boşluk var. Sansür edildiği anlaşılıyor. (ABE, Cilt 13, a.g.e., s.303.)

başlar. Ümidin emniyet verici bir surette dönmesi orduların hareketinden daha seri hedeflere ulaşmayı temin edebilir.⁷⁴

Tabii milletimizin Misakı Milli ile tespit ettiği esas noktalar temin ve elde edilinceye kadar yürütülmesi lazım gelen hedefler vardır. **Bu hedefleri ben değil, millet daha üç sene evvel tayin etti** ve bu hedefler elde edilmeden mücadele ve mücahededen vazgeçmemeye, **kııncımızı kınına koymamaya yemin ettik.** Biliyorsunuz ki, Milli Ordu (Kuvayi Milliye), meşru hukukumuzu ihtiva eden Misakı Milli'yi tamamen kabul ettirinceye kadar **süngüsünü yerine koymamaya yemin etmiştir. Hepimiz bu yemini tutacağız.**⁷⁵

Hulki Cevizoğlu: Bu hedeflere ulaşmak, ordu ile mi yoksa diplomasi yoluyla mı olacak?

Mustafa Kemal: Hiçbir zaman boş yere kan dökmek istemedik ve istemeyiz. Milletimizin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hakiki zihniyeti böyledir. Şimdiye kadar dökülen kanların mesulleri medeniyet cihanınca tanınmış ise facianın devamına mahal yoktur. [...] ⁷⁶⁻⁷⁷

HİRS PEŞİNDE KOŞUP, KENDİ EVİNİ UNUTAN MACERACILARDAN DEĞİLİZ..

Hulki Cevizoğlu: **Yunan ordusunu, yıllarca kendi topraklarını bile savunamayacak biçimde çökerttiniz** ve perişan

⁷⁴ Bu paragraf, aynı gün (17 Eylül 1922), aynı görüşmede bulunan *İkdam Gazetesi* yazarı Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) Bey'e verdiği demeç-tendir(HC). ABE, Cilt 13 (1922), a.g.e., s.303. (*İkdam*, 22 Eylül 1922, sayı 9164, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'le Konuşmalar*, Hazırlayan: Mustafa Baydar, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1952, s.65,-68; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1954, s.40-41.)

⁷⁵ Bu paragraftaki yanıt, 18 Eylül 1922'de, *Tevhidi Efkâr Gazetesi* muhabirine verdiği demeç-tendir(HC). ABE, Cilt 13 (1922), a.g.e., s.306. (*Tevhidi Efkâr*, 26 Eylül 1922, sayı: 3494-466, s.1.)

⁷⁶ Kaynakta burada üç satır boşluk var. Sansür edildiği anlaşıyor. (ABE, Cilt 13, a.g.e., s.303.)

⁷⁷ Bu paragraf da, aynı gün(17 Eylül 1922), aynı görüşmede bulunan *İkdam Gazetesi* yazarı Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) Bey'e verdiği demeç-tendir(HC). ABE, Cilt 13 (1922), a.g.e., s.303.

ettiniz. Böyle büyük ve kahredici bir zaferden sonra barış görüşmelerinde yeni siyasi koşullar, istekler ileri sürecek misiniz?

Mustafa Kemal: (*Tebessüm ederek*) Bu soruyu sormakla faydalı bir iş yaptığınızı zannederim. Yalnız sizin değil, bütün dünyanın bize böyle bir soru yöneltmeye hakkı var ve siz alacağınız cevapta bütün dünyayı tatmine yol göstermiş olacaksınız.

Önce herkesin kesinlikle bilmesi gerekir ki, Türkiye halkının kaderine bizzat el koymuş olması suretiyle kurulmuş bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti [...] ⁷⁸ ve yine herkesin açık olarak bilmesi lazımdır ki, bugünkü Türkiye halkı asırlarca kendi iradesini ve kendi idaresini başkasının elinde görmeye tahammül eden halk değildir ve asıl bilinmesi lazım gelen cihet de bugünkü Türkiye halkının ve hükümetinin **hırs peşinde koşup kendi evini unutan** ve harap bırakan maceracı insanlardan olmadığıdır. Dolayısıyla tam bir katiyetle beyan edebilirim ki, hükümetimiz **zafer sarhoşluğuyla gerçek ve hayati çıkarlarını unutacak kadar mahmur** ⁷⁹ **olmamıştır**. Biz yalnız açık hukukumuzu emniyetle elde etmekten ibaret olan esasları takip ederiz. Türkiye Büyük Millet Meclisi teessüs ederken hangi hususları hayati ve temini lazım görmüş ise bugün dahi yine aynı şeyleri söz konusu eder. ⁸⁰

Hulki Cevizoğlu: Son olarak ne söylemek istersiniz?

Mustafa Kemal: Milletimiz zafer sarhoşluğuyla, gerçek ve hayati çıkarlarını unutacak kadar mahmur olmamıştır!

⁷⁸ Kaynakta burada bir satır boşluk var. Sansür edildiği anlaşılıyor. (ABE, Cilt 13, a.g.e., s.304.)

⁷⁹ Mahmur: Uyku ya da sarhoşluğun neden olduğu sersemlik, ağırlık; süz-gün, dalgın bakışlı(HC).

⁸⁰ Bu yanıt da, 17 Eylül 1922'de, *İkdam Gazetesi* yazarı Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) Bey'e verdiği demeçtedir(HC). ABE, Cilt 13 (1922), a.g.e., s.303.

İNGİLTERE'NİN BOĞAZLAR VE TRAKYA OYUNLARI⁸¹

Hulki Cevizoğlu: Amerikan *Chicago Tribüne Gazetesi* muhabiri John Clayton, sizinle, İngiliz gazetesi *The Daily Telegraph* adına bir söyleşi yaptı.

Görüyoruz ki, İngilizler sizin düşüncelerinizi ilk elden öğrenmek için her yolu deniyor. Bu gazeteciye uzun bir açıklama yaptınız.

Ona verdiğiniz yanıtları bizimle de paylaşır mısınız?

BOĞAZLARI BİZ DEĞİL İNGİLTERE KAPATMIŞTI!..

Mustafa Kemal: Boğazlar hakkında tavrımızı defalarca açıkladık. Bununla beraber, bu tavrı bir kere daha tekrarlamak anlamsız olmayacaktır.

Bizim görüşümüz bütün dünyanıninki ile aynıdır. **Biz Boğazlar'ın açık olmasını ve emniyet altında muhafaza edilmesini temin etmek istiyoruz.** Bu sebepten, **Boğazlar üzerinde tahkimat yapmak hatırıma gelmez.** Neticede, mevcut istihkâmları kaldırmaya hazırız. Fakat, İstanbul Boğazı üzerinde başkentimiz var; onun güvenliği sağlanmalıdır. Onun güvenliği için Marmara Denizi elzemdir.

⁸¹ 27 Eylül 1922'de, Amerikalı gazeteci (*Chicago Tribüne*) John Clayton'un özel anlaşma ile İngiliz *The Daily Telegraph* adına yaptığı görüşme(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 13 (1922), 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2006, s.333. (*The Daily Telegraph*, 27 Eylül 1922 Çarşamba, s.11; *Sabah*, 3 Ekim 1923, No: 11804, s.2. İngilizce metin için ayrıca bkz. Bilâl N. Şimşir, *Dış Basında Atatürk ve Türk Devrimi, 1922-1924, Bir Laik Cumhuriyet Doğuyor*, c.1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1981, s.21-26.)

Biz sadece iki ilke üzerinde ısrarlıyız: Bir, Boğazlar'ın serbestisi; iki, payitahtımızın emniyeti. Bu esas üzerinde, dünyanın bütün alakadar devletleri tarafından teklif edilebilecek, bu talepleri tatmin edecek her türlü çözüm biçimini kabule hazırız. **Bu, bugün ortaya konulmuş bir ilke değildir.** Büyük Millet Meclisi'nin temelleri buna benzer esaslar üzerinde oluşmuştur. Bu sebepten, bütün dünyanın bu ve diğer noktalar üzerinde bizim samimiyetimize inanmasını bekleriz. Boğazlar için bir serbestiyet durumu Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin gerçek menfaatlerine uygundur.

Geçmiş günlerde Boğazlar'ı kapatanın Türkiye hükümeti değil, bilakis böyle yapmakla Rusya'ya karşı çıkar sağlayan İngiltere olduğunu hatırlatmak isterim. Boğazlar'ın serbestisi bizim arzumuzdur. Eğer bizzat İngiltere tarafından kapatılmış olsalardı, Boğazlar'ı kapatma taraftarı olan tek bir devlet, yani İngiltere dışında bütün dünyanın arzularıyla bizim arzumuzun uyum halinde olacağına inanmaktayım! **İngiltere** bu görüşü müttefiklerine açıkça ifade etmeyip, **bu denizyolunu kapatmak için Yunanlıları bir vasıta olarak kullanarak Çanakkale Boğazı'nda tuttu.** Büyük Britanya daima Boğazlar'ın serbestisi taraftarı olduğunu söyledi, ama bu hakikat olamaz. Eğer bu hakikat olsa idi, İngiliz ve Türk hükümetleri arasında fikir farkları olmazdı, çünkü biz sürekli Çanakkale Boğazı'ndan serbest bir geçişi beyan ettik.

Bu meselenin iki çözümü vardır: 1- Boğazlar'ın serbestisi - ki, bunu biz ve dünyanın kalan kısmı arzu ediyoruz-; 2- Boğazlar'ın İngiliz kontrol ya da vasıtasıyla kapatılması. Şayet Büyük Britanya, Çanakkale Boğazı'nın serbestisini isterse mesele yoktur. Şayet Büyük Britanya, temsilcileri vasıtasıyla ya da doğrudan kendisi tarafından Boğazlar'ın kapatılmasından yagnaysa, dünya bu vaziyeti ayırt etmelidir. **Büyük Millet Meclisi ordularının mevcut vaziyetine bakıldığında, Boğazlar zaten bizim elimizde ya da nüfuzumuz altındadır.**

Fakat bizim, bu vaziyetten istifade etmek ya da Boğazlar'ın serbestisine müdahale etmek gibi bir arzumuz yoktur. **İngiltere'nin maskesini indirmek** ve İngiltere'nin tavrının aslını anlamak dünyanın geri kalanına düşer. **Ben İngiltere'nin gerçek fikrinden, Fransa, İtalya ve ABD'nin farkında olduğuna eminim.** İngiltere'nin gerçek fikrini ilan ve ifşa etmek onlara düşer.

BOĞAZLAR, “TÜRK MESELESİ” DEĞİL, ULUSLARARASI MESELEDİR

Ben hükümet adına herhangi bir çözüm tavsiye etmeyi tercih etmem fakat **alakadar devletler karar versin ve bu karara uyalım**. Şahsen, birçok proje düşünülebileceğine ve tartışılabileceğine inanıyorum. Hükümet ve Büyük Millet Meclisi, Boğazlar'ın serbestisine hiçbir suretle müdahale edilmesinin konusunda bütün dünyaya karşı bir taahhüt altına girmeye hazırdır. Bu taahhüdümüze sadık kalmaz isek, bu, bütün dünyaya karşı düşmanlık manasına gelir. Böyle bir anlaşmayı iptal etmekle hiçbir şey kazanamayız. Boğazlar'ın tahkim edilmemesi ya da Boğazlar'ı kapatmada kullanılabilecek herhangi bir teçhizatın bulundurulmaması gibi daha olumlu teminat verilebilir,

Marmara Denizi ve İstanbul'un emniyeti, hiçbir yabancı filonun tam silahlı olarak Boğazlar'dan serbestçe girememesini gerektirir. Boğazlar'dan giriş için sınırlamalar konulduğu takdirde, sorun çözülebilir. Daha fazla tafsilata girersek, bir yabancı filo İstanbul'a gelmek istediğinde Türkiye hükümetini haberdar etmek zorundadır. Bütün gemiler birden giremez; biri Çanakkale Boğazı'nı geçer ve sonra bir diğeri.

Alakadar devletler Türk payitahtının emniyetine müdahale edilmemesi hususunda karşılıklı garanti vermelidirler ki, böyle bir müdahale halinde, müdahale eden ülkeye hepsi taarruz etmelidir.

Büyük devletler tarafından alet olarak kullanılabilen Yunanistan benzeri devletler, filolarından mahrum bırakılırlarsa, bu, Marmara'nın emniyeti için ilaveten bir teminat olacaktır. Bütün bu meseleler karma bir komisyonun vazifelerendirilmesiyle halledilebilir. Silahlı bir kuvvetin ya da daha geniş tedbirlerin mevcudiyeti gereksizdir.

Bütün konuyu toparlamak gerekirse, **Türkiye, Boğazlar meselesini asla bir Türk meselesi olarak değil, fakat milletlerarası bir mesele olarak görmektedir.**

O sebeple Boğazlar'ın tam serbestisi, İstanbul'un ve Marmara Denizi'nin emniyeti için münasip teminatların alınması, alakadar devletlerin söz vermesine kalmaktadır. Bunun ötesin-

de, bildiğiniz üzere, Rusya ile yapılmış bir anlaşma vardır ki, bu anlaşmaya göre Türkiye, bu hususta Rusya, Ukrayna, Gürcistan vb.nin görüşlerinin alınmasını garanti etmektedir. (İstanbul ve Marmara'nın emniyeti korunmuş kalmak şartıyla Boğazlar'ın cihana açık bulunması esas maksadımızdır. Bu hususta alakadar devletler ile beraber bulacağımız şekil makul ve muteber olacaktır.)⁸²

Bu beyanattan sonra, İngiliz hükümetinin Boğazlar'ı kapatacağıımız yolunda, ortalığı birbirine katan açıklamalarının dayanaksız olduğunu kolayca anlayabiliriz. Boğazlar ve Boğazlar'ın kapatılması hakkındaki İngiliz beyanlarının gerçek anlamını açığa çıkarmak, dünya barışı için insaniyet ve vazife gereğidir.

TÜRK İMPARATORLUĞUNU KARIŞTIRMA DEVAM EDİYOR

Küçük Asya'da mağlup ettiğimiz düşman, Türk İmparatorluğu için karışıklık yaratmaya devam etmek üzere Trakya'da yeniden teşkilatlanırken, şayet **onları takip etmemiz engellenirse**, bu mantıksızlık olur.

İngiltere tarafsız bir bölge ilan etti. Halbuki bölge tarafsız değildir; bu husus, Yunan ordusunun bakayasını himaye için hazırlanmış bir tertiptir.

İngiliz hükümetinin, Çanakkale Boğazı'ndan serbest geçişten bizi mahrum etme maksadının Yunanistan'ı himaye olduğu bir hakikattir. O sebeple, diğer devletlerin bu görüşü İngiliz hükümeti ile paylaşmasını biz haklı ve makul bulmuyoruz.

⁸² Parantez içindeki bu yanıt Mustafa Kemal'in 22 Ekim 1922'de, Amerikan haber ajansı *United Press*'in muhabiri Dr. Edward King'e verdiği röportajıdır(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 14 (1922-1923), Kaynak Yayınları, İstanbul, Ağustos 2004, s.30. (*Hâkimiyeti Milliye*. 24 Ekim 1922, No: 642, s.1; *İkdam*, 2 Kasım 1922, No: 9205, s.1. Aynı mülakatın özeti için bkz. *Açık Söz*, 25 Ekim 1922, No: 615, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1954, s.47-48.)

İNGİLİZLER, HEM YUNAN ORDUSUNU KURTARMAK, HEM DE ÇANAKKALE BOĞAZI İLE İSTANBUL'U BASKI ALTINDA TUTMAK İSTİYOR

İngiliz hükümetinin şimdiki tavrında iki amaç vardır; birincisi, Yunan ordusunun kalıntılarını kurtarmak, ikincisi hem Çanakkale Boğazı'nı hem İstanbul'u egemenliği altında tutmak.

İngiliz hükümeti, İstanbul'u tahakkümü altında tutmasa da hi, Gelibolu'da tahakkümünü sürdürmeyi ummaktadır ki, bu da başkentimizin dolaylı kontrolü demektir.

Şimdiki İngiliz hükümeti, diğer devletleri aldatmak maksadıyla her türlü entrikaya müracaat etmektedir.

Şu esnada, diğer devletleri bir maceraya sürüklemek için aldatmak istiyorlar, ama ben bu diğer devletlerin, Büyük Britanya ile bu hususta hemfikir olabilecek kadar akliselimlerini kaybedeceklerini zannetmiyorum.

Şimdiki İngiliz hükümetinin siyaseti öyle tehlikelidir ki, bu siyaset sadece dünya devletlerinin kalanı için değil, İngiliz halkının büyük çoğunluğu için de kabul edilebilir değildir.

Eğer İngiliz milleti, işlerini bir süre daha Lloyd George gibi devlet adamlarının eline bırakırsa, Britanya İmparatorluğu'nun temellerinde tamiri mümkün olmayan çatlaklar açacaktır. Lloyd George gibi adamların Yakındoğu meselesini hayret verici surette bilgi ve basiretten noksan bir şekilde ele aldıkları neticesini çıkarmak zorundayız.

PETROL BÖLGESİ MUSUL, TÜRK TOPRAĞIDIR!..

Hulki Cevizoğlu: Amerikalı gazeteci size özetle şu soruyu soruyor: *"Büyük Britanya, dünyanın en önde gelen imparatorluğu olma özelliğinin mutlak surette nihayete ereceğinin farkındadır. O sebeple, Mezopotamya'daki petrol yatakları İstanbul'dan çok daha önemlidir, hatta belki de Boğazlar kadar önemlidir. İngiltere'nin Mezopotamya petrolüne ilişkin talepleri karşısındaki tavrını açıklar mısınız?"*

Yanıtınız ne oldu?

Mustafa Kemal: Söz konusu topraklar, Misakı Milli'de belirtilen toprağımızın bir parçası olan Musul vilayetindedir. Bu toprağın üzerinde yaşayan nüfusun büyük çoğunluğu Türk'tür.

O bölgede petrol yataklarından istifade için bu toprağın tahakküm altına alınmasının lüzumlu olduğunu düşünmüyorum. Mesela, Amerika'nın memleketimizde siyasi ihtirasları olmadığından, Türkiye'deki petrolden istifade etmesinin aleyhinde bir şey yoktur.

Şayet İngiltere benzer bir tavır takip ederse, bu, kendi açısından makul olur.

AMERİKALI GAZETECİ: MEZOPOTAMYA KÜRT TOPRAĞI

Hulki Cevizoğlu: Yine size, "O halde, Büyük Britanya, Mezopotamya'daki Kürt topraklarından çekilmeye razı olursa, orada petrolden istifade etmek için bir fırsat yakalayacağını farz edebilir miyim? diye soruyor.

Daha sonra görüştüğünüz bir başka Amerikalı gazeteci de, size, "Kürdistan⁸³ petrol arazisini talep edecek misiniz?" biçiminde soru yöneltti.⁸⁴

Mustafa Kemal: Diğer milletlerle aynı fırsata sahip olacaklardır.

Musul vilayeti milli sınırimız dahilindedir.⁸⁵

DÜNYA KAMUOYUNUN BASKISIYLA İNGİLTERE, İSTANBUL'DAN GERİ ÇEKİLMEMEYE MECBUR

Hulki Cevizoğlu: İngiliz hükümeti, İstanbul'u Türk taleplerine göre terk etmeye hazır olduğunu bildiren bir açıklama yaptı.

⁸³ "Kürdistan" sözcükleri *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*'te yok. (ABE, Cilt 14 (1922-1923), a.g.e., s.30.)

⁸⁴ 22 Ekim 1922'de, Amerikan haber ajansı *United Press*'in muhabiri Dr. Edward King'in sorusu(HC).

⁸⁵ ABE, Cilt 14 (1922-1923), a.g.e., s.30. (Soru ve cevaptan oluşan bu iki satır *İkdam*'da sansür edilmiş.)

Mustafa Kemal: İstanbul'un boşaltılması bir hazır olma meselesi olmayıp, aksine, cebren geri çekilmeye mecbur kalma durumudur.

Cebirden kastım, dünya çapında kamuoyunun tamamının ahlaki baskısıdır. Fakat, insan Lloyd George'un sözlerine ne inanabilir ne de güvenebilir.

TRAKYA'DA TÜRKLERE İMHA POLİTİKASI UYGULANDI

Hulki Cevizoğlu: Türkiye sınırları içindeki Hristiyan azınlıklar ile Trakya'daki Müslüman azınlıklar konusunda nasıl bir çözüm düşünüyorsunuz?

Mustafa Kemal: Anadolu'daki Hristiyan azınlıklar, Türkiye ile barış içinde yaşayabilirler. Diğer taraftan, eğer Rumlar tercih ettiklerini açıkça söyledikleri hükümete giderlerse daha iyi olabilir. Yunan hâkimiyeti altında, uygun olmayan mevcut koşullar altında yaşayan **Türkler mübadele⁸⁶ edilebilir.**

Yunan hâkimiyeti altındaki Türk çoğunluklara uygulanan, bir imha politikası olarak adlandırılabilir mezalimi biliyorum.

O sebepten, böyle bir nüfus mübadelesinin (değişiminin) yapılmasının fazlasıyla arzuya değer olacağına inanıyorum.

Bu husus, Büyük Millet Meclisi tarafından memnuniyetle kabul edilecektir.

MÜBADELEDE AMERİKAN ARABULUCULUĞU İYİ OLUR

Hulki Cevizoğlu: Amerikan cemiyetlerinden ya da **Amerikan hükümetinden** bu konuda "arabuluculuk" yapmasını ister miydiniz?

Mustafa Kemal: İyi bir fikir olacağını düşünüyorum.

Hulki Cevizoğlu: Eğer Yunanistan bu azınlıklar için Meriç kenarında Batı Trakya'nın bir parçasının tahsisine razı olursa, Türkiye de yine Meriç kenarında Doğu Trakya'da bir alan tahsis etmeye razı olur mu?

⁸⁶ Mübadele: Değişim(HC).

Mustafa Kemal: Böyle bir çözüme ihtiyaç yoktur. Birçok bakımdan, bunun aleyhinde birçok şey vardır. **O topraklar zaten Türkler tarafından iskan edilmektedir.** Nüfus mübadeleleriyle, Makedonya'daki yerleri sahipsiz kalacak çok sayıda Türk vardır. Rum mültecileri eski Türk arazilerine yerleştirmek daha kolay olacaktır. Mültecilerin Meriç kenarında toplanması bir barış havası yaratmaz. Aksine, ebedi bir karışıklık merkezi olur.

Sizin düşündüğünüz sınırlar içindeki arazi **bizim kendi milli arazimizdir.** Rumları oraya taşımak, sınırlarımız içinde onları yoğun hale getirmek demektir sadece.

YUNANLILAR KENDİ ANAVATANLARINI MUHAFAZADAN ACİZ

Rumların, Batı Trakya'da hiçbir surette hakları yoktur. Orası bizim milli topraklarımız içinde değildir, ama orası bir Türk çoğunluğu ile meskûndur.

Misakı Milli'ye göre çoğunluk, kendi kaderleri konusunda kendi arzularını ifade etmelidir. O sebeple biz, onlara böyle bir ifade fırsatı vermekten tarafız.

Neticede, Yunanistan'a kendi anavatanlarını muhafaza etmekten âciz oldukları halde, sömürgeler vermek makul olamaz.

Hulki Cevizoğlu: 1919 ve 1920 yıllarında Batı Trakya'daki Türklerin yurtlarından sürülmesi ve katledilmesini rağmen, bu bölgede hâlâ bir Türk çoğunluğu olduğunu söylüyorsunuz.

Mustafa Kemal: Batı Trakya'daki çoğunluk meselesi bahis konusu olamaz, çünkü orası Türk toprağıdır. Yurdundan sürülmelere rağmen, eminim orada hâlâ bir Türk çoğunluğu vardır.

AMERİKAN SERMAYESİNE ÖNEM VERİYORUZ⁸⁷

Hulki Cevizoğlu: Lozan Barış Konferansı yaklaşıyor. Türkiye Büyük Millet Meclisi, görüşmelerde hangi temel noktaları savunacak, ne isteyecek?

Mustafa Kemal: Misakı Milli.

Hulki Cevizoğlu: Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı nasıl bir ekonomi politikası izleyeceksiniz?

Mustafa Kemal: Amerika'nın milli menfaatlerimizi azami derecede tatmin edebilecek olan, geniş sermaye ve kaynaklarından istifadeye ehemmiyet atfederiz.

Hulki Cevizoğlu: Amerikan haber ajansı muhabiri Dr. Edward King'le görüşmenizde, Amerika ve Avrupa kamuoyuna nasıl mesaj verdiniz?

Mustafa Kemal: Amerika, Avrupa ve bütün medeniyet cihanı bilmelidir ki, Türkiye halkı her medeni ve kabiliyetli millet gibi kayıtsız şartsız, hür ve bağımsız yaşamaya katıyen karar vermiştir. Bu meşru kararı ihlale yönelik her kuvvet Türkiye'nin ebedi düşmanı kalır. Bu hususta insaniyet ve medeniyet cihanının temiz vicdanı muhakkak Türkiye ile beraberdir.

⁸⁷ Mustafa Kemal'in 22 Ekim 1922'de Amerikan haber ajansı *United Press*'in muhabiri Dr. Edward King'e verdiği röportaj(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 14 (1922-1923), Kaynak Yayınları, İstanbul, Ağustos 2004, s.30. (*Hâkimiyeti Milliye*, 24 Ekim 1922. No: 642, s.1; *İkdam*, 2 Kasım 1922, No: 9205, s.1. Aynı mülakatın özeti için bkz. *Açık Söz*, 25 Ekim 1922, No: 615, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1954, s.47-48.)

Memleketimizin zulmen uğradığı tahribatı imar, senelerden beri türlü türlü engeller altında, baskı yapılan iktisadi hayatımızın meşru gelişmesini temin ve fen ve irfan içinde çalışkan bir hayata kavuşmak, barış ilkelerimizdendir.

MİLLET ÖLMEK İSTEMİYORU..⁸⁸

Hulki Cevizoğlu: Şu anda (28 Ekim 1922) 42 yaşındasınız.⁸⁹

Bursa'da görüştüğünüz Fransız gazeteci sizi, "haki üniforma içinde azimkâr, sanatkâr yüzlü ve demokratik sadelik içinde" diye tanımlıyor.

Görüyoruz ki, Fransızlar Doğu Anadolu'da Hristiyanların tehlikede olduğunu düşünüyor ve endişe ediyor. Ankara Hükümeti'nin ve biraz da sizin, Hristiyanlara yönelik hareketleri desteklediğiniz ileri sürülüyor.

Bana göre, sizin ve Kuvayi Milliye Ordusu'nun zaferlerine rağmen küstahça yaklaşım içindeler. Adana ve çevresini işgal etmelerine karşın, hem suçlu hem de güçlü şımarıklığı içinde, ülkemizde Fransız çıkarlarının ve ticaretinin de zarar gördüğünü söyleme cesaretini gösteriyorlar.

Fransız gazeteci, size "*Bu durum bütün Fransız milletini elim bir hayrete düşürüyor*" diyor!..

⁸⁸ 28 Ekim 1922'de, merkezi Paris'te bulunan Fransız *Le Petit Parisien* muhabirine verdiği demeç(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 14 (1922-1923), Kaynak Yayınları, İstanbul, Ağustos 2004, s.52. (*Le Petit Parisien*, 1 Kasım 1922; *Renin*, 2 Kasım 1922, No: 20, s.1; *İkdam*, 3 Kasım 1922, No: 9206, s.2. Ayrıca bkz. *Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal II*, Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 1075-1081; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1954, s.48-52.)

⁸⁹ Fransız gazeteci "42 yaşında" diye yazıyor. Bu durumda, **Mustafa Kemal Paşa'nın doğum yılı 1880** oluyor... Atatürk'ün 1880'de mi, 1881'de mi doğduğu tartışmalı. Benim yararlandığım pek çok kaynakta (ki, bunları "*İşgal ve Direniş*" başta olmak üzere birçok kitabımda vurguladım) 1880 rakamı ile karşılaştım..HC.

Sorusu da şu: “Kuvayi Milliye Ordusu’nun zaferi, Doğu’da Fransız menfaatlerinin mahvı ve haraplığı anlamına mı geliyor?”

Mustafa Kemal: (Sözlerini tartarak, ağır ağır ve en iyi kelimeyi arıyormuş gibi düşünerek yanıtlıyor)

Bana Avrupalıların ve bilhassa Fransızların Doğu’daki menfaatlerinden bahsediyorsunuz. Her şeyden evvel şurası bilinmek lazımdır ki, **Büyük Millet Meclisi hükümeti kapitülasyonların yerinde bırakılmasını asla kabul etmeyecektir.** Şayet yabancı tebaa eskiden olduğu gibi, bundan sonra da kapitülasyonlardan istifade etmeyi düşünüyorlarsa, aldanıyorlar. Kapitülasyonlar bizim için mevcut değildir ve asla mevcut olmayacaktır. **Fakat Türkiye’nin bağımsızlığı her sahada tamamen ve kamilen tasdik olunmak şartıyla, kapılarımız bütün yabancılara genişçe açık kalacaktır.**

Türkiye ile büyük devletler arasında daha sonra yapılacak sözleşmeler uyarınca, biz yabancılarla iyi münasebetler tesis edecek ve devam ettireceğiz.

Sizi temin ederim ki, bu sebepten dolayı Müttefikler mahfillerinde beliren endişe lüzumsuzdur. Biz memleketimizde bir hayli muamele yapmakta olan Fransızlarla dost geçinmek istiyoruz.

Memleketimizde vücut bulan yeni vaziyetin neticelerinden yabancıları korkutarak, Avrupa’da aleyhimize bir fikir cereyanı meydana getirmek isteyenler bizim düşmanlarımızdır. Halbuki Türkiye, bize de, onlara da kâfi gelecek kadar geniş ve zengindir.

Birtakım iktisadi meseleler vardır ki, biz bunları kendi kaynaklarımızla ve yalnız kendi sermayemizle halledemeyiz. **Bize yardım edecek dostlar aramaya mecburuz.** Halkımızın Fransa hakkında dostane hissiyat beslemesi pek tabiidir. Çünkü Fransa kamuoyunun Türklere müsait olduğunu gördük ve her gün görüyoruz.

NE BOLŞEVİK, NE KOMÜNİST! DEMOKRATİK HALK HÜKÜMETİYİZİ..

Hulki Cevizoğlu: Aynı gazetecinin, Ankara Hükümetinin Anadolu'daki yabancılara karşı tavrını, Bolşeviklerin önlemlerine benzetmesi de ilginç. Suçlamaları da var. **"Bilhassa İzmir ve bazı bankalarda ve hatta Fransız bankalarındaki yabancılara ait kasalar zorla açılıyor. Türkiye'de Komünist bir yönetim mi kuracaksınız?"** diyebiliyor.

Ülkemizi işgal ederek, vatandaşlarımızın canına kast edenler, şimdi mal derdine düşmüşler.

Yanıtınızı öğrenebilir miyiz?

Mustafa Kemal: Yeni Türkiye'nin eski Türkiye ile hiçbir alakası yoktur. Osmanlı hükümeti tarihe geçmiştir. Şimdi yeni bir Türkiye doğmuştur. **Tabii ki millet değişmemiştir. Aynı Türk unsuru bu milleti teşkil ediyor.** Ancak idare tarzı değişmiştir. Ankara hükümetinden evvel İstanbul'da bir sultan ve bunun bir hükümeti vardı. Millet memleketin işlerine, ancak vazifesi kanun yapmaktan ibaret olan bir meclis vasıtasıyla iştirak edebiliyordu. Bu hükümet tarzı, millete istekli olduğu bağımsızlık ve hürriyeti vermeye kâfi değildir. Bu hükümet tarzının verdiği fena neticeler meydandadır. **Sultan'ın hükümeti ve Sultan'ın kendisi de, mesela Türkiye'nin bağımsızlığına son veren Sevr Antlaşması'nın şartlarını kabul ettiler.** Diyebiliriz ki, **Sultan ve hükümeti kendi kendilerini öldürdüler.**

Ama, Millet ölmek istemiyor,⁹⁰ yaşamak ve iyi yaşamak için ne lazımsa onu yapmak istiyordu. İşte bunun içindir ki, üç seneden beri hep idare tarzını değiştirdi, yukarıda izah ettiğim **bir meşruti hükümete bedel, doğrudan doğruya millettten çıkan bir hükümeti kabul etti.**

Bu yeni hükümet millet tarafından tayin olunmuş ve aynı zamanda hem icra kuvvetine, hem de kanun yapma kuvvetine sahip mebuslardan teşekkül eder. Bu mebusların bazıları idare işlerinin teferruatını yürütmeye ve **halk komiserleri** vazifesini yapmaya memurdurlar. Hakikatte hâkim olan ve her şeyi idare

⁹⁰ "Bu hükümet tarzının..." sözcüklerinden buraya kadarki kısım *İkdam*'da sansür edilmiş.

eden merci, Millet Meclisi'dir. Zannıma göre, veryüzünde buna benzeyen diğer bir hükümet mevcut değildir.

Belirtmek gerekir ki, bu idare tarzı, tamamıyla⁹¹ bir Bolşevik sistemi değildir. Çünkü, biz ne Bolşevikiz, ne de komünist; ne biri, ne diğeri olamayız.⁹² Çünkü, biz milliyetperver ve dinimize hürmetkarız. Kısacası, bizim hükümet şeklimiz tam bir demokrat hükümetidir. Ve lisanımızda bu hükümet 'halk hükümeti' diye yâd edilir.

Bu hükümet doğrudan doğruya halkın arzularını tatmine hizmet eder ve memleketin idaresine bizzat sahiptir. Bu itibarla kendi mukadderatını kendisi tayin eder. İdare şubelerimizin tamamında tatbik edilecek olan usul de budur.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDAN SONRA PSİKOLOJİK SAVAŞ !..

Hulki Cevizoğlu: Kurtuluş savaşımızın zaferle taçlanması engel olamayanlar şimdi de **"psikolojik savaş"** başlattı. Bu savaşta, ülkemizi işgal eden sömürgeci ülkeler de birbirlerine düşüyor. Her ülke kendi çıkarlarını öne almak için yarışıyor. Fransız gazetecinin sorusunda da bunu görüyoruz. Size, "Ankara Hükümeti ile İngiltere arasında Fransız çıkarlarına uymayan bir anlaşma yapmaya mı çalışıyorsunuz?" diye soruyor.

Mustafa Kemal: Lloyd George düştü, iktidar mevkiine yeni bir kabine geldi, ancak biz henüz bununla münasebete girmedik. İngilizlerin Türklere karşı besledikleri hissiyat ve emeller hakkında bir hüküm verebilmek için, her şeyden evvel İngiliz diplomatlarının açık kalp ile konuştuklarını görmek isteriz. Gerçi, İngiliz milletinin büyük kısmı şimdi Türkiye'ye karşı düşmanca hissiyat beslemiyorlarsa da, meselelerde bu tür hissiyat olumlu ve iki taraf için memnuniyet verici bir neticeye ulaşmaya kâfi değildir.

⁹¹ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri III*'te "tamamıyla" sözcüğü yok.

⁹² *İkdam*'da "Çünkü, biz ne Bolşevik, ne de komünist olamayız" şeklinde yer alıyor.

KAYITSIZ, ŞARTSIZ BAĞIMSIZLIKI..

Hulki Cevizoğlu: Lozan Barış Konferansı'na sunulacak önerilerimizin esasları neler olacak?

Mustafa Kemal: Şartlarımız çok açık ve çok sadedir. Bağımsızlığımızın kayıtsız şartsız tasdikini talep ediyoruz. Bu kısa cümlede, programımızın bütün esas hatları yer almaktadır. Milli sınırimız dahilinde bulunan toprakların bize verilmesinde ısrar edeceğiz. Ondan sonra, bu topraklar dahilinde tamamıyla bağımsız, yani kapitülasyonsuz bir Türkiye yaşamasını istiyoruz. İşte bütün istediklerimiz budur.

Şu aralık dünya çapında bir mesele ortaya çıkmıştır ki, bu da Boğazlar meselesidir.

Boğazlar'dan geçiş serbestisinin temini bizim için bir esas olduğunu bütün âlem bilir.

Boğazlar'ın açılması ve serbestisi bizim tarafımızdan emniyet altına alınmıştır. Biz, bu meselede bir tek şart koyuyoruz. O da, İstanbul ve Marmara Denizi'nin emniyeti meselesidir. Bu meselenin yalnız Türkiye'nin özel arzu ve menfaatleri dairesinde hallolunamayacağını bilmez değiliz. Bu işte Avrupa'nın genel menfaatleri de nazarı dikkate alınmak lazım geldiğini biliyoruz ve bunun için konferansta tespit edilecek bir şekli kabule biz de hazırız.

Türkiye ve Müttefikler ve Yunanistan arasında barış yapılması için tanzimi lazım gelen meseleler, bilhassa işbu devletleri alakadar eder. Ancak, **Çanakkale meselesinin** halli için özel bir konferans yapılması ve bu konferansa bütün alakadar devletlerin ve bilhassa **Sovyet hükümetinin iştirak eylemeleri** tercih edilmektedir.

HİLAFETİ MUHAFAZA EDECEĞİZİ!..

Hulki Cevizoğlu: İstanbul'a gidişinizde Padişaha karşı tutumunuz ne olacak?

Mustafa Kemal: *(Kesin bir ifadeyle)* Sultan bizim için artık yoktur; ne de onun vekilleri. Bütün kuvvetler Büyük Millet Meclisi'nde birleşmiştir. **Saltanattan bir defa kurtulduktan ve**

milli hürriyet ve hâkimiyeti elde ettikten sonra [...]⁹³ altına kendimizi koymayacağız. Yirminci asırda bizim elimizden hürriyetimizi alıp başkalarının hâkimiyetini iade ve tesis etmek olmaz. **Hilafeti muhafaza edeceğiz.** **Şu şartla ki, Büyük Millet Meclisi ve millet halifenin dayanacağı bir mesnet ve kuvvet olacaktır.**

Hulki Cevizoğlu: Yani, mevcut sistem mi devam edecek, yoksa söylendiği gibi **"seçilmiş bir halife"** mi olacak?

Mustafa Kemal: Bu konuda size **kati bir şey söyleyemem.** Bununla beraber, **şimdiki usulün muhafazasının tercih edileceği zannındayım.** Çünkü, en sade ve en tatbiki kolay usul budur. Esasen bu mesele yalnız Türkiye'ye ait olmayıp bütün İslam âlemini alakadar eden bir meseledir.

YENİ BAŞKENT VE HİLAFET MERKEZİ NERESİ?..

Hulki Cevizoğlu: İstanbul bundan sonra Türkiye'nin başkenti (payitahtı) olmaktan çıkıp, hilafet merkezi de Bursa ya da Ankara'ya mı taşınacak?

Mustafa Kemal: Bu konuda hiçbir **kesin karar alınmamıştır.** Gelecekteki payitahtımızı seçmek için barışın akdini beklemeliyiz.

xxx

Mustafa Kemal Paşa, saat 15'te Bursa'dan Ankara'da gitmeden önce, **Yeşil Cami'de Cuma namazını kılmak üzere** izin istedi ve ayrıldı.

Ankara'ya giderken beraberinde Fevzi, İsmet, Kâzım Karabekir ve Kemaleddin Paşalar kendisine refakat ediyordu.

⁹³ *Le Petit Parisien*'de silik bir sözcük okunamamış.

GAZETECİLİK YAPIYORSUNUZ!..⁹⁴

Hulki Cevizoğlu: Lozan Barış Konferansı'na gidecek delegeleri heyeti belli oldu mu?

Mustafa Kemal: Evet.

Hulki Cevizoğlu: Heyet başkanı kim olacak?

Mustafa Kemal: İsmet Paşa.

Hulki Cevizoğlu: Görüşme heyetindeki diğer üyeler sivil mi, İsmet Paşa'dan başka asker olacak mı?

Mustafa Kemal: Hayır.

Hulki Cevizoğlu: Heyetteki diğer delegeleri de açıklamanız mümkün mü?

Mustafa Kemal: (*Hafif bir tebessümle*) **Gazetecilik yapıyorsunuz!..**

Hulki Cevizoğlu: İstanbul'a gidecek misiniz?

Mustafa Kemal: Şüphesiz.

Hulki Cevizoğlu: İstanbul'u şereflendireceğiniz tarihi şimdiden müjdeleyebilir misiniz?

Mustafa Kemal: Her halde çok az bir zaman kaldı.

Hulki Cevizoğlu: İstanbul milli basınına iletmek istediğiniz bir sözünüz var mı?

Mustafa Kemal: Selam.

xxx

⁹⁴ 30 Ekim 1922'de *Tercüman Gazetesi* muhabirine demeç(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 14 (1922-1923), Kaynak Yayınları, İstanbul, Ağustos 2004, s.59. (Vakit, 30 Ekim 1922, No: 1753, s.2.)

Bir ay, 7 gün sonra..

İSMET PAŞA VAZİYETİ ÇOK İYİ KAVRAMIŞTIR⁹⁵

Hulki Cevizoğlu: En son, Lozan Konferansı'ndan önce, 30 Ekim 1922'de görüşmüştük. 20 Kasım'da (1922) Konferans toplandı. Bugün 7 Aralık (1922). Konferansta gelinen noktayı açıklayabilir misiniz?

Mustafa Kemal: Konferansta henüz hiçbir mesele halledilmemiştir. Şimdiye kadar yalnız bazı meselelere temas edilmiştir. Vaziyet evvelce söylediğim gibi, fikir beyan edecek kadar açık değildir.

Hulki Cevizoğlu: İçişleri Bakanı Fethi Bey'in Lozan'daki delegelerimize sizin bazı emirlerinizi ulaştıracağı söyleniyor.

Mustafa Kemal: Hayır böyle bir şey yoktur. Buna lüzum da yoktur. İsmet Paşa Hazretleri görevini büyük bir yetenekle ve başarıyla yapıyor.

Hulki Cevizoğlu: İsmet Paşa'nın "Kapitülasyonlar söz konusu edilemez, çünkü kaldırılmıştır" yolunda bir demeci oldu.

Mustafa Kemal: İsmet Paşa durumu çok iyi kavramıştır.

⁹⁵ 7 Aralık 1922'de *Vakit Gazetesi* yazarının sorularına yanıt(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 14 (1922-1923), Kaynak Yayınları, İstanbul, Ağustos 2004, s.174. (*Vakit*, 11 Aralık 1922, No: 1795, s.1.)

VAHİDETTİN, TÜRKİYE'NİN İDAM KARARINI AYAĞA KALKARAK BÜTÜN ENDAMIYLA KABUL ETTİ!..⁹⁶

Hulki Cevizoğlu: 1 Kasım'da saltanatı kaldırarak büyük bir devrim gerçekleştirdiniz.⁹⁷ 10 Temmuz 1908'de ise, **2. Meşrutiyet'in ilanı** ile padişaha karşı başka bir devrim gerçekleşmişti. İttihat ve Terakki örgütünün asker üyeleri, saraya başkaldırarak 2. Abdülhamit'i tahtından indirmiş, sizin doğum yeriniz olan Selanik'e sürgün etmiş ve "hürriyet" ilan edilmişti.

Siz, şimdi padişahlığı tümden kaldırdınız.

İki devrim arasındaki farkı değerlendirir misiniz?

Mustafa Kemal: Bu iki inkılap arasındaki fark tarif olunamayacak derecede büyüktür, zannederim. Birincisi, milletin doğal olarak aradığı **özgürlük havasını soluduğunu zannettiren bir harekettir**; fakat ikincisi, milletin **özgürlük ve egemenliğini fiilen ve hadiseten tespit ve ilan eden mutlu bir devrimdir** ve şüphe yok, yalnız Türkiya'da değil, bütün cihanda ehemmiyet nazarına alınmaya layık bir yeniliktir.

10 Temmuz inkılâbı, **müstebit (diktatör) bir hükümdarla millet arasında en nihayet kayıtlarla ve şartlarla denge arayan bir zihniyeti elde etmeye yönelik idi**. Halbuki son inkılap, **Meşrutiyet usulünü dahi milletin hürriyeti ve bağımsızlığı**

⁹⁶ 9 Aralık 1922'de *Vakit Gazetesi* muhabirinin sorularına yanıt(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 14 (1922-1923), Kaynak Yayınları, İstanbul, Ağustos 2004, s.175. (*Vakit*, 12 Aralık 1922, No: 1796, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1954, s.52-55.)

⁹⁷ 1 Kasım 1922'de BMM'nde alınan kararla, saltanat, İstanbul'un 16 Mart 1920'deki işgal tarihinden geçerli olmak üzere kaldırıldı. 17 gün sonra ise, Padişah Vahidettin İngiliz işgal komutanlığının zırlıslısıyla İstanbul'dan ayrıldı.HC.

için yeterli göremez ve kayıtsız şartsız hâkimiyeti milletin uhdesinde tutan esaslı bir ilkeye dayanır. Bu ilkenin alakalı olduğu şekil hiçbir vakitte eski şekiller ile mukayese kabul edemez.

Bugün Türkiye devleti doğrudan doğruya bir meclis, bir **şûra hükümeti** ile idare olunur ve ilelebet böyle idare olunacaktır.

Türkiye devletinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin asli mahiyetini anlayabilmek için, **Teşkilatı Esasiye'sini dikkatle incelemek lazımdır.** Bu hususta benim tarafımdan verilen bir nutku gözden geçirmek de uygun olur.

Hulki Cevizoğlu: Padişah Vahidettin 22 gün önce (17 Kasım 1922) bir İngiliz zırhlısı ile İstanbul'u terk etti ve Malta'ya gitti.

Onun ilk hareketleri hakkında Meclis'te bir değerlendirme yapmış ve **"Türkiye'nin idam kararını ayağa kalkarak bütün endamıyla kabul eden Vahidettin'in bu alçakça hareketiyle, yalnız kendinin layık olduğu bir muameleyi kabul etmiş olmaktan başka hiçbir şey yapmış olmadığını"** söylemişsiniz. O zaman henüz kaçmamıştı.

Bugün son durumu nasıl değerlendirirsiniz?

Mustafa Kemal: Benim tarafımdan fazla söz söylemeye gerek yoktur. Gerçekleşen hareketi, söylediğim sözleri onaylamış bulunuyor.

Hulki Cevizoğlu: Son olarak, İstanbul'daki memurların kaderi ve İstanbul halkı için duygularınız nelerdir?.. İstanbul gazetelerinin milli mücadeledeki hizmetlerini nasıl görüyorsunuz?

Mustafa Kemal: Bunların hepsi başından beri çok fedâkar ve vatansever biçimde çalışmışlardır. Son zamanlardaki fiili tezahürleri de eski hareketlerini taçlandırmıştır. **İstanbul halkı ve memur ve gazetecilerini başlı başına dayanmaya değer bir kuvvet kabul edebiliriz.**

HER FAALİYETİM, AVRUPA'DAN NEFRET ETMEDİĞİMİN BİR DELİLİDİR⁹⁸

Hulki Cevlzoğlu: İngiliz gazetesi *Morning Post*'un muhabiri Grace M. Ellison ile Lozan Konferansı toplandıktan hemen sonra bir söyleşi yaptınız. Ellison, "Bir İngiliz kadını gözüyle Kuvayi Milliye Ankarası"nı anlatacak kitap çalışması yapıyor. Kendi anlatımına göre, "15 yıllık bir Türk dostu."

Ancak, Ankara'dan gönderdiği yazısı *Morning Post*'ta tahrif edilerek yayınlandı. Bunun üzerine *Vakit Gazetesi*, *İkdam Gazetesi* ve *Anadolu Ajansı* yanıtları tekzip etti.⁹⁹ Ve hatta, İngiliz gazetecinin kendisi de.

Tahrif ve tekzip konusu şuydu. Siz sözde, ülkemizin çok zor durumda olduğunu, bu yüzden Lozan Konferansı'nda iyi sonuçlara biran önce ulaşmak istediğimizi söylemişsiniz. Bu da, uluslararası alanda, pazarlık gücümüzü azaltan bir durum. Anlaşılan, her türlü oyunu oynamaya devam eden İngilizler, basın üzerinde de baskı uyguluyor ve açıklamalarınızı çarpıtıyor. Böylece, Lozan'da istediklerini elde etmeye çalışıyorlar.

⁹⁸ 22 Aralık 1922'de, İngiliz *Morning Post Gazetesi* muhabiri Grace M. Ellison'la söyleşi(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 14 (1922-1923), Kaynak Yayınları, İstanbul, Ağustos 2004, s.191. (Grace Ellison, *An Englishwoman in Angora*, E.P. Dutton and Company, New York, (Basım yılı belirtilmemiş; önsözü "Ocak 1923" tarihli), s.174-178'deki İngilizce metin Lale Akalın tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Kitabın Türkçe basımı için bkz. Grace Mary Ellison, *Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuvayi Milliye Ankarası*, Çeviren: İbrahim S. Turek, Milliyet Yayınları, Ocak 1973, s. 171-175. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılab Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.96-97; *Morning Post*, 22 Aralık 1922.)

⁹⁹ *Vakit*, 27 Aralık 1922, No: 1811, s.2; *İkdam*, 4 Ocak 1923, No: 9268, s.2; *Anadolu Ajansı*, 25 Aralık 1922(HC).

Ama, Ankara'daki muhabirleri Ellison bile, "Anadolu hükümeti bir millet için iftihar konusu olacak şekilde demok-rattır" açıklamasını yaptı...

İngiltere kamuoyu da, hükümetlerinin propagandaları sonucu Türklerin aleyhine dönmüş. Bu durumdan da, hem sizi hem de Büyük Millet Meclisi'ni suçluyorlar?

Mustafa Kemal: Bizim tavrımız hiç değişmemiştir. Bütün tutarsızlık rivayetleri yalandır ve düşmanlarımızın akıllı propagandasıyla ortalıkta dolaştırılmaktadır. Hükümet yalnızca Millet Meclisi'ne değil, tarihe karşı da hesap vermek durumundadır; hiçbir mesuliyet sahibi ya da kendine saygısı olan vekil, mevcudiyetini borçlu olduğu kendi prensiplerine, basının itham ettiği gibi böyle bir vefasızlıkta bulunarak hareket edemez. Bütün bu yanlış haberler, kimsenin suçunu bizim omuz-larımıza yükleyemeyeceği savaşı uzatmaya çalışan, bazıları resmi makamlarda çalışan İngiliz beylerden çıkıyor. Barış için bizim gösterdiğimiz bitmez tükenmez gayreti biliyorsunuz ve neticeyi de biliyorsunuz. Her ne kadar şahsen ben suçlanı-yorsam da, ben mesul değilim. Ben sadece Meclis Reisi'yim. Meclis tek bir adam demek değildir.

BÜTÜN YAYILMA SİYASETLERİNE KARŞIYIZ!

Hulki Cevizoğlu: Türkiye ile Büyük Britanya (İngiltere) arasında gerçekten samimi bir anlaşma yapılabileceğine inanı-yor musunuz?

Mustafa Kemal: Er geç eski ananevi dostluğumuza geri döneceğimizi düşünmekle kalmıyorum, bundan eminim. Olma-ması için bir sebep yok, tam tersine, olması için pek çok sebep var. Bağımsızlığımıza itibar ve saygı dışında, bir talepte bulun-muyoruz. Biz padişahımızı, daha fazla özgürlük elde etmek ve bağımsızlığımızın tehlikeye girmesi riskini tamamen ber-taraf etmek için uzaklaştırdık.

Hiç şüphe etmiyorum ki, günün birinde İngiltere ile Türkiye arasındaki ananevi dostluğa döneceğiz. Buna karşı hiçbir engel göremiyorum. Yegâne arzumuz bağımsızlığımıza riayet edilme-sinden ibarettir. **Yabancıardan nefret ettiğimiz hakkındaki söylenti temelsizdir.** Bizde bu gibi hisler yoktur. Ben hükümet

tarafından işlenen hatalardan dolayı o hükümetin ait bulunduğu millete düşmanlık besleyecek bir adam değilim. Bonar Law¹⁰⁰ hükümeti hakkında henüz bir şey söyleyemem. Muhafazakâr hükümetin ne suretle hareket edeceğini görmeyi tercih ederim. Arzumuz gerek İngiltere ile gerek diğer devletlerle dostane münasebetlere girişmektir.¹⁰¹

Bütün istediğimiz, İngiliz ve diğer Müttefiklerle dostça münasebetlerimizde bize yardımcı olmaları. **Sizin partileriniz bizim meselemiz değil.** Genel olarak söylersek, **biz bütün yayılma siyasetlerine karşıyız**, çünkü bunlar milletleri uçuruma itmektedir; ve bizim görüşümüze göre bu siyasetler, uygunsuzdur.¹⁰²

Hulki Cevizoğlu: Lozan'dan iyi sonuçlar elde edeceğimizi düşünüyor musunuz?

Mustafa Kemal: Tartışmalar ne kadar şiddetli olsa da ve ne kadar uzun sürse de, sonunda barış getireceğinden hiç şüphe yoktur. Ne var ki, sonsuza kadar da bekleyemeyiz. İtilaf devletleri, sonradan kabul etmek zorunda kalacaklarını, yani uğrunda o kadar kurban verdiğimiz ve bu kadar kesin kararlılıkla mücadele ettiğimiz hürriyetimizden bizi mahrum edecek şartları kabullenemeyeceğimizi şimdiden takdir etmelidir.

Her ne sebeple olursa olsun, biz barış istiyoruz; böylelikle, memleketi yeniden inşa etmemiz mümkün olacaktır. Teferruatlar zaman alacaktır, fakat bundan önce esas mesele bertaraf edilmiş olmalıdır.

Konferans çok hararetli devam edecektir. Fakat her halde bize barış verecektir. Bu hususla hiçbir şüpheye mahal yoktur. Müttefik devletler bizim taleplerimizin meşruiyetini görüyorlar. Kendileri bizden bağımsızlığımıza aykırı barış şartlarını kabul etmemizi istemezler. **Biz bağımsızlığımız için üç buçuk senedir fevkalade bir fedakârlıkla çalıştık. Dolayısıyla harp halinin daha ziyade devam etmeyeceğini ümit ederim.** Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti barışı samimiyetle arzu etmekte-

¹⁰⁰ Andrew Bonar Law, 1922'deki İngiltere Başbakanı(HC)

¹⁰¹ Ellison'un düzeltme açıklamasından. Bu paragraf için bakınız: ABE, Cilt 14 (1922-1923), a.g.e., s.191'deki dipnot(HC).

¹⁰² Ellison'un bir başka sorusuna yanıt(HC).

dir. Memleketimizin imarı için barışa muhtaç olduğumuzu herkes anlayabilir.¹⁰³

ZENOFOBİ (YABANCI NEFRETİ) TANIMIYORUM!

Hulki Cevizoğlu: İngiliz gazeteleri Ankara'yı kibirlilik ve zenofobi denen "yabancı nefreti" ile suçluyorlar?

Mustafa Kemal: Bu itham, propaganda maksadıyla ortaya atılmıştır. Adil ve makul haklarımız için direnmek kibirlilik midir? **"Zenofobi" diye bir şey ise hiç tanıımıyorum! Benim bütün hayatım, her faaliyetim Avrupa'dan nefret etmediğim bir delilidir.** Ben gerçeği egemen kılmak için mücadele ettim, hiç-bir zaman nefret uğruna değil. Aynı ilham, siyasetimize yön vermekte ve denetlemektedir.

Ben şahsen hiçbir milletten, hükümetinin hatalarından dolayı nefret etmeye devam edemem. Bulgarlarla mücadele ettiğim halde, bugün onlar en iyi dostlarım.

Yunanlılara karşı da aynı hislerle doluyum. Yakında, sizinle de (İngilizlerle de-HC) Müttefiklerin müdahalesinden önce nasıl dost idiysek, yine öyle çok iyi dost olacağız. **Sahte dalkavuklar tarafından uzaklaştırıldıkları için, hatalarını ilk görenler ve pişmanlık gösterenler onlar olacaktır.**

AMERİKAN PROPAGANDASI HİRİSTİYANLARI KAÇIRIYORI

Hulki Cevizoğlu: Yine İngilizler, Anadolu'yu paniklemiş durumda terk eden Hristiyan azınlıkları sizin sürgün ettiğinizi, göçe zorladığınızı iddia ediyorlar.

Mustafa Kemal: Bu konuda hiçbir tedbir almış değiliz, fakat onları kalmak ya da gitmek konusunda tamamen serbest bıraktık.

Onları dini düşmanlığın yönlendirdiği, çoğunluklu Amerikalıların yaptığı propaganda dehşete düşürmüştür.

¹⁰³ Ellison'un düzeltme açıklamasından. Bu son paragraf için bakınız: ABE, Cilt 14 (1922-1923), a.g.e., s.192'deki dipnot(HC).

Binlercesi Yunan ordusunun peşine takılmış ve hâlâ kaçarken, birçoğu da geri gelmektedir. Bugün aramızda iki uzun göç seli görebilirsiniz, biri terk edenler, diğeri de geri dönenlerdir.

Biliyorlar ki, bütün Hristiyanlar, ister bizim tebaamızdan ister yabancı olsunlar, her medeni memlekette kendilerine tanıyan bütün hürriyetlerden şimdiye kadar faydalandıkları gibi, her zaman faydalanacaklardır.

İSTANBUL'DA İNGİLİZ ASKERİ, GURUR KIRICIDIR!

Hulki Cevizoğlu: İstanbul'da hâlen İngiliz askerlerinin bulunması sizi rahatsız etmiyor mu?

Mustafa Kemal: Biz Mudanya'da (*Mudanya Barış Anlaşması'nda*-HC) yaptığımız vaatlere sadık kalacağız. **Bu arada, İstanbul'da yabancı birlikler görmek gayri tabiidir ve bunlar mümkün olan en kısa zamanda geri çekilmelidir.** Varlıkları olağan dışı bir duruma yol açıyor, bu da bizim bu vilayeti Ankara'daki Meclis'ten idare etmemizi zorunlu kıldı. Bu, **daha fazla uzamaması gereken gurur kırıcı bir vaziyettir.**

Lozan'da müzakereler devam ederken, **herkes de bizim İstanbul'u bırakmayacağımızı bildiğine göre, Müttefiklerin silahlı garanti konusunda ısrarcı olmamaları gerekir.**

TÜRKLERİN YAŞADIĞI BÜTÜN TOPRAKLAR MİLLİ SINIRIMIZDIR!

Hulki Cevizoğlu: İngilizler Boğazlardan serbest geçiş için bastırıyor. Boğazlar da milli sınırlarımız açısından büyük önem taşıyor mu?

Mustafa Kemal: Lozan'daki delegeler gibi biz de, tek bir Müttefik kuvvetin uhdesinde hürriyet değil, gerçek bir hürriyet istiyoruz. O bölgede herhangi bir menfaati olan herkesle meseleyi tartışmaya hazırız. İstanbul ve Marmara Denizi emniyetli olmadıkça hürriyetten söz edilemez.

Milli sınırlarımız olmalıdır; yani Türklerin yaşadığı bütün topraklar.

Mütareke imzalandığı zaman sınırlarımız ya da düşman hatları nerede idiye onu kabul ediyoruz. Eski Osmanlı İmparatorluğu'ndan o kadar vazgeçtiklerimiz karşılığında, bu akılcı olmayan bir istek midir?

"Azınlıklar" konusunda, Fransa'yla Ankara'da imzalanan son anlaşmayla teyit edilmiş olan **Misakı Milli'ye bağlıyız. Savaştan beri Müttefikler arasında yapılmış anlaşmaların azınlıklara verdiği bütün hakları tanımaya tamamen hazırız, hat-ta çok arzuluyoruz. Fakat şu açıkça anlaşıl-sın ki, bizim talep etti-ğimiz kayıtsız şartsız bağımsızlık ile uyuşmayacak yabancı hâkimiyeti imkânsızdır.**

Türkiye'de yaşamayı tercih edecek olan yabancı millet mensuplarına da, **kapitülasyonlar için özel imtiyazlar tanıyamayız. İsterlerse, onlar da bizim halkımız gibi tamamen aynı hakları kullanabilirler. Fakat mesela Fransa, İngiltere ya da Amerika'da meçhul olan cinsten özel imtiyazları, biz de hiçbir zaman tanımayacağız.** Bizim elde etmeye kararlı olduğumuz **tam bağımsızlık** talebimize hâlâ daha meydan okuyabilecek kişilerin, şimdi artık o ülküyle dolu bütün Türkleri ortadan kaldırmanın yollarını aramaları gerekecektir. Ama eminim ki, böyle bir imha hareketine medeni dünya izin ver-meyecektir.

Aksine, medeniyet cihanı, Türkiye'mizin gelecekte yeri olduğunu çok geçmeden öğrenecektir. Türkiye, medeniyeti kös-teklemeyecek, geliştirecektir. Bu sebeple, medeni ülkeler onun bağımsızlığına ilgi duymalı ve desteklemelidir.

KONUŞACAĞIMIZ ŞEYLER GİZLİ KALACAKTIR!..¹⁰⁴

Hulki Cevizoğlu: Birçok konuda önemli açıklamalar yapmıştınız. Ama, 16 ve 17 Ocak 1923 tarihinde, (30 Ağustos 1922 Zaferi'nden 4,5 ay sonra), İstanbul'dan gelen önemli bir gazeteciler grubu ile İzmit'te çok önemli görüşmeler yaptınız. "Gizlilik"

¹⁰⁴ 16-17 Ocak 1923 gecesi, (30 Ağustos 1922 Zaferi'nden 4,5 ay sonra) İstanbul'dan gelen gazetecilerle İzmit Kasrı'nda söyleşi. Söyleşi 6 saat sürmüş, sabah 3'te bitmiştir. Bir gün önce annesi Zübeyde Hanım İzmir'de vefat eden Mustafa Kemal, "*Vatan görevinin yanında hiçbir duygunun, hiçbir düşüncenin hükmü yoktur*" diyerek gezi programını sürdürmüş, İzmit'te gazetecilerle bu çok uzun konuşmayı yapmıştı. Gazeteciler *Vakit* Başyazarı Ahmet Emin Bey, *Tevhidi Efkâr* Başyazarı Velid Bey, *İleri* Başyazarı Suphi Nuri Bey, *İkdam* Yazarı Yakup Kadri Bey, *Tanin* Yazarı İsmail Müştak Bey, *Akşam* Yazarı Falih Rıfkı Bey, *İleri* Muhabiri Kılınçzade Hakkı Bey ve İstanbul Milletvekili Adnan Bey ile eşi Halide Edip Hanım idi. Mustafa Kemal'in bu bölümdeki "Kürtlere Özerklik", "Batı Trakya" ve "Rusya Türkleri" konularındaki açıklamaları yalnızca "Mustafa Kemal, Eskişehir-İzmit Konuşmaları (1923)" (Üçüncü Basım, Yayına Hazırlayan: Sadık Perinçek, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ekim 1999) adlı kitapta yer almıştır. Mustafa Kemal'in bu gezisine katılan dönemin Siirt Milletvekili Mahmut Soydan da, kendisinden "izin" aldığını belirterek *Milliyet Gazetes'i*nde, 26 Kasım 1929 -7 Şubat 1930 tarihleri arasında, 75 günlük bir dizi biçiminde yayınlamıştır (HC). Siirt Mebusu Mahmut Soydan, "Gazi ve İnkılâp" yazı dizisi, *Milliyet*, 26 Kasım 1929 - 7 Şubat 1930; Devlet Bakanı İsmail Arar, *Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı*, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1969; Afet İnan'ın kızı Arı İnan, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1982, s.74; *Atatürk'ün Bütün Eserleri* (ABE), Cilt 14 (1922-1923), Kaynak Yayınları, İstanbul, Ağustos 2004, s.263.

koşulu taşıyan bu görüşmelerdeki açıklamalarınızı Türk milleti ile paylaşmak istiyorum.

İlk sorum Mudanya Mütarekesi'yle ilgili. **Mudanya Anlaşması** yapılmasaydı da Kuvayi Milliye Ordusu harekâtına devam etseydi daha iyi olmaz mıydı?

Mustafa Kemal: Burada gayet samimi ve açık bir surette fikir alışverişinde bulunacağız. Dolayısıyla konusacağımız şeyler şimdilik gizli kalacaktır. Yalnız öğreneceğimiz hususları zamanına ve vaziyete göre kullanabiliriz.

RUSLAR BİZİM HARPTEN HİÇ ÇIKMAMAMIZI İSTİYOR

Evvela bu meseleyi görüşelim. Mudanya Konferansı olmasaydı, ordularımız harekâtına devam etseydi daha iyi olmaz mı idi, dediler. Askeri harekât ile elde edilecek maksat ne olabilirdi?

Bunun için orduları Meriç'e kadar götürmek lazımdı. Hakkaten **ordularımız harekâtına devam etseydi, hemen arkasından Karadeniz ve Akdeniz Boğazları'nı tutardı**.

Fakat Boğazlar'ı tuttuktan sonra **karşı sahile geçmek** de gerekecekti ki, askerlik bakımından **bundan hatalı bir şey yoktur**.

Misakı Milli'nin bir maddesini temin için yapılacak bu hareket, diğer muvaffakiyetlerimizi, bilhassa ordunun emniyetini tehlikeye koyabilirdi.

Bundan başka, ordularla elde edeceğimiz netice Mudanya Mukavelesi ile temin edilmiştir. Hatta böyle bir mukaveleyi onlar bize teklif etmemiş olsalardı, biz onu teklif ettirmenin çaresini aramalı idik.

Kuvvetle yürümek Rusların fikridir. Bu fikir, harbi belli olmayan bir zamana atmaktan ibarettir. **Ruslar bizim harpten hiç çıkmamaklığımızı istiyorlar**. Bu, onların menfaatine daha uygun geliyor.

Nitekim Sulh Konferansı'nda **Boğazlar'ın bizim elimize geçmesini, Boğazlar'da tahkimat yapmak hakkının bize verilmesini teklif etmişlerdir**.

Halbuki, Misakı Milli'mizde İstanbul şehriyle Marmara Denizi'nin emniyeti korunmuş kalmak şartıyla Boğazlar'ın serbestisi kabul edilmiştir.

Moskova'da yaptığımız antlaşmada **Ruslar Misakı Milli esaslarını kabul etmişlerdi.** Buna rağmen bizden daha ileri giderek, tekliflerde bulunmaları, bu meselede diğer devletlerle anlaşmamaklığımızı ve dolayısıyla harp halinin devam edip gitmesini temin maksadından kaynaklanmaktadır,

ORDUMUZUN GALİÇYA'YA GÖNDERİLMESİ SERSERİLİKTİR!..

Hulki Cevizoğlu: Birinci Dünya Savaşı'na girmemizin sorumluları kimlerdir? Bu sorumluları cezalandırarak, sorumsuzluğun cezasız kalmadığını göstermek istiyor musunuz?

Mustafa Kemal: Harp mesullerinden bahsetmiştiniz. İtiraf ederim ki, eski Osmanlı devletinin Harbi Umumi'ye nasıl bir maksat ve gaye elde etmek için girdiğini, yani harbe iştirakten maksadın ne olduğunu anlamış değilim. Dolayısıyla siyasi yönünü belirsiz bırakmak isterim.

Harpten büsbütün kaçınmak mümkün mü idi? Yahut harbe iştiraki ertelemek mümkün mü idi? Bunlar da etrafıca düşünmeye değerdir.

Harbe girdikten sonra idare bakımından yapılan hatalar çoktur. **Bir milletin asli kuvvetleri kendi hayatını ve varlığını savunmak içindir.** Fakat kendi varlığını unutup da kuvvetini herhangi yabancı bir gaye için kullanmak katiyen doğru değildir.

Harbi sevk ve idare edenler, Harbi Umumi'de kendi varlığımızı unutarak tümüyle Almanların esiri olmuşlardır. Esasen memleketi savunmaya yeterli olmayan kuvvetlerimiz Galiçya'ya, Makedonya'ya, İran ovalarına gönderilerek ser-serilik etmişlerdir.

Bu sebeple savaş yönetiminde sayılamayacak kadar hatalar vardır. **Bu hataların tek sorumlusu Enver Paşa'dır. Enver Paşa'dan başka sorumlu aramak gerekirse, milletin kendisidir.**

Enver Paşa vefat etmiştir. Onun emriyle hareket eden kumandanları mesul tutmak doğru değildir. Sonra siyasi mesuller de birer suretle vefat etmişlerdir.

Dolayısıyla hangi mesullerden bahsedeceğiz? Bu noktayı bu kadar izah ile yetineceğim.

KILIÇTAN KURTULANLARI AKDENİZ ÇUKURUNA ATTIK

Hulki Cevizoğlu: Lozan'daki görüşmeler ve düşmanlarımızın uyguladığı taktikler hakkında size ulaşan bilgileri paylaşır mısınız?

Mustafa Kemal: Kahraman ordularımız ülkemizi viraneye çeviren, milletimizi yok etmeye çalışan düşmanları kahredici darbelerle tümüyle yok ettikten ve kılıçtan kurtulanları da, Akdeniz çukuruna attıktan sonra İtilaf Devletleri yasal isteklerimizin barışla sağlanabileceğini ifade ederek, hükümetimize, konferansa delege heyetimizi göndermeyi önerdi.

Milletin gerçek eğilimleri zemininde her zaman barış yanlısı olan hükümetimiz bu öneriyi kabul etti ve **ordularımızın muzaffer yürüyüşlerini durdurarak** delege kurulunu Lozan'a gönderdi.¹⁰⁵

BİZDEN 300-400 YILIN HESABINI SORUYORLARI..

İki aya yakın bir zamandan beridir Lozan Konferansı'nda birçok ateşli, şiddetli görüşmeler, tartışmalar yapılmaktadır. (...) Lozan Konferansı düne ve bugüne ait, 3 yıla, 4 yıla ait hesapların durumu ve ödenmesiyle uğraşmıyor. Belki 300, 400 yıllık birçok birikmiş ve yoğunlaşmış hesapların gözden geçirilmesiyle uğraşmaktadır.

Bundan ötürü bu kadar derin ve bu kadar karışık ve **bu kadar kirli hesabın** az zamanda içinden çıkmak o kadar kolay değildir. (...) **Fakat aslında bizden sorulacak hiçbir hesap yoktur.** Aslında geçmişe ait hataların gerçek suçlusu biz değiliz.

¹⁰⁵ Bu sorunun buraya kadarki yanıtı, Mustafa Kemal'in 19 Ocak 1923'teki İzmit halkına hitabındandır(HC). (Bkz.: *Mustafa Kemal, Eskişehir-İzmit Konuşmaları -1923*, Üçüncü Basım, Yayına Hazırlayan: Sadık Perinçek, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ekim 1999 s.183 ve s.189).

Bu, böyle olmakla beraber, dünya ile karşı karşıya gelmek bize düşüyor. Millet ve memleketi, bağımsızlığına ve gerçek egemenliğine sahip kılmak için çalışmak zorunluluğu, bizim üzerimizde kalıyor.¹⁰⁶

LOZAN'DA, SEVR'DEKİ GİBİ BİZİ İMHA ETMEK İSTİYORLAR

Milli mücadelenin maksat ve gayesi, milletin tam bağımsızlığını ve kayıtsız şartsız egemenliğini sağlamak ve devam ettirmektir.

Millet, harici bağımsızlığını elde edebilmek için takibi gereken hareket hattını "Misakı Milli" ile ifade etmiştir.

Milli hâkimiyetini elde edebilmek için takibi gereken hareket hattını da Teşkilâtı Esâsiye Kanunu ile belirlemiştir.

Büyük Millet Meclisinde 1 Kasım'da verilen karar (Saltanatın kaldırılması-HC), yeni Türkiye devletinin niteliğini bir defa daha teyit etti.

Misakı Milli'mizin hedeflediği gayeye ordularımızın zaferleri ile ulaştık.

Bu maddi başarıyı siyasi olarak tespit için, delegelerimiz Lozan'da müzakereler ile meşguldür. Delegelerimizin elindeki ilke, Misakı Milli'dir.

Düşmanlarımız, Sevr Antlaşması'nın içeriğinde beliren, bizi imha etmek maksadını, başka bir kisve ile takip ediyorlar.

Zannederim ki, iki aya yakın bir zamandan beri Lozan'da müzakereler ve münakaşalar devam ediyor. Bu müzakereleri siz daha iyi takip ediyorsunuz. Söz konusu olan meselelerin

¹⁰⁶ Bu sorunun buraya kadarki yanıtı, Mustafa Kemal'in 19 Ocak 1923'teki İzmit halkına hitabından (Bkz.: *Mustafa Kemal, Eskişehir-İzmit Konuşmaları -1923*, Üçüncü Basım, Yayına Hazırlayan: Sadık Perinçek, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ekim 1999 s.183 ve s.189) ve, 15 Ocak 1923'teki Eskişehir halkına hitabındandır (Bkz.: *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, s.55; Evsile, Mehmet, Doç. Dr., *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri'nin Konular İndeksi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1999, s.69.) (HC).

zeminini güzelce biliyorsunuz. İsterseniz hep beraber ufak bir özet yapalım:

Malumu âlinizdir ki, **konferans üç şubeye ayrıldı**. Biri Curzon'un¹⁰⁷ riyaseti altında **arazi ve Boğazlar** meselesiyle iş-tigal ediyor. Diğer Barer'in¹⁰⁸ riyasetinde **kapitülasyonlarla**, üçüncüsü Garroni'nin¹⁰⁹ riyaseti altında **azınlıklar** meselesiyle iş-tigal ediyor.

Sade bu taksim İngilizlerin, Fransızların, İtalyanların alakadar oldukları meseleleri göstermeye kafidir.

Hakikaten İngilizler Boğazlarla, Fransızlar kapitülasyonlarla alakadardır.

Osmanlı devletinden en evvel imtiyaz alan, Fransızlardır. Hindistan'da da ilk imtiyazı Fransızlar almıştır.

Curzon'un riyasetindeki arazi komisyonunun incelediği meselelere bakalım: Bu komisyonda evvela Trakya sınırı müzakere edilmiştir. Biliyorsunuz ki, **biz Trakya sınırını Balkan Harbi'nden sonraki sınır olarak kabul ve bunun tespitini talep ediyoruz**. Bundan başka, sınırın iki tarafında belli mesafede arazi, askerlikten tecrit edilsin ve iki taraftan hiçbir buraya tecavüz etmesin.

Bizim sınır hakkındaki teklifimiz bu idi ve şimdi de budur. Onlar bunu kabul etmediler. **Sınırın Meriç olmasını ileri sürdüler**. Karaağaç'ın bize verilmeyeceğini ifade ettiler. Bugün son malumata göre Yunanlılar, Mudanya askeri mukavelesine muhalif olarak Meriç'in beri tarafına bir miktar asker geçirmişlerdir. Dolayısıyla Trakya sınırı meselesi kati çözüme kavuşmamıştır.

Hulki Cevlizoğlu: Yunanlıların Mudanya Anlaşması'na aykırı olarak Meriç'in karşı yakasına geçirdiği asker miktarı ne kadar?

Mustafa Kemal: Bir tabur Yunan askeri Karaağaç'a gönderilmiştir ve o civarda köylerimizin üzerine ateş etmişlerdir. Benim

¹⁰⁷ Lord Curzon: 1922-1923 Lozan görüşmelerinde İngiliz heyet başkanı. İngiltere'de, 1922'de Başbakan seçilen Andrew Bonar Law'un hükümetinde Dışişleri Bakanı. İki yıl sonra, 1925'de Londra'da öldü(HC).

¹⁰⁸ Camille Barrere: Lozan'da Fransız heyet başkanı(HC).

¹⁰⁹ Marki Garroni: Lozan'da İtalya heyet başkanı(HC).

son malumatım budur. Batı Trakya hakkındaki teklifimizi kati surette reddetmişlerdir.

BATI TRAKYA'YI YUNANİSTAN'A BIRAKMALIYIZ.¹¹⁰

Hulki Cevizoğlu: Biz Lozan'daki görüşmelerde Trakya'yı istedik mi? Orada da Türkler yaşıyor ve siz "Nerede Türk varsa, orası milli sınırimızdır" diyorsunuz.

Mustafa Kemal: Batı Trakya hakkındaki maddeyi Misakı Milli'ye katanlar hiçbir şey düşünmemişlerdir. Bunu koyan ben değilim.

Bu madde sonradan konmuştur. Denilmiştir ki, genel oya müracaat edilirse Batı Trakya'nın bize katılması sağlanmış olacaktır.

Batı Trakya'nın bize geçmesi kuvvet midir? Zaaf mıdır? Bunu düşünmek gerekir. Benim görüşüme göre zaaftır.

Batı Trakya'nın kuzeyinde Bulgaristan, güneyinde deniz, batısında Yunanistan vardır. Bu arazi bu şekilde iki düşman arazisine doğru uzanmıştır.

Orasını elde tutmak için harcanacak kuvvet, oradan elde edilecek yararı karşılamaz. Anavatan'ın esenliği bakımından Batı Trakya'dan vazgeçmek gerekir. Batı Trakya hakkında özerklik vb. şeklinde ortaya alınan teori, geçici niteliktedir.

Sorunun gerçek çözümü burasını Yunanistan'a bırakmaktır.

¹¹⁰ Bu arabaşlık altındaki bölüm, yalnızca, "Mustafa Kemal, Eskişehir-İzmit Konuşmaları (1923)" adlı kitapta yer alıyor. (A.g.e., Üçüncü Basım, Yayına Hazırlayan: Sadık Perinçek, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ekim 1999, s.91.) Ayrıntılı bilgi için bkz. bu bölümün başındaki dipnot. Ayrıca bkz. ABE, Cilt 14, a.g.e., s.267. Bu arabaşlık altındaki bölüm, bir tek kitapta yer alıyor ancak, diğer kitaplarda yer alan ve Mustafa Kemal'in, kapitülasyonlarla ilgili sorulara yanıt verdiği bölümlerde de aynı anlamda açıklamaları var. Bakınız: "*Karma mahkeme istiyorlar*" arabaşlıklı bölüm(HC).

Aynı zamanda Bulgarlarla Yunanlılar arasında sürekli bir çekişme zemini olacaktır.

Yakın zamanlarda Bulgaristan'dan iki kişi benim yanıma geldi. Bunlar, dostluk kurulmasıyla beraber iki şey istiyorlardı. Biri Ege'ye çıkış yolu, diğeri Doğu Trakya'daki Bulgarları yerinden oynatmayalım! Onlara biraz izin verelim... Bu izin azınlıklara verilen ayrıcalıklar (imtiyazlar) gibidir. Ben buna şu cevabı verdim: Bulgaristan Türkiye ile gerçekten dost olmak ister mi? İsterse Türkiye ile Bulgaristan arasındaki yararları (menfaatleri) inceleyelim ve tahlil edelim. Ve sonuna kadar bu yararların (menfaatlerin) gerektirdiği yolu izleyelim.

O kadar ki, aradaki sınır hayali (belirsiz) bir hattan ibaret olmalıdır. Yoksa Doğu Trakya Bulgarları'na izin vermek ve gidenlerin gelmesine izin vermek konusu bir görüş ifade eder.

Bulgarlar denize indikleri takdirde tabii Türk-Yunan dostluğu söz konusu olur.

MUSUL BİZİM İÇİN PETROL DEĞİL, MEMLEKET MESELESİDİR

Hulki Cevizoğlu: Osmanlı toprağı olan ve dünyanın petrol kaynaklarından olan Musul konusunda durum nedir?

Mustafa Kemal: Musul meselesine gelince: **Biz Musul vilayetini eski vilayet sınırı ile milli sınırimız içine almıştık.**

Bu meselede İsmet Paşa Curzon'la karşı karşıya geldi.

Curzon diyor ki: "Musul Irak'ın tamamlayıcısı, ayrılmaz bir parçasıdır. Musul Irak için elzemdir. **Bunu veremeyeceğiz, isterseniz sizi petrollere iştirak ettirelim.**"

Halbuki Musul vilayeti bizim için petrol değil, memleket meselesidir.

En son safha budur ve Musul meselesinin Boğazlar'la Adalar meselesi görüşüleceğı zaman halledileceğı söylenerek, müzakereler bu noktada kaldı.

İSTANBUL VE MARMARA'NIN GÜVENLİĞİ İÇİN ÖZEL ÖNLEMLER

Hulki Cevizoğlu: Üzerinde durulan en önemli maddelerden bir Boğazlar... İstanbul ve Marmara'nın güvenliği açısından boğazlarda nasıl bir statü uygulanmasını düşünüyorsunuz?

Mustafa Kemal: Boğazlar meselesine gelince, bizim görüşümüze göre, Boğazlar, İstanbul'un ve Marmara'nın kati surette emniyeti şartıyla serbesttir. Yalnız Marmara'nın ve İstanbul'un emniyeti korunmuş kalmalıdır.

Gerçeği söylemek gerekirse, İstanbul'un ve Marmara'nın kesin biçimde güvenliği mümkün değildir. Bu, ancak Boğazlar'ın eskisi gibi bizim elimizde bulunmasıyla mümkündür.

Onlar Boğazlar bölgesinin askerlikten tecridini ve geliş gelişin bir **komisyon tarafından denetimini istiyorlar**. Biz şekil meselesinden vazgeçerek, yalnız müdahale fikrini veren kontrol teklifini kabul etmiyoruz.

Buna karşılık düşünüyoruz ki, **Boğazlar yakınında seyyar müdafaa vasıtaları bulundurur ve Marmara'da denizaltılarımız, harp gemilerimiz bulunursa, harp halinde İstanbul ve Marmara'nın bir dereceye kadar emniyetini sağlayabiliriz.**

Boğazlar meselesinde iki tarafın fikirleri yekdiğerine yaklaşmıştır. Fakat henüz bir hal sureti bulunamamıştır.

İSTANBUL RUMLARINI VE PATRİKHANE'Yİ ÇIKARTAMADIK

Hulki Cevizoğlu: Azınlıklar, mübadele ve Patrikhane'nin durumu?

Mustafa Kemal: Sonra azınlıklar meselesinde mübadele (değişim) keyfiyeti esas itibariyle kabul edilmiştir.

Fakat İstanbul Rumlarını ve Patrikhane'yi çıkartamadık.

Yalnız Patrikhane'nin siyasi meseleler ile iştigal etmemesini şart kabul ettik.

Patrikhane meselesini bir Hristiyanlık meselesi yapmak istediler. Biz de bu noktada fazla ısrar etmedik.

Genel af, Müslümanlardan 150 kişinin istisnasıyla tarafımızdan kabul edilmiştir.

KARMA MAHKEME İSTİYORLAR

Hulki Cevizoğlu: Kapitülasyon denen özel ayrıcalık ve kayırmacılık(imtiyaz) istekleri hangi boyutlarda?

Mustafa Kemal: Kapitülasyonlar meselesinde bizi en çok üzdükleri nokta adli kapitülasyonlardır.

Belli yerlerde **karma mahkemeler kurulmasını istediler.**

Fakat son izlenimlere göre, eğer biz yabancı uyruğunda bulunanların yargılanması için kurulan mahkemelere, taraf-sız devletler uyruğundan bazı uzmanlar ister ve getirtirsek, belki bu sorun da çözülür.

Mali kapitülasyonları esas itibariyle reddettik. Düyunu Umumiye'de esas itibariyle borçların paylaştırılmasını kabul etmişlerdir. **Bizden ayrılmış olan Suriye ve Irak gibi yerlerdeki yabancıların zararlarını bizden tazmin ettirmek istiyorlardı.**

Şimdi bu özetten bir mana çıkaralım. Görülüyor ki, bizce esas olan kapitülasyonlar meselesinde bir ilerleme var.

Boğazlar meselesinin halli bulunacak şekle bağlıdır.

Musul'da ısrar ediyorlar, belki de vermeyeceklerdir.

Karaağaç'ta ısrar ediyorlar, belki vermeyecekler. **Karaağaç'ı almak bizim için iyi midir? Fena mıdır?** Burasını ev-velce Bulgarlara vermiştik. Sonra Yunanlılar geldi. Şimdi onları çıkarıp almak istiyoruz.

Bizim için daimi çekişmelerle neticelenen Dimetoka ve Karaağaç bölgesini vermekle, bizimle Bulgarlar arasındaki çekiş-me Bulgarlarla Yunanlılar arasına intikal etmiş olacaktır.

Askerlik bakımından açıkça görülen tehlike nedeniyle, Trakya'ya geçirdiğimiz kıtalara bir tek nefer eklenmemesini emretmiştim.

Hatta oraya gönderdiğimiz yedi, sekiz bin jandarma kuvvetini düşündükçe kalbim sızlıyor.

Trakya'nın emniyetini siyasi tedbirlerle temine çalışmıyoruz. Trakya'yı muhafaza için oraya ordular göndereceğimizi düşünmemeliyiz.

İSTANBUL'UN TRAKYA PARÇASININ GÜVENLİĞİ

Hulki Cevizoğlu: İstanbul'un savunulması mümkün değildir?

Mustafa Kemal: İstanbul iki parçadan ibarettir. Anadolu tarafındaki parçası emniyetle müdafaa olunabilir. Diğer parçası Trakya üzerinde olduğu için Trakya'nın mukadderatına tabidir.

SÜNGÜLERİMİZİN BULUNDUĞU YERLER “MİLLİ SINIRIMIZDIR”

Musul'a gelelim: **Musul vilayeti milli sınırimız dahilindedir. Bu milli sınır tabirini ben bulmuştum.** Mütarekeye esas olacak her halde bir sınırimız olmak lazımdı. Bu sınır ne olabilirdi? Bu meselede **süngülerimizin bulunduğu mahalli sınır yapmak hatırıma geldi.** Wilson prensiplerinden de ilham almış olarak, İskenderun'dan başlayan ve Musul'u da kendi arazimiz içinde bırakan sınıra milli sınır dedim.

Hakikaten o zamanlar Musul'un güneyinde bir ordumuz vardı. Fakat biraz sonra bir İngiliz kumandanı gelmiş ve İhsan Paşa'yı aldatarak orada oturmuş.

Musul bizim için çok kıymetlidir; birincisi, civarında sonsuz servet teşkil eden petrol kaynakları vardır, ikincisi, bunun kadar mühim olan Kürtlük meselesidir.

İNGİLİZLER MUSUL'DA KÜRT HÜKÜMETİ İSTİYOR!

İngilizler orada bir Kürt Hükümeti teşkil etmek istiyorlar. Bunu yaptıkları takdirde, bu fikir bizim sınırimız dahilindeki Kürtlere de sirayet edebilir. Bu fikre engel olmak üzere sınırı güneyden geçirmek lazımdır.

Bununla beraber, Musul'u almamakla muharebeye devam mı edeceğiz? Hatta sizlere soruyorum: Her şey oldu bitti, **Musul için harbe devam, makul bir şev midir?**

Biliyorsunuz ki, Yunanlılar Anadolu'ya çıktı, hatta Sakarya'ya kadar geldi. Onları atmak için, genel arzuyu birleştirmek için düştüğümüz müşkülat büyüktür. Bir tarihte Yunanlıların İzmir'de kalmasıyla barışa intikal etmeyi arzu edenler çoğalmıştı.

Demek istemiyorum ki, Musul'u savaşıarak almak mümkün değildir. Musul'u almak gayet kolaydır ve o cephedeki kuvvetlerimiz tamamıyla harekâta hazırdır.

Bununla beraber ben şimdi kendi özel görüşümü söylüyorum. Meclis'in şu veya bu noktadaki fikrini doğal olarak henüz bilmiyorum. Diğer taraftan Yunanlılar Makedonya'dan, şuradan buradan kuvvet getirerek Batı Trakya'da, Meriç civarında yığınak yapıyorlar. Bu yığınak belki bir blöftür. Delegelerimiz ve bizim üzerimizde tesir yaparak konferansta konuşulan meseleleri kendi lehlerine hallettirmek istiyorlar.

Efendim, eğer İngilizlerin, Fransızların, İtalyanların dahili ve genel ahvalini nazarı dikkate alırsak, onların harbi devam ettirmeleri bizden daha ziyade zararlıdır.

Bu, başka bir konudur. Fakat isterseniz kısa bir görüşle izah edeyim: Eski Rusya yerine yeni bir Rusya geçti. Eğer yeni Rusya komünistlik safsatasını bırakırsa, Çarlıktan daha kuvvetli olacaktır.

Diğer taraftan Avrupa üzerinde Fransa vardır. Fransa ile Rusya arasında ve Avrupa göbeğinde olan Almanya parçalandı, Avusturya parçalandı, kuvvet olabilecek hiçbir şey yoktur.

SAVAŞ SÜRERSE, FRANSIZLARI SURİYE'DEN KOVACAĞIZ

Hulki Cevizoğlu: Rus-Fransız ilişkileri ve bizim durumumuz?

Mustafa Kemal: Bu iki kitle mutlaka çarpışacaktır. Bu çarpışmada İngiltere seyirci kalacak. Ancak çarpışmanın neticesi

ne olursa olsun, ister Doğu için olumlu veya olumsuz, ister Batı için olumlu veya olumsuz olsun müdahale ederek yine hâkimiyetini muhafaza etmek ister.

Eğer çarpışmada Fransızlar mağlup olursa Fransızların tarafını, yani muhakkak mağlup tarafı; Ruslar mağlup olursa Ruslar tarafını tutar. Galibi mağlup etmek suretiyle hâkimiyetini göstermek.. Bu konuyu ayrıca düşünmek lazımdır.

Türkiye'nin barışa kavuşturulması yönüne gelince: Kuvvet sahibi olduğumuz fiilen ispat olunmuş bir şeydir. **İster istemez Rusya ile temasımız düşünülecek bir şeydir.** Bu takdirde bu çarpışma Rusya ile beraber, onun karşısındakine olacaktır. O halde Rusya -ki, Türkiye ile beraberdir-, galip gelirse İngiltere mutlaka galip tarafa galebe çalmak mecburiyetinde olduğundan uzun boylu mücadele etmek mecburiyetindedir ve bu suretle daha çok kuvvetini zayi edecektir. Yalnız Rusya'ya karşı hareket etmek mecburiyetinde iken Türkiye'nin de beraber olduğu bir zümreye karşı mücadele edecektir. Dolayısıyla **İngiltere için makbul olan şey, Türkiye'yi bir an evvel barışa kavuşturarak bu vaziyetten hariç bırakmaktır.** Rusya ile Fransa çarpışması karşısında müdahale edecek olan İngiltere kuvvetlerinden başka Türkiye çok tesirli bir surette bu işe müdahale edebilir. Dolayısıyla Türkiye'nin mevcudiyeti ve kuvveti yine şayanı iltifattır.

İkinci derecede, **Fransızlar mutlaka bizim kendileri ile dost olmamızı isterler ve barış olmasını isterler. Savaş devam ederse, biz Fransızları Suriye'den kovacağız.** Ve hakikaten Fransızların Suriye'de mevcudiyetini idame için hâkim olarak müstebit olmaları müşküldür. Belki **genel barış olmasa bile, o bizimle bir anlaşma filan yaparak dost görünmeye çalışacaktır.** Efendim, siyasi vaziyet konusunu uzatabiliriz.

RUS SEFİRLERİ, KENDİ ÜLKEMİZDE ALEYHİMİZDE ÖRGÜT KURUYOR

Hulki Cevizoğlu: Bizim Ruslarla ilişkilerimiz?

Mustafa Kemal: Ruslardan bahsediyordunuz. Ruslarla resmi münasebetlerimiz iyidir, dostanedir.

Fakat bu dostluğu samimiyetten uzaklaştıran çok şeyler vardır. Ruslar Türklerle dost olmak isterler. Fakat kayıtsız şartsız dost olmak isterler.

İcabında kendine karşı vaziyet alabilmek için, **Türkiye'nin kayıtsız şartsız kendi siyasetine tabi olmasını ve onun sevk edeceği istikamette yürümesini isterler** ve ondan başka devlet teşkilatını ve devletin dahili teşkilatını dahi kendi teşkilatı mahiyetine benzer bir şekilde isterler. Rusların bugünkü karakteri bunu icap ettirmektedir.

Ruslar bu gayede yürüdükleri için nezdimize gönderdikleri sefirleri, başından bugüne kadar ve özellikle bugünkü sefirin uğraştığı şey, memleket dahilinde bir bakıma aleyhimizde teşkilat yapmaktan ibarettir.

Bu, iki tarafın hoşnutsuzluğunu icap ettirecek muamelelere de sebebiyet vermiştir. **Mesela, memlekette ticaret yapmak isterlerse, yapacakları şeyi Rusya'da imiş gibi yapmak istiyorlar** ve ticaret icra eden kimselerin elinde birer diplomatik pasaport vardır. İstedikleri yerlere gidebilirler, filan filan...

Bittabi bunları biz men ettik. Yapmak istedikleri teşkilatı men etmekle beraber **bazı kimseleri de tutukladık.** Yani biraz şiddetli tedbirler tatbik eyledik.

Bunlardan memnun olmadılar. Ve karşılık olarak bizim Rusya'daki memurlarımıza her şeyi yapmak istediler. Ali Fuat Paşa'nın sefareti zamanında, biliyorsunuz **adeta bizim sefaretimize tecavüz ettiler, hakaret ettiler.** Fakat biz o zaman arabulucu tedbirler ile işi kapatmayı uygun bulmuştuk. Bugün Rusya ile hakiki vaziyetimiz budur...

AFGAN EMİRİ ENTRİKACI İMİŞ

Hulki Cevizoğlu: Afganistan'la durumumuz?

Mustafa Kemal: Malumu âliniz, bir de Afgan var ve Afganlılarla bir antlaşma yapmıştık. Son zamana kadar **Afgan Emiri bu antlaşmayı onaylamıyordu.** Fakat son zaferden sonra onaylamış ve bir iki gün evvel onaylanmış kopyası Ankara'ya gelmiştir.

Afganistan'ın bağımsız olduğunu hemen hepimiz biliyoruz. Fakat siyaseti belli olmayan bir bağımsızlık.. **Bazen Ruslarla gibi görünüyor, aynı zamanda İngilizlerle gibi görünüyor.**

Orada söylediklerine göre ve en son aldığım bilgiye göre, **devlet adamlarından daha zeki, daha faal, daha girişimci olan zat, Emir imiş. Fakat Emir de cahil imiş ve gayet entrikan bir adam imiş.** Ne yaptığını bilmeyen bir adam imiş.

Onun için Afgan'la olan siyasetimizin açık bir manasını ifa de etmek müşküldür.

RIZA HAN İRAN'DA DİKTATÖRDÜR

Hulki Cevizoğlu: İran'la ilişkilerimiz netleşt mi?

Mustafa Kemal: Bir de İran vardır, **İran'la resmi münasebetlerimiz billurlaşmış değildir.** Çünkü görüldüğüne göre İran'da hakim ve makul bir hükümet yoktur.

Şahları zannederim Avrupa'da firari bir haldedir ve İran dahilinde vaktiyle İngilizlerin tesiriyle seçilmiş mebuslardan meydana gelen bir meclis vardır ve onlara dayanan ve fakat birbirini anlamayan insanlardan meydana gelen bir hükümet heyeti var.

Harbiye Nazırı olan bir Rıza Han var. **Bu Rıza Han oranın âdeta bir diktatörüdür.** Meclise karşı, diğer arkadaşlarına ve memlekete karşı bütün manasıyla bir diktatördür.

Bu adamın birtakım amaçları vardır. İyi bir meclis yapabilmek için, iyi bir hükümet meydana getirmek ve İngilizleri memleketten uzaklaştırmak istiyor.

Fakat görüldüğüne göre, o da **şahsi olarak, yani ben yapacağım ve ben devam edeceğim diyen bir beyindir.** Ne dereceye kadar başarılı olacağı da belli değildir.

İran'ın bizim ile sıkı ve samimi ve özel ilişkileri, diyebilirim ki, bu Rıza Han aracılığıyladır.

Belki geçende gördünüz, bana yaverini göndermiştir. Rıza Han'ın yaveri vaktiyle İstanbul'da tahsil etmiş, akıllı bir adamdır. Onunla bazı gizli konuşmalar yaptık.

Fakat görüldüğüne göre onlar bizden istifade teminine yönelik bir hareket takip ediyorlar. **Biz onlara top verelim, cep-hane verelim ve başka yardımlar yapalım. Buna karşılık her emrimize amade olarak ve icap ederse, Irak harekâtını yapmak için hemen hareket edeceğini söylüyor.** Siyasi vaziyeti yorumlamak için başka...

AZERBAYCAN'DA RUS ETKİSİ

Hulki Cevizoğlu: Azerbaycan'ın durumu nasıldır?

Mustafa Kemal: Azerbaycan var mı? Gerçi Azerbaycan'ın Ankara'da bir sefiri var. Fakat malumu âliniz, Ruslar son zamanda bir **Kafkas Konfederasyonu** yaptılar, **Azerbaycan ve Ermenistan birleştiler.**

Ve Abilof Bey de Azerbaycan Sefiri ve aynı zamanda Ermenistan ve Gürcistan Sefiri olmak üzere bu defa Ankara'ya üç belge ile gelmiştir. Haddi zatında bunların hiçbirisi yoktur. Hepsî doğrudan doğruya Rusya'ya bağlıdır. Ve kayıtsız şartsız Rusların orada askerleri, memurları vardır.

Ve zaten kendilerinden olan adamlar -ki Abilof gibi- Ruslar tarafından tayin olunmuş adamlardır. Ve Kafkas Federasyonu namına bir Rus temsilcisi kalacaktır. Bu suretle bunların resmi mevcudiyetlerinin kalmadığı da ifade edilmiş oluyor.

Azerbaycan'ı bağımsız bir İslam hükümeti olarak tasavvur ve kabul etmek doğru bir şey değildir.

Sonra malumu âliniz Buhara vardır: Buhara, Enver Paşa'nın yapmış olduğu hizmetten dolayı hemen bağımsız değildir ve diğer bazı bağımsız olmayan İslam kitleleri de vardır. Mesela Hindistan ve Mısır gibi...

Fakat onların devlet siyasetiyle o kadar alakaları olmasa gerekir. Siyasi vaziyet bundan ibarettir.

RUSYA'DAKİ TÜRKLERİ DİNSİZ YAPACAKLARI..¹¹¹

Hulki Cevizoğlu: Nüfusumuzu artırmak için, Rusya'daki milyonlarca Türk'ün Anadolu'ya nakledilmesini isteyenler var. Ama, bu göç engelleniyor.

Mustafa Kemal: Ruslarla böyle bir sorun söz konusu olmamıştır efendim, böyle bir sorunu söz konusu etmek için de uygun ortam doğmamıştır.

Hulki Cevizoğlu: Rusların, kuraklık ve kıtlıktan dolayı Türklerin bize gelmesini izin vermediği ileri sürülüyor.

Mustafa Kemal: Efendim, Ruslar tabii şimdiye kadar olduğu gibi bu unsuru kendilerine alıştırarak ondan kendileri yararlanmak isterler.

Çünkü bunlar bir kuvvettir ve bildiğiniz gibi komünistlik gereği bir kez bunları dinden ayırarak dinsiz yapacaklardır.

Dinsiz yaptıktan sonra da duygudan ayırmaya çalışacaklardır. Şimdilik böyle bir sorun yoktur.

KÜRTLERE YEREL ÖZERKLİK?..¹¹²

Hulki Cevizoğlu: “Kürt sorunu” ne demektir? Siz, sınırlarımız içinde bir “Kürt Devletine” hayır, “Kürt özerkliğine” evet mi diyorsunuz?..

¹¹¹ Bütün kitapta olduğu gibi, bu arabaşlığın da bana ait olduğunu vurgulamalıyım. Ayrıca, “Batı Trakya” bölümündeki gibi, bu arabaşlık altındaki bölüm için ilk kaynak: “Mustafa Kemal, Eskişehir-İzmit Konuşmaları (1923)” (A.g.e., Üçüncü Basım, Yayına Hazırlayan: Sadık Perinçek, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ekim 1999, s.103.) Aynı açıklama, Türkçe’si biraz farklı biçimde, ABE, c.14’te de var. Ayrıntılı bilgi için bkz. bu bölümün başındaki dipnot(HC).

¹¹² Bu arabaşlık altındaki bölüm, yalnızca, “Mustafa Kemal, Eskişehir-İzmit Konuşmaları (1923)” adlı kitapta yer alıyor. (Bkz.; a.g.e., Üçüncü Basım, Yayına Hazırlayan: Sadık Perinçek, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ekim 1999, s.105.) Aynı açıklama, Türkçe’si biraz farklı biçimde, ABE, c.14’te de var. Ayrıntılı bilgi için bkz. bu bölümün başındaki dipnot. Türkçeleştirmede az da olsa farklılık olduğu için, ben “Mustafa Kemal, Eskişehir-İzmit Konuşmaları (1923)” adlı kitaba bağlı kaldım(HC).

Mustafa Kemal: Kürt sorunu; bizim, yani Türklerin çıkarına olarak da kesinlikle söz konusu olamaz.

Çünkü bildiğiniz gibi bizim milli sınırimız içinde var olan Kürt unsurlar o şekilde yerleşmişlerdir ki, pek az yerlerde yoğundur. Fakat yoğunluklarını kaybede kaybede ve Türk unsurunun içine gire gire öyle bir sınır doğmuştur ki, Kürtlük adına bir sınır çizmek istersek Türklüğü ve Türkiye'yi mahvetmek gerekir.

Sözgelimi, Erzurum'a kadar giden, Erzincan'a, Sivas'a kadar giden, Harput'a kadar giden bir sınır aramak gerekir. Ve hatta, Konya çöllerindeki Kürt aşiretlerini de gözden uzak tutmamak gerekir.

Dolayısıyla başlı başına bir Kürtlük düşünmektense, bizim Teşkilatı Esasiye Kanunu gereğince zaten bir tür yerel özerklikler oluşacaktır.¹¹³

¹¹³ Mustafa Kemal, 16-17 Ocak 1923 gecesini, 6 saatlik konuşmasında böyle söylüyor ama; yine adını andığı ve bir yıl 3 ay sonra, kendi imzasını taşıyan 1924 Anayasası'nda bu konuya yer vermemiştir.

Dahası, Anayasaya Kürt ya da özerklik (muhtariyet) gibi bir tek sözcük koymamıştır!..

1927'de okuduğu Nutuk'ta da bir tek sözcük yoktur!..

Bu, bu sözlerin değerlendirilmesi ve bugünkü tartışmalar açısından büyük önem taşımaktadır.

Ayrıca, 1929 yılında, "Kürtlük ve benzeri fikirlerin yanlış adlandırma ve düşmana alet olmak" olduğunu söylüyor.

("Bugünkü Türk milleti siyasi ve sosyal topluluğu içinde kendilerine Kürtlük fikri, Çerkezlik fikri ve hatta Lazlık fikri veya Boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve milletdaşlarımız vardır. Fakat geçmişin bu keyfi idare devirlerinin sonucu olan bu yanlış adlandırmalar, düşmana alet olmuş birkaç gerici, beyinsiz dışında hiçbir millet ferdi üzerinde kederlenmekten başka bir etki meydana getirmemiştir. Çünkü bu milletin fertleri de, genel Türk toplumu gibi aynı ortak geçmişe, tarihe, ahlaka, hukuka sahip bulunuyorlar... Bugün içimizde bulunan Hristiyan, Musevi vatandaşlar, kader ve talihlerini Türk Milletine vicdani arzularıyla bağladıkları sonra kendilerine yan gözle, yabancı gözü ile bakmak; medeni Türk Milletinin asil ahlakından beklenebilir mi?") (Bkz.: Afetinan, Ayşe, Prof. Dr., Medeni Bilgiler ve M.K. Atatürk'ün El Yazıları, Türk Ta-

O halde hangi livanın halkı Kürt ise, onlar kendi kendilerini özerk olarak idare edeceklerdir.

Bundan başka Türkiye'nin halkı söz konusu olurken onları da beraber ifade gerekir. İfade olunmadıkları zaman bundan kendilerine ait sorun yaratmaları daima mümkündür.

Şimdi Türkiye Büyük Millet Meclisi, hem Kürtlerin ve hem de Türklerin yetki sahibi vekillerinden oluşmuştur ve bu iki unsur bütün çıkarlarını ve kaderlerini birleştirmiştir. Yani onlar bilirler ki, bu ortak bir şeydir. Ayrı bir sınır çizmeye kalkışmak doğru olamaz.

Şimdi iç durumlara da geçebileceğiz. Fakat ayrı ayrı sorularınızı da bu silsileye katabilmek için sorunu genel olarak söz konusu edelim.

KÜRT AYRILIKÇILIĞI MI?..

Hulki Cevizoğlu: Sizin bu sözleriniz, yıllar boyunca ülkemizde bir “Kürt ayrılıkçılığı” propagandasına neden olabilir. Bunu kötüye kullanmak isteyen terör örgütleri ve onların uzantısı siyasal partiler, oy uğruna onlara destek veren diğer partiler, bu sözleri kaynak gösterebilir.¹¹⁴

rih Kurumu Yayını, Ankara, 1969, s.376; Genelkurmay Başkanlığı, *Atatürkçülük-1, Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri*, M.E.B. Yayınları, No: 324, İstanbul, 1997, s.73) (HC).

Zaten daha önceki yıllarda da bu konudaki görüşleri nettir. Örneğin, 3 Temmuz 1920 tarihinde, 1.TBMM'nin “gizli oturumunda” “birliktelikten” söz etmişti. (“Genel olarak ilke şudur ki, ulusal sınır olarak çizdiğimiz alan içinde yaşayan çeşitli İslam unsurları, birbirine karşı ırksal, çevresel ve ahlaksal bütün hukuk kurallarına uyan öz kardeşlerdir. Böylece, onların isteklerine karşı bir şey yapmayı biz de istemeyiz. Bizce kesin olarak belirgin olan bir şey varsa, o da ulusal sınır içindeki Kürt, Türk, Laz, Çerkez ve diğer bütün İslam unsurlar ortak çıkara sahiptir. Birlikte çalışmaya karar vermişlerdir. Yoksa hiçbir zaman başka bir anlayış yoktur. Vicdani istek ile kardeşçesine ve dindarca bir bağlılık vardır.”) (Bkz.: Öztürk, İbrahim Sadi, E.Vali ve Ankara Eski Senatörü, *1.TBMM'nin Gizli Oturumlarında Atatürk'ün Konuşmaları*, Fark Yayınları, Ankara, 2008, s.112-113.) (HC).

¹¹⁴ Nitekim, Mustafa Kemal daha sonraki röportajda; oy verirken, milletvekili seçerken, “İçinizde ülkeyi ve milleti en çok seven, aklına, sezgisine,

O yüzden, bu açıklamanızı daha iyi anlamak ve netleştirmek için, sizin yaklaşık 6 ay önce (22 Temmuz 1922'de), TBMM Başkanı olarak Irak'taki El Cezire¹¹⁵ Cephesi Komutanı Tuğgeneral Nihat Paşa'ya gönderdiğiniz emre bakalım. Bu yazıda neyi kastettiğinizi, ne emrettiğinizi açıklar mısınız?

Mustafa Kemal: El Cezire Cephesi Kumandanı Mirliva (Tuğgeneral) Nihad Paşa Hazretlerine.

Kişiyeye özel.

1. Aşamalı olarak bütün ülkede ve geniş ölçekte doğrudan doğruya halk gruplarının ilgili ve etkili olduğu biçimde yerel yönetimler kurulması iç politikamızın gereğidir. Kürtlerin oturduğu bölgede ise, hem iç politikamız ve hem de dış politikamız açısından adım adım yerel bir yönetim kurulmasını gerekli bulmaktayız.

2. Ulusların kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesi hakkı bütün dünyada kabul edilmiş bir ilkedir. Biz de bu ilkeyi kabul etmişizdir. Tahminlere göre, Kürtlerin bu zamana kadar yerel yönetimlere ilişkin örgütlerini tamamlamış ve başkanları ile yetkilerini bu amaç için bizce kazanılmış olması ve reylerini izhar ettikleri zaman ("Oyladıklarında" ya da "Görüşlerini açıkladıklarında"), kendi kaderlerine zaten sahip olduklarını TBMM buyruğunda yaşamaya istekli olduklarını ilan etmelidir. Kürdistan'daki bütün çalışmanın bu amaca dayalı politikaya yöneltilmesi El Cezire Cephesi Komutanlığı'nın görevidir.

3. Kürdistan'da Kürtlerin Fransızlar ve özellikle Irak sınırında İngilizlere karşı düşmanlığını, silahlı çarpışmayla durdurulamaz bir düzeye vardırarak ve yabancılarla Kürtlerin anlaşmasına engel olmak, aşamalı olarak yerel yönetimler kurulmasının ortamını oluşturmak ve bu yolla kalben bize bağlılıklarını sağlamak, Kürt yöneticilerinin, sivil ve askeri makamlarca aydınlatılarak, bize bağlılıklarını sağlamlaştırmak gibi, genel çizgiler kabul olunmuştur.

vicdanına en çok güvendiğiniz insanları seçiniz" uyarısında bulunuyor(HC).

¹¹⁵ El Cezire bölgesi: Günümüzde Kuzey Irak'taki Süleymaniye, Telafer ve Revanduz bölgesi(HC).

4. Kürdistan'ın iç politikası El Cezire Cephesi Komutanlığı tarafından belirlenecek ve yönetilecektir. Cephe Komutanlığı bu konuda BMM Başkanlığı ile yazışmalar yapar. (...)

5. El-Cezire Cephe Komutanlığı yönetim, adalet ve maliye konularında değişiklik ve düzenlemeye gerek gördükçe, bunun uygulanmasını hükümete önerir. ¹¹⁶

Hulki Cevizoğlu: Buradan da anlaşılıyor ki; özerklik, yerel yönetim gibi söz konusu olan bölgeler Osmanlı'dan kalan Irak bölgesinde. Ve bu bölge Türkiye'ye dahil olacak, ayrı bir sınırla bizden ayrılmayacak, yönetimin kontrolü Türk komutanlığında olacak, politikaları o belirleyecek, Kürtler TBMM'ye bağlılıklarını ilan edecekler...

PONTUS MESELESİ

Hulki Cevizoğlu: "Pontus sorunu"nda durum nedir?

Mustafa Kemal: İç sorunlar dendiği zaman benim hatırıma birkaç şekil geliyor. Onun için bence içişlerinden tek amaç; memleketin asayiş, emniyet ve inzibatıdır.

Son incelemelerime göre, memleket birçok karışıklık geçirmekle beraber ve muhtelif safhalarda cereyan eden muharebeler ve bu muharebelerin bazı neticelerine göre dahi, memleketin emniyet ve asayiş derecesi çok yüksektir.

Hemen hemen **bir iki ufak siyasi çeteden** başka -ki son günlerde çıkmıştır ve tepelenmişlerdir- bir şey yoktur. Adi vukuat bile azalmaktadır.

Yabancıların da nazarı dikkatini çeken, malumu âliniz, **Pontus ve Samsun havalisi** vaziyetidir. Oradaki muvaffaki-

¹¹⁶ Bu yazılı emir için bkz.: *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, 22 Temmuz 1922, TBMM Yayını, Cilt 21 (78. İn'ikat -2. ve 3. celseler), s.550-551; *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, Cilt 3, Üçüncü Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Kasım 1999, s.550-551; *Teori Dergisi*, İşçi Partisi Yayın Organı, Ankara, Şubat 1995, Sayı:62, s. 26; *Mustafa Kemal, Eskişehir-Izmit Konuşmaları* (1923), *Üçüncü Basım*, Yayına Hazırlayan: Sadık Perinçek, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ekim 1999, s.11(HC).

yet son zamanlarda neticeye ulaşmıştır. Hiçbir vukuat kalmamıştır. Hatta Rum teşkilatı çürüyüp dağılmıştır. Hemen hemen bir mesele kalmamıştır.¹¹⁷

DERSİM'DE BİLE TEK VUKUAT YOKTUR

Biliyorsunuz ki, hiçbir an vukuatı eksik olmayan **Dersim'de bile bugün tek bir vukuat yoktur.** Yani memleket asayiş ve inzibat noktasından gayet memnuniyet verici bir derecededir.

Bu, yetersiz denecek derecede olmakla beraber, **jandarmalarımızın biraz faaliyete gelmiş bulunduğu da işaret eder.**

¹¹⁷ Mustafa Kemal, Nutuk'ta Pontus konusunda özetle şu bilgileri veriyor: "1840 yılından beri; yani üç çeyrek yüzyıldan beri, Anadolu'nun Rize'den İstanbul Boğazı'na kadar uzanan Karadeniz bölgesinde, eski Yunanlılığın diriltilmesi için çalışan bir Rum topluluğu vardı.

Ateşkes Anlaşmasından sonra, bütün Rumlar Yunanlılık millî davası ile her tarafta şımarıldığı gibi, Ethniki Hetairia (Etniki Eterya) Cemiyeti'nin propagandacıları ile Merzifon'daki Amerikan kuruluşlarının manevî destekleri ile eğitilip yetiştirilen, maddî bakımdan da yabancı hükûmetlerin silâhlarıyla güçlendirilip cesaret verilen bu bölgedeki Rumlar da, bağımsız bir Pontus hükûmeti kurma emeline düştü.

Bu maksatla genel bir ayaklanma hazırladılar. Dağlara çekildiler. Çetelerin çalışma bölgeleri birbirinden ayrılmıştı. Pontus eşkıyasının kuvveti başlangıçta 6.000 - 7.000 silâhlı idi. Daha sonra her taraftan katılanlarla 25.000'e yaklaştı.

Bu kuvvet yeterli küçük birliklere ayrılarak; çeşitli yerlerde barınıyordu. Pontus çetelerinin bütün işleri, İslâm köylerini yakmak; Müslüman halka karşı akıl ve hayale sığmaz zulümler yapmak, cinayetler işlemek gibi kan içici bir sürünün yaptıklarından başka bir şey değildi.

Biz, Anadolu'ya çıkar çıkmaz, Türk halkını dikkat ve uyanıklığa davet ettik. Doğabilecek tehlikelere karşı tedbirler almaya başladık.

Merkezi Sivas'ta bulunan 3'üncü Kolordu, yalnız, çeşitli bölgelerde gözükken çeteleri takip ve ortadan kaldırmakla uğraştı. Trabzon bölgesinde dolaşan Koroğlu adındaki Rum çetesiyle, Eftalidi çetesi ve öteki çeteler, merkezi Erzurum'da bulunan 15'inci Kolordu tarafından takip edilerek ortadan kaldırılıyordu. Bir taraftan da Pontus eşkıyasının dönüp dolaştığı yerlerde, halk silâhlendirilerek millî teşkilât kuruldu. (Bkz. Korkmaz, Zeynep, Prof. Dr., *Kemal Atatürk Nutuk (1919-1927)*, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.)

EKONOMİK DURUMUMUZ

Hulki Cevizoğlu: Ekonomik durumumuz ve çiftçilerimizin durumu çok mu kötüdür?

Mustafa Kemal: İktisadi vaziyetimize gelince: Arkadaşlarımın bu husustaki mesaisi çok ümit verici olacak derecededir. Bu sene zarfında çiftçilere epeyce yardım edilmiştir.

Bilhassa muhtaç olan kurtarılmış memleketler ahalisine para verilmiştir ve zannederim, **iki milyon beş yüz bin liralık yardım** yapıldı.

Zirai alet ve edevat getirildi ve bilhassa hayvanlar verildi.

Sonra Amerikalı bir şirket vardır ki, şimdi İktisat Vekâleti ile görüşüyor, belki bu hafta nihayetinde bu işi neticelendireceklerdir ve neticesinde memleket dahilinde bazı depolar, tamirhaneler teşekkül edecek ve sırf çiftçilere mahsus zirai alet ve edevat dağıtılacak ve tamir olunacak. Ve bu şirketin sermayesine yüzde 70 yerli sermaye de karışabilecektir ve bütün şirket müesseselerinde yalnız Türkler çalışacaktır.

Böyle birtakım meseleler daha vardır ve ümit edilir ki, bu tarzdaki mesai, hiç olmazsa, bir istikamet gösterecektir.

Maliyeden uzun uzadıya bahsetmeyeceğim.

Biz, **mali vaziyetimizden çok memnunuz ve gelirlerimiz bizi idare ediyor ve edebilecektir.**

Yalnız harp halinin devam etmekte olduğunu da düşünelim.

Harp hali son bulursa çok istifade edeceğiz ve bu suretle gelirlerimizin mühim bir kısmını maarife, iktisada tahsis edebileceğiz.

ALKOLLÜ İÇKİLERDEN ÖNCE EĞİTİME BAKALIM

Hulki Cevizoğlu: Hazineye gelir sağlamak için alkollü içkilere izin verilmesi ve böylece 18 milyon lira elde edilmesi konuşuluyor.

Mustafa Kemal: Efendim, alkollü içkilere müsaade edilmek için ondan evvel bazı meseleleri halletmek lazım...

Maarif için şimdiye kadar ciddi mesai olamamıştır. Bundan sonra ayrıca düşünmek lüzumu vardır.

GEMİ TOPU MENZİLİNDE BAŞKENT OLMAZI

Hulki Cevizoğlu: Yeni Türkiye'nin başkenti, hükümet merkezi için kesin kararınız belli oldu mu?

Mustafa Kemal: Hükümet merkezi neresi olacaktır diye bahsedilmiştir. Lozan Konferansı neticelerinin bugüne kadar varmış olduğu hadde ve varacağı sınırlara yakın olan yerlere bakışlarımızı dolaştırdık.

Hükümet merkezi neresi olmalıdır? Bendenizce iki bakımdan inceleme yapmak icap eder. Birisi; **her tür saldırı ve tecavüze karşı yerinden kıpırdamayarak, kuvvet ve sükûnetini koruyabilecek bir yer olmalı.** Bu itibarla doğal olarak ülkenin merkezini araştırmak lazım. Yoksa **bir geminin topundan telaşa düşecek bir yerde hükümet merkezi olamaz.**

İkincisi, hükümet merkezi öyle bir yerde olmalıdır ki, **hükümet, bakışlarını memleketin bütün muhitlerine eşit biçimde yöneltebilsin.** Eğer memleketin bir köşesine çekilsek, o halde mamur olmayan ve bizden uzak olan yerleri unutabiliriz.

ANADOLU BUGÜN BAYKUŞ YUVASI HALİNDEDİR

Bilirsiniz ki, **Anadolu bugün** doğudan batıya, kuzeyden güneye kadar, istisnasız her noktası bir harabe halindedir, **baykuş yuvası halindedir.** Yani kasaba, şehir denecek hiçbir yeri yoktur.

Ne için böyledir? Bunun için birçok sebepler vardır. Fakat o sebeplerden birisi de, hükümet merkezinin İstanbul'da olmasıdır. İstanbul tabii gayet latiftir, geniş bir yerdir. Memleketimizin en bayındır ve medenileşmiş bir kısmıdır ve orada oturmakla bu mamuriyeti kazanmıştır. Fakat bu medeniyet ve bu genişlik içinde bütün bakışlarımız, bütün mevcudiyetimiz meczub¹¹⁸ kalmış-

¹¹⁸ Meczub: Deli, cebzolunmuş, çekilmiş. Burada İstanbul'da bulunan merkezi hükümetin içe dönük, İstanbul'un saplanıp kaldığı bakış açısı kastediliyor.

tır. Asıl hakiki ve tabii kaynaklar gözlerden uzak kalmıştır. Onunla iştigal edememişizdir. Yalnız oradan almışızdır.

Bu memlekette çalışmak isteyenler ve bu memleketi idare etmek isteyenler ülkenin içine girmeli ve bu zavallı milletle aynı şartları yaşamalı ki, ne yapmak gerektiğini ciddi biçimde hissedebilsin.

Bir insan Ankara'da başka türlü düşünür, İzmir'de, İstanbul'da başka türlü düşünür, Paris'te başka türlü düşünür. Dolayısıyla onun için **hükümet merkezinin Anadolu'da olması lazım gelir**. Orada çalışmak lazımdır, Hakikaten **Anadolu'nun ortasından başka bir yer düşünmek istersek, genişlik ve imarı ve güzelliği itibariyle akla gelebilecek yerlerden birincisi İstanbul, ikincisi Bursa, üçüncüsü İzmir'dir.**

Simdi efendim, **İstanbul** birçok bakımdan hükümet merkezi olamaz. Ve bu salahiyeti kaybetmiştir. **Bursa** dahi, dahilde olmakla beraber emin değildir. Yine sahilin topçu ateşi altındadır. Bir düşman donanması Bursa'yı bombardıman edebilir. **İzmir** de aynı nedenlerden dolayı hükümet merkezi olamaz.

Anadolu'nun ortasında merkez olacak bir şehir, ancak Ankara-Kayseri-Sivas üçgeni içinde bir noktada olması gerekir. Fakat böyle bir noktada yeni bir şehir yapıp, o şehrin bütün memleketle ulaşımını temin etmek biraz güçtür. Bu üçgenin bir ucunda bulunan **Ankara Türkiye'nin elbette merkezi olabilir ve olaylar da orasını merkez yaptı ve verimli bir merkez yaptı.** Dolayısıyla Ankara'ya karşı nankörlük etmek caiz değildir.

İstanbul birçok bakımlardan yine kıymetini, şerefini saklı tutacaktır ve **Ankara'da oturmak ve çalışmakla beraber hepimiz oradan yararlanacağız.** Fakat devamlı oraya gitmek isteyenler gidebilirler, oturabilirler. **Fakat memleket için gereği kadar çalışamazlar ve zatı âlileri gibi aydınlar ve millete yol göstermek için çalışan ve bunu ülkü edinen kişilerin hepsi doğrudan doğruya Ankara'ya gelsin ve bu arzuyu kendisinde duysun!**

Ve aynı zamanda Ankara'ya değil, Van'a, Erzincan'a, Bitlis'e de gitsin. Bugün burada konuşurken, şunu yapalım, bunu yapalım diyoruz. Bunların hepsinden evvel zatı âlileri gibi zevatın oraya gelip çalışması lazımdır. **Mesela Ziya Gökalp Bey**

Diyarbakir'dedir. Gazetesinden bugün çok istifade edilir. Fakat **oradan ayrılması memleketi için çok zararlıdır.** İki günlük hatıyıyla Diyarbakir'de vücuda getirdiği hassasiyet dikkat çekicidir. Dolayısıyla zatı âlileri gibi kişilerin her biri başlı başına gidebileceğiniz muhitlerde bir dünya meydana getirebilirsiniz.

Ülkenin içinde yalnız bir yerde değil, **beş on yerde nur merkezi, irfan merkezi** meydana getirebilmeliyiz ki, memleket mutlu olabilsin. Ben böyle bir meseleyi söz konusu etmeyi bile mantıksız görüyorum. Yani merkez neresi olacaktır?!

İstanbul'un merkez olabileceğini düşünmek hatıra gelmekte midir? Merkez İstanbul'da olmadıktan sonra Eskişehir mi olsun? Varsın, Ankara olsun.

ANKARA ÇOK LATİF BİR YERDİR

Ankara, emin olun çok latif bir yerdir. Ufukları genişdir.

Ve şimdi bir Amerika kumpanyasıyla görüşüyoruz. O da oranın imarı için bir proje yapıp hükümete vermiştir. Onun teminatına göre **dünyada bu kadar latif bir şehir olmayacaktır.**

Şimdiki **gar** da büyük bir gar oluyor. Güneye doğru daha garlar olacak ve aynı zamanda **175 metre genişliğinde bir bulvar** yapıyor.

Bir tepe var, o, çepeçevre büyük bir park gibi oluyor ve parkın daha güneyinde bir göl olacaktır. Zatı âlileri zannederim, bunu bilirler. Bu göle nazır ve büyük parkın içerisinde, tepenin zirvesinde gayet latif ve büyük bir **Büyük Millet Meclisi binası** oluyor ve onun civarında **bakanlıklar** bulunuyor ve bir de mahfel¹¹⁹ yapılıyor.

Kısaca, **Ankara dünyanın en güzel şehri oluyor.**

Elektrik aydınlatması da olacaktır.

Velhasıl her şey olacak.

Onun için çalışmaya, her taraftan daha layıktır.

Dolayısıyla, bütün bakışlarınızı oraya dikiniz.

¹¹⁹ Mahfel: Camilerdeki anlamının dışında burada "toplantı yeri" anlamında(HC).

ÖNEMLİ MERKEZLER ŞİMENDİFERLE BAĞLANACAK

Hulki Cevizoğlu: Anadolu'da haberleşme ve ulaşım için neler yapılacak?

Mustafa Kemal: Bütün memleketin önemli merkezleri şimendiferle¹²⁰ bağlı olacak, telgraf ve posta işleri şimdiye kadar olduğu gibi güçlkle olmayacaktır.

Şimdiye kadar olan meşguliyetlerimiz Yunan ordusunu yıkmak ve diğer düşmanlarımızı susturmak idi. Şimdiden sonra bu meşguliyetler yerine, hep bu düşünülen şeylerin uygulaması geçecektir.

İSTANBUL SEÇKİN BİR YÖNETİME SAHİP OLMAYACAK

Hulki Cevizoğlu: Padişahın merkezi olan İstanbul'daki yeni yönetim nasıl olacak?

Mustafa Kemal: İstanbul teşkilatından bahsedilmişti efendim. İstanbul hükümet merkezi olmadıktan sonra tabii genişliğiyle ve nüfusunun yoğunluğu ile orantılı idari teşkilata sahip olacaktır.

Fakat hiçbir zaman İstanbul benzerlerinden üstün ve seçkin bir şehir gibi yönetime sahip olmayacaktır.

Orada henüz memnuniyet verici bir şeklin vücut bulamaması sebepleri kolayca barışa nail olamayışımızdan ileri gelmiştir.

Biz İstanbul'a henüz sahip değiliz. Yani bizim İstanbul ile olan ilgimiz, resmi ilgimiz; son andaki bir oldubittinin ortaya çıkmasından başka bir şey değildir.

Orada İngiliz, Fransız, İtalyan askerleri ve donanmaları oldukça ve istedikleri anda on, on beş bin asker ilaveye muktedir bulundukça orada başka bir şey yapmak mümkün değildir.

¹²⁰ Şimendifer: Tren, demiryolu. (Fransızca: chemin de fer)(HC).

MİLYONLARCA TÜRKÜ ÖLDÜRDÜKİ

Hulki Cevizoğlu: Bunca savaşın ardından Anadolu'nun nüfusu çok az kaldı. Azalan nüfusu artırmak için hangi önlemler alınacak?

Mustafa Kemal: Demin nüfus meselesinden bahis buyurmuştunuz.

Hakikaten memleketin nüfusu üzüntü verici bir derecededir. Zannederim ki, **bütün Anadolu halkı 8 milyonu geçmez.**

Fakat biz Anadolu halkı ile 8 milyonluk bir idare yapmak için değil, **büyük imparatorluklar kurmaya heves ettik ve fetihler yaptık. Her zapt ettiğimiz yere Anadolu halkını götürdük ve Anadolu halkını öldürdük.**

Bir örneğini burada hatırlayacaksınız: Süveyş Kanalı açılalı kırk beş sene olduğu halde, bu müddet zarfında **Yemen'e gidip ölen Anadolu çocuklarının miktarı zannederim bir buçuk milyondur. Ona göre Suriye'yi, Irak'ı, Afrika'yı muhafaza edebilmek için öldürdüğümüz Türklerin adedini düşünürsek yekûnları milyonlara varacaktır.**

Şimdi biz bunu telafi etmek istiyoruz. Telafi etmek için ise, şüphe yok, herkesçe malum olduğu gibi sıhhi ve toplumsal tedbirler almak lazım gelir. Bunun için icap ederse ve aramızda mütehasıs yoksa, nerede varsa oradan mütehasıs getirteceğiz.

Fakat aynı zamanda **milli sınır dışında kalan, aynı ırk ve aynı kültürden olan unsurları da getirmek** ve onları da mürefeh bir halde yaşatarak nüfusumuzu artırmak lazımdır ki, buna da girişilecektir. Eğer Rusya'dan da getirmek mümkün olursa oradan da getireceğiz. Fakat **bence Makedonya'dan ve Batı Trakya'dan bütünüyle Türkleri buraya nakletmek gerekir ve bir daha Avrupa seferi yaparak oralara gitmeyi düşünmemeliyiz.**

Bu meseleye dair başka bir görüşünüz var mıdır? Bendenizce incelenerek bulunabilecek bütün tedbirleri tatbik etmek lazımdır.

Efendim, bu memleket Almanya'nın iki mislidir. Almanya'da yetmiş milyon nüfus vardır. Bizde sekiz milyon vardır. Bu mem-

lekette nüfus, beslenmemekten ölüyor değildir, fakat **bu halkı yegâne öldüren, cehalettir.**

Ve bilhassa evinde, köyünde, memleketinde çalışmaktan mahrumiyettir.

Onun için mühim tedbirlerden biri de, **fetih fikrinden vaz-geçmek ve askerlik yükünü milletin üzerindeki biraz hafif-letmek ve askerlik hayatını öyle bir mektep haline koymak-tır ki,** hem vatani müdafaa edebilecek derecede askerlik sana-tını öğreysin ve hem de memleketine döndüğü zaman bütün köy için ve köy halkı için ve hayatı için faydalı olabilecek şeyler öğreysin. Bu da düşünülen tedbirlerden birisidir.

Bu memleket, o kadar geniştir ki, bu nüfus, bittabi bu memleketi işlemeye yetersizdir. Bu düşünülecek olursa o zaman makine meselesi söz konusu olur. El ile yapamayacak kadar çok olan bir işi makine kuvveti ile telafi etmek lazım gelir. Zannediyorum ki, **Amerikalılar**, bilmem hangi tarihte gerekli şartlar dairesinde kuzeyde 10 milyon nüfus yerleştirdikleri halde bugün o miktar 48 milyona çıkmıştır.

O zaman o geniş arazide bu işi onlar makine kuvveti ile yapmışlardı. Biz de böyle yapacağız. Makine kuvveti fazlalaştıkça nüfus da çoğalacaktır.

ANADOLU'YU YALNIZ ERMENİLER DEĞİL, GELDANİ VE ASURİLER DE İSTİYOR

Hulki Cevizoğlu: Bir de "**Ermeni yurdu meselesi**" var. Ermeniler nereyi yurt edinecekler? Onlara yurt verilmezse, fert olarak her yere yerleşebilirler mi?

Mustafa Kemal: Fert olarak memlekete girmelerini men edemeyeceğiz.

Bu yurdu yalnız Ermeniler değil, Geldaniler, Asuriler de istiyorlar.

Bunların hepsine yurt vermek lazım gelirse bize yurt kalmaz. Bizden o kadar çok fazla yurt istiyorlar.

BÜYÜK BİR MECLİS OLSUN İSTEDİM, ÇÜNKÜ..

Hulki Cevizoğlu: Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki farklı düşünce ve oluşumlar için neler düşünüyorsunuz?

Mustafa Kemal: Efendim; bir de önemli sorularınızdan biri de şu idi: Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki düşünceler ve oluşumlar...

Adnan Beyefendi çok zaman Meclis'e başkanlık etti ve epey bir zamandan beri Meclis'in işlemlerini takip ediyor. Hep beraber bu Meclis'in üç, üç buçuk yıllık bir tarihçesini yapalım. İstanbul'daki Meclis tecavüze uğrarken¹²¹ benim Ankara'da düşündüğüm şey; milleti mutlaka bir noktaya bağlanarak faaliyetini devam ettirmek oldu.

Fakat o noktanın bir veya birkaç kişiden ibaret küçük bir heyet olmasını hafif bir teşebbüs buldum. **Onun için büyük bir meclis olsun dedim ve ne kadar büyük olursa o kadar çok millete güven verir ve aynı zamanda bu meclisin kendisi gibi yetkisi de büyük olsun dedim.**

Ve kanun yapma ve icra salahiyetine sahip olarak gelmelerini düşündüm.

Belki o zaman bu kadar açık ifade etmemiştim. Açık söylemek gerekirse, beş on maddelik bir emirle her seçim dairesinden beşer kişi gönderin dedim ve aynı zamanda İstanbul'dan gelecek olan mebuslar da bu meclise katılabileceklerdir şeklini uygun gördük.

Bu tebligat üzerine buralarda seçimler oldu. Bu seçimlere önceki ikinci seçmenler, Müdafaa-i Hukuk heyetleri, belediye heyetleri ve milletçe ne kadar seçilmiş heyetler varsa bunların katılımıyla seçimler yapıldı.

Fakat bu yeni teklifimizin ve tebliğimizin etkisini ve o andaki genel şartları bir an için hep beraber hatırlayalım.

İstanbul'da kahredici bir zulüm herkesi tehdit ediyor. Anadolu'nun hiçbir tarafında emniyetli bir his duymak mümkün değil; ne yapılmak istenildiğine dair millette açık

¹²¹ Meclisi Mebusan'ın 16 Mart 1920'de basılması.

ve kesin bir kanaat yok. Ne iş yapılırsa sonucun ne olacağına ilişkin kesin bir güven yok; şüpheli bir durum...

Doğruyu söylemek gerekirse, bazı yerler az çok açık bir biçimde gidişi görmedikleri için doğru adımlar atmakta tereddütlü bulundular ve çok akıllı ve eğitilmiş mebus göndermediler. Mesela Trabzon göndermedi. Samsun göndermedi. Onlar bir bekleme ve ihtiyat vaziyeti aldılar; Sonra bazı yerlerden gelenler de, asıl memleketin seçimlerine yaraşır nitekte insanlar olmadığını söylüyorlardı.

Fakat şehir dahilinde zararları görülenler uzaklaşsın ve nasıl olsa bunlar tutulup asılacak diye bunları göndermişlerdi.

Her ne ise; bunlar bu suretle geldiler ve toplandılar. Fakat hepsi ne için geldiler ve ne yapılacaktır? Doğrusunu söylemek lazım gelirse farkında değillerdi.

Durum ve yetki ve hukuku!? Bir şeye yetkili midir, değil midir? Haberleri yoktu. Yoğunlaşmış görüşler de mevcut değildi.

Tabii İstanbul'da bulunan arkadaşların büyük kısmı, aydın ve gerçeği kavramış ve can acısıyla buraya gelmiş insanlardı. İlk dönem gayet sakin geçmişti ve bakalım ne olacak diye hep beraber yürümüşlerdir.

MİLLÎ HÜKÜMETİN OLUŞUMU

Hulki Cevizoğlu: İlk "MİLLÎ Hükümet" nasıl oluştu?

Mustafa Kemal: Ancak Meclis'in ilk açılışı devirlerinde benim uzun beyanatım vardır. O beyanatımın nihayetinde hükümetin teşkiline ve mahiyetine esas olmak üzere bir proje teklif etmiştim.

O projeyi tam benim teklifim anında birdenbire kabul etmek uygun olamayacağına ve bunu biraz incelemek gerektiğine dair yalnız bir iki kişi, bir iki kelimeden ibaret olmak üzere söz söylediler.

Fakat bu sözlere o kadar önem verilmedi ve neticede Meclis ittifakla o projeyi kabul etti. Bu proje üzerinde meydana gelen ilk kuşku şu idi: Oldukça âlim tanınan ve hukukçu denilen insanlar bu projeyi inceleyince gördüler ki, bundan çıkan hükümet

şekli, mevcut olan hükümet şekillerinden hiçbirisine benzemiyor ve yine bu kişiler gördüler ki, ifade etmek istediğim meclisin niteliği tarihte aynı nitelikte görülmüş diğer bir meclise benzemiyor.

Mukayesede ölçüt olmak üzere Fransız Büyük İnkılabı'ndaki (Fransız İhtilâli'ndeki-HC) meclisi ele almışlardır.

Bildiğiniz gibi, o meclis hemen belediye üyelerinden ikişer kişinin bir araya gelmesiyle oluşmuş ve kendisine geçici gözüyle bakılmıştır. Asli vazife olarak, asıl meclisin tekrar toplanarak işe başlamasını kabul etmiştir.

İşte bunu bilen ulema, olsa olsa bu meclisin o mahiyette bir meclis olabileceğini ve dolayısıyla İstanbul'da tecavüze uğramış olan Meclis'in¹²² tekrar müsait zaman ve şartta toplanmasına kadar görev yapabilir ve bu Meclis'in ifade ettiği hükümet de, olsa olsa felç olmuş bir hale düşürülen İstanbul'daki hükümetin tekrar faaliyet haline geçeceği güne kadar geçici olarak hasıl olduğunu kabul etmek lazım gelen bir hükümet gibi görülüyordu.

Ben ise öyle düşünmüyordum. Fakat o projede düşündüklerim çok itina ile imal edilmiştir. Zannediyorum ki, beni haklı buluyorsunuz. Çünkü ondan daha fazla o gün hissiyatımı izaha kalkmış olsaydım, hepsi bırakır giderlerdi! (...)

ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİNDE GÖRÜŞ AYRILIKLARI

Mustafa Kemal: Biraz sonra bazı usuller, kanunlar ve kaideler söz konusu edenler oldu ve hatta bir program da hazırlamakta olduklarını işitmiştim. Bunun üzerine arz ettiğim proje esaslarına göre bir program yaptım. Hatta pek aceleye gelmişti, **halk programı** adındaki bu projeyi bir gece bastırdık, ertesi günü toplanan zevata dağıttırdım.

Onlar kendi programlarıyla bu program arasında bir uyumsuzluk görmüşler ve ikisini ayrıca incelediler, neticede Teşkilatı Esasiye Kanunu meydana çıktı.

¹²² İngilizler'in baskın yaptığı ve daha sonra padişahın kapattığı Meclisi Mebusan(HC).

Ancak bu Teşkilatı Esasiye Kanunu'nu müzakere ve münakaşa ederek kabul ettirmeye çalışırken daima ilk zamanda bilirlaşmış olan görüş ayrılığının devam etmekte olduğunu görmüştüm. İhtilaf kaba şekliyle şöyle çıkıyordu:

Diyorlardı ki, böyle bir program ve böyle bir kanunun hedefleyeceği gaye, hilafet ve saltanat makamını bertaraf etmek ve bir cumhuriyet teşkil etmektir.

Biz de diyorduk ki; hilafet ve saltanat makamı ve cumhuriyet şimdi söz konusu değildir. Bu şekilde cereyanlar oldu. İhtimal başka şeyler de düşünenler vardı.

Nihayet blok halinde bulunan bir meclis bir gün oldu beş parçaya ayrıldı. Fakat böyle sağ ve sol kanat şeklinde değil, hissi, şahsi, fikri, muhtelif sebeplerden dolayı muhtelif parçalara ayrıldı ve hiçbirisinde de bir karar temin edebilecek çoğunluk mevcut olamadı. Zaman zaman bazen birleşirlerdi. Fakat çoğunlukla yekdiğerinden ayrı olarak çalışırlardı ve hükümet mevkiinde olan ve Bakanlar Kurulu içinde bulunan arkadaşlar fevkalade zor durumlara düşüyorlardı. Çünkü yürütme yetkisine sahip olan bu Meclis'te birçok önemli sorunu tartışmak, oradan karar almak zorunda idiler. Oysa en basit sorunlarda bile Meclis'ten karar almak imkânı kalmıyordu.

Ben bunu çok tehlikeli gördüğümden, bir tedbir düşündüm ve hatırıma gelen şey, bu ufak parçaları birleştirmek ve bir grup haline koymak oldu. Ona teşebbüs ettim.

Bunlarla evvela tek tek ve daha sonra topluca görüşmek suretiyle **Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu** ile bir grup yaptık. Ve o gruba esas program olmak üzere tayin ettiğimiz iki nokta vardır. Birincisi Misakı Milli, ikincisi Teşkilatı Esasiye...

Çünkü görüş ayrılığı bu ikincisinden çıkmıştır. Misakı Milli'de tüm Meclis üyeleri müttefik idi. Anlaşmazlık yalnız Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda görülmüştü. Onun için ben, esas olarak bu görüşü belirginleştirmek istedim. Bu suretle grup, hakikaten çoğunluğu kazandı. Diğer hariçte kalanlar azınlık halinde kaldı ve bir oluşum halinde kalmadı. Dağınık halde kaldılar ve birçok zamanlar böyle devam etti. Ancak itiraf etmek lazımdır ki, grup haline getirdiğimiz zevat hakikaten fikir ve görüş olarak yekdiğer-

riyle tamamen birleşmiş insanlar değillerdi. Belki o günün hissiyatıyla, daha doğrusu anlayışlarıyla toplanmış insanlardı. Dolaşısıyla bir müddet sonra Meclis'te neticede oluşan durum, yani ufak parçalar yavaş yavaş grubun içerisinde de oluştu.

Hatta o zaman grubun içinde bazı arkadaşlar daha sıkı, daha dayanışma halinde bir **hizip** yapmak için özel teşebbüslerle başladılar. **Arkadaşları birbirine bağlayabilmek için böyle gayet genel hedefler vermek yetersiz geldi.** Çünkü genel şeyler üzerinde birleşebiliyorlardı. Ancak genel şeylerin tatbikatına girişilince özel görüşlerin uyuşmadığı görülüyordu.

Ve bu özel görüşler programın teferruatlı olmasını gerektiriyordu. Daha teferruatlı program ise, bu teşkilata fırka manasını katacağından ve **fırka teşkili ise karşı fırkaların teşekkülüne meydan verebileceği için, kaçınmaya değer görüldü.**

Onun için bunu telaffuz etmemek üzere, grup ve gurubun içinde herhangi bir manada bir teşekkül başladı. Ancak bu teşekkül dahi bir takım yanlış anlamalara sebep oldu ve özel bir tedbir olmak üzere vazgeçildi. Nihayet hariçte kalan insanlara gruba dâhil olan ve gurupta her nasılsa memnun edilemeyecek bir takım insanlar daha girdiler. Gayri memnunlar birkaç sebeple gayri memnun oluyorlardı. Bütün sebepler ise şahsi idi.

Pek az miktarı ise doğrudan doğruya benim şahsıma karşı gayri meranın idl. Birçokları diğer zevatın, yani benimle beraber çalışan arkadaşların şahıslarından gayri memnun olduğu için çekilmişlerdir.

Nihayet bu gayri memnunlar beraber çalışmaya başladı. Beraber çalışa çalışa adetleri arttı ve çoğalan bu miktarı iyi idare edebilmek için bir idare heyeti seçilmesine karar verdiler. Kısacası bir idare heyeti oldu ve o idare heyetinin etrafında çalışan insanlar bulundu, fakat ismi yoktu. İşte İkinci Grup dediğimiz şey, bu suretle teşekkül etmiştir. Fakat bunlar bir isim aradılar. Kendilerine izafe edebilecek bir isim bulamadılar ve nihayet dediler ki, "Biz de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne mensubuz. Biz de onların seçtiği kimseleriz. Onlardan hariç değiliz. Biz de aynı isimle fakat iki numaralı grubuz" dediler.

DÜŞMAN SALDIRIRKEN MÜRTECİ PROPAGANDASI: “BAŞKUMANDANA GEREK YOKTUR, ORDUNUN DA YARISINI TERHİS EDELİMİ”

Efendim; bu grup zaman zaman eksildi. Ancak kuvvetli göründüğü zaman esas kuvveti kendinden gelmiyordu. İki grup arasında kalmış birtakım **mürteciler**, birtakım **menfaatperestler** vardı. Bunlar kendi menfaatini hangi taraf alırsa, o tarafı tercih ederlerdi ve bu hariç kalan insanlar, hiçbir menfaati temin edilecek insanlar değillerdi ve onun için dürüst hareket etmek isteyen birinci gruptan bunlar çoğu zaman uzak bulundular.

Bunlar kuvvetlerini artırmak için durmadan vekillere taarruz ederler, vekilleri susturmak isterler, orduyu eleştirirler.

Özellikle bu başarılardan önce dediler ki, “Bu orduyla hiçbir şey yapamayacaklar”, bu orduyla nereye gidileceğini herkese sormaya başladılar, “Ordunun hiç olmazsa yarısını terhis ederek, diğer yarısını bekletelim” dediler.

Kısacası, doğrudan doğruya orduya gayet gafilane birtakım taarruzlara başladılar. Mesela, **“Başkumandana lüzum yoktur”** diyorlardı ve olumsuz oy vermek için çok teşebbüslerde bulunuyorlardı.

Ve en nihayet, ne olursa olsun hükümeti ellerine almak için çalıştılar ve en çok Dâhiliye Vekâleti'ne ehemmiyet veriyorlardı, bu da en çok Dâhiliye Vekâleti'ni ellerine alarak, bütün teşkilatı kendi arzuları gibi yapmak ve seçimleri kendileri kazanmak istiyorlardı.

Fakat son günlerde bu teşebbüs etmek istedikleri konularda kolaylıkla başaramayacaklarını anladılar. Şimdiki halleri dağılmazdır. Tekrar yeniden yirmi, yirmi üç kişiye kadar inmişlerdi. Oradan ayrılanlar da kendi kendilerine tarafsız bir vaziyet almış ve **tövbekâr bir hale girmişlerdir.**

(Bunların sayısı-HC) Yetmiş kadar çıkmıştı, yetmiş dört filan vardı. Şimdi bu ayrılan adamlar ve bu grup ile öteki gurup arasında hakikatte aramızda bir prensip ayrılığı yoktur.

Bu ayrılık fikir ve görüş ayrılığı mıdır, diye mukayese ettiğimiz takdirde görürüz ki, sırf menfaat ve hissi şeylerden doğma bir şeydir. Fakat ayrılık hakikatte mevcut olmamakla beraber,

her ne suretle olursa olsun muvaffak olmak istedikleri için, haki-ki bir ayrılık noktası arayıp bulmak mecburiyetinde kaldılar ve bugün bu efendilere hocalar da katılmıştır.

DİN VE İMANLARINDAN ŞÜPHE ETMEYE BAŞLADILAR

Çünkü, hilafet ve saltanat birbirinden ayrıldıktan sonra bazı hocaları büyük bir üzüntü kapladı. O kadar ki, kendi dinlerinden ve imanlarından şüphe etmekte olduklarını ifadeye başladılar: Acaba ben bu şartlar içinde Müslüman mıyım?

Bu suretle hocaların en cahilleri onlara katılmıştır ve dolayısıyla "Halife böyle olamaz. Halifeye kudret, kuvvet lazımdır, salahiyet lazımdır" demeye başladılar.

Arz ettiğim gibi bu esası ele aldılar ve bu esası ele almakla hocaların hepsini kazanarak kuvvetlerini arttıracaklar ve halkın bütün avam ve cahillerine hoş görünebileceklerdi ve bunu şu suretle ifade etmeye başladılar.

Dediler ki: Biz bu hükümet tarzına, Meclis'in bu mahiyetine itiraz etmiyoruz, güzeldir. Fakat bugün o salahiyetleri taşıyanın yerini tutacak zat, riyaset makamında kim ise o olacaktır. **Bu-ğün için Mustafa Kemal Paşa vardır ve belki de mevcut şartları ile bu makamı tutabilir. Fakat yarın çekildiği zaman veya öldüğü zaman temsilci olarak kimi getireceğiz?** Biz birbirimizi çekemeyiz ve böyle bir Meclis bulamayız ve böyle bir makam bizim aramızda bunu temin edemez ve neticesi dağıl-madır.

HALİFEYİ MECLİS BAŞKANI YAPALIMI!..

Dolayısıyla o makamda öyle bir zat bulunmalı ki, böyle se-çimle ve diğer bazı şeylerle kayıt altına alınmasın. Öyle ise o da kim olabilir? Ömrünün sonuna kadar bu makamda olan bir zattır ve dolayısıyla o da halife olmalıdır. **Halifeyi reis yaparız ve artık bir şey düşünmeyiz** ve aynı zamanda, onu bir defaya mahsus olmak üzere seçeriz. Orası öyle bir makam olur ki, ora-ya herkes gözünü dikmez ve ona biz bir hak veririz ki, Meclis'in kanunlarını ve hükümetin kararlarını tasdik eder. Kısacası böyle bir formül ile, prensip ayrılığı şeklinde mevcudiyet arz etmiş bu-lunuyor.

Hulki Cevizoğlu: Yani, hilafet ile saltanat birbirinden ayrıldıktan sonra, yeni bir halife arıyorlar; önce sizin adınızı ortaya atıyorlar ama aslında istemiyorlar. Seçimsiz biçimde bir aday bulup, onu halife yapmak ve onu aynı zamanda TBMM Başkanlığına oturtmak istiyorlar..

Mustafa Kemal: Son şekil budur. Yani Meclis'in bir kısmı vardır ki, bu arz ettiğim formül üzerinde uğraşıyorlar. Hatta bugün Ankara'dan bir telgraf aldım: Bugün Ankara'da **Hilafeti İslamiye ve Büyük Millet Meclisi** adı altında bir risale(bildiri) yayımlanmıştır. Beş kuruş fiyatla satılmaktadır. İmza sahibi Karahisarı Sahip Mebusu Hoca İsmail Şükrü Efendi'dir. Bildiri, yeni bir matbaa kuran Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'in matbaasında basılmıştır. Bildirinin içeriği: Malum olan konu hakkında olup, şahsi **saltanatın kaldırılması hakkında 1 Kasım 1922 tarihli Meclis kararının şeriatı aykırı olmadığı** ve bazı taraflarda ve matbuatça bu tarzda seçilen halifenin kuvvetsiz ve hükümsüz bulunmadığı ve halifenin kabulü ile, onun gereklerinden olan hukuk ve şariat gereklerinin de kabul edilmiş olduğunu ifade etmektedir. Bildirinin muhtelif mahallerinde aynen şu ibareler vardır:

"Büyük Millet Meclisi ile Meclis'in seçtiği ve tespit ettiği Halife-i Müslimin arasında hiçbir ayrılık ve gayrılık yoktur. Halifesiz Meclis, şeriatı İslamiye, hükümsüz, istiklalsiz, hürriyetsiz bir hareket tanımamıştır. Dolayısıyla halifenin kuvvet ve şevket sahibi olması, en büyük şer'i esas olmakla beraber, bugünkü hale göre hükümetimizin ve devletimizin bir reisi olması zaruri bir husustur. Bu hususta başka türlü bir şekle imkân yoktur. Bu duruma göre, kanunların tanzimi ve.. icrası vb. tabii riyasetine halifemizin sahip olması, yani devlet ve devlet mukadderatının halifenin tasdikine bırakılması, zorunlu ve şer'i bir konudur."

Şimdi bu münasebetle hilafet meselesi hakkında görüşelim! Size soracağım. (...) Nasıl görüyorsunuz? Ve nasıl tasavvur ediyorsunuz? Bir görüş ortaya koyacak mısınız? Hanginiz bu hususta daha fazla meşgul oldunuz?

BANA HOCALIK YAPTIRMAZSINIZ DEĞİL Mİ?

Hulki Cevizoğlu: Sizden dinlemek isterim efendim.

Mustafa Kemal: Müsaade buyurursanız arz edeyim; çok arzu edilir ki, bu meseleyi münakaşa etmek barış vaktine kalsın. Fakat görülüyor ki, bugünden bundan tamamen hararetle bahsedener vardır ve böyle projeleri, risaleler yapmak suretiyle dağıtanlar vardır. Kısacası, bizim arzumuza uymayanlar vardır ve biz, "Zamanı değildir. Şimdilik sessizliği muhafaza edelim ve asıl meşgul olacak daha mühim işlerimiz vardır ve vakaların cereyanını takip edelim" diyelim!

Fakat Şükrü Efendi diyor ki; halife şu demektir. Halifenin salahiyeti şudur, vazifesi budur. Ve bu fikir bütün **milletin bey-nine buluyor**. Zatı âliniz ve hepimiz bunu söz konusu etmek lazımdır. Dediğimiz gün edemeyecek bir hale geliriz. Mademki olumsuz bir hareket vardır, bunun karşısında mevki almak zarureti vardır. Ya onların iddiası doğrudur. Ya bizim yaptığımız!

Yaptığımız ve devam ettirmek istediğimiz şeylerin siyaseten, fennen, ilmen, dinen bu memleket ve milletin hayat ve refah ve saadeti bakımından doğru olup olmadığını inceleyelim!

Dolayısıyla, efendiler, bu hilafet meselesini bu münasebetle görüşelim. **Bana hocalık yaptırmazsınız tabii, değil mi?**

Hulki Cevizoğlu: Hilafetin yalnızca bizi değil, tüm İslam dünyasını kapsayan bir kurum olduğu anlatılabilirse, iç politika malzemesi olmaktan çıkarılabilir.

Mustafa Kemal: Evet, bendeniz de o fikirdeyim. Buyurduğunuz şey doğru ise bunu açıkça söylemek gerekir. Müsaade buyurursanız! Ben hilafet hakkında düşündüklerimi söyleyeyim.

Biz bu meseleyi siyaseten halletmişizdir. Dolayısıyla siyaseten halledilmiş olan şekli budur. Dünya yüzünde bağımsız ve yeni bir Türkiye devleti vardır ve devleti kuran milletin bir Türkiye Büyük Millet Meclisi vardır. **Milletin, memleketin biricik hakiki temsilcisi bu meclistir.** Türkiye devletinin reisi de vardır. Bu şekil şer'idir, ilmidir. Bilhassa devletin bağımsızlığını en iyi muhafaza edebilecek bir şekildir ve bilhassa milli hakimiyeti cisimlendirebilecek bir şekildir.

Türkiye devleti başka bir makam tanımaz ve aslında başka bir makam yoktur, yani hilafet makamının resmi vaziyet ve mahiyeti yoktur. Bir defa bu son sözümü ispat etmek için ha-

tırıma gelen silsileyi takip edeceğim ve iki istikametteki hatıranı-
za müracaat ederek sözlerimi ispata çalışacağım.

MUSTAFA KEMAL'DEN HİLÂFET DERSLERİ

Birinci istikamet tarihtir. **Eğer hilafet demek bütün İslam âlemini kapsayan bir idare noktası demek ise, tarihte bu, hiçbir zaman mevcut olmamıştır ve mevcut değildir.**

Bütün İslam âleminin bir noktadan sevk ve idaresi, halife adında bir adam tarafından sevk ve idaresi olmuş değildir.

Peygamber'in zamanından sonra dört kişiyi bir tarafa bırakalım.

Hız. Ali zamanında Sıffin Muharebesi'ni müteakip, İslam âlemi halife namı altında, Emir ül Müminin namı altında iki zatın hükmü dairesinde kalmıştır. Bir taraftan, Ali, halifeyim diye hükümet icra etmişti, bir taraftan da **Muaviye** yine halifeyim diye hükümet icra etmişti.

Abbasi halifeleri zamanında bir taraftan halifeyim diye Bağdat'ta birtakım hükümdarlar saltanat icra ediyordu, diğer taraftan Endülü's'te yine halife namı altında birtakım hükümdarlar hükümet icra ediyorlardı.

Ve bugün zamanımız da Fas'ta, Sudan'da, halifeler vardır. Onlar da kendilerine Emir ül Müminin diyorlar.

Dolayısıyla bu, tarihte sabit değildir ve bundan sonra da bütün İslam âlemi hilafet makamı namı altında bir noktaya bağlayarak idare etmenin mümkün olabileceğini kabul etmek doğru değildir.

Şimdi Mısır İslamları¹²³, Hint İslamları, Türk İslamları, Batı İslamlarının vs. İslamlarının hepsi kendi bölgesinin şartlarına ve kendi bölgesinin geleneklerine bakmayacak ve **ümme namı altında** bir noktada birleşebilecek... Bunun olabileceğini düşünmek doğru bir şey değildir.

¹²³ İslamları: Müslümanları(HC).

DİNEN HİLAFET DENİLEN ŞEY YOKTUR¹²⁴

Diğer bir prensip: şer'an, dinen hilafet denilen şey yoktur.

Bildiğiniz gibi, bir defa Peygamber'in kendisi demiş ki; "Benden otuz sene sonra krallıklar olacak." Bu bir hadistir. O halde "Hilafet vardır, hilafet olacaktır, hilafet devam edecektir" demek; peygamber hadisine aykırı bir şeyin olmasını istemek demektir.

Diğer bir şey, mesela; **Ömer halife** olduğu zamanda kendisine Halifei Resulullah demişler. Kendisi ilk hutbesinde demiş ki: **"Böyle bir sıfat bende yoktur ve olamaz. Böyle bir sıfat yoktur, halife yoktur. Siz müminlersiniz ve ben de sizin emirinizim."**

Ve zaten Peygamber'in vefatından sonra halife seçimi için hiç kimsenin kafasına bir fikir gelmemiş. Emet, emir... Hilafet namı altında vuku bulan teşekküller emarettir ve bir hükümetten ibarettir. **Yani, hilafet demek bir hükümet demektir.** Hükümet demek olunca, hükümetin nasıl olması söz konusu olur. Yani şer'i esaslarda şu veya bu şekilde bir hükümet tespit olunmuş mudur?

ŞÛRA VE ULÜ'L EMRE İTAAT ..

Biliyorsunuz ki, böyle bir şey tespit olunmamıştır. Herhangi bir hükümet meşru olabilir ve gayri meşru olabilir. En diktatör hükümetlere, en fena hareket eden hükümetlere din uleması meşrudur demiştir.

Yalnız dini esaslarda, yönetimin ne gibi noktaları içermesi gerektiğine ilişkin kesin beyanat vardır ki, onlardan bir tanesi **şûra**'ya aittir. Bir tanesi adaletle aittir ve bir tanesi de **ULÜ'L-emre**¹²⁵ itaate aittir.

Dolayısıyla bir toplumun işlerini idare edecek bir hükümetin şurası olacak ve o şura adaletle muamele icra et-

¹²⁴ Mustafa Kemal sohbet ilerledikçe bu konuda yine açıklamalarda bulunacak. Birkaç sayfa ilerde görmek mümkün.HC.

¹²⁵ ULÜ'L-emir: Emir sahipleri, hükümet, hükümdar, yönetici, kanun koyucular.

miş olursa, tam dine ve şeriata uygun bir hükümet teşekkül eder.

Ulü'l-emr'den de maksat, amir demek değildir, amirler demektir. Amirler demek ihtisas erbabı (uzman) demektir, erbabı hall ü akd¹²⁶ demektir. Dolayısıyla uzmanlardan meydana gelen bir şura, adalet dairesinde ve şer'in arzu ettiği derecede hükümet icra eder.

Bizim hükümetimiz tamamen bu esasları içerebilir, buna göre başkaca halife söz konusu olamaz.

BÜTÜN İSLAM ÂLEMİ ESARET HALİNDEDİR

Bu, böyle olduğu halde, Türkiye Büyük Millet Meclisi kendisinden başka bir Halife-i Müslimin seçti ve bir hilafet makamı nasıl oldu. Bunu izah etmek lazım gelirse, şöyle düşünmek gerekir.

Bütün İslam âlemi esaret halindedir. Arzu edilir ki, bunlar ayrı ayrı çalışsınlar ve kendi milli hâkimiyetlerini elde etsinler.

İşte bunlara bu hususta teselli vesilesi, umut vesilesi olmak üzere bir irtibat noktası göstermek arzu ediliyor. Fakat onlar tamamen esaretten kurtulduktan sonra, başlı başlarına bağımsız olduktan sonra ne olursa olsun birleşip, bir makamın idaresi altında girmek isteyeceklerini düşünmek caiz midir? O da başka...

Demek oluyor ki, biz yalnız onların kurtulması için ortak bir bağlantı noktası gösteriyoruz ve bu hususta adeta dini, yahut tarihi, yahut vicdani bir vazife yapmış oluyoruz, bu makamı muhafaza etmekle...

ESİR MÜSLÜMANLARIN HEPSİNİ, 8 MİLYONLUK ANADOLU HALKI KURTARAMAZ!

Fakat bu makama doğrudan doğruya bir yetki vermeye kalkışacak olursak, bu yetkinin uygulama alanı İslam âlemini kapsar. Halife, İslam âleminin üzerinde bizim vereceğimiz vazife ve

¹²⁶ Güç ve itibar sahibi olup da, çözüm ve anlaşma konusunda usta olan kişiler demek.

yetkiyi uygulamak zorundadır. Uygulayamazsa zaten manası yoktur. Uygulayabilmek için, ya onlar buna olur verecekler veya reddedeceklerdir. Olur veya ret, iki sebepten çıkacaktır.

Birisi bağımsız olan Müslüman devletleri müdahaleyi kendi bağımsızlıklarına müdahale kabul edecekler ve bunu reddedecekler. Nitekim Afgan Emiri, yapmış olduğumuz antlaşmada bir iki noktayı kendi bağımsızlığına müdahale olarak görmüş, kabul etmemiş ve demiştir ki: *Ben hiçbir suretle milletin bağımsızlığına kimseyi karıştırmam. Benim namaz kılacağım camideki hatibe ve bu hatibin söyleyeceği hitabete dahi ait olsa ...*

Diğer İslam âlemi ise, baştan aşağıya kadar esaret halindedir. Vicdani hürriyetlerine sahip değildirler. Bunlara bu geniş yetki uygulatabilmek için, önce onların hürriyetlerini elde etmek, yani onları esaret zinciri altında bulunduran devletlere karşı harp ilan etmek gerekir.

Halife olan zata, bunları yapabilmek için bir kuvvet lazım. Eğer o kuvvet Türkiye devletinin kuvveti olursa, sekiz milyonluk Anadolu halkının vazifesi, bütün cihana karşı harp ilan etmek ve bunları kurtarmak olacaktır ki, böyle bir vazifeyi sekiz milyon Anadolu halkına yüklemek mümkün değildir.

Böyle bir vazife yapmak gerekiyorsa, yetmiş milyon İslam'dan meydana gelmiş olan Hindistan'ın yapması gerekir.

Görev vermek, Türkiye devletinin görevinin üstünde bir şey olur. Ancak İslam âlemi hür ve bağımsız şartlar içinde bir araya gelir, kabul ederlerse o zaman toplanır ve halifenin durumunu belirler.

Dolayısıyla bizce yapılacak bir şey kalmamıştır efendim.

DİNİMİZDE RUHBANİYET YOKTUR

Hulki Cevizoğlu: Medrese ve camilerin durumu..

Mustafa Kemal: **Beyefendi! Arz edeyim:** halifenin böyle bir yetkisi yoktur. Medrese nedir? Cami nedir? Bu millet razı olur mu? Kendi evladının kendi hâkimiyetine hariçten bir adam bir

takım yerleri dolduracak ve oradan başka bir zihniyet çıkaracak. Buna bu milletin ihtiyacı var mıdır?

Camilerdeki imam ve hatibi halife tayin edecektir, demek isteniyor.

Efendim, **bir hatibin görevi, mutlaka üyesi olduğu millet ve devletin bağımsızlığıyla ve hâkimiyetiyle ilgilidir.** Dinde, hatip bir devletin reisidir veya o reisin bulunamayacağı yerlerde onun temsilcisidir.

Dinde hatip var mıdır? Hutbe nedir? Doğrudan doğruya bir devlet reisinin veyahut en büyük devlet reislerinin, hükümet reislerinin halkı aydınlatmak için söz söylemesi değil mi?

Bir defa efendim, diyoruz ki; bizim **dinimizde ruhbanî-yet¹²⁷ yoktur**, dolayısıyla cismani ve ruhani birdir. Çünkü bizim dinimiz tabiidir.

Halife, reis demektir, emir demektir, sultan demektir. Hükümet şekline göre başında bulunan adamın alması lazım gelen isimlerdir.

Başında sarık olan bazı kimseler halkın karşısına geçerler ve bizim hiç de anlatmak istemediğimiz anlamsız şeyleri kafalarına sokarlar. Bu olamaz!

Benim kanaatim, bilgin ve kesin inancım bundan ibarettir. Bu devletin halife ile ilgi ve münasebeti yoktur.

Gerçeği söylemek gerekirse, yapmak istediğimiz devrimi parçalamak gerekmiştir. İkiye ayırdıktan sonra evvela birincisini sonra ikincisini...

Şimdi bizim hükümet şeklimize göre böyle bir hilafet makamının mevcut olamayacağını göstermek için Teşkilatı Esasiye'nin bazı maddelerini beraber gözden geçirelim. Yalnız biliyorum sizi yordum.

¹²⁷ Ruhbanlık, rahiplik, din adamı sınıfı.(HC).

YENİ HÜKÜMETİN DİNİ İSLAM MI, DİNSİZ Mİ?.. ¹²⁸

Hulki Cevizoğlu: Bu bölümdeki söyleşimiz çok uzun sürdü, tıpkı Ceviz kabuğu programı gibi. Siz yorulmadıysanız, ben razıyım.

Size şunu sormak istiyorum.

Yeni hükümet kurulduktan sonra, hilâfet tartışmaları arasında **"Hükümetin dini olacak mı?"** diye soruyorlar.

Mustafa Kemal: Vardır efendim; İslam dinidir. İslam dini fikir hürriyetine sahiptir. ¹²⁹

Hulki Cevizoğlu: **Yani hükümet bir dine sahip olacak mı?** ¹³⁰

¹²⁸ O tarihte "hükümetin dini" biçiminde tartışılan konu, Mustafa Kemal'in Nutuk'unda ve günümüzde "devletin dini" biçiminde ele alınıyor(HC).

¹²⁹ Mustafa Kemal bu yanıtları 16 Ocak 1923'te veriyor, ama 1 yıl 3 ay sonra (20 Nisan 1924'te) kabul edilen Anayasa'ya "Türkiye Devletinin dini, İslam dinidir" sözünü koyuyor (Madde 2), fakat 1928'deki düzenleme ile bu sözü Anayasadan çıkartıyor(HC). Bir sonraki dipnotu mutlaka okuyunuz.

¹³⁰ Atatürk, bu soruyla karşılaşmak, öyle bir ortamda yanıt vermek istemiyordu. Bu düşüncesini yıllar sonra, Nutuk'ta şöyle anlatacaktı:

"...İzmit'te, İstanbul ve İzmit gazetecileriyle yaptığımız uzun bir görüşme ve konuşma sırasında, bir gazetecinin (*İleri Gazetesi* muhabiri Kılınçzade Hakkı Bey-HC), şu sorusu ile karşılaştım: 'Yeni devletin dini olacak mı?' (*Eski Nutuk'larda da bu, 'hükümetin dini' biçiminde geçiyor-HC.*)

Açıkça söyleyeyim ki, bu soruyla karşılaşmayı hiç de istemiyordum. Bunun nedeni, pek kısa olması gereken yanıtın o günkü koşullara göre ağızımdan çıkmasını henüz istemeyişimdir. Çünkü uyrukları arasında türlü dinlerden topluluklar bulunan ve her dinden olanlar için adaletli ve eşit işlemler yapmakla ve mahkemelerinde adaleti, kendi uyruğuna ve yabancılara eşit olarak uygulamakla yükümlü olan bir devlet, din ve düşünce özgürlüğüne saygı göstermek zorundadır. Devletin bu doğal

Mustafa Kemal: Olacak mı, olmayacak mı bilmem! Bugün mevcut olan kanunlarda aksine bir şey yoktur. **Millet dinsiz değildir. Dinine bağlıdır ve dini, İslam dinidir. Yani komünistlik gibi dini reddedecek ortada bir meslek yoktur.**

Hulki Cevizoğlu: Hükümetin dini olursa, herhangi bir konuda düşünce açıklayan, karar alınmasını isteyenlerin durumu ne olacak? Hükümet, karşısındaki kişi ve kurumlara, kendi dini ve düşüncesine göre hayır demez mi, hatta cezalandırma yoluna gitmez mi? Çünkü, dinin emirleri kesin.

Mustafa Kemal: Hükümetin düşündüğü gibi hiç kimse-
nin düşünmeye mecburiyeti yoktur. Gerçek hürriyetin geçerli olduğu bir memlekette, vicdan hürriyeti vardır veya yoktur. O-
duktan sonra bunu düşünmek doğru değildir. Vicdanının icapla-
rını söyler.

Toplumda hürriyet sınırlıdır. O da bir ferdin değil, toplumun tamamının ortak çıkarları gereği olarak konmuş kanunlar iledir.

**niteliğinin, işkilli anlam çıkarılmasına yol açacak nitele-
melerle sınırlandırılması elbette doğru değildir.**

**'Türkiye Devleti'nin resmi dili Türkçe'dir' dediğimiz za-
man bunu herkes anlar. Hükümetle resmi işlerde, Türk dili-
nin kullanılması gerektiğini herkes olağan sayar. Ama, 'Tür-
kiye Devleti'nin dini, İslam dinidir' cümlesi, böyle mi an-
laşıp kabul edilecektir? Bunun, elbette açıklanması ve
yorumlanması gerekir.**

**Baylar, gazetecinin sorusuna karşı: 'Devletin dini ola-
maz!' diyemedim; tersini söyledim.**

**'-Vardır efendim; İslam dinidir' dedim. Ama hemen: 'İslam di-
ninde düşünce özgürlüğü vardır' diye sözlerimi açıklamak ve
yorumlamak gereğini duydum.**

**Demek istedim ki, Devlet, düşünce ve inançlara saygı gös-
termekle bağımlı ve yükümlüdür.**

**Gazeteci, verdiği karşılığı herhalde akla yakın bulmadı ki
yeniden şöyle bir soru sordu: 'Yani Devlet bir dine bağlı ola-
cak mı?'**

**'-Olacak mı, olmayacak mı bilmem!' dedim. İşi kapatmak
istedim; ama kapatamadım..." Bkz. Gazi Mustafa Kemal Ata-
türk, *Nutuk* (Söylev), (125. Doğum Yılı Anısına), Atatürkçü Düşünce Derneği Yayınları, Ankara, 2006, s.350.**

Vicdan hürriyetimizi ne dereceye kadar kullanabileceğiz? Konulmuş kanunlarla anlaşılır. Mesela hoca efendi diyor ki; şunu mutlaka yapmalısınız. Demek istediği şey, **milli hâkimiyeti kaldırınız!** Bu telaffuz ettiği şey, fiile teşebbüs ettiği dakikada **tabii mürteci kabul olunur** ve konulmuş olan kanunların icaplarına tabii olur.

Efendim; Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda birkaç noktaya işaret edebiliriz.

HÂKİMİYET KAYITSIZ ŞARTSIZ MİLLETİNDİR!..

Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir. “Kayıtsız şartsız”ı buradan kaldırmadıkça Türkiye devleti herhangi bir kişiye veya herhangi bir makama, hâkimiyetini ihlal eden hiçbir yetki veremez.

Dolayısıyla, dini, şer'i, nasıl olursa olsun öyle bir şey verelim ki, bu kayıt ve şart burada kalsın! Bu takdirde bu şey verilebilir ve milli hâkimiyet ihlal edilmez!¹³¹

Hayır, müsaade buyurun. Pratiği bırakalım. Millet hâkimiyeti kayıtsız şartsız elinde tutmayı, kendi vicdanına karşı ahdettikten sonra, şunun ve bunun icabıdır diye şuna veya buna verebilecek en basit bir hak bulunuz, vazife bulunuz ve yetki bulunuz. Kimse bulamaz!

Peki, ondan sonrası **idare usulü, halkın kaderini bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayalıdır.** Bildiğiniz gibi, bir irade ve bir de hâkimiyet vardır. İrade, arzudur ve kalp ve vicdanın eğilimidir. Bir insanda olduğu gibi, insanlardan meydana gelen toplumda da irade mevcuttur.

İrade alınamaz ve irade verilemez. Fakat iradenin tatbik vasıtası olan hâkimiyeti verebilen bir insan veyahut hâkimiyetini kaybeden bir insan veyahut bir toplum, hâkimiyetten mahrum olunca –ki **hâkimiyet iradenin ortaya konmasıdır**– o halde iradesi felç olmuş olur.

¹³¹ Eski yazı belgede bu cümlelerin üstü çizilmiş.

Dolayısıyla hâkimiyetini verebilmek için iradesinin, arzusunun, eğilimlerinin felç olmuş kalmasını kabul etmek lazımdır. Ölmeyi kabul etmek demektir.

Bundan dolayı bir millet hâkimiyetini veremez. Yalnız alınır ve zorla alınır. Millet hâkimiyetini elinde tutuyor ve ancak hâkimiyetinden gerektiği kadarını uygulasın diye Millet Meclisi'nin genel kurulunu görevlendiriyor. Fakat bir tek adama bu yetki verilemez.

(...)

Hulki Cevizoğlu: Krallar ve hükümdarlar sembolik makamlar mıdır? Halifelik makamının durumu hangi kapsama girer?

Mustafa Kemal: Bir defa **halife başkadır, hükümdar başkadır**. Bizim sembolümüz olamaz ki... Bu, İslam âleminin sembolüdür. **Eğer halifeyi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin reisi yapmak istersek**, bunun için de yol vardır. Bu zat bir memleket tarafından mebus seçilir. Yani o demektir ki, Türkiye Büyük Millet Meclisi reisine halife denir.

Bunda fayda var mıdır acaba? Yoktur!

Hücumların sebeplerinden birisi de mutaassıp, dini bir hükümet tanınmamızdır ve bugünkü medeniyet ile temasa layık görülmediğimizdir.

Fakat başımıza geçireceğimiz reisin ismine halife dediğimiz vakit, dünya gözünde mutaassıp, kapkara bir heyet olarak görüneceğiz!

MÜSLÜMAN MİLLETE DİYANET GEREK

Hulki Cevizoğlu: Diyanet Bakanlığı da (Şer'îye Vekili) aynı anlama gelmez mi?

Mustafa Kemal: Efendim, bu millet Müslüman mıdır?

Hulki Cevizoğlu: Evet.

Mustafa Kemal: O halde şer'i birtakım işler olunca bunlara bakacak bir makam lazımdır. O makama Diyanet Bakanlığı¹³² (Şer'îye Vekili) deyiniz. Her ne dersiniz deyiniz!

¹³² Bu daha sonra Diyanet İşleri Başkanlığı'na çevrildi(HC).

Bence söz konusu edilmesi gereken konu, **bu bakan, bakanlar kurulunun içinde bulunsun mu, bulunmasın mı? Ayrıca bir büro yaparız. İşte imamları filan tayin eder! Doğal olarak hükümetinizin emrinde..**

Evkaf(vakıflar) aynıdır. Evkafı, şer'iye işlerine tahsis etmek zaten doğru değildir. Evkaf bilhassa bizim memleketimizde en mühim servet kaynaklarından birisidir. Dolayısıyla, bunu yalnız medreselere bırakmak olamaz. Bu da ileride çözüme kavuşacaktır.

HİLÂFET, MİLLETİMİZE BAŞ BELASIDIR!

Hulki Cevizoğlu: Türkiye'deki hilafet, devlet açısından yararlı mıdır, bir güç müdür, yoksa yararsız ve bir zayıflık mıdır?

Mustafa Kemal: Hatta İslam âlemini kapsıyor olarak kalması zaaftır. Yani bugünkü şartlara göre biz kendi üzerimizdeki fenalığı artırıyoruz. Böyle sembol olarak denecek! Fakat kimse böyle sembol tanımıyor ki..

Zannediyor musunuz ki, Hintliler, Mısırlılar, Afganlılar vesaireler dini bir alaka ile bize bağılırlar.

Bilakis milli mefkûreleri ile bizi kurban etmeye çalışıyorlar. **Hint Hilafet Komitesi** vardır. Aynı meseleye ilişkin haberleşmelerimiz oldu. Sonra Mısırlılarla vesaire ile haberleşmelerimiz vardır. Bunların bizden rica ettikleri şey, siz çalışın da biz kurtulalım ve biz size hilafetten dolayı bağılıyız. **Efendim, hilafetten dolayı bana bağılı olma! Yetmiş milyonu kurtarmak için sekiz milyonu da mahva teşebbüs etme!**

Mısır on dört milyon nüfusa sahiptir. Bizden daha fazla nüfusludur. Kendilerini kurtarmaya çalışsınlar. Kendinizi kurtarın! Efendiler! **Hilafet milletimize bir baş belasıdır.** Osmanlı padişahlığı hilafeti almadan evvel Osmanlı devrinin en parlak safhasını yapmıştır. Fakat bu hilafet mevkiini aldıktan birkaç sene sonra düşmeye başlamıştır. Menfaat göstermemiştir.

İSLAM ÂLEMİ, EN FELAKETLİ GÜNLERİMİZDE BİZE KARŞI SAVAŞTI!

Osmanlı serdarları(komutanları), hükümdarları, padişahları hilafetten uzak oldukları zaman en büyük görkemi ve kuvveti göstermiştir. Yani hilafet hiçbir şey kazandırmamıştır. Birçok musibetler getirmiştir.

Elbette zaaftır, **şöyle bir hayal vardır ki, hilafet sıfatını takındığımız zaman bütün İslam âlemi yardımcı ve destekçidir! Nedir yani? En felaketli anları geçirdiğimiz zaman ne yaptılar? Bizim aleyhimize gelip, harp ettiler!**

Hulki Cevizoğlu: Saltanatı kaldırdınız ama Hilâfet kaldırılmadı. Mevcut fiili durumu değiştirmek uzun zaman alır mı?

Mustafa Kemal: Düzeltilmiştir. Düzeltilmeyen bir şey kalmamıştır. Bizce mesele çözümlenmiştir. Kendisi meşgul olmazsa ve kendisinden çıkar sağlamak isteyenler yerinden kırıdamazsa, bizce mesele çözümlenmiştir. Ve illa hocaların -Hoca Şükrü Efendi ve bunun gibi hocaların- arzularını yerine getirmek isteyenlerin yapacakları faaliyet, derhal meseleyi daha kesin sonuçlandırır.

BEN HOCALARI SEVMEMİ

Hulki Cevizoğlu: Hocaların faaliyetleri derken..

Mustafa Kemal: Ben hocaları sevmem. Yalnız camide namaz kıldırıanların sarık sarmaya hakkı yoktur. Namaz kılabilirler için sarığın gereği de yoktur. Bu millette yoktur.

Beyler! Siz bu memlekete bağlısınız. **Bu memlekette, hocaların ne kadar değersiz olduğunu ve bu milletin hocalardan ne kadar nefret ettiğini biliyorsunuz.**

Ben size ufak bir misal söyleyeyim; çok hoca nerede vardır, Konya'da değil mi? Ben Konya'ya yaptığım seyahatlerin birinde mektepleri dolaşıyordum. Bana dediler ki, aman efendim bir de medreselere gel gör. Yanımda Rus, Azerbaycan sefirleri vardı. Bir medresenin kapısına geldik, fakat kapı olduğunun farkında olmadım. Çünkü bir demir parmaklık vardı, hani kapı o dedim. Burası dediler.

Medreseye köpek girmesin diye parmaklık yaptırdık, dediler. Evvela bu medresenin kapısını da açınız da ondan sonra girilim, diyemedim. Ve bu suretle çok büyük hata yaptım, demirin üzerinden atlادık, içeriye girdik, baktım **bir tabur kadar başı sarıklı adam bir sıraya dizilmişler** ve Müftü Efendi başta olmak üzere tekmi Konya'nın ulemasını toplamış, çok iltifat etmek istedik. Müftü Efendi, tuttu, nutuk atmak istedi.

Dedi ki, efendim bizim talebeyi askere alıyorlar ve askerde bulunan talebenin iadesine müsaade etmiyorlar. Birkaç defa hükümete yazdık, cevap vermediler. Emir buyurunuz dedi! Ben de yabancıların yanında bunları rencide etmemek için peki dedim, icabına bakarım.. Yok, dedi. Emir veriniz! Askerlik Şubesi Başkanı paşa vardır, buradadır. Vali vardır, buradadır dedi. Nazarı dikkate alırız dedim! Efendim dedi, şimdi emir veriniz. O zaman vaziyeti inceledim.. **Müftü Efendi hocaların herkes üzerinde etkili olduğunu kanıtlamak için bana hükmediyordu!**

Gayet yüksek sesle hocalara dedim ki, bir sürü asker firarisi toplanmışsınız! Bütün medreselerde sizin gibi insanların yekûnunu toptasak Karahisar'ı geri almak mı, yoksa burada oturmak mı? Bu mühim bir hadise oldu. Çünkü Konya'nın en muhterem uleması tahkir olunmuştu. Hakikaten tahkir olundu. Evime gittiğim zaman hakiki Konya ahalisi geldiler ve dediler: "Efendim, çok teşekkür ederiz. Biz hocalara karşı çok itibar ediyorduk. Sebebi, buraya gelen her büyük adam onların elini öpmüştür. Biz de zannediyorduk ki, onların elini öpmek bir şeref; yoksa biz **bunların ne kadar adi adamlar olduklarını** şimdi anladık ve her yerde söyleriz."

Dolayısıyla hocaların değeri yoktur.

Gidin köylülerle görüşünüz. Hepsi alay ederler.

Fakat önem verirsiniz ve özellikle ondan korktuğunuzu hissettirirseniz gerçekten korkuturlar. Arzu ediyorum ki, bu meselede zihinlerimizin durduğu noktayı derinlemesine inceleyelim!

Münakaşa edilmelidir, hatta kitap ve gazete vasıtasıyla münakaşa edilmelidir.

İMAMLIK BİR MESLEK DEĞİLDİR¹³³

Hulki Cevizoğlu: Peki, din para ile öğretilir mi ya da başka bir ifade ile sorarsam, imamlık bir meslek midir?

Mustafa Kemal: Mesela burada hepimiz Müslüman'ız. Şimdi namaz kılmak gerekse, birimiz, imamlık eder miyiz, edemez miyiz?

Hulki Cevizoğlu: Namaz kılmayı bilen herkes edebilir, diye biliyorum.

Mustafa Kemal: O halde, imamlık bir meslek değildir.

...TEPELER VE ÖLDÜRÜRÜM!

Hulki Cevizoğlu: Bu önemli açıklamalarınızın ardından, yeri gelmişken, milli mücadelede, esir olduklarının farkına varmayan bazı müftülerin verdiği fetvalar ve düşman yanındaki faaliyetlerini de değerlendirebilir misiniz?

Mustafa Kemal: ... son Osmanlı hükümdarı Vahidettin'in emriyledir ki, bile bile ölüme götürülen milleti kurtarmak isteyenler isyancı ilan edildi. Onun emriyle, millet ve vatani kurtarmak için kan döken aziz ordumuzun, isyancı sürüsü olduğuna ilişkin fetvalar veren bilgin kıyafetli kimseler çıktı. Onlar da fetvaları Yunan uçakları ile ordumuzun içine atıyorlardı.

...Bilginler içinde böyle hainleri koruyan, düşmanca hareketlerini hükümlere bağlayan, din örtüsü ve şariat sözleriyle milleti hataya düşürüp kandıran bilginlerin —onlar için bu tabiri kullanmak istemem- ve böyle kötülüklere alet olan insanların yüzündendir ki, dört halifeden sonra din daima siyasete, çıkara, keyfi yönetime alet edildi. ...Abbasi halifelerinin sonuncusu, biliyorsunuz ki, bir Türk tarafından parçalanmıştı. Dini kendi ihtiraslarına alet yapan hükümdarlar ve onlara yol gösteren hoca unvanlı hainlerin sonları hep böyle olmuştur.

¹³³ Bu ara başlık altındaki bölüm, Mustafa Kemal'in 14 Ağustos 1923'te, Türk Ocağı'ndaki *Bilim Kurulu (Heyeti İlmîye) Onuruna Verilen Çay Ziyafetindeki Sohbeti*ndendir(HC). ABE, Cilt 16 (1923-1924), a.g.e., s.85; *Vakit*, 17 Ağustos 1923, Numara: 2038, s.1; *Hâkimiyeti Milliye*, 16 Ağustos 1923, Numara: 890, s.2; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, a.g.e., s.139-142.

...Artık kimse öyle **hoca kıyafetli sahte bilginlerin** yalanlarına önem verecek değildir. ...onlara karşı bu uyanıklığı, **bu nefreti**, gerçek kurtuluş anına kadar bütün kuvvetiyle hattâ gitkiçe artan bir kararlılıkla korumalı ve devam ettirmeliyiz. Eğer onlara karşı benim şahsi fikrimi öğrenmek isterseniz, ben şahsen **'onların düşmanıyım'** derim. Onların olumsuz yönde atacakları bir adım, yalnız benim şahsi imanıma değil, ...milletimin hayatına karşı kötü bir niyet, o adım milletimin kalbini hedef alan **zehirli bir hançerdir**. Benim ve benimle aynı fikirde olan arkadaşlarımla yapacağı şey, mutlaka ve mutlaka o adımı atanı **tepelemektir**.

Şüphe yok ki arkadaşlar, millet birçok özveri ve kanı pahasına en sonunda elde ettiği hayati ilkesine kimseyi tecavüz ettirmeyecektir. Bugünkü hükümetin, meclisin, kanunların, anayasanın temeli ve varoluş nedeni hep bunun içindir.

Sizlere bunun ötesinde bir söz söyleyeyim. **Olacak değil ama, eğer bunu sağlayacak kanunlar olmasa, bunu sağlayacak meclis olmasa, böyle olumsuz adımlar atanlar karşısında herkes çekilse ve ben tek başıma yalnız kalsam bile, onları tepeler ve yine öldürürüm.**¹³⁴

NE İÇİN BİZ KORKALIM BEYEFENDİ?

Hulki Cevizoğlu: Hilafetin Osmanlı hanedanında kalmasından korkanlar var. Bunun gelecek için tehlikeli olduğunu ileri sürüyorlar.

Mustafa Kemal: Ne için biz korkalım beyefendi? **Felç olmuş olanlar korksun, biz neden korkalım?** Üç senedir sayısız fedakârlığa katlanan bu millet, halifenin ordularıyla çarpışıyor ve onları kahrediyor. Sonra o felç olmuş kısımdan biz korkalım! Başından nihayetine kadar icap eden yerlere göndeririz.

¹³⁴ Mustafa Kemal'in bu yanıtı, 20 Mart 1923'te *Konya Gençleriyle Konuşması*'ndandır. (Bkz.: *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt 2, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1952, s.137-147; Genelkurmay Başkanlığı, *Atatürkçülük-1, Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri*, M.E.B. Yayınları, No: 324, İstanbul, 1997, s.267-281.)(HC).

BİLİM MUTLAKA CAHİLLİĞİ YENECEKTİR

Hulki Cevizoğlu: Bu durumda bir çekişme olacağı, çekişmenin taraflarından birinin elinde “düşünce”, diğerrinin elinde ise “silah” olacağı endişesi dile getiriliyor.

Mustafa Kemal: Efendim; bu noktadan çekinilmesinden dolayıdır ki, bağınazlığa değeri ve önem veriyorsunuz. **Bağınazlık cehalete dayanır.** Dolayısıyla bağınaz kişi cahildir. **İlim, mutlaka cehalete galip gelir.** O halde halkı aydınlatmak lazım.

Hulki Cevizoğlu: Bağınazlık kimi zaman toplumdan destek görebilir mi? Toplum bağınazlığı desteklerse, halk nasıl aydınlatılacak, bilim nasıl galip gelecek?

Mustafa Kemal: Birtakım boş şeyler söyleyebilirler. Dolayısıyla onları eleştirmek ve **eleştirerek çürütmek lazımdır.**

HÜKÜMET DİNSİZDİR DEMEK, ONA HÜCUM EDİN DEMEKTİR

Hulki Cevizoğlu: Görüştüğünüz kimi gazeteciler size, *“Efendim **bizim tarafımızdan taarruz lazımdır. Asırların ürünü olan şeyi sökmek için, onların hareketini beklememeli. Birkaç boş lafla ve sarıklarının görünmesiyle birçok çevreyi etkiliyorlar. Buna şimdiden hücum etmek lazım**”* diyorlar.

İrtica konusunda neler söyleyeceksiniz?

Mustafa Kemal: Her yeni devrimin bir karşı tepkisi olaktır. Bunu beklemek gerekir. Bu olmaz değildir. Mutlaka olması yakın bir şeydir, her bakımdan varittir. Kamuoyunu onların yalan yanlış çarpıtmalarının etkisinde bırakmadan aydınlatmak gerekir.

Hulki Cevizoğlu: Bu çevreler, hükümetin(devletin) dinsiz olduğunu söylüyor.

Mustafa Kemal: **Hükümet dinsizdir demek, kamuoyuna, hükümete hücum edin demektir.**

Hulki Cevizoğlu: “Dindışı” biçiminde de ifade ediliyor.

Mustafa Kemal: Maddi demeli, cismani demeli ve bu kelimeler varken **dindışı dememeli.**

Efendim, lüzumsuz yere bahsetmek aksi netice verebilir. Fakat olumlu neticeler için de sessiz kalmamak lazımdır efendim.

Efendim, bendeniz aydınlatmada, **kamuoyuna yol göstermede bir program yapmak lazım**. Mesela: Hâkimiyet nedir? Ve bu millet hâkimiyetini muhafaza etmeli mi, yoksa başka birine verip onun yol göstericiliğinde mi hareket etmeli? Bunu tarihin yol göstericiliğinde çok kuvvetli ifade edebilirsiniz. Geçirdiğimiz felaketi birer birer saymalı, **milletin kaderini elinde tutan insanların bu millete yaptığı her tür fenalığı saymalı**. Sonra hükümet şeklinin mahiyetini anlatmak lazımdır.

“KUVVETLER AYRILIĞI” DEĞİL, “KUVVETLER BİRLİĞİ” VARDIR; SAHİBİ DE MİLLETTİR..

Hulki Cevizoğlu: Anayasada “kuvvetler ayrılığı” mı, “kuvvetler birliği” mi esas olmalıdır?

Mustafa Kemal: Bu mesele hakkında vaktiyle uzun bir konuşma yapmıştım. Orada çok söz söylemişim. Şimdi söyleyeceğim sözler özet olabilir.

Bence kuvvetler ayrılığı esaslı bir şey değildir. Kuvvetler ayrılığı esasını koymuş olan insanlar dahi, esasen kuvvetlerin birliğine inanırlar.

Fakat kuvvetler birliğini sağlamaktan aciz oldukları için, mevcut şekilleri esas alarak, zorbalarla mazlum milletlerin yaptıkları pazarlık sonucunda ortaya atılmış bir teoridir. Gerçek durumda kuvvetler birliği vardı ve bu kuvvetin asli kaynağı millettir. Dolayısıyla bunun asli sahibi de millettir.

Millet bu kuvvetini en iyi, en zararsız nasıl kullanabilir? Gerçekte kuvvet sahibi olan bütün fertlerin bir araya gelip o kuvveti kullanması gerekir. Bu, maddeten mümkün değildir. O halde çok az ve çok da fazla olmayan meclis aracılığıyla bunu uygulamaktan daha pratik bir çare yoktur.

(Ayrı bir yanıt: **Kuvvetlerin ayrımı düşüncesi, esastan yoksundur.** Kuvvetler ayrımı esasını ortaya koymuş olan insanlar bile, aslında kuvvetler birliğine inanmaktadırlar. Fakat **kuvvetler birliğini sağlamaktan aciz oldukları için mevcut şekil-**

leri esas kabul ederek, zorbalarla zulüm altındaki milletlerin yaptıkları pazarlık sonucunda ortaya atılmış bir görüştür. Gerçekte kuvvetler birliği vardır ve bu kuvvetin asıl kaynağı millettir. Bu nedenle bunun asıl sahibi de millettir.)¹³⁵

(Ayrı bir yanıt. Kuvvetler Birliği esasına göre kurulmuş olan hükümetimizin menfaatlerini ve faydalarını açıklamak için, arzu ederseniz hep beraber kuvvetler dengesi temeline göre yapılmış ve mevcut olan hükümetlerle küçük bir karşılaştırma yapayım. Biliyorsunuz ki, bu kuvvetler dengesi teorisi esasen Montesquieu -okunuşu: Monteskiyö- tarafından ortaya konulmuş bir teoridir. Montesquieu bu teorisini yaparken dünyada mevcut modellerden birisini aramıştır ve onu İngiltere’de bulmuştur. İngiltere’de ve her yerde krallar vardı. ...kralın kendi hüküm ve zorbalığı altında idare ettiği milleti gerçek mutluluğa kavuşturabilmek için ne yapmak imkânı vardı. Bunu düşünürken Montesquieu dahi biliyordu ki, bu ancak ve ancak milletin egemenliğini millete vermekle mümkün olur. Fakat bunun mümkün olacağını hayal edemediğinden dolayı, kralın elindeki bu milli egemenliğin hiç olmazsa bir parçasını millete verelim; kısımlara ayıralım, kral istediği gibi hareket edemesin. Az çok milletin arzu, emel ve egemenliği de kralın hareketleri üzerinde etkili olsun ve bu biçimde zarar yarıya insin. İşte kuvvetler dengesi teorisinin esasını koyan Montesquieu’nün zihniyeti bu idi arkadaşlar. ...Montesquieu teorisine kendi millet ve memleketinde uygulama yeri aradı. Yalnız orada kuvvetin ikiye ayrılması yeterli görülmedi. Bir bağımsız kuvvet daha icat olundu: Adli kuvvet. ...

Jean Jacques Rousseau’nun -okunuşu: Jan Jak Ruso- yazdığı kitaplar da özellikle bu teori üzerinedir. Fakat bu teorisinin vaat ettiği mutluluk, insanlığın arzu ettiği mutluluk değildir. Dolayısıyla mücadele devam ediyordu.

Biliyorsunuz ki, **Amerika, bu teoriye dayanarak kurulmuş en büyük devletlerden birisidir.** Fakat bu teorisinin, bu kadar parlak olan bu teorisinin Amerika’nın hayat ve insani ihtiyaçlarını

¹³⁵ Parantez içindeki ifade de, yine Arı İnan’ın, daha önce açıkladığım eserinden, biraz daha farklı bir Türkçe ile, şu kaynakta da yayınlanmıştır: Genelkurmay Başkanlığı, *Atatürkçülük-1, Atatürk’ün Görüş ve Direktifleri*, M.E.B. Yayınları, No: 324, İstanbul, 1997, s.5.) (HC).

karşılamaadığını anlamak isterseniz daha dün **Cumhurbaşkanı olan Wilson'un en son kitaplarını okuyunuz. Bu zat diyor ki, bu yeterli değildir. Kuvvetler dengesi olamaz ve yoktur. Kuvvetler ayrılığı esasen yanlıştır. Dolayısıyla kuvvetlerin birleştirilmesi lazımdır. ...insanlığın kurtuluşunu sonsuz mutluluk bilen herkes bu eski teorinin çürüdüğüne inanmıştır.**)¹³⁶

Hulki Cevizoğlu: Ama, en son çıkarılan ve hükümetin görev ve sorumluluklarını belirleyen kanunda, kuvvetler birliğinden kuvvetler ayrılığına gidilmiyor mu?

Mustafa Kemal: Efendim, o kanunda asıl olan icra şartları Meclistir. Ancak Meclis icra işlerinin bütün ayrıntılarıyla uğraşmadığı için belli alanlara ilişkin görevlerde bazı insanları vekil ediyor ve onları sorumlu tutuyor.

Hulki Cevizoğlu: Bu durumda, Kuvvetler birliğine halel gelmiyor mu (zarar vermiyor mu)?

Mustafa Kemal: Gelmiyor. Efendim, bu meseleler üzerinde çok görüşebiliriz, fakat zaman yetmez. Yarın, öbür gün kalırsanız ayrıca bu meseleler için görüşürüz.

Hulki Cevizoğlu: Bu durumda, bakanların uzman kişilerden mi oluşması gerekiyor?

Mustafa Kemal: Bunun hakkında düşündüğüm şudur. Bakanlar -ki mebuslardan oluyor ve olması lazımdır- bunların mutlaka uzman olması mümkün olmayabilir. Oysa, her idari şubede esaslı ve çok vakıfane hareket tarzı lazımdır. Bunu bakan yapamaz, ikincisi uzman bir bakan bulunmuş olsa bile, bunlar belli ve kesin olmadığından, değişebilir olduğundan, onun yerine uzmanların başladığı işi takip etmek üzere uzman olmayan bir bakan gelebilir.

Bu açıdan işlerde uzmanlığı bulunmasını bakanlardan beklememek gerekir. Genişletecek çok noktalar vardır. Her bakanlığın refakatinde bir uzman heyet bulundurmak lazımdır. Bu uz-

¹³⁶ Bu parantez içindeki ifade, 2 Şubat 1923'te İzmir'de Halka Verdiği Nutuk'tandır. M.Kemal'in 16 Ocak'ta gazetecilere verdiği bu konudaki yanıtını burada daha da genişlettiğini görüyoruz. Ben burada biraz kısaltım. Bkz.: ABE, C.15 (1923), a.g.e., s.72.(HC).

manlar heyetinin vaziyeti, vekil kadar ve belki vekilden daha sağlam olmak lazım gelir. Bütün işlemlerin projeleri orada düşünlmelidir ve öyle bir projeyi, vekil, yetkisi içinde ise yapar, değilse Bakanlar Kurulu'na getirir. Onun da yetkisi içinde değilse, Meclis'e gelir ve bu projeler uzmanlar heyetinin projesi olabilir. Dolayısıyla, vekil değişse dahi asıl olan çalışmanın yönü sabit kalır efendim..

İKİNCİ MECLİS (SENATO) OLMAZ..

Hulki Cevizoğlu: Anayasa'da (Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda), senato gibi ikinci bir meclisin olmaması, alınacak kararların daha sağlıklı olması açısından eksiklik sayılmaz mı?..

Mustafa Kemal: Doğru. Fakat zatı âlinizin bir ikinci meclis yapmaktan maksadınız, bir kanunun memlekete gerçekten faydalı olup olmadığını incelemek, sakıncalı görüldüğü takdirde onu başka bir şekilde daha iyi bir hale koyabilmek imkânın elde edilmesine yöneliktir. (...)

Yani bütün sakıncalar için asli şeklini ve asli mahiyetini muhafaza etmek şartıyla, tedbir bulmak ve tatbik etmek mümkündür. **İki meclis taraftarı olmayınız.!**

HIRİSTİYAN VE YAHUDİLER, MİLLETVEKİLİ VE ASKER OLABİLİRİ

Hulki Cevizoğlu: Falih Rıfkı (Atay) gibi bazı yazarlar, kendi vatandaşımız da olsa **Hıristiyan ve Yahudilerin asker ve milletvekili olmamasını** istiyor. Bunu nasıl karşılıyorsunuz?

Mustafa Kemal: Teşkilatı Esasiye Kanunu bunu reddetmiyor. **Vatandaşlar seçilirlerse onları Meclis'ten çıkarmak için bir sebep yok.**

Hayır, **asker de olabilirler, mebus da olabilirler.** Bu konunun yeterli olmadığını görüyorum. Fakat bunu ileride derinlemesine inceleriz efendim! Yalnız isterseniz bir nokta üzerinde biraz daha görüşelim.

Zatı âliniz yeni seçimlerden söz ettiniz ve Halk Fırkası'ndan söz edildi. Emin beyefendinin bir iki makalesini okudum. O böyle bir fırkaya taraftar değildir. Beyanatında, *"Harpten sonra içine*

gireceğimiz dönem gerçi barış dönemidir. Fakat normal bir durum mudur, bizim kaybımız çoktur. Herhangi uygarlık düzeyine ulaşabilmek için alelade ülkelerde olduğu gibi çalışmakla başaramayız. Dolayısıyla silahlı savaş, mücadele yerine, silahsız fakat bir emek(çalışma) mücadelesi koymak gerekmektedir. Belki daha iyi iş görürüz” buyuruyorlar.

“MİSAKİ MİLLİ” (MİLLİ YEMİN) YERİNE “EMEK MİSAKİ” (ÇALIŞMA YEMİNİ)

Evet efendim, ben de böyle düşündüm. Amacımız gerçekleştikten sonra **“Misakı Milli”** yerine **“Emek Misakı”**¹³⁷ yapmak ve bütün milleti onu hep beraber izlemeye sevk etmek gerekir.

Görüşlerimiz tamamen birbirine uygun. Yalnız yorumunuz ifadenizle bir çelişki oluşturuyor. Yoksa gerçek durumda görüşlerimiz tamamen birbirine uyuyor. Ben de istiyorum ki, barış içine girdiğimiz zaman, bütün millet ve bütün milletin vekillerinden oluşan Meclis, tek bir program üzerinde çalışsın!

ANADOLU HALKI BENİMLE BERABER YÜRÜMEDİ!¹³⁸

Ancak bu Meclis’in, herhangi bir meclisin, herhangi bir milletin, diyelim hayatını kurtarmak için veya kurtardığı hayatını elinde tutmak için **mutlaka birlikte (hemen birleşerek) yürüyeceğine inanıyor musunuz?**

Teorik olarak bu, arzulanır. Fakat elde edilmesi mümkün değildir! Bence bunun uygulamada yeri yoktur. Bunu açıklamak için üç yıllık kendi çalışma hayatımızı basit bir biçimde dikkatle gözden geçireceğim.

Düşmanlar İstanbul’u işgal etti. Hükümeti felç etti. Halife ve padişahı alet haline getirdi. Memleketimizin en değerli yerlerini işgal ettiler.

¹³⁷ Emek: Çalışma.

¹³⁸ Tümünde olduğu gibi bu başlık da bana ait. Daha önce belirtmemeye karşın, konunun öneminden ötürü iki kaynağı bir kez daha vurgulamak istiyorum. Bkz. *Atatürk’ün Bütün Eserleri*, C.14, a.g.e., s.299; *Mustafa Kemal Eskişehir-Izmit Konuşmaları* (1923), a.g.e., s.157(HC).

Sanır mısınız ki, Anadolu halkına, “Beraber çalışalım, kurtulmak gerekir” dediğim zaman yürümüşlerdir? Ben Genel Müfettiş adıyla, geniş yetkilerle Samsun’a çıktığım zaman, o imza ile ilk verdiğim emre herkes itaat etti. Beş, on gün sonra İçişleri Bakanı olan Ali Kemal’in, (*Adil Bey seslen*) hayır burada parçalanın Ali Kemal’in, kendi kendine valilere ve mutasarrıflara vermiş olduğu kısa bir telgraf üzerine – ki o telgrafında “Mustafa Kemal’e itaat etmeyiniz, onunla temasa gelmeyiniz. Zaten memuriyetinden atılmış ve uzaklaştırılmıştır” demişti- o telgrafın gelişine kadar kuvvetle benimle beraber yürümekte olduğunu sandığım kimseler, benim aleyhime dönmüştür.

Bunlar arasında bu işe başlarken her şeyi kendilerine söylediğim ve sonuna kadar, ölünceye kadar **bütün felaketleri beraber göğüsleyeceklerine ilişkin bana söz verenler de vardı.**

Sivas halkı, hacısı ile hocası ile bana olağanüstü bağlı olduklarını söylerken, Ali Kemal’in telgrafını alınca derhal bütün sokaklara kâğıtlar yapıştırdılar. “Mustafa Kemal haindir” diye ilan ettiler...

Baştan sona kadar fikirler değişmeye başladı ve bugüne kadar fikirlerde, eğilimlerde ve beraber yürümekte anlaşmazlıklar sürmektedir.

Kendilerini kurtarmak için teşebbüs etmiştim. Fakat ne yazık ki, ölüm, rezalet, sefalet.. her şeyin kesin olduğunu gördükleri halde beraber yürümek, halkı benimle beraber yürütmek isteyenler vardı.

Dolayısıyla biz nasıl emin olabiliriz? Bütün bu tehlikeler yok edildikten sonra; **“Efendim tamamen kurtulmak için, gerçek kurtuluş için buyurun beraber çalışalım!”** demek yeterli midir sanılıyor?

Doğrusu ben o kadar güvenemiyorum. O halde ne yapmalı? Çalışmak isteyenler vardır. Bunları toplamak lazımdır. Onları toplamak için belli bir hedef lazımdır ve çalışmak için olumlu bir program olmalıdır.

HALK PARTİSİ KURACAĞIM

Ben Halk Fırkası adı altında bir fırka oluşturacağım dediğim zaman sanılmasın ki, milletin çeşitli sınıflarından bir veya iki sınıfın çıkarlarını veyahut refahını sağlamaya yönelik bir amaç izleyeceğim ve diğer sınıfların çıkarlarını düşünmeyeceğim ve onlarla mücadele edeceğim. Böyle bir şey yoktur. Fırkanın programı bütün milletin refah ve mutluluğunu sağlamaya yönelik olacaktır.

Görüşlerimizi, beraber çalışmak istediğimiz insanlardan meydana gelen fırkaya bildirmek lazımdır. Bir de bu fırkanın memleketteki bütün örgütleri, aynı esasları tamamen kavramasını sağlamalıdır.

HALK KENDİ HALİNE TERK EDİLİRSE BİR ADIM ATILAMAZ!

Yoksa, halkı kendi haline terk edecek olursak bir adım ileri atılamaz. Program elimizde kalır. Bütün milleti olumlu bir çalışma programı ile ilgilendirmek verimli olur.

Mesele programdandır ve isim değişikliği ile kimseyi aldatamayız. Ortaya koyacağımız, millet programı olacak. Memleketin bütününün yararına ait ve hizmet eden bir program yapılmalıdır.

ŞAHSIMI DÜŞÜNSEYDİM GİDERDİM!

Hulki Cevizoğlu: Halk Partisi'nin programını yaparken çok düşündünüz. Buna farklı adlar vermek istediniz ama yalnızca ad değişikliğinin yeterli olmayacağını da söylediniz.

Tüm milleti kucaklayacak bir siyasal örgüt kurmak ve ayrışmaları önlemek için adına parti dememeyi bile düşündünüz.

Kendi şahsınızı hiç düşünmediniz. Bunu daha önceki görüşmemizde de vurgulamıştınız!

Mustafa Kemal: Efendiler, yalnız şahsımı düşünseydim; barış olur olmaz “Ben tarihi ve milli görevimi yaptım” der ve gider, hoşuma giden bir yerde otururdum.

Bu tarzda hareket, şüphesiz kendi adıma ve hesabıma en iyi bir hareket olurdu. Mücadeleye devam eden bir insanın yıpranması kesindir.

Barışın imzalandığı günü, kazanıldığını göreceğimiz başarılarla rağmen, doğrusunu söylemek gerekirse, hiçbir şeyin son bulmamış olduğu kesindir. O zaman belki yeniden ve daha köklü işe başlamak zorundayız ve bütün elde etmeyi istediğimiz sonuçları yeniden işleyerek doğrulamak gereklidir. Bunun, mücadeleden kaçınarak sağlanmasının mümkün olacağını sanmıyorum. **Bu nedenle, milletin ve memleketin yararını sağlayacağını sandığımız programla ortaya atılmak ve benimle kim çalışacaksa onlara buyurun demek gerektir.**

Karşı tarafta yer alacakları da düşünmek tabiidir. Şimdi efendiler, tekrar soruyorum. Ne istiyorsunuz? Nasıl yapalım? **Milli Emek Programı** diyelim, **fırka ismini vermeyelim. Milli Çalışma Grubu** diyelim! İstenen bu mudur? Bugünkü Mecliste fırka adını kullanmadık, grup diyoruz. Sonucu görüyorsunuz.

Fırkanın programı belli ve kesin olursa, fırkaya katılanlar o programı ya izler ya izlemez! Ve belki ilk kuruluş aşamasında böyle olacaktır. Fakat er geç dayanışmacı fikir ve hareket sağlanacaktır. Siyasi terbiye, siyasi ahlak gereğini duyuracaktır. **Böyle bir fırka, millet için bu bakımdan bir ekol olacaktır.**

Evet, biz bu Meclis'te içtihad (görüş) itibariyle sayısız fedakarlıklar yaptık ve belki de yapmak lüzumlu idi. Bundan dolayı Teşkilatı Esasiye Kanunun maddelerine hiç de lüzumu olmayan zihniyetler girdi. Belki de bundan dolayıdır ki, adli kapitülasyonları ortadan kaldırmak konusunda zorluk çekiyoruz. **Herifler diyorlar ki; sizin yapacağınız kanunlar fıkıh kitabı vs.dir**

BİZİM DEVRİMİMİZ HIÇBİRİNE BENZEMEZ!

Bugün Lozan konferansında ve dünyada **Yeni Türkiye**'nin bir kredisi varsa, o da eski yönetim biçimini ortadan kaldırmaktan, yok etmekten ileri gelmektedir. **Bizim inkılâbımız; Meşrutiyet inkılâbı ve ondan evvel yapılan inkılâplar gibi olsaydı kimse önem vermezdi.**

SÜREKLİ DEVRİM!..

Efendiler! Biz gerçek bir inkılâp yaptık ve inkılâbımıza da devam ediyoruz. Biliyorsunuz ki memleketin birçok yerleri bilerek veya bilmeyerek ayaklandı. Asileri bastırmaya mecbur olduk.

Şimdiye kadar yaptıklarımız ancak ondan sonra kurulabilmiştir ve biliyorsunuz ki, **Büyük Fransız İnkılâbı hemen yüz sene devam etmiştir. Üç yılda esaslı bir inkılâbın son bulacağını kabul etmek hata olur.**

Belki zaman zaman, şöyle veya böyle bir şeyler olacaktır! Kanaatimizi, değişmez başarı umudumuzu egemen kılmak sayesinde zafer bizimdir. **Fakat hocaları memnun edeyim, İslam âlemini memnun edeyim, hepsini memnun edeyim dersek mümkündür; hepsi memnun olur, ama biz maksadımızdan uzak kalmış oluruz.** İdare-i maslahatçılar esaslı inkılâp yapamaz. **Bugünkü sefalet ve rezalet içinde esasen kimseyi memnun etmenin imkânı yoktur.** Memleket mâmur, millet zengin olduğu zaman herkes memnun ve sevinçli olur efendim.

Efendim, Halk Fırkası dediğimiz zaman bunun bir anlamı olmalıdır. Yoksa dünyada gerçek anlamı olmayan bir şey yaptığımız zaman, hiçbir şey yapmıyoruz demektir. Bu memleketi şu yöne sevk ederken bir şey yaptığımızı ifade etmeliyiz! Bir de da-ima geçerli ve söz konusu olan çoğunluktur.

Bu milletin çoğunluğu bizimle beraberse fırka deyiniz, ne dersiniz deyiniz, yürümek mümkündür. Çoğunluk beraber değilse grup deyiniz, heyet deyiniz! Buna dayanarak inkılâpta başarı mümkün olamaz.

O zaman, inkılâbın kazanılması için tarihin gösterdiği araca başvuracağız!

İnkılâbın kanunu mevcut kanunların üstündedir (**Devrimin yasası mevcut yasaların üstündedir**).

Bizi öldürmedikçe ve bizim kafalarımızdaki cereyanı boğmadıkça, başladığımız yenilikçi inkılâp (devrim) bir an bile durmayacaktır.

Bizden sonraki dönemlerde de hep böyle olacaktır!

Efendim ben istiyorum ki, program, milletin ihtiyacına uysun, bu programla, bu memleketle ve bu milletle ilgilenen bütün aydınların, uzmanların ilgisi olsun. O zaman bu, benim programım değil, bütün milletin programıdır, hepimizin programıdır.

Bütün millet o program içinde kendi duygularını, kendi düşüncesini görecektir. Elbette öyle bir programı ortaklaşa izlemek için bir heves ve çaba da doğacaktır ve zaten gerçek bir program da bence başka türlü olamaz. Yalnız bir adamı uzmanlığı, çok şey bilmeye yeterli değildir. **Geri kalmış bir milleti canlandırmak için, izlenecek görüşleri yoğun olarak ifade etmek de, o kadar kolay değildir.** Yalnız bu memlekette ait bilgiyle de yetinilemez. Çeşitli ve uygar milletlerin hayat evrelerini bilmek gerekir.

MİLLET BU MECLİSE KARŞI AYAKLANIR!

Hulki Cevizoğlu: Siz Halk Partisi'nin programını hazırlarken, eski partilerin durumu ne olacak? Bunlar yeniden canlanıp harekete geçmek isterlerse..

Mustafa Kemal: Öyle bir şey tanımıyorum!

Hulki Cevizoğlu: Güçlü bir örgütlenme ile ortaya çıkarlarsa?

Mustafa Kemal: Çıkmazlar! Çıkmak istemek kendi aleyhlerindedir.

Hulki Cevizoğlu: Bu mecliste bir çoğunluğun devam etmek istediği söyleniyor. Üçte iki çoğunluk sağlanamazsa, yeni meclis oluşturulamayacak, meclis yenilenemeyecek.

Mustafa Kemal: Gerçi bu kaygılarda bulunanlar da vardır. Üç yüz küsur kişiyi bir araya toplayarak üçte iki çoğunlukla karar almak zordur! Fakat Meclis amacına ulaştıktan sonra, görevini tamamlamıştır ve yeni seçime karar vermek ve dağılmak zorundadır. **Şu veya bu bahane ile hayatını sürdürmeye çalışması, despotizme başlaması demektir. Bunun için de çare bulunur.**

Dışarıdakileri bir kez davet ederiz, gelmezler. Bir daha davet ederiz gelmezler ve dolayısıyla **davete uymayanların mil-**

letvekilliğinden istifa ettiğine ilişkin bir karar alırız, sorun çözülür.

Hulki Cevizoğlu: Meclis'ten bu yönde bir karar çıkmazsa?

Mustafa Kemal: O zaman görürsünüz ki, millet kararını verir! Mebuslar sonuna kadar mevkilerini korumak isterlerse, yasadışı bir şekilde ve belirsiz bir zaman için milletin egemenliğini ellerinden bırakmak istemiyorlar demektir. O zaman derhal millet, kendi hâkimiyetini kullanır, yeni milletvekillerini seçer.

Hulki Cevizoğlu: Bu nasıl olabilir? Milletvekillerini azlederek mi?

Mustafa Kemal: Hayır, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda seçim dönemi sınırlı ve bellidir. Fakat bu Meclis kuraldışı olarak demiştir ki, ben milli amaca ulaşana kadar çalışacağım ve millet de bunu uygun bulmuştur. Milli amaca ulaşıldığı gün, bu özel durum son bulur ve kanunda mevcut maddenin hemen uygulanması gerekir. Meclis eğer bunu yapmazsa o zaman millete karşı görev ve yetkilerini kötüye kullanmıştır.

Hulki Cevizoğlu: Millet o zaman mı kendi hâkimiyetini kullanır?

Mustafa Kemal: Evet, millet, hukukunu kötüye kullananlara karşı otomatikman hareket eder. Yani millet bu Meclis'e karşı ayaklanır.

Hulki Cevizoğlu: Tek dereceli seçim ve genel olarak seçim sistemi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Mustafa Kemal: Mevcut seçimler yasası; bizim bugünkü ilkelerimize uygun değildir. Daha çok hükümetçilik bakış açısıyla yapılmıştır. Doğrudan doğruya halkla yüz yüze gelerek seçim yapmak lazımdır. Fakat şimdi buna zaman yoktur. Kuraçığımız fırka, daha milli ve akla uygun şekiller düzenlesin. Çünkü, bugün doğrudan doğruya halkla ilişkisi olan örgütlerimiz tamamlanmamıştır.

ER GEÇ KADIN MİLLETVEKİLİ OLACAK

Hulki Cevizoğlu: Kadınların milletvekili olması mümkün olacak mı? Örneğin, Halide Edip (Adivar) hanım milletvekili olabilecek mi?

Mustafa Kemal: Bu konuda yasada bir açıklık yoktur. Bununla birlikte, şimdiye kadar 50 bin erkek nüfusa bir mebus çıkmıyor mu idi? Şimdi genel olarak 50 binde bir mebus dersek, o zaman bu kayıtlarla erkeklerle beraber kadınlar da söz konusu olur. Kadınlara, bu genel deyişle bir seçim hakkı verilmiş olur.

Bu noktayı ben bazılarıyla konuştum. Buna henüz itiraz edenler vardır. **Fakat er geç olacaktır.**

ŞAPKA İLE NAMAZLARINI KILARLAR

Buhara'da, İran'da, Afgan'da Müslümanlar şapka giyerler ve **şapka ile namazlarını kılarlar**. Hicaz'da, Suriye'de, Yemen'de böyledir. **Bizde her yerden fazla bağnazlık var gibi görünüyor.**

Gelecekteki politikamıza ilişkin görüşmek isteği belirtilmiştir. İsterseniz bunları başka sefer görüşelim. Çünkü bu önemli bir konudur. Yalnız birkaç noktayı tekrar edeyim: Barış olasılığı vardır. Fakat olmaması olasılığını daima göz önünde tutmakla önlemlerde kusur etmemiş oluruz.

Çünkü çok canımız yanmıştır, **çok aldatılmışızdır ve bugün bile aldatılmış bir durumdayız.**

Mudanya Sözleşmesi'nin feshedilmekte olduğunu görmekteyiz.

MİLLETİ ÖRGÜTSÜZ VE HEDEFSİZ BIRAKAMAYIZ.

Hiç kuşkusuz barış olduktan sonra çok çalışmak gerektiğine inanıyoruz ve bunun için bütün kaybımızı az zamanda gidebilecek esaslı bir program yapmak zorundayız. Bu program üzerinde fırka oluşacaktır ve bu fırkanın bütün memleket ve millet için de dayanağı olabilecek örgütü sahip olmalıyız.

Milleti örgütsüz ve hedefsiz bırakamayız.

Bırakırsak millet daima elimizden çıkar ve biz, ideallerimizin daima teoride kaldığını görürüz. Bu üç yıllık milli çalışmanın, özverinin sonucu olarak ulaşabildiğimiz hedefler ikidir, birisi tam bağımsızlık, diğeri de bunun kadar ehemmiyetli olmak üzere yeni hükümetimizdir. Birincisini açıklamak kolaydır. Çünkü herkesin canının yandığı bir şeydir. Fakat ikincisini herkes anlamıyor.

Bu açıdan, hükümetin durumunu ve niteliğini ve bunları ifade eden Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun maddelerinden çok ruhunu, bir kere daha görüştüğümüz bakış açısından inceleyelim ve tahlil edelim ve anlamlandıracağımız daha yaygın fikirleri, bütün halka hızla anlatmaya çalışalım. Üzerimize hücumları çekmek için değil, yani bağnazları mutlaka bize hücum ettirmek için değil, fakat yalnızca kamuoyunu aydınlatmak için...

NE DOĞU'YA, NE BATI'YA GÖNÜL BAĞLAYAMAYIZI.. FAKAT YARIN..

Hulki Cevizoğlu: Dış politikaya gelirsek.. Nasıl bir dış politika izlemeliyiz? Yüzümüzü Doğu'ya mı, Batı'ya mı dönmeliyiz?.. **Avrupa ülkeleriyle mi ittifaklar kurmalıyız, Doğudakilerle mi?**

Mustafa Kemal: Diğer sorunlar o kadar esaslara ilişkin şeyler değildir. Örneğin, gelecekteki politikamız her zaman düşünülmüş bir şeydir. Yalnız nasıl bir politika izleyeceğimizi anlamak için, şimdiye kadar nasıl politikalar izlendiğini analiz etmek gerekir. Kısaca ifade etmek gerekirse, **bizden önceki Osmanlı Devletinin sürekli ve düzenli izlenmiş hiçbir devlet politikası yoktur. Yalnız şahsi politika vardır.**

Bir de bildiğiniz gibi, **dış politikanın dayanağı, güçlü bir iç politika, iç yönetim, iç örgütlenmedir.** İç politikayla dış politika daima ilişkili olmalıdır.

Olaylar, eski politikaların sonuçlarını bize bugün pek güzel gösterdi. **Aynı kültürden ve ırktan olan kitlelerin yaşadığı memleketlerde kalmak, şekillenmek, uygarlaşmak bizim için en akla uygun bir politikadır.**

Efendim, tabii dünyada bir denge vardır. Biz onun dışında değiliz. Doğuda büyük bir devletle veyahut batıda bir ve-

ya birkaç devletle ilişki kurmak, anlaşmalar ve **belki ittifaklar yaparak** dengeler alanında yerimizi saptamak görüşü olabilir. Ne Doğu'ya ve ne de Batı'ya önem vermeksizin yalnız kendi varlığımıza dayanmakla yetinilebilir mi, sorusu da akla gelir!

Doğrusunu söylemek gerekirse, **bugün** bu dakikada dayanmaya değer ve güvenilir olan politika, **yalnız kendi varlığı-mıza dayanarak yürümektir. Ne Doğu'ya, ne Batı'ya gönül bağlayamayız!**

Fakat bu demek değildir ki, yarın gerçekleşebilecek gelişmeler karşısında, herhangi bir kısma daha çok yaklaşmak mümkün değildir veya doğru değildir.

SADECE NAPOLYON'U DEĞİL, BÜTÜN BÜYÜK STRATEJİ UZMANLARINI İNCELİYORUM¹³⁹

Hulki Cevizoğlu: İngiliz *Morning Post Gazetesi* yazarı Grace Ellison'la, o yanlış yayınlanan röportajdan sonra yeni bir görüşme yaptınız. Ellison, bu kez sizinle ilgili övgü dolu bir yazı yayınladı. Eski başbakanları Lloyd George'u da eleştirdi. Onun hataları yüzünden, Türk milletinin bugünkü İngiliz yönetimine de güvenmediğini vurguladı.

Sizinle görüşmesinde, kitaplarınız arasındaki Napolyon'un bir kitabını görünce, "*Size sadece ihtişamlı zaferiniz hakkında tebriklerimi sunmak yerine 'Küçük Korsika' ile ilgili bir kitap getirmeyi neden akıl etmediğime pişman oldum*" dedi. Sizin Napolyon'a meraklı olduğunuzu düşündü. Kendisine ne yanıt verdiniz?

Mustafa Kemal: (Şöyle dedim-HC) Lütfen, böyle bir şey sakın düşünmeyin. O beni büyük bir general olarak ilgilendiriyor, ancak...

¹³⁹ 23 Ocak 1923'te, İngiliz *Morning Post Gazetesi* yazarı Grace Ellison'a demec(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 14 (1922-1923), Kaynak Yayınları, İstanbul, Ağustos 2004, s.380. (Vakit, 23 Ocak 1923, No: 1838, s.2. Ayrıca bkz. Grace Ellison, *An Englishwoman in Angora*, E.P. Dutton and Company, New York, (Basım yılı belirtilmemiş, önsözü, "Ocak 1923" tarihli). Kitabın Türkçe basımı için bkz. Grace Mary Ellison, *Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuva-i Milliye Ankarası*, Çeviren: İbrahim S. Turek, Milliyet Yayınları, Ocak 1973, s.163-164. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V.*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.97-98.)

Hulki Cevizoğlu: İlginizin, Napolyon'a saygı derecesinde olduğunu düşünmüş ve Sakarya Zaferi'ni Napolyon'un Austerlitz¹⁴⁰ Zaferine benzetmiş.

Mustafa Kemal: Ne garip şayia! Ben tabii olarak bütün büyük strateji uzmanlarını inceliyorum; fakat **Sakarya'yı Austerlitz ile kıyaslamak muhakkak ki büyük bir iltifat değildir.**

NAPOLYON KENDİSİ İÇİN MÜCADELE ETTİ, "DAVA" İÇİN DEĞİL

Hulki Cevizoğlu: İngiliz gazeteci sizin bu açıklamanızdan sonra aynen şöyle yazdı:

Bu etkili açıklamadan önemli ölçüde irkildiğimi itiraf etmeme rağmen, bana savaştan birkaç yıl önce Mösyö Clemenceau ile konuşmamı hatırlattı.

Clemenceau bana, Lord Rosebery'nin Napolyon'a hararetli hayranlığının kendi siyasi kariyeri üzerinde neredeyse leke olduğunu anlatmıştı. "Bu mağrur bencilin büyüklüğü nerededir?" diye sordu ünlü Fransız. "Ben kendimi şu basit sebepten dolayı ondan yüz kat daha büyük olarak görüyorum: Napolyon iktidardan indiğinde sonsuza kadar düştü. Eğer ben veya benim memleketim düşerse, o zaman ben en büyük ve en iyi durumda olurum."

M. Kemal, bu Galyalı övünmesine saygı duyarak gülümseyebilmesine rağmen, kendi eleştirisini çok daha sakın ifade etti.

Mustafa Kemal: Napolyon birinci sıraya ihtirası koyardı. Kendisi için mücadele etti, "dava" için değil; hezimet kaçınılmazdı.

¹⁴⁰ Austerlitz: Napolyon Savaşları'nın ilk muharebesinin yapıldığı Çek Cumhuriyeti'ndeki kasaba. Napolyon'un kesin zaferi ile sonuçlanmıştır. Bu savaş taktiği modern savaşın en iyi taktiği olarak kabul ediliyor(HC).

KANLA DEĞİL, MÜREKKEPLE İMZALANAN BİR BARİŞ İSTİYORDUK

Hulki Cevizoğlu: Siz, kendi başarılarınızdan hiç şüpheye düştünüz mü?

Mustafa Kemal: Hayır, asla. Bütün gelişmeyi; sonunda da böyle bir neticeye varacağını, en başından -elimizde hiçbir harp levazımı bulunmadığı zaman bile- görmüştüm.

Geciktik; kan dökülmesini ve harabiyeti önlemek için. Fethi Bey'i Londra'ya son bir çare olarak gönderdik; çünkü biz kanla değil, mürekkeple imzalanan bir barış istiyorduk.

AMERİKAN MİLLETİNE SESLENİŞ!..¹⁴¹

Hulki Cevizoğlu: 23 Ocak'ta (1923) ABD Senatosu'na bir mektup göndererek Amerikan halkına hitap ettiniz. Yine aynı gün, Amerikan *The New York Herald Gazetesi* muhabirine röportaj verdiniz. O röportaja az sonra geleceğim. Ama öncelikle, Amerika'ya Seslenişinizde neler söylediğinizi merak ediyoruz.

Gönderdiğiniz mektup, ABD Senatosu'na Senatör Owen tarafından şu sözlerle sunuldu ve gazeteye verdiğiniz röportajla birlikte tutanaklara geçirildi:

"Sayın Başkan, Senatonun dikkatini Türkiye'nin lideri Mustafa Kemal'in Amerikan milletine yaptığı dikkate değer hitabeye çekmek isterim. Onu okuyarak Senatonun zamanını almak istemem; ancak bu, her senatörün ve üyenin görmesi lazım gelen bir hitabedir. Karşınızda Türk olmasına rağmen Amerikan dilini konuşan, yüksek tahsil görmüş, dünya milletlerinin tarihi hususunda bilgili, Türk milliyetperverlerinin

¹⁴¹ Mustafa Kemal'in 23 Ocak 1923'te "Amerikan Milletine Beyanname"si ve *The New York Herald Gazetesi* muhabirine verdiği röportaj(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 15 (1923), Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 2005, s.19. (Amerika Birleşik Devletleri 67. Kongre 4. Oturum Toplantı Tutanakları ve Tartışmalar, c.64, 3. Bölüm, 23 Ocak 1923 - 7 Şubat 1923, Hükümet Basımevi, Washington, 1923, s.2487-2488. Ayrıca bkz, *The New York Herald*, 25 Ocak 1923, s.4; İleri, 6 Şubat 1923, Numara: 1799, s.1-2. Beyanname için bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 22 Mart 1923, Numara: 770, s.1; İsmail Arar, "Atatürk'ün Amerikan Milletine Seslenişi", *Belleten*, sayı 178, Nisan 1981, s.111; Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s.368-369. *New York Herald'da*, mülakatın yalnız bir bölümü yayımlanmıştır. Mülakatın tamamı ise, 26 Ocak 1923'te Amerika Birleşik Devletleri 67. Kongre 4. Oturum Toplantı Tutanakları zaptına geçirilmiştir. Bu tarih, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri* ve *Belleten*'de yanlışlıkla 26 Şubat 1923 olarak verilmiştir.)

amaçlarını ve neyi başarmaya çalıştıklarını yetkiyle ilan eden biri var. Dinlenmeyi hak etmektedir, ilan ettiği esas olarak, tıpkı bizim atalarımızın bu Cumhuriyeti kurduğu gibi, Türklerin de kendi hayatlarını kendi yöntemleri içinde geliştirebilmek için yabancı zorbalığından(zulmünden) kurtulmak amacıyla mücadele ettikleridir. Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına kavuşmasına Amerikan milletinin de taraftar olduğuna ve her ne biçimde olursa olsun Müttefiklerin veya dünyadaki herhangi bir milletin, Türkiye'yi işgal ettiğini ve siyasi bağımsızlığından yoksun bıraktığını görmek istemediğine inanıyorum. Mustafa Kemal'in bu hitapnamesinin ve bununla ilgili röportajın okunmadan tutanak gazetesinde basılmasını talep ediyorum."

Amerikan Milletine neler söylediğinizi öğrenmek için bu metni okuyabilir misiniz?

Mustafa Kemal:

"Büyük Amerikan milletine:

Siz zulüm ve istibdadı kendi vatanınızdan uzaklaştırdınız. Siz uzun ve kanlı bir mücadeleden sonra kendi hürriyet ve bağımsızlığınızı elde ederek, halk hâkimiyetine dayalı **demokratik bir devlet ve kuvvetli bir uygarlık kurdunuz.**

Bugün yerkürenin diğer tarafında bir millet var ki, o da aynı hürriyet, aynı bağımsızlık ve aynı demokrasi uğrunda mücadele ediyor, kan döküyor. Bu ülkünün saflığına ve yüceliğine karşı gözlerinizi yanıltmak istiyorlar. Bu propagandayı yapanlar, ya birtakım cahil yobazlar veyahut yeni kazandığımız hürriyeti yok etmek ve ondan yoksun bırakmak isteyen gizli ve apaçık düşmanlarımızın icra aletidirler. Yalanlara ve iftiralara inanmayınız.

Hürriyet ve bağımsızlık uğrunda savaşıyor ve tıpkı sizler gibi dünyada ilerleme ve adalet etkeni olmak için içten biçimde mücadeleda bulunan **Türk halkına kalbinizi açık bulundurunuz."**

KENDİ ÜLKESİNİN GEORGE WASHINGTON'U

Hulki Cevizoğlu: Amerikan gazetesine de (*The New York Herald*) önemli açıklamalar yaptınız. Bu gazetedeki röportaj,

dediğim gibi, ABD Senatosu'na da sunuldu ve açıklamalarınız tutanaklara geçirilecek değerde bulundu.

Gazete, sizden söz ederken şu ifadeleri kullandı:

“Kendi ülkesinin George Washington'u olarak tarihe geçmek, yeniden doğan Türkiye'nin milli kahramanı Mustafa Kemal Paşa'nın karakterini en iyi betimleyen kendine özgü arzusudur.”

Size, sorulan “Tarihte en çok takdir ettiğiniz büyük şahsiyet kimdir” sorusuna ne yanıt verdiniz?

Mustafa Kemal: Ülkesine zulmeden yabancı zorbaları kovarak ülkesinin bağımsızlığını kazanan, **en başta gelen hürriyet öncüsü büyük George Washington**, örnek olarak bana esin kaynağı olan (ilham veren) ve **beni derinden etkileyen kişidir.**

ÖZGÜRLÜKLERİ İÇİN SAVAŞIYORLAR

Hulki Cevizoğlu: Sorularımı sorarken, Amerikan gazetesi-
nin sizin hakkınızdaki değerlendirmelerini de vermek istiyorum
ki, bu ortam daha iyi anlaşılabilsin.

Gazeteci size, **Türk Milletinin ABD'ye karşı tutumunu**
sorarken, şu değerlendirmeyi yapıyor:

“Gerçekten büyük bütün insanlar gibi Mustafa Kemal aşırı biri değildir. Rus Bolşevik liderleriyle onun arasında hiçbir zihniyet münasebeti (anlayış ilişkisi) yok. Görüşleri akla uygun ve bunları akla uygun biçimde ifade ediyor. Bu yüzden bir şeyin yapılabileceğini söylediğinde, bunun ölçüsüz bir hayal olmadığını, gerçek olabileceğini hissedersiniz. Haksız olduğuna inandığı bir konuyu kaydederken bile, kendisi bizzat haksızlık etmekten sakınmaya çalışıyor. Amerikan milletine hitabesini açık ve kesin biçimde söylerken, Amerika'nın Yakındoğu'daki krize karşı tavrını eleştirdi; ama bunun sadece Amerika'nın hatası olmadığına inandığını ve bunun kendi vatandaşları arasında öfkeden çok şaşkınlığa neden olduğunu ifade ederek eleştirisini yumuşattı.”

Amerika, bizim anti-emperyalist mücadelemizi anlayamıyor mu?

Mustafa Kemal: Öyle görölüyor ki, Amerikalılar, Türk milletin uzun yıllar önce kaybettiğı hümiyetini yeniden kazanmak için yaptığı fedakârlıkları, geçirdiğı sıkıntıları kavrayamıyor. Yoksa Birleşik Devletler Hükümeti ve basını, Yakınoğu'daki olaylar hakkında hüküm verirken, eminim ki, daha adaletli olurdu. Tıpkı Amerikalıların 150 yıl önce mücadele ettiğı gibi, Türk halkı da yabancı zorbalığı ve sömürsünden kurtulmak için mücadele ediyor; **çünkü Türkiye geçen yüzyılda büyük Avrupa devletlerinin sömürgesi durumuna getirilmiştir.**

Fakat, Amerikan halkının, Türklerin bugünkü mücadelesi ile Amerikan sömürge halkının bağımsızlık savaşı arasındaki benzerliğin farkına varmasına izin verilmiyor.

Yabancı propaganda, cahilce bağnazlık ve peşin hüküm, Amerika'nın gözlerini gerçekler konusunda yanıltıyor. Eğer yabancı ajanlar tarafından yayılan sinsi yalanlara önem vermeden gözlerini açsalar, Amerikan Bağımsızlık Beyannamesi'nde ölümsüz ifadesini bulan aynı hakların ele geçirilmesi için bir **düşmanlar dünyası** karşısında bütün her şeyini tehlikeye atan kahraman insanları görürler.

ABD'YE KARŞI TUTUMUNUZ –BENİ- ŞAŞIRTIYOR

Hulki Cevizoğlu: Affınıza sığınarak söylemeliyim ki, sizin ABD ile ilgili bu sözlerinizi anlamakta zorluk çekiyorum. Benim gibi düşünenlerin de önemli sayıda olduğunu bilmenizi isterim.

Siz bu sözleri gerçekten inanarak mı söylüyorsunuz, yoksa bunca düşmanımız varken, sizin ifadenizle “düşmanlar dünyası” içinde iken, ABD'nin desteğini almak için mi?..

İzmir'in işgalinden 13 gün önce, 2 Mayıs 1919'da, ABD Başkanı Wilson'un Paris'te yaptığı toplantıda Türkiye'nin işgaline nasıl izin verdiğini biliyoruz. Samsun ve Trabzon'un bombalanmasına, ABD savaş gemilerinin de katıldığını belgeler söylüyor.

Buna karşın, sizin bu açıklamalarınız değerlendirmekte büyük güçlük çektiğimi söylememe izin veriniz lütfen.

Ayrıca, dostunuz Yunus Nadi¹⁴² de, 7 Mayıs 1920'de ABD Başkanı Wilson'a el yazıyla, İngilizce bir mektup göndermişti. Yunus Nadi, bu mektubunda Wilson'a, **"Efendim, Siz yalnız bir cumhurbaşkanı değilsiniz, ayrıca erdeminizin yüceliği sizi bu mevkiye getirmiştir"** biçiminde hitap etmişti. Tarihe geçen bu mektubu¹⁴³ okumak istiyorum:

"Başkan Wilson'a,

Efendim,

Siz yalnız bir cumhurbaşkanı değilsiniz, ayrıca erdeminizin yüceliği sizi bu mevkiye getirmiştir. Dolayısıyla bir cumhurbaşkanından daha büyüsunüz ve insanların içinde en yücelerinden ve iyilerinden birisiniz. Hükümetin denetimini sizin kutsal ve namuslu ellerinize bırakan, size iktidar veren milletin üstünlüğüne ve kavrayışına saygılar olsun...

Büyük Savaşa kadar, sayın efendim, bizim ülkemizde ve ufkumuzda tanınmıyordunuz. Amerika, her zaman bir düşler ülkesiydi ve bize yabancıydı. Doğu'da daha yakın yüzyıllara dek, Padişahın bir komşu ülkenin sarayını ziyaret etmesi tarihsel bir olay sayılırken, Roosevelt'in Afrika ormanlarında ava çıkması bize düş gibi geliyordu, nasıl 40 katlı yapılar düş gibi geliyorsa. Ama zamanla düşündük ki, cumhurbaşkanını uzak ülkelerde avlanmaya izin veren bir milletin, bizimkilerden tamamen başka bir düşünce ve yaşam biçimi olmalıdır. Ve bu büyük milleti öğrenmeye çalıştık.

(...)

Bizi, Amerika'yı ve Amerikalıları öncelemeye sürükleyen şey, sadece merak değildi. Amerika'nın Doğu sorununda bizim ülkemizde oynamak istediği rolü -Avrupa milletleri gibi- ve bu rolün yaşamımızda ne gibi etkisi olabileceğini anlamak istedik. Ama biz ne kadar iyi yürekli ve eli açıksak, Amerika ve Avrupa o kadar dar kafalı ve dindardı. Altı yüz yıldır Avrupa bize haçlı gözüyle baktı. Avrupa'ya ne kadar ayrıcalık tanısak, Av-

¹⁴² Cumhuriyet Gazetesi'nin kurucusu.

¹⁴³ Duru, Orhan, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Ocak 2001, s.89-91; Cevizoğlu, Hulki, *1919'un Şifresi*, Ceviz kabuğu Yayınları, Ankara, Aralık 2007, s.80-85. (Vurgulamalar bana ait.-HC).

rupalılar dinimizden dolayı, bizden daha çok nefret ettiler, 18 ve 19. yüzyılların özgür düşüncelerine karşı.

Bir şey beklemediğimiz **Amerika, Büyük Savaş'ta bize başka bir biçimde göründü.** Ayrıca, ülkeniz, acılı uğraş yıllarında ve sizin cumhurbaşkanlığınız altında, bizim ülkemizde barışı yöneten değil, barışın hakemi olmak istedi ilk defa.

Arada bir şöyle diyordunuz: 'İnsanlığı savaşın kötülüğünden korumak gerekir, yalnız şimdi değil, her zaman için.' Birbirlerini boğazlayan insanlar, bu sözleri duyunca birbirlerine ateş etmeyi niye durdurdular? Çünkü **sözlerinizde kutsal ve yüce bir melodi vardı.(!!!-HC)** Belki de insanlık bilmeden, evet bilmeden, yeni bir yaşam'a doğru gidiyordu. Ve Rus Devrimi, belki de sizin ilkelerinizi izleyebilir, sonuçları doğal olmasa da, kaba da olsa, sizin dünyayı ulaştırmak istediğiniz iyileştirmenin bir kanıtıdır. Evreni yöneten ilksiz ve sonsuz güç, her peygamberin kendi çağının gereksinmelerini görmesi ve ona göre milletini seçmesi kuralını koymuştur. **Ve siz çağımızın peygamberisiniz (!!!-HC).**

Gittikçe büyüyen ününüz ve şanınızla, barış koşulları konusunda görüşünüzü açıkladınız ve bir gün, -dünyayı tehlikeden korumak ister gibi- **savaşa girdiniz. Ama barış çabalarını ihmal etmediniz.(!!!-HC)** Milletiniz savaşırken siz barışın sağlanması için çalıştınız. (!!!-HC) Daha sonra Washington'un¹⁴⁴ mezarı başında ölümsüz söylevinizi verdiniz ve ünlü on üç maddenizi¹⁴⁵ yayınladınız. Herkesten iyi bilirsiniz ki, efendim, konuşmanın gücü kılıcinkinden üstündür. Bu nedenledir ki, **sözleriniz ruhlara işlemiş, elleri gevşetmiş ve herkes barış yoluna girmiştir.(!!!-HC)** Ama, biz, hiçbir zaman bu yolun bu kadar müthiş, bitmek bilmez ve mutsuzluklarla dolu olacağını beklemiyorduk.

Versailles (Okunuşu: Versay) Konferansında bizim barışımızın düzenlenmesi Amerikan Senatosu'nun kararına kadar ertelendi. Bir yandan Albay Mahon'un yazılarını düşünerek, öte yandan **haçlı seferine çıkmış aç Avrupa'nın düşüncelerinden korkarak Senato'daki tartışmaları izledik.** Amerika'dan çe-

¹⁴⁴ ABD Başkentine adını veren ABD Başkanı.-HC.

¹⁴⁵ Ünlü "Wilson İlkeleri".-HC:

şitli komisyonlar geldi¹⁴⁶. Ülkemizi ziyaret ettiler, halkımızı gördüler, bizi incelediler ve Mahon'un yazılarına karşıt olarak gördüler ki Türkler ezen bir millet değil, tam tersine acı çeken ve ezilen bir millettir. Gerçek de buydu. Bir halk üzerine söylenenleri işitmekten çok, yerinde görmek daha iyidir.

Bu son aylar, sizin Senatonuz Avrupa işlerine karışmamak kararı aldığı zaman, bizim için bir seri zorluklar ve mücadeleler dönemi oldu. **Sizin kararınız üzerine bizim durumumuz daha da kötüleşti.** Şimdi biliyoruz ki, **sizin barışa ve savaşa müdahaleniz bizim için gökyüzünden inmiş bir yardımdı. Sizin koruyuculuğunuz (III-HC) ortadan kalktıktan sonra çektiklerimizi size anlatamayız, ama eminim ki bunları duymuş ya da okumuşsunuzdur. Avrupalılar bizi yok etmek ve adımızı haritadan silmek istiyorlar. Nasıl olur da siz ve temsil ettiğiniz büyük Amerikan milleti buna izin verir? Zayıfa yardım etmek için savaşa girmiş olan Amerikan milleti(III-HC), bize yardım etme gücü varken, nasıl olur da tarafsız kalır?**

Büyük Savaş sırasındaki etkinizin büyüklüğü bizim yüreğimizde sizin kişiliğinizi incelemek, iyiliğinizi ve yeteneklerinizi anlamak isteği doğurdu. İncelemelerimiz sonunda **sizde olağanüstü bir güç bulduk. (III-HC) Siz üstün bir insansınız, dolaşısıyla ahlaki çabalarınız vardır, bunu duyduk. Öyleyse siz, insanlığın bir parçası olan Türkleri savaşta daha kötü koşullarda çabalar halde nasıl bırakırsınız? Bu belki de hiç çözemeyeceğimiz bir sorundur. Bilirsiniz ki insanlığın ıstırapı sürdükçe savaştan kaçınılamaz. Amerika'nın yardımını bekleyen yoksul Doğu için koşul budur.**

Gene de lütfen ıstırap çeken Doğu'nun en derin ve içten saygılarımı kabul buyurunuz.

Yunus Nadî

Mektubu teslim alıp, ABD Başkanına gönderen İstanbul'daki sömürge temsilcisi Tuğamiral Bristol, Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı ön yazıda, *"Ekli mektubu bakanlığın bilgisi için gönderiyorum. Bu mektup özel bir değeri olduğu için değil, ilginç*

¹⁴⁶ Bu komisyonların en önemlisi General Harbord başkanlığındaki komisyondur. Hem bu kitapta, hem de *"İşgal ve Direniş"* adlı kitabımda buna geniş yer verdim.HC.

olduğu için gönderilmiştir” diyerek, hiç önem vermediğini de göstermişti!..

Bu mektup, şu andaki görüşmemizden 3 yıl önce gönderilmişti. Tam da, “**mandacılık**” tartışmalarının yapıldığı zamanlardaydı.

Sizin ABD Senatosu'na gönderdiğiniz mektup ile 3 yıl önce Yunus Nadi'nin ABD Başkanı'na yazdığı mektup birbirine benziyor.

Oysa, sizin karşıtlarınız sizi, “**Amerikan mandası**” istemekle eleştiriyorlar. **Bu konuda akıl karışıklığımızı giderebilir misiniz lütfen?**

Mustafa Kemal: -----

“DOĞU RÖNESANSI” VE DEMOKRATİK HÜKÜMET

Hulki Cevizoğlu: Gelelim yeniden Amerikalı gazeteci ile yaptığınız röportaja. Gazeteci, “**Yeni Türkiye'nin**” hükümet şeklini sorarken, sizin bir “**Doğu Rönesansı**” gerçekleştirdiğinizi, yeni bir “**insan nesli**” yetiştirdiğinizi vurguluyor ve “**dünyadaki en demokratik rejimin Türkiye'de olduğunu**” söylüyor.

Bu beğeni dolu sözleri aynen vermek istiyorum:

*“Anadolu'nun çorak yaylaları üzerinden Doğu için yeni bir devrin doğduğunun en inandırıcı kanıtı, bütün rütbelerden ordu mensupları, bakanlar, yüksek ve küçük dereceli hükümet memurları dahil Ankara'da herkes tarafından sergilenen yetenek ve göreve karşı gösterilen titiz dikkattir. **Elli yıldır Doğu'ya, Batı medeniyeti kisvesiyle gelen bozucu tesirlerden uzaklaşarak Küçük Asya'da olduğu gibi, burada da, kendine has, neredeyse ölümüne bir mücadelenin fedakârlıkları ve zorlukları arasında, yeni bir insan nesli gelişti.** Bu insanın cesareti, dürüstlüğü ve kendinden vazgeçmesi **Doğunun Rönesansının** artık içi boş bir hayal olmadığı inancını haklı çıkarmaktadır. **Kemal'in bugün dünyada filen en demokratik rejim olan Türkiye'nin kurulmasındaki planını anlayabilmek için, Doğu zihniyetinin uğradığı bu temel değişikliği kavramak gerekir. Anadolu'daki milliyetçi hareketten önce bu, delilik sayılabilirdi.**”*

Hükümet ve yönetim biçimini nasıl açıkladınız?

Mustafa Kemal: Türkiye'nin gelecekteki hükümet şekli kelimenin tam anlamıyla demokratik olacaktır. Egemenlik hakkı halka tanınacak ve halk tarafından seçilen üyelerden meydana gelen Milli Meclis tarafından uygulanacaktır. Milli Meclis kendi iradesini, üyeleri arasından seçtiği heyeti vekile (hükümet) aracılığıyla nöbetleşe icra edecektir.

BAŞKANLIK SİSTEMİ YOK

Hulki Cevizoğlu: Yani bir "Başkanlık sistemi" olmayacak. Amerikalı gazeteci de, *"Türkiye'deki sistem Amerika ve İsviçre'nin cumhuriyetçi idare şekillerinden şu şekilde farklıdır ki, başkan yoktur. Milli Meclisin başkanı olmasına rağmen Mustafa Kemal'in kendisi, hâkim şahsiyetinde var olanın ötesinde hiçbir özel iradeye sahip değildir"* diyor.

Mustafa Kemal: Türk milleti bir asırdan fazla bir zamandan beri, bunun gibi demokratik temeller üzerinde kendi hükümetini kurmak için dehşetli çalışmaktadır. 19. asırda Batılı devletlerin başardığı ilmi ve siyasi ilerlemeyi özümlemeye çalıştı. Türk aydınları, Avrupa'dan mütehassıslar getirerek ıslahat icrasına teşebbüs eylediler. Bu gaye için hayatını feda eden aydın Türk evladı az değildir.

Fakat, Avrupa diplomasisi, Türk milletinin ilerleme yoluna sayısız engel çıkardı; Türkiye'nin Avrupa'nın sömürü ve zorbalık boyunduruğunu reddedebileceğinden korkarak, onun kuvvetle ve muvaffakiyetle gelişmesini geciktirmek ve engellemek için bütün kuvvetini harcadı. Bununla beraber, Türkiye'deki uyanışı ve ıslahatı ifade eden her şeye karşı Avrupa'nın bu bencil düşmanlığı, Türk milletinin son ifadesini Ankara'da bulan şiddetli hürriyet arzusunu alevlendirdiği için, hedeflenen den başka yere vardı.

Bugün muzaffer Türkiye, bütün uygar ulusların sahip olduğu siyasi ve ekonomik hürriyetleri kimseden izin istemeksizin kendisi kazanmıştır.

KURTULUŞ BATI'DA MI, KENDİ KÜLTÜRÜMÜZDE Mİ?

Hulki Cevizoğlu: Temel bir soru var. Türkler ve diğer Doğu halkları kurtuluşu, Batı uygarlığının özümlemesinde mi

aramalılar, yoksa kendi kültürleri üzerinde, kendilerine ait bir medeniyet yaratmada mı? Bu soru, Ankara'daki vatanseverleri ve bütün Doğulu milliyetçileri harekete geçiren bir soru. Amerikalılar da bunu merak ediyor.

Mustafa Kemal: En ciddi emelim, Türkiye'nin kendi milli kültürü ile uygun düştüğü derecede Batı medeniyetinden ve Batı ilmi ve ticari ilerlemesinden faydalanmasıdır. Avrupa'daki siyasi emellerin ardı arkası kesilmeyen çatışmalarının, Türkleri en büyük oldukları zurnanda bütün kuvvetlerini savaşa hasretmek zorunda bırakması ve daha sonra Türkiye'yi itaat altında tutmak isteyen Avrupa devlet adamlarının entrikaları eski Türk uygarlığının ilerlemesini engelledi. Fakat, şimdi bu engeller bir bir ortadan kaldırılıyor ve Türkiye, Batı'nın asri medeniyetinde en kıymetli ne varsa kabul ederek kendi eski kültürünü mükemmelleştirmek konusunda hür olacak.

AMERİKAN TİCARETİ İÇİN, TAM BİR KORUMA SAĞLAYACAĞIZ

Hulki Cevizoğlu: "Yeni Türkiye"nin kurulmasında Amerikalılardan yardım almayı düşünüyor musunuz?

Mustafa Kemal: Amerikalı uzmanların yardımını memnuniyetle karşılarız. Özellikle iki ülke arasında yakın ticari ilişkilerin kurulması sonucunda, Türklerin Amerikan ticaret usulünü öğrenebileceklerini ümit ediyorum. Amerikan ticareti için, Türkiye'de daima tam bir koruma sağlanacaktır.

TÜRKLERİN BUGÜNE KADAR YAPTIĞI EN BÜYÜK HATA

Hulki Cevizoğlu: Amerikan gazetesi, "Türk milletinin geçmişteki büyüklüğüne yeniden kavuşmak için verdiği çabaların, Amerika tarafından takdir edilmesindeki başlıca engelin, Türkiye'deki Hristiyan azınlıkların durumu olduğunu", sizin de bunun farkında olarak, "Kargaşa ve karışıklık çıkarmaktan kaçındıkları ve Türkiye'nin yasalarına uydukları sürece kendilerine Müslümanların sahip olduğu haklara ve korumaya aynen sahip olacağının resmi güvencesini verdiğinizizi" yazdı.

Mustafa Kemal: Türkiye'deki tüm Hristiyanlar, Müslümanlarla eşit hukuk ve himayeye sahip olacaklardır. **İnançlarından dolayı baskı görmeyecekleri** konusunda emniyet altında olacaklardır. Ancak hiçbir Hristiyan azınlığına, Müslüman çoğunluğun haklarını aşan imtiyazlar bir daha tanınmayacaktır. **Türklerin bugüne kadar yaptığı en büyük hata**, asırlar önce, hiçbir milletin yabancılara vermeyi asla hayal edemeyeceği imtiyazları ve hoşgörüyü Türk egemenliğine giren Hristiyanlara bağışlaması olmuştur.

Türkler, idealist bakış açısından büyük erdemler olan, diğer halkların haklarına derin saygı ve hürriyet aşkı ile hareket ettiler. Fakat, uygulamada felakete uğradılar. **Türk imparatorluğunun çöküşü** ve talihsizliği, yabancılara tedbirsiz biçimde ayrıcalıklı davranmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye, sınırları içindeki yabancılara gelecekte başka hiçbir hak tanımamaya, ama diğer uygar ülkelerde yabancının sahip olduğu hakları korumaya karardır. Ülkemizde yabancılar tarafından kurulmuş mekteplere ve ilmi kuruluşlara da aynısı uygulanacaktır. Eğitim programlarında Türkiye tarihini, coğrafyasını ve dilini öğretmek, **bizim denetim ve teftişimizi kabul etmek** de dahil olmak üzere, kanunlarımıza uydukları sürece tam korumaya kavuşacaklardır.

ANKARA: DOĞU MİLLİYETÇİ FAALİYETLERİNİN MERKEZİ

Hulki Cevizoğlu: Amerikalılar Ankara'yı, "Doğu milliyetçi faaliyetlerinin önemli bir merkezi" olarak görüyor.

Ankara'ya sürekli olarak Afgan, Arap, Mısır ve Hint heyetlerinin geldiğini, ortada bir "Panislamizm" tehlikesi bulunduğunu ve "Doğu'nun Batı'yı büyük bir bağımsızlık savaşıyla" tehdit ettiğini söylüyorlar.

Sizin bu konudaki yanıtlarınızı da "Gizemli" buluyorlar.

Mustafa Kemal: Eğer Woodrow Wilson¹⁴⁷ tarafından belirlenen "kendi kaderini tayin" ilkesi kabul edilirse, çok açıktır ki,

¹⁴⁷ ABD Başkanı.

Türkiye'nin bütün Müslüman halkların hür ve bağımsız olmasını görmeyi arzu etmemesi imkânsızdır.

İÇKİ YASAĞI ZORLUK ÇIKARMAZI

Hulki Cevizoğlu: Amerikalı gazeteci diyor ki, *“Mustafa Kemal, Enver Paşanın zorba ve bozuk idaresi altında geçen felaket günlerinde büfesini donattığı yeşil, sarı, pembe likörle-riyle meşhurdu; fakat bugün Milli Meclis tarafından verilen içki yasağı kararının en samimi savunucusu.”*

İçki yasağını savunuyor musunuz?

Mustafa Kemal: Türkler yaratılış itibariyle içki içme alışkanlığı olan bir millet değildir, bu yüzden Türkiye'de içki yasağını uygulamak hiçbir zorluk çıkarmaz.

TOPLUMDA KADININ YERİ

Hulki Cevizoğlu: Amerikalı gazeteci, sizin için *“Harem pe-çelerinin hiçbirine izin vermeyecek”* diye yazıyor. Toplumda kadının yeri ve rolü ne olacak?

Mustafa Kemal: Bugün Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en önemli meselelerden biri, kadın ve erkek arasında yasal ve toplumsal **tam eşitliği** sağlamaktır. Kadınlarımız, bağımsızlık sa-vaşı sırasında cesaret ve özverinin en üstün niteliklerini **sergilediler**. Eğitim almaya ve öğrenmeye çok istekliler ve hatta bazıları şimdiden ilim ve edebiyat sahalarda başarılar kazanı-yor. Kadınlar da artık Anadolu'nun her tarafında pek çok sanayi kuruluşlarında çalışıyor. Kadının zorla köşeye çekilmesinin aile yaşamını mahvettiği yerde hiçbir ilerleme mümkün de-ğil-dir.

DÜNYADA KALICI BARIŞIN KOŞULU..

Hulki Cevizoğlu: Batı ülkelerinde, 1. Dünya Savaşı'ndan sonraki barış taraftarı hareketlere kuşkuyla baktığınız ileri sürü-lüyor?

Mustafa Kemal: Silahsızlanma ve kalıcı barış, ancak ve ancak büyük devletlerin devlet adamlarının büyük ve küçük bü-

tün milletlerin bağımsızlık ve gelişme haklarına eşit biçimde sahip olduklarını kabul etmeyi öğrendikleri zaman mümkün olacak.

MUSTAFA KEMAL'İN YAŞAMININ EN MUTLU ANI

Hulki Cevizoğlu: Röportajınızın sonunda Amerikalı gazeteci size son sözlerinizi sorunca, ilginç bir yanıt verdiniz. "Yaşamınızın en mutlu anını" açıkladınız.

Şu ana kadarki yaşamınızın en mutlu anı nedir?

Mustafa Kemal: Hayatımın en bahtiyar anı, Yunan ordularını Afyonkarahisar ve Dumlupınar Meydan Muharebeleri'nde imha ettiğim ve memleketimin kurtulduğunu bildiğim andı.

Ordumuz bugün o zamankinden daha da kuvvetlidir ve ihtiyaç olduğu takdirde tekrar vazife yapmaya hazırdır. Türk halkı özgürlüğüne öyle bir ihtirasla bağlıdır ki, onu himaye etmek üzere her türlü fedakârlığı yapmaya hazırlıklıdır. Türk halkının en iyi vasıfları, verdiği sözlere sadakati, arkadaşlarına olan vefası ve memleketinin bağımsızlığına olan sarsılmaz düşkünlüğüdür.

ANLAŞMA OLMAZSA, KORKMADAN YENİDEN SAVAŞIRIZ!..¹⁴⁸

Hulki Cevizoğlu: Lozan'da görüşmelerin barışla sonuçlanması tehlikeye girmiş gözüküyor. Görüşmeler kesilirse, savaşın yeniden başlaması söz konusu mu?

Mustafa Kemal: Barış görüşmelerinin devamı yahut mantıklı bir cereyana sokulması yarınki Çarşamba günü anlaşılacaktır.

Resmi bilgimize göre, İtilaf devletleri şimdiye kadar cereyan eden müzakereler neticesini barış projesi olarak delege heyetimize vereceklerdir. Bildiğimiz bu neticelerin her halde elde edilmesi için senelerden beri milletin bu kadar kan dökerek sonsuz fedakârlıklarla çalıştığı **tam bağımsızlığı ihlal eder görüyor. Kesinti muhtemeldir.**¹⁴⁹

Hulki Cevizoğlu: Bu durumda hükümet ne yapacak?

¹⁴⁸ 30 Ocak 1923'te, *Şark Gazetesi*'ne demeç(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 15 (1923), Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 2005, s.41. (*Şark*, 2 Şubat 1923, No: 1345.)

¹⁴⁹ Mustafa Kemal bu açıklamayı 30 Ocak'ta (1923) yapıyor. Söylediği oluyor ve Lozan görüşmeleri 4 gün sonra, 4 Şubat'ta (1923) kesiliyor. Yeniden savaş olasılığı çıkıyor, Mustafa Kemal Türk Ordularına İzmit ve **Silivri**'ye yığınak yapmaları emrini veriyor. İstanbul'a yürümek üzere İzmit'te ve **Silivri**'de yığınak yapılıyor. Bu gelişmeler üzerine 23 Nisan'da görüşmeler yeniden başlıyor. 3 ay sonra da Lozan Antlaşması imzalanıyor (24 Temmuz 1923). Silivri'nin, AKP Hükümeti döneminde Atatürkçülerin tıklandığı hapisaneler ile gündeme geldiğini hatırlayalım.- HC. (Lozan hakkında ek bilgi: Mudanya Antlaşması ile Kurtuluş Savaşı sona ermiş, 28 Ekim 1922'de TBMM Hükümeti Lozan'a Barış Konferansı'na davet edilmiş, 20 Kasım 1922'de de görüşmeler başlamıştı.)

Mustafa Kemal: Hükümet, milli gayenin elde edilmesi ve temininden ibaret olan görevini tamamlamak ve sonuçlandırmak için lüzum göreceği, mecbur edileceği **her tür tedbirleri pervasız** (çekinmeden, korkmadan-HC) **uygulayacaktır.**

Hulki Cevizoğlu: Bu tedbirler arasında "savaş" da var mı?

Mustafa Kemal: Diplomasinin âciz kaldığı yerde doğal olarak **askeri faaliyet başlar.**

YUNANİSTAN'A KARŞI BU SEFER BULGARİSTAN VE YUGOSLAVYA DA SESSİZ KALMAZI!

Hulki Cevizoğlu: Savaş başlarsa buna Balkan ülkeleri de karışır mı?

Mustafa Kemal: Askeri harekâta Balkan hükümetlerinin iştiraki hakkında tabii bir şey diyemem. Fakat mantığın ifadesi şudur ki, Yugoslavya ve Bulgaristan'ın hissiyatı, menfaatleri aleyhinde kuvvet ve kudreti olmadığı halde **hayali ve serseriyane harekâtın** faili olmak isteyecek veya şimdiye kadar olduğu gibi şunun veya bunun emellerini elde etmesine **alet** kılınacak Yunanistan'a karşı Bulgaristan'ın ve Yugoslavya'nın **ilelebet sakin ve sessiz kalması mümkün değildir.** Meğerki bu devletlerin menfaatleri temin olunsun. Bu takdirde rol sahibi olmak isteyen Yunanistan, aleyhine meselelerin halline mecbur kalırlar.

YUNANİSTAN'A KARŞI BULGARİSTAN'LA GİZLİ İTTİFAK MI?

Hulki Cevizoğlu: Bulgaristan'la gizli bir anlaşma, ittifak mı yaptık?

Mustafa Kemal: *(Durdu, gülümsedi ve cevap vermeden önce kendisi sordu)* **Bunu anlamak merakı ne gibi bir histen doğmaktadır?**

Hulki Cevizoğlu: Çünkü Sırp, Türklerle Bulgarlar arasında gizli bir ittifak olduğunu iddia ediyor.

Mustafa Kemal: Böyle bir iddia doğru değildir.

MAKEDONYA’NIN ÖZERKLİĞİNİ İSTİYOR MUSUNUZ?

Hulki Cevizoğlu: Makedonya’nın özerkliğine (muhtariyeti-ne) taraftar mıyız?

Mustafa Kemal: Efendim... Zannediyorum ki, Türkiye devletinin bu açıdan siyasetini anlamak arzu buyuruyorsunuz. Yeni Türkiye devletinin siyasetinde **böyle bir gaye söz konusu olamaz.** Onun makul ve mantıki olarak takip ettiği ve edeceği siyasetin asli ruhu, milli sınırı dahilinde, tam bağımsızlık ile yaşamayı temine yöneliktir.

Hulki Cevizoğlu: Son olarak, genel durumumuz hakkında neler söylemek istersiniz?

Mustafa Kemal: Memleket ve milletin genel durumu çok kuvvetli ümitler verebilecek niteliktedir. Millet hayatının ve bağımsızlığının ve hakimiyetinin gerektirdiği şartların ne olduğunu çok güzel anlamıştır. Ve bu şartları sağlamak ve temin etmek için bütün azim ve imanı ile her türlü fedakârlığa katlanmaya hazırdır. Bütün gözlemlerim ve incelemelerim bu kanaati onaylamaktadır.

"Barış istiyorum" dediği zaman bilmelidir ki, "bağımsızlık ve hâkimiyetin kesin koşullarının teminini istiyorum" demektir. Milletimiz için barışın başka anlam ve işareti yoktur. Şimdiye kadar dayanışma içinde gösterdiği gayret ve bunun fiili sonuçları gerçek milli arzusunun elbette gerçekleşeceğine güçlü ve güven verici kanıttır.

ULUSAL EGEMENLİK, ULUSUN NAMUSUDUR¹⁵⁰

Hulki Cevizoğlu: İzmir'den Balıkesir'e kadar uzanan bir geziye çıktınız. Buralarda halkın arasına karışıyor, kimi zaman onlarla sohbet ediyor, kimi zaman nutuk veriyorsunuz.

Yarın Balıkesir Paşa Camii'nde **öğle namazını kıldıktan sonra** çok önemli bir hutbe vereceksiniz. (Ünlü Balıkesir Hutbesi!..)

Halk sizi, her gittiğiniz yerde onlarca kurban keserek karşıyor, dün gece (5 Şubat 1923) Akhisar'da olduğu gibi, akşamları kadınlı erkekli tiyatro gösterileri yapıyor. Yine dün gece **Türk Ocağı**'nda onurunuzla bir ziyafet verildi.

Eşinizle birlikte, Manisa'nın Kırkağaç ilçesinde Türk Ocağı'nı da ziyaret ettiniz. Belediye ziyaretinizde ise, bir din adamı size "Medreselerin ihmal edildiğini" söyledi.

Mustafa Kemal: Mesele hakikaten ehemmiyetlidir. **Medreseler eğitim yeri olmaktan çok, belki pek çok boş zaman geçirmeyi gerektiren şekilde idi.** Medrese demek, insanın hayat mesaisini öğreneceği **irfan yeri demektir.** Bundan sonra medreselerin gerçek bilgin yetiştirmesi yollarına gidilecektir. Gerçek bilgin, bütün mücadelelere ve mücahadelere¹⁵¹ öncü olacaktır.

¹⁵⁰ Mustafa Kemal'in 6 Şubat 1923'te Kırkağaç, Soma Ve Balıkesir'de halkla konuşmaları(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 15 (1923), Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 2005, s.113. (*İkdam*, 7 Şubat 1923. No: 9271. s.3; *Vakit*, 7 Şubat 1923, No: 1853, s.3; *Hâkimiyeti Milliye*, 8 Şubat 1923, No: 734, s. 1. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1. TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.103-104.)

¹⁵¹ **Mücahede:** Çalışma, gayret, Allah yolunda savaşıma, cihat.(HC).

Milli hâkimiyet, milletin namusudur, onurudur, şerefidir.

YURT GEZİSİNDEN HALK MANZARALARI

Hulki Cevizoğlu: Geçtiğiniz yerlerdeki görüntüleri halkımıza anlatmak istiyorum.

Soma ilçesinde yanınıza gelen kadınlar, size ve eşiniz Latife Hanıma büyük ilgi gösteriyor, çok sayıda kadın ağlayarak ayaklarınıza kapanmak istiyor. Siz, annelere ve kadınlara “*Ağlamayın, gülün. Bundan sonra hep güleceğiz*” diyorsunuz.

Yeni doğan çocuklarına ad koymanızı istiyorlar. Siz, eskici Mahmut Ziya Efendi adlı bir vatandaşın ikizlerine “*Demir*” ve “*Çelik*” adlarını koydunuz.

Balıkesir’e girişinizde büyük bir karşılama töreni vardı. Tren istasyonu ve civarı binlerce insanla dolmuştu, garda özel treniniz mızıka ve askeri kıta tarafından karşılandınız. Resmi yetkililerin yanı sıra Müdafaai Hukuk heyetleri de geliyor. Her taraf taklar, bayraklar ve yeşilliklerle donatılıyor. Fabrikalar düdüklerini çalarak sizleri selamlıyor.

Karşılama konuşması yapan bir çocuğa siz, “**Bu zafer benim değil, milletindir!**” yanıtını verdiniz.

Yüksek sesle size hayır dualar ediliyor, sloganlar atılıyor. Bu sloganları da ifade etmem gerekir diye düşünüyorum:

“*Çok şükür gördük, Paşa bin yaşa!*”,

“*Maşallah maşallah, aman Yarabbi bize selam veriyor*”,

“*Allah esirgesin, Allah uzun ömür versin*”,

“*Ah neler çektik, çok şükür.*”

Ellerini çocuklarına öptürmek için can atan kadınlara siz yine, “**Ağlamayın hanımlar, gülün. İnşallah hep güleceksiniz**” diyorsunuz.

Eşiniz Latife hanımla birlikte **Camii Kebir'deki mevlidi şerife katılıyorsunuz.**

BALIKESİR'DE HUTBESİ!..¹⁵²

Hulki Cevizoğlu: Sevgili okuyucularım. Gazi Mustafa Kemal bugün (7 Şubat 1923), **öğle namazını** büyük bir cemaat ile **Paşa Camii Şerifi'nde** kıldı, namazdan ve şehitlerin ruhları için okunan mevlidi nebeviden sonra minbere çıkarak şu hutbeyi verdi:

ALLAH BİRDİR, ŞANI BÜYÜKTÜR!..

Mustafa Kemal:

Millet! Allah birdir. Şanı büyüktür. Allah'ın selameti, iyiliği ve hayrı üzerinize olsun. Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri, Cenabı Hak tarafından insanlara gerçekleri¹⁵³ tebliğe memur ve resul olmuştur. Anayasası, hepimizce bilinmektedir ki, Kur'anı azimüşşandaki nusustur.¹⁵⁴ İnsanlara feyz¹⁵⁵ ruhu vermiş olan dinimiz, son dindir. Ekmel¹⁵⁶ dindir. Çünkü dinimiz akla, mantığa, gerçeklere tamamen uyuyor ve denk düşüyor. Eğer akla, mantığa ve gerçeklere uymamış olsaydı, bununla diğer tabii ilahi kanunlar arasında zıtlık olması gerekirdi. Çünkü bütün evrenin kanunlarını yapan, Cenabı Hak'tır.

¹⁵² 7 Şubat 1923'te Balıkesir'de halkla konuşma ve Paşa Camii'nde ünlü Balıkesir Hutbesi(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 15 (1923), Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 2005, s.117. *Hâkimiyeti Milliye*, 11 Şubat 1923, No: 736, s.2; *Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri İzmir Yollarında*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatı, İstihbarat Matbaası, Ankara. 1923, s.93-103. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959. s.94-99.)

¹⁵³ "Gerçekleri" sözcüğü, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*'de " dini gerçekleri" biçiminde yer alıyor.

¹⁵⁴ Nusus: Naslar, dogmalar, açık ve kesin yargı.(HC).

¹⁵⁵ Feyz, feyiz: bilim, bilgi.(HC).

¹⁵⁶ Ekmel: Eksiksiz, en uygun, olgun.(HC).

CENABI PEYGAMBER, MİLLET İŞLERİNİ CAMİDE YAPARDI!

Arkadaşlar, Cenabı Peygamber, mesaisinde iki eve, iki haneye sahip bulunuyordu. Biri kendi hanesi, diğeri Allah'ın evi idi. **Millet işlerini, Allah'ın evinde yapardı.** Hazreti Peygamber'in mübarek eserlerine uyarak bu dakikada milletimize, milletimizin bugününe ve geleceğine ait hususları görüşmek amacıyla bu kutsal evde, Allah'ın huzurunda bulunuyoruz. Beni buna erıştiren, Balıkesir'in dindar ve kahraman insanlarıdır. Bundan dolayı çok memnunum. Bu vesile ile **büyük bir sevaba nail olacağımı ümit ediyorum.**

CAMİLER ... YATIP KALKMAK İÇİN YAPILMAMIŞTIR!

Efendiler, **camiler birbirimizin yüzüne bakmaksızın yatıp kalkmak için yapılmamıştır.** Camiler itaat ve ibadet ile beraber din ve dünya için neler yapmak lazım geldiğini düşünmek, yani **meşveret¹⁵⁷ için yapılmıştır.**

Millet işlerinde her ferdin zihni, başlı başına çalışmak zorundadır. İşte biz de burada din ve dünya için, gelecek ve **bağımsızlığımız için, özellikle egemenliğimiz için neler düşündüğümüzü meydana koyalım.**

Ben yalnız kendi düşüncemi söylemek istemiyorum. **Hepinizin düşündüklerinizi anlamak istiyorum. Milli emeller, milli irade yalnız bir şahsın düşünmesinden değil, bütün millet bireylerinin arzularının, emellerinin bileşkesinden ibarettir.** Dolayısıyla benden ne öğrenmek, ne sormak isliyorsanız, serbestçe sormanızı rica ederim.

HUTBEDEN SONRA HALKIN SORULARI...

Hulki Cevizoğlu: Bu hutbeden sonra, cami cemaatinin size soru sormasını istediniz ve minberden indiniz. Yirmiden fazla soru soruldu. İlk soru, "*hutbelerin tarzı*" hakkındaydı. **Hutbe size göre ne demektir, nasıl olmalıdır?**

¹⁵⁷ Meşveret: Danışma(HC).

Mustafa Kemal: Hutbeler hakkında sorulan sorudan anlıyorum ki, **bugünkü hutbelerin tarzı, milletimizin fikri hissiyatı ve lisanıyla ve medeni ihtiyaçlar ile uyumlu görülmemektedir.**

Efendiler, hutbe demek insanlara hitap etmek, yani söz söylemek demektir. **Hutbenin manası** budur. Hutbe denildiği zaman, bundan birtakım kavram ve manalar çıkarılmamalıdır. Hutbeyi söyleyen, hatiptir. Yani **söz söyleyen** demektir.

Biliyoruz ki, Hazreti Peygamber zamanı saadetlerinde hutbeyi kendisi söylerlerdi. Gerek Peygamber Efendimiz ve gerek dört halifenin hutbelerini okuyacak olursanız görürsünüz ki, **gerek Peygamber'in, gerek dört halifenin söylediği şeyler, o günün meseleleridir; o günün askeri, idari, mali ve siyasi, toplumsal konularıdır.** İslam ümmeti çoğalmaya ve İslam memleketleri genişlemeye başlayınca, Cenabı Peygamber'in ve dört halifenin hutbeyi her yerde bizzat kendilerinin söylemelerine imkân kalmadığından, halka söylemek istedikleri şeyleri bildirmeye birtakım kişileri görevlendirmişlerdir.

MİLLETİN LİDERİ DOĞRU OLACAK, ALDATMAYACAKI..

Bunlar her halde en büyük reisler (liderler) idi. Onlar camii şerifte ve meydanlarda ortaya çıkar, halkı aydınlatmak ve uyarmak için ne söylemek gerekirse söylerlerdi. Bu tarzın(davranışın) devam edebilmesi için bir şart lazımdı. O da, **milletin liderinin halka doğruyu söylemesi, halkı dinlemesi ve halkı aldatmaması!**

Halkı genel durum hakkında bilgilendirmek, son derecede önemlidir. Çünkü her şey açık söylendiği zaman, halkın dimağı (bilinci, beyni) faaliyet halinde bulunacak, iyi şeyleri yapacak ve milletin zararına olan şeyleri reddederek, şunun veya bunun arkasından gitmeyecektir. Ancak **millete ait olan işleri millettten gizli ettiler.**

HALİFE VE PADİŞAH ADINI TAŞIYAN ZORBALAR..

Hutbelerin halkın anlayamayacağı bir dilde olması ve onların da bugünkü istek ve gereksinimlerinize değinmemesi, halife ve padişah adını taşıyan zorbaların arkasından köle gibi gitmeye mecbur etmek içindi.

Hutbeden maksat, ahalinin aydınlatılması ve uyarılmasıdır, başka şey değildir. Yüz, iki yüz, hatta bin yıl önceki hutbeleri okumak, insanları cehalet (bilgisizlik) ve gaflet (aymazlık) içinde bırakmak demektir.

HUTBELER TÜMÜYLE TÜRKÇE OLMALIDIR, OLACAKTIR!

Hatiplerin her halde insanların kullandığı dille görüşmesi gereklidir. Geçen yıl Millet Meclisi'nde verdiğim bir nutukta demiştim ki: "**Minberler halkın bilinci, vicdanı için bir feyiz (boluk, bereket) kaynağı, bir nur (aydınlık, ışık, pırıltı) kaynağı olmuştur.**" Böyle olabilmek için minberlerden aksedecek sözlerin bilinmesi ve anlaşılması ve fenni ve ilmi gerçeklere uygun olması gereklidir.

Değerli hatiplerin siyasi durumu, toplumsal ve medeni durumu her gün izlemeleri zorunludur. Bunlar bilinmediği takdirde halka yanlış düşünceler aşılanmış olur. **Dolayısıyla hutbeler tamamen Türkçe ve zamanın gereklerine uygun olmalıdır ve olacaktır.**

Hulki Cevizoğlu: Hilafet konusu da soruldu. Hilafetin geleceği ne olacak?

Mustafa Kemal: Dünya yüzünde Osmanlı devletinin bitişinden sonra bir **Türkiye devleti** kurulmuştur. Bu devlet İran ve Afganistan gibi bağımsız ve Müslümandır.

Yeni Türkiye devletini milletin vekillerinden meydana gelen Türkiye Büyük Millet Meclisi yönetir. Bu koşullar içinde halifeye, yalnız Türkiye devleti nam ve hesabına özel kanunla verilmiş olduğundan başka bir hak ve yetki verilmek gerekirse, milletin egemenliği kısıtlanmış ve neticede bu egemenlik parçalanmış olur ki, bu, eski halin dönmesinden başka bir şey olamaz.

KAPİTÜLASYONLAR BİR DEVLETİ MUTLAKA BİTİRİR

Hulki Cevizoğlu: Cami cemaati, Lozan Konferansının niçin kesildiğini de merak etti ve nedenini sizden öğrenmek istedi.

Mustafa Kemal: Ne yazık ki, adli, mali kapitülasyonlar meselelerinde muhataplarımız eski zihniyetlerini değiştirmemişler-

dir. Bu meselelerde İtalyanlar ve bilhassa Fransızlar zorluk çıkarmışlardır. **Bu iki sebepten dolayı Lozan Konferansı'nın ciddi çalışması durmuştur.** İtilaf devletlerinin delege heyetleri, hükümetleriyle temasta bulunmak üzere Lozan'dan ayrılmışlardır. Bizim delege heyetimizin de hükümet ve Büyük Millet Meclisi ile danışmalarda bulunmak üzere gelmesi muhtemeldir.

Biliyorsunuz ki, Lozan'da İtilaf delege heyeti aylardan beri devam eden çalışmadan sonra bize bir barış projesi vermişlerdir. **Bu proje kapitülasyonlar hakkında içerdiği maddelerden dolayı milletimizce katiben kabul edilemez.**

Kapitülasyonlar bir devleti mutlaka bitirir. Osmanlı devleti ile Hindistan Türk ve İslam imparatorlukları bunun en büyük kanıtıdır.

Efendiler, biz meşru ve hayati haklarımızı medeniyet ve insanîyet dünyasına onaylatmak ve teslim ettirmek için çalışıyoruz. Bunu onaylatmak ve teslim ettirmek için gereken her türlü önlemlere girişmekte kararsızlık göstermeyeceğiz. Milletın gerçek iradesinin bu merkezde olduğuna eminim.

SIYASİ PARTİLERDEN MİLLETİN CANI ÇOK YANDI

Hulki Cevizoğlu: Yirmiyi aşkın soru içinde, **Düyunu Umumiye, yeni yönetim biçimi, ticaret, ziraat, sanayi, kadınların toplum içindeki yeri ile Halk Partisi** de vardı. **Halk Partisi'nin kuruluşu ve kimleri kapsayacağı** konusunda da bilgi veriniz.

Mustafa Kemal: **Bu milletin siyasi partilerden çok canı yanmıştır.** Şunu arz edeyim ki, **diğer memleketlerde, partiler mutlaka ekonomik amaçlar üzerine kurulmuş ve kurulmaktadır.** Çünkü o memleketlerde **muhtelif sınıflar** vardır. Bir sınıfın çıkarını korumak için kurulan siyasi bir partiye karşılık diğer bir sınıfın çıkarını korumak amacıyla başka bir parti kurulur. Bu pek tabiidir.

Güya bizim memleketimizde de ayrı ayrı sınıflar varmış gibi kurulan siyasi partiler yüzünden şahit olduğumuz neticeler bilinmektedir. Oysa Halk Partisi dediğimiz zaman bunun içinde bir kısım değil, **bütün millet dahildir.**

Bir defa halkımızı gözden geçirelim: Biliyorsunuz ki, memleketimiz çiftçi memleketidir. O halde **milletimizin büyük çoğunluğu çiftçi ve çobandır.** Bu böyle olunca buna karşı büyük arazi ve çiftlik sahipleri akla gelir. Bizde büyük araziye kaç kişi sahiptir? Bu arazinin miktarı nedir? İncelenirse görülür ki, memleketimizin genişliğine oranla hiç kimse büyük araziye sahip değildir. Dolayısıyla bu arazi sahipleri de himaye edilecek insanlardır. Sonra sanat sahipleriyle kasabalarda ticaret eden küçük tüccarlar gelir. Elbette bunların çıkarlarını, bugünlerini ve geleceklerini temin ve muhafaza etmek zorundayız. Çiftçilerin karşısında olduğunu varsaydığımız büyük arazi sahipleri gibi, bu ticaret erbabının karşısında da büyük sermaye sahibi tüccarların bulunduğu akla gelebilir.

KAÇ MİLYONERİMİZ VAR? HIÇ..

Oysa bizim ülkemizde büyük sermaye sahibi insanlar yoktur.

Kaç milyonerimiz var? Hiç.

Dolayısıyla biraz parası olanlara da düşman olacak değiliz.

Tam tersine, memleketimizde birçok milyonerlerin hatta milyarderlerin yetişmesine çalışacağız.

Sonra amele (işçi) gelir. Bugün memleketimizde fabrika, imalathane vesaire gibi kurumlar çok sınırlıdır. **Mevcut amelemizin miktarı yirmi bini geçmez.** Halbuki memleketi yükseltmek için çok fabrikalara muhtacız. Bunun için de amele lazımdır. Dolayısıyla tarlada çalışan çiftçilerden farkı olmayan ameleyi de himaye etmek ve korumak gerekir.

AYDINLAR HALKA DÜŞMAN OLABİLİR Mİ?

Bundan sonra **aydınlar ve ulema** (bilginler) denilen kişiler gelir. **Bu aydınlar ve ulema kendi kendilerine toplanıp halka düşman olabilir mi?**

Bunlara düşen görev, halkın içine girerek onları aydınlatmak ve yükseltmek ve onlara ilerleme ve uygarlaşmada öncü olmaktır. İşte ben milletimizi böyle görüyorum. Dolayısıyla

muhtelif meslek sahibinin çıkarları bir diğerine karışmış olduğundan, onları sınıflara ayırmak imkânı yoktur ve tamamı halktan ibarettir.

MÜRTECİLER VARKEN KÖŞEYE ÇEKİLEMEMİ..

Halk Fırkası halkımıza siyasi terbiye vermek için bir mektep olacaktır. Beni çok seven ve hayatımı düşünen bazı arkadaşlarım bana böyle bir siyasi fırka kurmamamı tavsiye etmişlerdir.

Hakikaten milli vazifenin sonunda köşeye çekilerek istirahat etmem benim için bir menfaattir. Bunu yapabilmek için şimdiye kadar elde edilen sonuçların, sabitlendiği gibi devam edeceğine güvenmek gerekir. Fakat bu konuda henüz **endişesiz olamam.** Hiçbirinizin de endişesiz olmamanızı tavsiye ederim. Şimdiye kadar elde ettiğimiz başarılar üç dört yıla sığmayacak kadar çoktur.

Her tarafta olduğu gibi, bizde de yeni hareketler ve akımlar karşısında onu hazmedemeyen güçler ortaya çıkabilir. Ne yazık ki, bu daima vardır. Nitekim bu konuda şer'i hükümlere uygun olmayan ve maalesef Meclis'teki bir milletvekili tarafından risale de (kitapçık da) yazılmıştır. Bu girişim, eski **Osmanlı devletini ladeden** başka bir şey değildir. Bunu yapan o kişi hükümet ve millet nazarında mürtecidir.

Hulki Cevizoğlu: Yani özetle, “Mürteciler varken köşeye çekilemem, istirahat edemem. Mutlaka parti kurmalı ve devrimlerimizi iyice sağlamlaştırmalıyım” diyorsunuz..

Mustafa Kemal: Efendiler, şunu kesinlikle bilmek gerekir ki, **kazanılan şey, hayat ve namustur.** Buna tecavüz, hayat ve namusumuza tecavüzdür. Her ferdin bu gibi hareketlere dikkat etmesi ve onlara karşı son derece uyanık bulunması gerekir.

İşte bu bakımdan milletin içinde bir birey olarak ve **tek-rar milletin seçmesine nail olur isem**(erişirsem, ulaşır sam), Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde üye sıfatıyla çalışmayı görev kabul ediyorum.

Efendiler, ne ben ve ne siz, şahıslarımız üzerinde vaziyetler meydana getirmeye kalkışmayalım. Biz hepimiz o su-

retle çalışalım ki, kuracağımız şey milli bir müessese olsun. Bu da millete siyasi terbiye vermekle olur.

Asırların bize verdiği dersten milletimizin gereği kadar uyanmış olduğunu görüyorum. Milletimizin özel nitelikleri her işimizde başarımızın güvencesidir. Başarımız elbette birlikle olacaktır. Eğer millet ortak amaca el birliğiyle güç harcayarak yürürse, mutlaka başarılı olacaktır. İşte bunları düşünerek gelecekteki çalışmada da başarılı olacağına emin bulunuyorum.

Hulki Cevizoğlu: Bu gezi boyunca halkla ve orduyla yaptığınız temasların sonuçlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Mustafa Kemal: Arkadaşlar, buruya gelinceye kadar birçok yerlere uğradım. O yerlerin halkıyla yani kardeşleriniz, dindaşlarınız ve hemdertlerinizle aynı suretle sohbetlerde bulundum ve onların da sizin gibi memleketin bugünü ve geleceğiyle olağanüstü ilgili olduklarını gördüm. Sonra, yine bu seyahatim esnasında ordumuzu gördüm; askerlerimiz, subaylarımız ve kumandanlarımızla temasa geldim.

İnceleme ve teftişlerimin sonucu bizi gururlandıracak bir durumdadır. Çünkü durumumuz pek kuvvetlidir, memleketimiz halkında ve ordusunda gördüğüm kudret ve kabiliyet, özellikle azim ve kahramanlık, hakkımızı mutlaka elde etmeye yeterli ve garantidir.

BİZE ÇİN'LİYMİŞİZ GİBİ DAVRANMAYIN!..¹⁵⁸

Hulki Cevizoğlu: Lozan'daki görüşmeler kesildikten 16 gün sonra Fransız *Le Temps Gazetesi*'ne bir demeç verdiniz. Lozan'daki Fransız delege heyeti anlaşmaz bir tutum takınıyor.¹⁵⁹ Fransızlar, özellikle kapitülasyonların kaldırılması isteği-mize karşı direniyor ve bunun ülkemizdeki tüm ekonomik çıkar-larını yok edeceğini düşünüyor.

Mustafa Kemal: Bağımsızlığımız için yaptığımız mücade-lenin zor zamanlarında yeni Türkiye'nin, her ne şekil ve ad al-tında olursa olsun kapitülasyonların devamını asla kabul et-meyeceğini daima söyledim. Dolayısıyla bu noktada başka delege heyetlerinden daha fazla anlaşmadan kaçır şekilde davranan Fransız delege heyetinin Lozan'daki tavır ve hare-ketine çok hayret ettim.

Fransa hakkında gerek benim şahsi duygularım, gerek ül-kemin duyguları daima dostçadır. Ancak bu dostluk, bizi va-tanımızın bağımsızlığıyla ilgili sorunlarda görüşümüzden vazgeçmeye sürükleyemez. Fransa, hükümetimizi, hürriyeti-mizi kayıt altına alan şartları bize kabul ettirmek için ısrar ettiği takdirde, onun bu hareket hattına **dostane gözüyle bakmaya-cağız.**

Yeni Türkiye, diğer milletler gibi yaşamak istiyor.

¹⁵⁸ Lozan görüşmelerinin kesilmesinden 16 gün sonra, 20 Şubat 1923'te, Lozan Konferansı hakkında Fransız *Le Temps Gazetesi* muhabirine demeç(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 15 (1923), Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 2005, s.151. (*İkdam*, 20 Şubat 1923, No: 9315, s.1; *Le Temps*, 28 Şubat 1923, s.2.)

¹⁵⁹ Bu tavır kimi zaman öyle küstahça olmaktadır ki, buradakilerin dışındaki kaynaklara bakıldığı zaman, Fransız heyet başkanının umursamaz bi-çimde burnunu bile karıştırdığı yazılmaktadır(HC).

Biz ülkemize, Çin ya da başka bir ülke gözüyle bakılmasına razı olmayız. Türkiye'nin tek kaygısı tam hürriyettir. Fransız milleti hareket hattımızda hâkim olan başka nedenler olduğunu sanmasın.

Kapitülasyonların kaldırılması, ülkemizdeki Fransız çıkarlarının imhası anlamına gelmemektedir. Türkiye, ekonomi alanında gerekli güvence vermeye hazırdır. Biz Fransa ile iyi geçinmek arzusundayız. Her iki ülkenin pek çok ortak ilişkisi vardır. Ortak sınırlarımız dikkate alınır, karşılıklı dostluğun pek faydalı olacağı görülür. Aksi takdirde birçok zorluk ve karışıklığın ortaya çıkması muhtemeldir.

YENİ TÜRKİYE'YE TEHDİTLE DEĞİL, ADALETLE YAKLAŞIN¹⁶⁰

Hulki Cevizoğlu: Lozan görüşmelerinin kesilmesi üzerine yabancı gazetecilerin ilgisi arttı. Sürekli olarak kapınızı aşındırıyorlar. Bu kez de, İngiliz Daily Mail Gazetesi'nin muhabiri Ankara'da 15 gün bekledi ve sizinle görüştü. İngiliz muhabir gazetesinde, "*Türk milliyetçilerinin karargâhı Ankara'da, Türk milliyetçi lider Mustafa Kemal Paşa ile O'nun kır evinde görüştüm. Lozan'da bizim diplomatlarımız sert ve şekilci şartlarından vazgeçip biraz anlayışlı olsalar, Türklerle barış yapmak zor olmayacaktır*" diye yazdı.

İngiliz gazeteci Ward Price, bizim isteklerimizin akla yakın olduğunu, Avrupa'nın bugüne kadar ülkemizi "ekonomik kölelik" içine hapsettiğini ve artık buna razı olmadığımızı, Lozan'da bu konuda ayaklarımızın altına tuzaklar kurulduğundan kuşkulandığımızı vurguladı.

Müttefik devletlerin, bizim bu kandırılma kuşkumuzu anlayışla karşılayabileceğini, çünkü tarih boyunca Türk devlet adam-

¹⁶⁰ 4 Mart 1923'te, Lozan ve yeni Türk Anayasası hakkında İngiliz *Daily Mail Gazetesi* muhabiri Ward Price'a demeç(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 15 (1923), Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 2005, s.189. (*Daily Mail*, 10 Mart 1923, s.5; *Öğüt*, 10 Mart 1923, No: 1101, s.3; *İkdam*, 11 Mart 1923, No: 9334. s.1; özet olarak da Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.111 -112.)

larının sıklıkla, yabancı hükümetlerin kurnaz tuzaklarına düştüğünü itiraf ediyor.

İngiliz gazeteciye tam olarak ne söylediniz?

Mustafa Kemal: Burada barış istemeyen herhangi bir kişiye rastladınız mı? Zorluk, Batı devletlerinin, eski Osmanlı İmparatorluğu'yla müzakere etmekte olduklarını sanmakta ısrar etmelerinden kaynaklanıyor. Eskisinin yerine yeni bir Türkiye'nin, yalnız hükümet şekliyle değil, milli duygular bakımından dahi ondan farklı bir Türkiye'nin geçtiğini kavramıyorlar.

Bize aşağı seviyede bir devlet muamelesi yapmak, boşuna vakit kaybetmekten daha beterdir.

Bu yeni Türkiye ile tehditlerle değil, adaletli ve dürüst müzakerelerle ilişki kurmak en sağlıklı yoldur.

Türkiye, Avrupa devletlerinin kendileri için hak saydıkları ölçüde bağımsızlıktan daha fazlasını istemiyor. **Bunu elde etmek için de, son ferdini feda etmeye hazırdır.**

Hulki Cevizoğlu: Savaş sonrası Türkiye'nin uluslararası ilişkileri nasıl olacak?

Mustafa Kemal: Barışa ulaşıldığı takdirde, bütün memleketlerle dostluk bağlarını kuvvetlendirmek için elimizden geleni yapacağız ve asla birine ya da diğerine karşı peşin hükümlü olmayacağız.

Şimdiden Rusya. Afganistan ve İran'la antlaşmalar yaptık. Bu antlaşmalarda diğer devletlerle ciddi ve dostça münasebetlere girmemize engel olacak hiçbir şey yoktur.

Eğitimin yaygınlaşması, Türkiye'nin ilerlemesi ve gelişmesi için gelecek kuşakların tüm güçlerini harcamasını gerektirir. Bu bir görevdir.

MALİ PRANGALARDAN KAÇINACAĞIZI..

Hulki Cevizoğlu: Ülkenin gelişimi için dış borçlanmaya gidilecek mi?

Mustafa Kemal: Eski Osmanlı İmparatorluğu hükümeti sürekli, kaynaklarından fazla borçlanarak **yok edici hatasını**

yaptı ve böylece yabancıların Türkiye üzerinde, memleketi bu kadar yok eden, o mali baskılarını kurmalarına fırsat verdi. Türkiye'nin mali bağımsızlığını bu kadar derinden ihlal eden bir müessesenin, 'Düyunu Umumiye-i Osmaniye'nin ortaya çıkmasına yol açtı.

Gelecekte bu gibi mali prangalardan kaçınmakta kararlıyız. Yabancı sermayenin yardımına ihtiyacımız olacaksa ve buyur edeceksek, ancak kendi idaremiz içinde, egemenliğimizi tümüyle koruyacak koşullarda olmalıdır.

Giderlerimizi gelirlerimizle denk yapmak için elimizden gelenin en iyisini yapacağız.

Harbin son yıllarını dış borçsuz idare ettik, barış zamanında da borçsuz yaşamaya muktedir olmalıyız.

MECLİS HEM KANUN YAPIYOR, HEM DE HÜKÜMET GÖREVİ

Hulki Cevizoğlu: İngilizler yeni Türk Anayasası ve hükümet biçimimizi de yakından izliyor. Hem kanun yapan, hem de yürütme yetkisine sahip olan “tek meclisli parlamentomuzun” iki meclisli olup olmayacağını soruyorlar.

Mustafa Kemal: Biz Türkiye'de gerek mutlak gerek meşruti saltanatın ikisini de denedik ve bunlar memleketi en mutsuz duruma kadar sürükledi. Bizim, en üst yürütme yetkisine sahip tek meclisli parlamentomuz, Türkiye'yi yenisinden yükseltti.

Meclis iki yıl için seçildi ve sürekli toplantı halindedir. Belki bu süre çok uzundur. Yapılacak muhtemel bir değişiklik, genel kurulun yılda yalnız iki ay toplantı halinde bulunması ve kalan zamanda hükümeti sürdürmeyi daimi komisyonlara bırakması olabilir.

Tek meclisli parlamentoya karşı genelde yapılan itiraz, kanunların çok hızlı geçirilmesi ihtimalidir. Bizde bu, bütün kanun tasarılarının Meclise gelmeden önce Meclis komisyonlarının ön incelemesine sunulması sistemiyle giderilmiştir.

ÖZERK VİLAYETLER KONFEDERASYONU!..

Hulki Cevizoğlu: Sevgili seyirciler, İngiliz gazeteci röportajının sonunda kendi değerlendirmelerini yapıyor. Bu sözleri ay-nen vermek istiyorum:

*"Kemal'in barıştan sonra Türkiye'nin dahili idaresi için planı, geniş ademi merkezîyet gibi görünüyor. Yeni Türkiye'den 'özerk vilayetler konfederasyonu' olarak bahsediyor."*¹⁶¹

*Şu birkaç hafta, Kemal'in gelecekte, kendisiyle karşılaştı-
lamayacak kadar kuvvetli devletlere karşı Türkiye'nin tam ba-
ğımsızlık anlayışını inatla savunmak üzere savaşı sürdüreceğ
bir general mi, yoksa memleketi bugünkü geri kalmış durumun-
dan çıkarıp, çağdaş ölçülerde ulusal gönence (bolluk, refah) ka-
vuşmasına önderlik edecek barışçı bir yönetici mi olacağını gös-
terecektir.*

KEMAL'LE DOST OLUNMAZSA DÜNYA İÇİN FACİA OLUR

*Kısmetine hangi görev düşerse düşsün, bunu kararlılık, ce-
saret ve kudretle yerine getirecektir. Onunla karşılaşan hiç kim-
se, bu hâlâ genç devlet başkanına, yeteneklerinden dolayı say-
gı ve hayranlık duymadan yapamaz.*

***Kuvvetli iradesi, soğukkanlı ve nesnel aklı, mantıklı dü-
şünüşü ve alçakgönüllülüğü, onu zamanının büyük adamlar-
ından biri olarak öne çıkarmaktadır.***

*Eğer, Avrupa'daki devlet adamları böyle bir adamı ve onun
önderlik ettiği halkı düşman olarak değil de, **dost olarak emin
vaziyette tutmayı beceremezlerse bir facia olur.**"*

¹⁶¹ Bu sözler, Mustafa Kemal'le söyleşi yapan İngiliz gazeteci Ward Price'in kendi değerlendirmesi. Bu sözleri, bu bölümdeki kay-naklar içinde, doğrudan Mustafa Kemal'in ağzından duymuyo-ruz. Ancak, önceki bölümlerde Mustafa Kemal'in ağzından da benzer sözleri duymuştuk(HC).

EKONOMİK ESARETİ ANLAMAYAN BEDBAHT HAYVANLARI!..¹⁶²

Hulki Cevizoğlu: Efendim bugün, size sorularımı yöneltmeden önce günlük faaliyetlerinizi okuyucularımıza anlatmak istiyorum.

Sevgili okuyucularım; Mustafa Kemal bugün (16 Mart 1923) Adana'da **Camii Kebir'de Cuma namazını** kıldıktan sonra, Adana **izcilerinin yemin törenine** katıldı, izciler "**Başbuğun**" huzurunda hep bir ağızdan yemin etti.

Gece, birçok yerde olduğu gibi, yine **Türk Ocağı'nda çiftçiler** tarafından verilen ziyafete gitti. Sarıklı, şalvarlı çiftçiler Paşa'nın karşısına oturdu.

İhtiyar Ramazan Ağa, "*Bre Paşam, iki gündür yüzünüzü görmek için oradan oraya koşuyoruz. Nihayet çok şükür bu gece karşınızdayız, konuşuyoruz. Şu ihtiyar hayatımda bundan sevinçli bir gece görmedim*" dedi.

Mustafa Kemal, "Türk çiftçisinin makamı her makamdan yüksektir" deyince Ramazan Ağa devam etti: "*Her şeyi biz veriyoruz; büyükleri biz büyütürüz. Sonra da onlardan birinin yanına girmek isteyen bizi dipçikle kovarlar. Fakat şimdi o devirlerin geçtiğini, bizim hakikaten efendi olduğumuzu anladık; mademki en büyük adamımızla karşı karşıya bir sofrada yemek yiyoruz.*"

Paşa, "Çok çalışkan olan Türk çiftçisi zengin de olmalıdır" deyince, akıllı selim çiftçi şu karşılığı verdi: "*Benim şimdi çiftim*

¹⁶² 16 Mart 1923'te, Adana Türk Ocağı'nda çiftçilerle söyleşi ve 2 saatlik nutku(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 15 (1923), Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 2005, s.209. (*Hâkimiyeti Milliye*, 21 Mart 1923, Numara: 769, s.1-2. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.116-125.)

çubuğum var; zenginlerden sayılıyorum. Herkes de beni akıllı biliyor ve bana akıl danışıyor. Halbuki evvelce fakirdim; 25 yaşında iken deli diye alay ediyorlardı. Sen servetin kerametine bak ki, deliden akıllı yapıyor."

KILIÇ SABANA DAİMA YENİLDİ

Şimdi size sormak istiyorum, kılıç mı üstündür, saban mı?

Mustafa Kemal: Dünyada fetihlerin iki aracı vardır: Biri kılıç, diğeri saban. Başka yerde de söyledim ve burada bir daha tekrarı faydalı buluyorum. Zaferinin aracı yalnız kılıçtan ibaret kalan bir millet, bir gün girdiği yerden kovulur, rezil edilir, sefil ve perişan olur. Öyle milletlerin sefaleti, perişanlığı o kadar büyük ve acı olur ki, kendi memleketinde bile suçlu ve esir bir halde kalabilir. Onun için gerçek fetihler yalnız kılıçla değil, sabanla yapılandır.

Milletleri vatanlarında sağlam bir şekilde yerleştirmenin, millete istikrar vermenin aracı sabandır, saban, kılıç gibi değildir. O kullanıldıkça kuvvetlenir.

Kılıcı kullanan kol çok geçmeden yorulduğu halde, sabanını kullanan kol zaman geçtikçe toprağın daha çok sahibi olur.

Kılıç ve saban; bu iki fatihten birincisi, ikincisine daima yenildi. Tarihin bütün olayları, hayatın bütün gözlemleri bunu onaylıyor.

Milletimiz çok büyük acılar, yenilgiler, facialar görmüştür. Bütün olanlardan sonra yine bu topraklarda bulunuyorsa, *bunun* asıl hikmeti şundadır: **Çünkü Türk çiftçisi bir eliyle kılıcını kullanırken, diğer elindeki sabanla topraktan ayrılmadı.** Eğer milletimizin büyük çoğunluğu çiftçi olmasaydı biz bugün dünya yüzünde bulunmayacaktık.

Arkadaşlar; felaketler, acılar, yenilgiler, milletler üzerinde birtakım etkenler oluşmasına neden olur. Bu etkenlerin başlıcası, öyle **kara günlerinden sonra milletlerin uyanış ve ağırbaşlılığını bulması,** kendi benliğini duymasıdır.

Uzun asırların acılı sonuçları nihayet bizim milletimizde de bu özellikleri doğurdu. Tam bir güvenle söylerim ki, milletimiz

baştan başa böyle bir uyanışa nail olmuş (erişmiş, ulaşmış, kavuşmuş), tamam ve yetkin bir millet halindedir.

Açıklıkla ve büyük bir övünçle ilan ederim ki, bu millet milli benliğini algılamış ve bunu bütün dünyaya kanıtlamıştır. Milletimiz son zaferleri hep bu özellikleri, bu idraki sayesinde kazandı.

MİLLETLERİN KALBİNDE İNTİKAM DUYGUSU OLMALI

Hulki Cevizoğlu: Milletleri yükselten yalnızca bu özellikler midir?

Mustafa Kemal: Milletleri yükselten bu özelliklere bir etken daha ekleyelim: İntikam duygusu...

Milletlerin kalbinde intikam duygusu olmalı. Bu, sıradan bir intikam değil, hayatına, bahtına, refahına düşman olanların zararlarını gidermeye yönelik bir intikamdır.

Bütün dünya bilmeli ki, karşımızda böyle bir düşman oldukça onu affetmek elimizden gelmez ve gelmeyecektir. Düşmana merhamet, acizlik ve zaaftır. Bu, insaniyet göstermek değil, insanlık özelliğinin bitişini ilan etmektir.

Arkadaşlar, milletleri kurtaran bu özellik ve etkenlerin gelişmesini en çok çiftçilerimizden temin etmeliyiz. Çünkü **çiftçi ve çoban, bu millet için asli unsurdur.** Gerçi diğer unsurlar bu asli unsur için lazım ve faydalıdır. Fakat hiçbir kuruntuya kapılmadan bilmeliyiz ki, o asli unsur olmazsa diğer unsurlar da yoktur.

ADANA MISIR'DAN ÜSTÜNDÜR

Hulki Cevizoğlu: Çok ilginç biçimde Adana'yı Mısır ile karşılaştırıyorsunuz. Ve, birçok bakımdan Adana'nın Mısır'dan daha üstün olduğunu ileri sürüyorsunuz.

Mustafa Kemal: Hemşehrisi olmakla övünç duyduğum bu vilayetin toprağının verimliliğini, toprağındaki serveti anlamak için Adana ile Mısır arasında ufak bir karşılaştırma yapacağım. Bilirsiniz ki, **Mısır toprağı** bereketli ve verimli olması ile "**Altın yuvası**" denmekle tanınmıştır. Halbuki **güzel Adana'mız hiçbir zaman Mısır'dan aşağı değildir.** Bunu anlamak için belirli bir-

kaç noktayı işaret edeceğim. Bildiğime göre, Mısır'ın asıl değerli sahası olan delta kısmı 16 bin kilometrekaredir. Oysa Adana'nın aynı değerdeki toprakları 50 bin kilometrekaredir. Bu saha içinde ovalar parçası ile Seyhan ve Ceyhan arası 20 bin kilometrekaredir. Görüyorsunuz ki, yalnız bu kısım bile ölçü itibariyle **Nil Deltası'ndan büyüktür. Sonra Mısır toprakları asırlardan beri işlene işlene çok eskimiştir.** O topraklar yorgundur, ancak gübre ve fen sayesinde gücünü koruyabilmektedir. Oysa Adana toprakları henüz genç, dinç, her türlü berekete hazırdır. Mısır toprakları fenni araçlar sayesinde ancak bire on veriyor; oysa Adana, olağan ve basit durumlarda bire on daima vermektedir. Özen gösterildiği takdirde bire yirmi, otuz verebilir. Adana'nın Mısır'a üstün olan özellikleri yalnız bunlardan ibaret değildir. Bizim vilayetimiz, denizli, körfezli, limanlı, ovalı, dağlı, tepeli, güneşli, yağmurlu, sıcaklı, serinli çeşitli iklimlerin hepsinden meydana gelen bir toplamdır. Bu toplam içinde hububata ait özelliklerden başka, Mısır, bu vilayetin ormanlarında yetişen keresteden yoksun bulunmaktadırlar. Bu vilayetin koyunlarından ve hayvanlarından Mısır yoksundur. Meyvelerin her türü Mısır'da yetişmez. Bu itibarla da **Adana'mız Mısır'a üstündür.**

Hulki Cevizoğlu: Peki, Adana'nın Mısır'dan aşağı kalır yanı hiç mi yok?

Mustafa Kemal: Arkadaşlar, buraya kadar Adana ile Mısır arasında hep göğüslerimizi kabartacak, bizi şükür ve kıvanca sürükleyecek karşılaştırmalar yaptım. **Bir de acı verecek makûs**(uğursuz, kötü) **karşılaştırmalar da var**, onları da söyleyeyim. Biliyorsunuz ki, Mısır'ın hayali Nil'dir ve Nil'in, hayat kaynağı oluşu ise fenni tesisat sayesinde. **Adana'yı da üç büyük nehir suluyor. Fakat bu nehirler bilim ve teknolojinin araçlarından yoksun olduğu için**, taşkınlar da fayda yerine zarar veriyor. Düzenli olmayan cereyanlar yüzünden **nakliye kesik**, var olan bataklıklar yüzünden **ovalar sıtmalıdır.** Bu hastalıklar yüzünden halk çalışamayacak kadar güçsüz kalıyor ve vilayetin nüfusu azalmaya mahkûm oluyor. Demin dedim ki, **Adana vilayetinin yalnız ova ve nehirler arası bile Mısır'dan fazladır.** Halbuki bir de her iki kıtanın nüfusunu düşününüz. **Adana'daki 400 bin nüfusa karşılık Mısır'da onbeş milyon nüfus var.** Bunun dokuz milyonu Adana ovasından daha küçük olan Mısır deltasında bulunuyor. Demek ki, deltanın nüfusu Adana ova-

sından yirmi misli fazladır. Ve demek ki, bu verimli vilayetin ovaları daha yirmi kat nüfusu varlıklı, mesut, zengin etmeye yeterlidir. Bu nüfusu bugünkü doğal ve çetin koşullar içinde az zamanda elde etmeye olanak yoktur. Nüfusu artırmaya ait bütün tedbirlerimizi almakla beraber, bu tedbirler ne kadar geniş ve kuvvetli olursa olsun, bu nüfus boşluğunu karşılamaya yeterli değildir. Bu boşluğu ancak makine ile telafi edeceğiz.

Arkadaşlar, **Adana vilayeti bir devleti başlı başına geçindirmeye yeterli bir zenginlik kaynağıdır.** Dünya Savaşından önce Mısır yedi buçuk milyon kantar pamuk ürettiyordu. Bu pamuk 35 milyon altın lira getirirdi. Genişliği, toprağının verimliliği itibariyle Mısır'dan aşağı kalmayan Adana'nın bu miktarda pamuk üretmesine hiçbir engel yoktur. Adana yıllık 35 milyonu yalnız pamukla kesinlikle sağlayabilir. Biz bunların inşallah hepsini elde edeceğiz.

EKONOMİDE TAM BAĞIMSIZLIK!..

Yalnız bunun için bir şeye ihtiyaç vardır: ekonomimizde tam bağımsızlık. Güzel vatanımızı fakirliğe, memleketi haraplığa sürükleyen çeşitli nedenler içinde en kuvvetli ve en önemlisi, ekonomimizde bağımsızlıktan yoksunluğumuzdur.

Şükre ve hamda değerdir ki, bu bağımsızlığı bugün fiilen elde etmiş bir mevkide bulunuyoruz.

Ancak fiilen sahip olduğumuz bu bağımsızlığı düşmanlarımıza şeklen ve resmen de onaylatmak gereklidir. (Lozan Anlaşması'nın imzalanmasını kastediyor-HC)

Devletin ve milletin son hedefi işte bu noktayı sağlamaya yöneliktir. Kuvvetle ümit ediyoruz ki, bu noktayı sağlamada başarı ortaya çıkacaktır. Bu nokta o kadar hayati ki, onu mutlaka elde edeceğiz.

EKONOMİK ESARETİ ANLAMAYAN BEDBAHT HAYVANLARI..

Devletler şimdiye kadar bize şu veya bu sorunlarda gösterişli izinlerde bulunuyor gibi görünüyorlar, fakat **ekonomik esaretle bizi felce uğratıyorlardı.**

Öteden beri bize bazı şeyleri vermiş gibi, bizim bazı haklarımızı tanımış gibi vaziyet alırlar, gerçekte ise ekonomik olarak elimizi kolumuzu bağlarlardı. **Bu esarete katlanan devlet adamları memnundu.** Çünkü görünüşte görkemli bir bağımsızlık elde etmişlerdi. Fakat gerçekte milleti manen fakirlik çukuruna atmışlardır. **Bunlar ekonomik esareti kavramayan bedbaht hayvanlardı.**

Fakat artık bugün milletimiz hayat noktasının nerede olduğunu pek güzel anlamıştır. Özellikle Adana'nın aydın halkı, bu gerçekleri çok iyi kavramış bulunuyor.

ZAFERLERİMİZİ YETERLİ SANDIK, GAFLETE DÜŞTÜK!..

Arkadaşlar, **şimdiye kadar büyük zaferler kazandık. O zaferleri hayat için, mutluluk için, milletin refahı için yeterli sandık; böylece gafletten gaflete düştük. Oysa, zafer ve fetihlerden sonra derhal sanat ve ekonomi alanında hızlı adımlarla yürümek gerekiyordu.**

Bilirsiniz, Ruslar İsveç'in mahkûmuydu. **Büyük Petro çok kanlı mücadelelerden sonra Rus bağımsızlığını sağladı.** Fakat bağımsızlığı kurtarır kurtarmaz, derhal ülkenin içinde ziraat ve sanatı çağın gereklerine göre yürütmeye girişti. Bizler de gerçek esenliğe ulaşmak istiyorsak, çok kan dökerek kazandığımız zaferlerden sonra çok fedakârlık yaparak, **ziraat, ticaret, sanat alanında güvenli adımlarla yürümeye bakalım.**

KAĞNI İLE OTOMOBİLE, YELKENLİ İLE VAPURA REKABET EDİLEMEZ

Hulki Cevizoğlu: Peki efendim bu gafletin (aymazlığın) nedeni neydi?

Mustafa Kemal: **Kağı ile otomobile, yelken gemisiyle vapura rekabet edilemez.** Ülkemizdeki araçlar ilkel niteliktedir, uygarlıkta geri kaldık, bu araçsızlık yüzünden **Amerika unlarına rekabet edemiyoruz**, milletin kendi sahillerindeki ırktaşlarını besleyememesi çok acı bir durumdur. Yalnız kendimizi değil etrafımızdaki komşuları bilmek, ulusları ve onların hangi araçlarla donanmış olduğunu da bilmek gerekir.

Milletimizin içinde bulunduğu bu gafletin asıl nedeni nedir? Bu millet ki, asırların gafleti içinde en sonunda gözünü açtığı zaman, kendini yokluk mezarının kenarında bulmuştu. Bir an ve bir adım daha, artık ebediyen gözünü açmamaya mahkûm kalacaktı.

BUNDAN SONRA İNŞALLAH MİLLETİN UYANIK GÖZLERİ BİR DAHA KAPANMAYACAK!

Bundan sonra inşallah milletin uyanık gözleri bir daha kapanmayacak, artık bundan sonra o gözler nurlu (ışıklı), şuleli (alevli) ve dikkatli kalacaktır. Fakat bunun böyle olmasını sağlamak için eski durumun asıl nedenini aramak ve bir daha tekrarına meydan bırakmamak gerekir.

Bizi mezara götüren o asli sebep nedir? Bu hiç kuşkusuz hükümetimizin niteliğinde aranmalıdır. Demin arkadaşımız Ramazan Ağa çok güzel açıkladı:

"Ben hiç mektep, medrese görmedim, cahilim, kusura bakmayın" dedi.

Keşke mektep, medrese görmeyenlerin hepsi Ağa Hazretleri gibi olsaydı. Çünkü kendileri çok alimce ve daha gerçek bilgi sahibidir. Ümmi olan Ramazan Ağa, cahil olmadığını demin sohbetimiz esnasında pek güzel ispat etli. Bu arada demiştir ki:

"Eski Osmanlı hükümeti sopaya sahipti. Biz çalışırız, ürünüümüzü elimizden alırlar. Yine karşımızda sopayı görürdük. Dinleyecek makam yoktu. İştirdik, birtakım insanların sarayları, cariyeleri varmış, onların başında sultan varmış. Meğer bizim bütün mal ve mülkümüz onlarınmış. Bizi her şeyden mahrum eden meğer o saraylar, o sultanlarmış."

SARAYDAKİ HAINLER HEM MİLLETİ SOYUYORDU, HEM DE ASKER EVLATLARINI YOK EDİYORDU!..

Evet arkadaşlar, o saraylar ve o sarayların etrafını çeviren hainler asırlarca bu milleti gaflette bıraktılar; onu nura koştuktan yasakladılar.

Onlar bu milleti ve bu memleketi yalnız iki zamanda düşünürlerdi. Biri paraya, diğeri askere muhtaç oldukları zaman!

Bir baştan memleketi soyarlar, diğeryandan millettenden aldıkları askerle Viyana'yı, Mısır'ı, İran'ı zapt için fetihlere kalkarlardı.

Oysa milletin o fetihlerde hiçbir milli amacı, vicdani arzusu ve çıkarı yoktu. Onların hırsı, şan ve şerefi için, bu milletin evlatları bir daha dönmek üzere onların arkasından sürüklenirlerdi. Sonra onların, saraylardaki debdebe ve gösterişi sağlamak için paraya ihtiyaçları vardı. Bu parayı millettenden sopa ile alırlardı. Bütün bunların sonucu milleti fakirliğe, haraplığa, nihayet ölümün kıyısına götürdü. İşte bu yönetim biçimine padişahlık yönetimi denir. Arkadaşlar, bu yönetimi bir daha dirilmemek üzere tarihe gömdük.

BUGÜN BİR HALK HÜKÜMETİMİZ VAR

Bugün eski yönetimden tümüyle ayrı yeni bir Türkiye devleti var. Bunu yöneten, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'dir. Büyük bir cesaretle diyebiliriz ki, bugün bir **halk hükümetimiz** vardır. Bu halkın kaderi artık ebediyen bu halkın elindedir.

Gerçi bugün bu hükümetin bütün ilkelerini, bütün yöntemlerini bu yeni yönetimin gereklerine göre uygulayamadık. Fakat insafla düşünmeli. Yeni yönetimin ömrü kaç yıllıktır ve nasıl bir zamanda doğdu ve hangi koşullarda büyüdü?

Arkadaşlar, bir hükümet iyi midir, fena mıdır? Hangi hükümetin iyi veya fena olduğunu anlamak için, hükümetten amaç nedir? Bunu düşünmek gerekir.

Hükümetin iki hedefi vardır: Biri milletin korunması, ikincisi milletin refahını sağlamak. Bu iki şeyi sağlayan hükümet iyi, edemeyen fenadır. Eski Osmanlı hükümeti bu iki

hedefi sağlamış mıdır? Bu soruya tam bir kesinlikle verilecek yanıt olumsuzdur. O hükümet bir defa milleti koruyamadığı gibi, daima ve daima kırdırıştır.

DÜNYA BEKÇİLİĞİ İÇİN MİLLETİ DOĞRATTI!..

Bilir misiniz, yalnız son kırk beş yıldan beri Yemen'de yok olan askerlerimiz ve dönmeyen evlatlarımızın sayısı bir buçuk milyona yakındır.

Balkanlar'ı, Suriye'yi, şurayı burayı düşününüz.

Birçok yerlerde bekçilik yapmak için öldürülen hadsiz hesapsız, evlatlarımızı düşününüz. O hükümetin bu milleti nasıl doğrattığını anlarsınız.

AKILSIZ AHMAKLAR, VİCDANSIZ HAINLER!

O hükümet birinci hedefi yapamadı. Bari ikinciye yaptı mı, bari kalanlar mesut ve zengin midir? Bunu hiç düşünmeye gerek yok. Ne yazık ki, **memleket baştan sona kadar harabeliktir. Her yerde baykuşlar ötüyor. Milletin yolu yok, serveti yok, hiçbir şeyi yok.** Bütün millet acınacak bir fakrû sefalet (yoksulluk ve fakirlik) içindedir.

İşte eski hükümet biçimi milleti bu halde bıraktı. Çiftçi arkadaşlar, herkes sizler gibi vicdanlı, saf ve nezih kalpli olsaydı, onlara eski hükümetin kötülüğünü anlatmayı gereksiz sayardım. Fakat kendisini bilgili zanneden birtakım akılsız ahmaklar, vicedansız hainler var. Bunlar, benim kötü olarak açıkladığımı, size iyi olarak anlatacaklardır. Onlara verilecek cevabın ne olması gerektiğini sizlere terk ediyorum.

DAHA TEHLİKELİSİ, İÇİMİZDEKİ HAINLERDİR!

Fakat çiftçi arkadaşlar, muhterem babalar, bizim için bunlardan daha zararlı, daha tehlikeli bir sınıf düşman daha vardır. O da **içimizden çıkması olası olan hainlerdir.** Aklı eren, ülkesini seven, gerçeği gören kişilerden böyle düşman çıkmaz. İçimizde böyleleri çıkarsa, onlar, **ya akli ermeyen cahiller, ya ülkeyi sevmeyen kötüler, ya gerçeği görmeyen körlerdir.** Biz cahil dediğimiz zaman, mutlaka mektepte okumamış olanları

kastetmiyoruz. Kastettiğim ilim, gerçeği bilmemektir. Yoksa okumuş olanlardan en büyük cahiller çıktığı gibi, hiç okuma bilmeyenlerden de, özellikle sizlerin içinizde görüldüğü gibi, gerçeği gören gerçek bilginler çıkar. Paramızı, hayatımızı dış düşmanların saldırısından kurtarmak, bu ülkenin dış düşmanlara esir olmasına izin vermemek ne kadar gerekiyorsa, aynı zamanda ve onlardan **daha fazla bir uyanıklıkla iç düşmanlara, içerdeki zararlı adamlara da dikkatle bekçilik yapmak ve onların her hareketlerini gözden kaçırmamak zorundayız.** Biz ancak bu gayretle, bu uyanıklıkla çalışarak başarılabileceğiz. Bütün dünya, Türkiye'nin saygıdeğer varlığına özenecek ve milletimize yaraşır ve hak ettiği yüksek makamı ayıracaktır. **Böyle bir millete mensubiyetinden dolayı çok mutluyum ve kıvanç duyuyorum.**¹⁶³

ASIRLARIN OMUZLARIMIZA YÜKLEDİĞİ SUÇLARI DA TEMİZLEDİK

Şimdiki hükümet şeklimiz, bizim için en iyi ve en uygun olanıdır. Henüz üç buçuk, dört yaşında olan bu hükümetin, bu süre içinde yaptığını ölçü olarak alınız ve aynı ölçüyle bundan sonrayı da inceleyin. Bu hükümet tarzının dört yılda ne yaptığını düşününce, bundan sonra da ne yapılabileceğini anlarız. Dört yıllık kısa bir zaman içinde **milli varlığımızı, şerefimizi, onurumuzu kurtardık.** Bütün dünyaya karşı yalnız bugünkü varlığımızı korumakla kalmadık, **asırların omuzlarımıza yüklettiği suçları da temizledik ve onların faili olmadığımızı insanlık dünyasına çalışarak kanıtladık.** Gerçi bu hükümet tarzı, bu kısa süre içinde milleti varlıklı ve mutlu yapamadı. Bin türlü sıkıntı ve güçlükler içinde ilk adımlarını atan bu hükümet tarzının sonuçlarını henüz maddi bir halde görmüş değiliz. Fakat yapılan şeyler bize, yapılacak şeyleri de pek güzel gösteriyor. Hepimiz vicdanlarımızda en kuvvetli inanç ve güvenle biliyoruz ki, milletimiz her halde zengin, varlıklı ve mutlu olacaktır. Hükümetimi-

¹⁶³ Yalnızca bu paragraf Mustafa Kemal'in 18 Mart 1923'te, Tarsus'ta Çiftçilere Nutuk'undandır. (Bkz.: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt-II, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1952. s.132; Genelkurmay Başkanlığı, Atatürkçülük-1, Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, M.E.B. Yayınları, No: 324, İstanbul, 1997, s.287; ABE, Cilt 15, a.g.e., s.227) (HC).

zin tarz ve niteliği bu amacı elde etmeye yeterlidir, kefieldir ve gücü iyidir.

Hulki Cevizoğlu: Adanalılar da, diğer kentlerimizde olduğu gibi, ülkeye kazandırdığınız onur için size minnettarlıklarını gösterdiler.

Mustafa Kemal: Yalnız şunu bir gerçek olarak biliniz ki, onur hiçbir zaman bir adamın değil, bütün milletindir. Eğer yapılan işler önemliyse, gösterilen başarılar açık ve belirginse, inkılaplar dikkat çekiciyse her birey kendini kutlamalıdır. Çünkü böyle büyük şeyleri ancak çok yetenekli olan büyük milletler yapabilir ve bu milletin her bireyi böyle en yetenekli ve büyük bir millete mensup olduğunu düşünerek kendini kutlasın.

O HAINLERİN FISILTISI KISILSIN

Üç, dört yıl önce girişimlerimin başlangıcında kuvvetli sözler söylemişim. Bu milletin kabiliyet derecesini yakından ve içinden görmek itibarıyla kuvvetli sözler söylemişim. **O zaman onları hafiflik kabul eden hafif beyinli kimseler vardı.** Fakat sırf milletimizin ruhundaki büyük kabiliyete güvenerek gerçekleştirmesinden önce söylediğim o sözlerin, gerçekler ve uygulamalar ile maddi olarak gerçekleştiğini görmekle bahtıyarım (mutluyum).

Hiçbir sözümde milletime karşı ricat vaziyetinde (gerçeklikte) kalmadım. Onları söylerken **bir hayalperest gibi, hayallerden söz eden bir şair gibi değil; onları söyleyişim, bu milletteki yeteneği bildiğim içindi.** Yine aynı unsurlara güvenerek siz muhterem çiftçilere katıyetle söylüyorum ki, **geleceğe ilişkin sözlerimin de kolaylıkla gerçekleşmesi mümkündür ve gerçekleşecektir.** Yeter ki birbirimize olan güven kaybolmasın.

İyi biliniz ki, bu güveni bozmaya çalışanlar vardır. Sizi aldatmak ve küçük düşürmek isteyenlere açıkça sorunuz: **Milli hâkimiyet, bağımsızlık ve devlet kavramlarında düşünceniz nedir, diye açıkça sorunuz.** Biliniz ki, **o aldaticılar** açık sözden kaçınırlar. Onlar kulaktan kulağa söylemeyi tercih ederler. Siz onlara **"fısıldama istemiyoruz"** deyiniz. **O hainlerin fısıltısı kısılsın, millet her şeyi açıkça öğrensin ve açıkça sorsun.**

MİLLET HAYATI TEHLİKEYE GİRMEYİNCE, SAVAŞ BİR CİNAYETTİR!..

Hulki Cevizoğlu: Olaylar gerçekleşmeden önce geleceği gördünüz ve ona göre her türlü önlemi aldınız. Büyük bir askeri başarı da kazandınız. Geldiğiniz bu tecrübe noktasında “savaş ve barış” hakkında hangi sonucu çıkarıyorsunuz, tarihe nasıl bir değerlendirme bırakıyorsunuz?

Mustafa Kemal: (16 Mart 1923:) Ne olursa olsun, şu ve bu nedenler için milleti savaşa sürüklemek taraftarı değilim. Savaş zorunlu ve hayati olmalı. Gerçek düşüncem şudur: Ben milleti savaşa götürünce vicdanımda azap duymamalıyım. “Öldüreceğiz” diyenlere karşı “ölmeyeceğiz” diye savaşa girebiliriz. Fakat, millet hayatı tehlikeyle karşı karşıya kalmayınca, savaş bir cinayettir.

(7 Mayıs 1923:) Savaşçı değilim. Savaş, ancak hayati şeyler için yapılmalıdır. Milletimi mücahedeye¹⁶⁴ sevk ettiğimden dolayı hiçbir vicdan azabı hissetmiyorum. “Sizi mahvedeceğiz” dediler; “ölmeyeceğiz” cevabını veriyoruz. Milletın hayatı, varlığı tehlikede bulunmadıkça savaşa girmek bir cinayettir.¹⁶⁵

İnşallah iyi ve şerefli bir barış yapacağız. Barışın imzasıyla önümüzde bir çalışma dönemi açılacak. O zaman Türkiye Büyük Millet Meclisi tarihi görevini tamamlamış olacağı için, doğal olarak yeni seçimler yapılacaktır.

ÜLKESİNİ SEVEN, AKLINA VE VİCDANINA EN ÇOK GÜVENDİĞİNİZ İNSANLARI SEÇİNİZ

Hulki Cevizoğlu: Seçimlerde milletimize neleri öğütlersiniz? Oy verirken nelere dikkat etmeliyiz ki, sonradan pişman olmayalım?

Mustafa Kemal: Muhterem çiftçiler, yeni seçimi çok mühim bir vatan meselesi olarak kabul ediniz. Çünkü bundan

¹⁶⁴ Mücadele: Çalışma, gayret; Allah yolunda savaşma, cihat.(HC).

¹⁶⁵ Bu paragraf, 7 Mayıs 1923'te, Amerikan *World News Gazetesi* muhabiri ile yaptığı söyleşiden(HC). Bkz. ABE, Cilt 15 (1923), a.g.e., s.320. (*Vatan*, 7 Mayıs 1923, Numara:42, s.2.)

sonra toplanacak olan meclisin ülkeye, millete yapmaya mecbur olduğu görevler çok güç, çok ağır, çok önemlidir. **İçinizde ülkeyi ve milleti en çok seven, aklına, sezgisine, vicdanına en çok güvendiğiniz insanları seçiniz.** Ancak bu sayede Meclis sizin arzularınızı yerine getirmeye, layık olduğunuz refahı sağlama gücüne sahip olacaktır.

Bana gelince, millet beni tekrar seçerse, bu yeni meclise dahil olurum. O zaman görevimi güvenle yapabilmek için, bir Halk Fırkası kurma isteğindeyim.

MEMNUN OLMAZSANIZ, DÜZELTİRİM

Fırkanın programını gerektiği anda bütün millete bildireceğim.

Memnun olursanız, iyi bulduğunuz yerler olursa onu kabul, memnun olmadığınız yerler olursa onları da bana bildirirsiniz. **Ben de düzeltirim.**

İstiyorum ki, o program şahsi olmasın, **bütün milletin programı** olsun.

Hulki Cevizoğlu: Az önce savaş konusunda önemli görüşler açıkladınız. Lozan'daki görüşmeler yeniden başlamazsa, bizi yeniden savaş sürüklerlerse, ordumuzun durumu nedir?

Mustafa Kemal: Devletlere verdiğimiz son karşı cevabı biliyorsunuz. Basit, yasal, hayati olan şartlarımızı devletler kabul etmezler de, **bizi savaşa sürüklerlerse, sakın endişelenmeyiniz. Emin olunuz ki, o zaman belki şimdikinden daha kuvvetli bir döneme girmiş olacağız,** daha elverişli şartlar elde edeceğiz.

Ordularımızın maddi ve manevi hazırlıkları, **sınırlarımızın her tarafında maddi, manevi güvenceyi elde etmeye yeterli bir güçtedir.**

MİLLETİMİ MÜCAHEDEYE SEVK ETTİĞİM İÇİN HIÇBİR VİCDAN AZABI DUYMUYORUM!¹⁶⁶

Hulki Cevizoğlu: Amerikan *World News Gazetesi* muhabirinin sorularını yanıtladınız ve “ekonomik özgürlüğün” önemini vurguladınız. O sözlerinizi alabilir miyim?

Mustafa Kemal: Türkiye’nin en belli başlı felaket nedenlerinden biri, Türkiye’de ekonomik hürriyetin yokluğu olmuştur. **Bu hürriyeti kazandığımızdan dolayı Cenabı Hakk’a hamd-ü sena ederim.**

Bunu Lozan’da imzalayacağımız barış anlaşmasına koydurmak gerekir. Bu bizim için öyle hayati bir zorunluluk olmuştur ki, bunu başarabilmek için hiçbir fedakârlıktan çekinmeyeceğiz.

OTOMOBİLLERE KARŞI KAĞNIMIZ VARDIR!

Benzeri görülmemiş bir zafer kazandık. Fakat bu zafer üzerine dinlenirsek, sonuç eskisi gibi olur. Türkiye’nin ekonomik, ticari ve sınai gelişmesi için çalışmalıyız. Diğer ülkelerden bu alanlarda çok geride kalmış olduğumuzu unutmamalıyız.

Batının otomobillerine karşı bizim kağnılarımız, buharla çalışan vapurlarına karşı yelkenli gemilerimiz vardır. Yönetim biçimimiz ülkemiz için en mükemmel yönetim biçimidir.

Dört yıl içinde bağımsızlığımızı kazandık, namus ve şerefimizi koruduk. Türk milletinin ümit ve beklentisine layık olduğumuzu ispat ettik. Bu başlangıçtan gururluyuz ve kıvanç duyuyoruz. Geleceğe ümidimiz tamdır. Yapılan şeyler bir kişiye değil

¹⁶⁶ 7 Mayıs 1923’te, Amerikan *World News Gazetesi* muhabiri ile söyleşi(HC). Atatürk’ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 15 (1923), Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 2005, s.320. (*Vafan*, 7 Mayıs 1923, Numara:42, s.2.)

bütün millete aittir. Kutlamayı hak etmiş biri varsa, o da millettir.

BARIŞTAN (LOZAN'DAN) SONRA ÇALIŞMA DÖNEMİ BAŞLAYACAK

Barişin imzalanmasından sonra bizim için bir **çalışma ve hareket dönemi** başlayacaktır. Büyük Millet Meclisi'nin yapacağı önemli birçok işi olacaktır. Söylediğim nutuklarda çeşitli alanlarda namuslu müdür, uzak görüşlü kişilerin tayinini tavsiye ediyorum. **Savaşçı değilim. Savaş, ancak hayati şeyler için yapılmalıdır. Milletimi mücahedeye¹⁶⁷ sevk ettiğimden dolayı hiçbir vicdan azabı hissetmiyorum. "Sizi mahvedeceğiz" dediler; "ölmeyeceğiz" cevabını veriyoruz. Milletin hayatı, varlığı tehlikede bulunmadıkça savaşa girişmek bir cinayettir.**

Bugünlerde bize gereken şey, dayanışma ve kendi öz varlığımıza güvendir. Öz varlığımıza (nefsimize) olan inanç ve güvenimiz ise, günden güne büyüyor ve güç kazanıyor.

AMERİKA'YA ÇESTİR¹⁶⁸ (CHESTER) İMTİYAZI!..

Hulki Cevizoğlu: Siz, kapitülasyonlar gibi ayrıcalıkların kaldırılmasını Lozan görüşmelerinde ısrarla savunuyorsunuz. Oysa, bir Amerikan şirketine Çestir imtiyazı (ayrıcalığı) tanıdınız. Bu bir çelişki sayılmaz mı? Bu konuda Amerikalı gazeteciye ne söylediniz?

Mustafa Kemal: Bu imtiyazı, siyasi amaçlara alet edilemeyeceği inancıyla Amerikalılara verdik.

¹⁶⁷ Mücahede: Çalışma, gayret; Allah yolunda savaşma, cihat.(HC).

¹⁶⁸ **Chester Projesi:** bir ABD-Kanada ortaklık grubu olan Ottoman-American Development Company'ye Doğu Anadolu'da demiryolu yapım ve çevredeki madenleri işletme ayrıcalığı tanıyan proje.sözleşmeler 9 Nisan 1923'te TBMM'de onaylandıysa da, şirketin asıl ilgisinin Ortadoğu (Musul ve Kerkük) petrollerine yönelik olması, Lozan Antlaşması'yla da Musul ve Kerkük'ün Türkiye'den ayrılması nedeniyle proje uygulanmaya konamadı. Bunun üzerine Türk hükümeti 18 Aralık 1923'te sözleşmeleri feshetti.(ABE, c.15, a.g.e., s.321).

AHIR YEMLİĞİNDEKİ KÖPEK DEVLETLER¹⁶⁹

Hulki Cevizoğlu: Sevgili okuyucularım, Gazi Mustafa Kemal Paşa, 13 Temmuz 1923'te *The Saturday Evening Post* adlı Amerikan gazetesine röportaj verdi. Gazetecinin bu röportajı yazarken kullandığı ifadeler, dönemin Ankara'sını, Mustafa Kemal'i, Meclis Hükümeti'ni, Çankaya'yı, Latife hanımı ("Bayan Kemal") ve günlük yaşamı anlatması açısından bence çok önemli.

Bu yüzden, sorularımı sorarken Amerikalı gazetecinin izlenimlerini de aynen aktararak döneme ışık tutmak istiyorum.

Ayzek Markossın (Isaac Marcossou) şöyle diyor:

"... Bir zamanlar Ankara, sadece kedileri ve keçileriyle ünlüydü. Bugün, Anadolu'nun uzak tepelerindeki bu ağır ilerleyen, eski şehrin başka, dünya çapında bir önemi var. O, sadece yeniden inşa edilmiş Türk devletinin başkenti ve dolayısıyla bütün çağdaş demokrasi deneyimlerinin en renklisinin mekânı değil, aynı zamanda Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonraki acılı durumun ortaya çıkardığı az sayıda önemli kişilik arasında sivrilen -tam unvanıyla— Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın da yaşadığı yerdir.

¹⁶⁹ Mustafa Kemal'in 13 Temmuz 1923'te Amerikan *The Saturday Evening Post* Gazetesi yazarı Isaac F. Marcossou'na verdiği röportaj(HC). Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE), Cilt 16 (1923-1924), Kaynak Yayınları, İstanbul, Mayıs 2005, s.34. (Isaac F. Marcossou, "Kemal Pasha", *The Saturday Evening Post*, 20 Ekim 1923, s.8-9, 141-149. Ayrıca bkz, Prof. Dr. Ergun Özbudun, "Türkiye'nin Kuruluş Yıllarında Bir Yabancı Gazetecinin Ankara Yolculuğu ve Atatürk'le Görüşmesi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Ankara, Kasım 1984, c. 1, sayı 1, s.167-191.)

... Bu şahsiyetle, **savaş içinde doğmuş Türk devletinin** dönüm noktasında olduğu bir zamanda Ankara'da konuştum. **Lozan Konferansı dağılmak üzereydi.** Savaş ya da barış hâlâ sürüncemede idi. Daha dün Başbakan Rauf Bey bana şunları söyledi: **'Eğer Müttefikler savaş istiyorlarsa, savaşırız.'** Hava, gerginlik ve belirsizlik yüklüydü. Bu tedirgin görüntünün üzerinde, kendisini görmek için bu kadar yol gittiğim Reis'in ödün vermez varlığı kol kanat germiştii. **Bizzat hükümet gibi, olaylar da onun etrafında dönüp duruyordu.**

... Ayın on üçü Cuma günüyle birlikte, Kemal'le uzun zamandır beklediğim mülakat da geldi. **Kendisi, Ankara'dan yaklaşık beş mil ötede bir çeşit yazlık yer olan Çankaya'da, Türklerin köşk dedikleri bir villada oturuyordu.** Ankara'da otomobil az olduğu için, **üstü açık bir binek arabasıyla gitmek zorunda kaldım.**

... Kemal'in konutuna yaklaştıkça askerlere rastlamaya başladık; ilerledikçe, bunların sayıları arttı. Bu askerler, Kemal'in hayatını korumak için alınan birçok tedbirlerden biriydi; çünkü **kendisi, her an kızgın bir Yunanlı veya Ermeni tarafından öldürölme tehlikesi altındaydı.**¹⁷⁰ Onu vurmak için birkaç teşebbüste de bulunulmuş, bir seferinde yanındaki bir Türk subayı, suikastçı tarafından ağır yaralanmıştı.

... Az sonra, yeşil bir tepe üzerinde, düzenli bir bahçe ve badem ağaçlarıyla çevrili, **cephesi kırmızı, güzel bir beyaz taş bina** göründü. Sağda daha küçük bir taş ev vardı. Daha önce buraya gelmiş olan Reşat Bey, buranın Türk milletince Kemal'e hediye edilen ev olduğunu söyledi. O söylemeseydi de, nöbetçilerin sıklaşmasından bunu anlayabilirdim. Giriş kapısına vardığımızda bir çavuş bizi durdurup ne işimiz olduğunu sordu. Reşat Bey, adama, Gazi ile randevum olduğunu söyledi; o da, kartımı alıp içeri götürdü.

Çavuş birkaç dakika sonra dönerek bizi küçük taş eve götürdü; Kemal burayı kabul odası olarak kullanıyordu. **Burada,**

¹⁷⁰ Demek ki, daha 1920'li yıllarda bile, ASALA'nın ilk tohumları atılmış, Mustafa Kemal'i bile öldürmek için yoğun çaba harcıyorlar, ama suikast girişimleri –ne mutlu ki- boşa çıkıyordu(HC).

Gazi'nin kayınpederi olan Muammer Uşakî Bey'i gördüm: kendisi, İzmir'in en zengin tüccarı, aynı zamanda New York ve New Orleans pamuk borsalarının ilk Türk üyesiydi. Amerika'yı sık sık ziyaret etmiş olduğundan İngilizce konuşuyordu. Kemal'in kabine toplantısında olduğunu ve beni az sonra göreceğini söyledi.

... Tam Muammer Bey'le Türkiye'nin ekonomik geleceği hakkında bir tartışmaya başlamıştım ki, Kemal'in yaveri, haki üniformalı, iyi giyimli genç bir teğmen içeri girerek, Gazi'nin beni görmeye hazır olduğunu söyledi. Onunla birlikte küçük bir avludan ve dar bir geçitten geçtik ve kendimi esas konutun kabul salonunda buldum. **En makbul Avrupa tarzında döşenmişti.** Bir köşede bir kuyruklu piyano vardı; onun karşısında, çoğu Fransızca ciltlerle dolu bir kitap rafı bulunuyordu; duvarlarda ise hediye kılıçlar asılıydı.

... Bitişik odada, geniş yuvarlak bir masa etrafında oturmuş, hızlı hızlı konuşan bir grup insan görüyordum. **Bu, toplantı halindeki Türk kabinesiydi ve Lozan'dan gelen son telgrafları tartışıyorlardı;** Dışişleri Bakanı ve kabinenin orada bulunmayan tek üyesi olan İsmet Paşa, bir gün önce, **Chester İmtiyazı** ve Türk dış borçları hakkındaki Türk ultimatomeni (notasını) vermişti. Ekonomik savaş ya da daha kötüsü belirsizdi.

Ben yaklaşıncı Rauf Bey dışarı çıktı ve beni kabinenin toplandığı odaya götürdü. Grupla kısa bir tanıştirma oldu. Ama benim gözlerim tek bir kişinin üzerindeydi. O da, masanın başındaki yerinden **kalkıp elini uzatarak bana doğru gelen büyük kişilikti.** Kemal'in sayısız resimlerini görmüş olduğumdan, görünüşünü biliyordum. **O, insanlara ve topluluklara hâkim olacak tipti: Bir defa, hemen hemen 1.80'lik boyu¹⁷¹, mükemmel göğsü, omuzları ve askerce tavrıyla insanı etkileyen fizik yapısıyla; sonra bir insanda gördüğüm -ki ben, merhum J.P. Morgan¹⁷², Kitchener¹⁷³ ve Foch'la¹⁷⁴ görüşmüştüm- en**

¹⁷¹ Gazeteci o kadar etkilenmiş ki, Atatürk'ün 1.68'lik boyunu 1.80 diye yazmış(HC).

¹⁷² John Pierpont Morgan (1837-1913): 1. Dünya Savaşı öncesi ABD'nin en büyük banker ve sanayicilerinden. Para tekellerinin (tröstünün) başı(HC).

dikkate değer gözlerin esrarengiz kudretiyle. Kemal'in gözleri, çelik mavisî, sert, taş gibi, affetmez olduğu kadar nüfuz ediciydi.

Pek az kişi, Kemal'i gülerken görmüştür. Kendisiyle geçirdiğim İki buçuk saat içinde hatları, ancak bir defa bir parça gevşer gibi oldu, **Demir maskeli bir adama benziyordu; maske de, onun doğal yüzüydü.**

Onu üniformalı göreceğimi zannediyordum. Oysa, çizgili gri pantolon ve rügan ayakkabılarla siyah bir jaketataydan¹⁷⁵ oluşan **çok şık bir kıyafet** içerisindeydi. Kanat yaka ve mavili sarılı bir kravat taşıyordu.

... Rauf Bey, kabine odasında beni Kemal'e takdim etti. Alışılmış selamlaşmaları Fransızca olarak alıp verdikten sonra, şöyle dedi: 'Belki, konuşmak için bitişik odaya geçip, kabineyi tartışmalarıyla baş başa bıraksak daha iyi olur.' Bunları söylerken bitişik salonu gösterdi. Rauf Bey sağımda, Kemal solumda, küçük bir masaya oturduk.. Efendisinden daha az şık olmayan bir erkek hizmetkâr her zamanki gibi **koyu Türk kahvelerini ve sigaraları** getirdi. Mülakat başladı.

Gazi, Fransızca ve Almanca bilmekle beraber, bir tercüman aracılığıyla Türkçe konuşmayı tercih ediyordu. Ben, yine sözde Fransızca'mla, onunla tanışmaktan duyduğum büyük memnuniyeti ifade ettikten sonra, Rauf Bey araya girerek, büyük adamın kendi diliyle konuşmasının belki en iyisi olacağını söyledi. Bunda mutabık kalındı ve o andan itibaren **Başbakan tercümanlık yaptı.**

Kemal, nasılsa, benim Ankara yolculuğuma eşlik eden zorlukları ve gecikmeleri iştmişti. Ankara gibi bir yerde yönetimin etrafını saran engeller içinde böyle şeylerin ihtimal dahilinde olduğunu söyleyerek hemen özür diledi."

¹⁷³ Kitchener (1850-1916): 1. Dünya Savaşı'nda İngiliz komutan, diplomat ve Savaş Bakanı(HC).

¹⁷⁴ Ferdinand Foch (1851-1929): 1. Dünya Savaşı'nda Fransız asker ve savaş teorisyeni(HC).

¹⁷⁵ Jaketatay: Resmî ziyaret ve davetlerde erkeklerin giydikleri, arkası yırtmaçlı, etekleri uzun ve ön köşeleri yuvarlak kesilmiş ceket(HC).

Evet, Amerikalı gazeteci sorularını sormadan önceki izlenimlerini böyle anlatıyor.

Şimdi izninizle sormak istiyorum.

Kendisinden aksaklıklar için özür diledikten sonra, "Geldiğinize çok memnun oldum. **Biz, Amerikalıları Türkiye'de görmek istiyoruz; çünkü bizim amaçlarımızı en iyi onlar anlayabilirler**" demişsiniz.

Sonrasını sizden dinleyebilir miyiz, "Amerikan halkı için mesajınız" ne oldu?

BİRLEŞİK DEVLETLERİN İDEALİ, BİZİM İDEALİMİZDİR!..

Mustafa Kemal: Büyük memnuniyetle. **Birleşik Devletlerin ideali, bizim idealimizdir.** Meclisi Mebusan'ın 1920 Ocak'ında ilan ettiği **Misakı Millimiz, sizin Bağımsızlık Beyannamenize çok benzer.** Talep ettiği, sadece, Türk ülkesinin işgalden kurtulması ve kendi kaderimize hâkim olmamızdır. Bağımsızlık, hepsi bu. O, halkımızın misakı (yemini), anayasasıdır ve ne pahasına olursa olsun, bu misakı (yemini) korumaya kararlıyız.

Türkiye ve Amerika, ikisi de demokrasidir. Gerçekte, **şu andaki Türk hükümeti, dünyadaki en demokratik hükümettir,** Halkın mutlak egemenliğine dayanır ve onun temsilcisi olan **Büyük Millet Meclisi, yargı, yasama ve yürütme organıdır.** Kardeş demokrasiler olarak, Türkiye ile Amerika arasında en yakın ilişkiler olmalıdır.

Ekonomik ilişkiler alanında Türkiye ile Birleşik Devletler, her iki taraf için de en büyük faydayı sağlayacak biçimde, birlikte çalışabilirler. **Zengin ve çeşitli ulusal kaynaklarımızın, Amerikan sermayesi için çekici olması gerekir.** Biz, gelişmemizde **Amerikan yardımını memnuniyetle karşılarız;** çünkü bütün başka ülkelerin sermayesinden farklı olarak **Amerikan parası, Avrupa milletlerinin bizimle ilişkilerinin can damarı olan siyasal entrikalardan uzaktır.** **Başka bir ifadeyle Amerikan sermayesi, yatırılır yatırılmaz bayrağını çekmeye kalkmaz.**

Amerika'ya olan inanç ve güvenimizin somut bir kanıtını, **Chester İmtiyazı**'nı vermek suretiyle gösterdik. Hakikaten bu, Amerikan halkına bir teveccühtür (yakınlık duymaktır, hoşlanmaktır).

WASHINGTON VE LINCOLN'DEN İLHAM ALDIM

Hayatım boyunca, **Washington ve Lincoln'ün hayat ve eserlerinden ilham aldım**. İlk on üç devletle yeni Türkiye arasında ilginç bir benzerlik vardır. **Sizin atalarınız, İngiliz boyunduruğunu kaldırıp attı. Türkiye de, üzerindeki bütün rüşvet ve yiyicilikle birlikte taşıdığı eski imparatorluk boyunduruğunu ve daha da kötü olan başka milletlerin bencil müdahalelerini kaldırıp attı. Amerika bağımsızlık ve refah için sonuna kadar mücadele etti. Biz şimdi, yeni bir milletin doğumuna tanıklık eden sancılarının içindeyiz. Amerikan yardımıyla amacımıza ulaşacağız.**

Biliyor musunuz, **Washington ve Lincoln niçin bana daima hitap etmiştir?** Sebebini söyleyeyim size. Onlar, sadece Birleşik Devletlerin şerefi ve kurtuluşu için çalıştılar; oysa, öbür başkanların çoğu, öyle görünüyor ki, kendilerini ilahlaştırmak için çalıştılar. Kamu hizmetinin en yüce şekli, bencil olmayan çabadır.

PANİSLAMİZM VE PANTURANİZM YANLIŞTI

Hulki Cevizoğlu: Efendim, daha önceki söyleşimizde de Amerika'ya bakış açınızı anlamakta çok zorlandığımı ifade etmiştim. Yine aynı duyguları taşıdığımı bilmenizi isterim...

Amerikalı gazeteci size, yeni devlet yönetiminizin ne olacağını, bunun "*Panislamizm ve Panturanizm*" ile bir bağlantısı olup olmadığını sormuş. Ne yanıt verdiniz acaba?

Mustafa Kemal: Kısaca söyleyeyim. **Panislamizm**, din ortaklığını temel alan bir federasyon demektir. **Panturanizm** ise, ırkı temel alan aynı çeşit bir çaba ve ihtiras ortaklığını temsil ediyordu. **Her ikisi de yanlıştı. Panislamizm fikri, asırlar önce Viyana kapılarında, Türklerin Avrupa'da ulaştıkları en kuzey noktada öldü. Panturanizm de, Doğu ovalarında yok olup gitti.**

Bu hareketlerin her ikisi de yanlıştı; çünkü, **kuvvet ve emperyalizm anlamına gelen fetih fikrine dayanıyorlardı**. Uzun yıllar emperyalizm, Avrupa'ya egemen oldu. Ancak **emperyalizm ölüme mahkûmdur**. Bunun yanıtını Almanya'nın, Avusturya'nın, Rusya'nın ve geçmişteki Türkiye'nin yıkılışında bulursunuz. **Demokrasi, insan ırkının ümididir**.

Bir Türkün ve savaş için yetişmiş benim gibi bir askerin böyle konuşması size garip gelebilir. Oysa, yeni Türkiye'nin temelindeki düşünce aynen budur. Biz, ne zor kullanmak, ne de fetih istiyoruz. Yalnız bırakılmamızı ve **kendi ekonomik ve siyasal kaderimizi kendimizin tayin etmesine izin verilmesini istiyoruz**. Yeni Türk demokrasisinin tüm binası bunun üzerine *kuruludur*. Şunu da ekleyeyim ki, **bu demokrasi, Amerikan düşüncesini temsil eder; şu farkla ki, siz kırk sekiz devletsiniz, biz bir tek büyük devletiz**.

BENİM MİLLİYETÇİLİĞİM; AYNI SOYDAN, DİNDEN VE TABİATTAN BİR HALKIN MİLLİYETÇİLİĞİDİR

Benim milliyetçilik fikrim, aynı soydan, dinden ve tabiatan bir halkın milliyetçiliğidir.

Yüzlerce yıl boyunca **Türk İmparatorluğu, Türklerin azınlıkta olduğu karmaşık bir insan yığınıydı**. Daha başka sözde azınlıklarımız da vardı ve bunlar, sıkıntılarımızın büyük kısmının kaynağı olmuşlardı; bu ve eski fetih düşüncesi... Türkiye'nin gerilemesinin bir nedeni, bu fazlasıyla zor hükümdarlık meselesi yüzünden kendisini tüketmiş olmasıydı. Eski imparatorluk çok büyüktü ve her an başına bir bela açılmasına elverişliydi.

BİZ ŞİMDİ TÜRK'ÜZ, SADECE TÜRK

Fakat bu, eski zor, fetih ve yayılma düşüncesi, Türkiye'de sonsuzluğa kadar ölmüştür. Eski imparatorluğumuz, Osmanlı'ydı. Bu da, zor demekti. Bu kelime artık sözlüğümüzden atılmıştır. **Biz şimdi Türk'üz, sadece Türk**. İşte bunun içindir ki, Woodrow Wilson'un¹⁷⁶ gayet iyi ifade ettiği kendi kaderini tayin ülküsüne dayanan, **Türklerle ait bir Türkiye istiyoruz**. Bu, mil-

¹⁷⁶ Woodrow Wilson: ABD Başkanı(HC).

liyetçilik demektir, ama Avrupa'nın pek çok yerlerinde kendi kaderini tayini engelleyen bencil cinsten bir milliyetçilik değil. Ne de keyfi gümrük duvarları ve sınırlar demek. Bizim milliyetçiliğimiz, ticarete açık kapıyı, ekonominin yeniden canlandırılmasını, bir anavatanda şekil bulan, memleketi üzerindeki gerçek bir vatanseverliği ifade eder. Kan ve fetihle dolu bunca yıldan sonra nihayet Türkler, bir anavatana kavuşmuşlardır. Bunun sınırları belirlenmiş, **dert kaynağı olan azınlıklar ayrılmıştır**. İşte bu sınırların içinde yerimizi korumak ve kendi kurtuluşumuz için çalışmak, **kendi evimizin efendileri olmak niyetindeyiz**.

Hulki Cevizoğlu: Sizin tanımladığınız bu tür milliyetçiliğe Avrupa nasıl bakıyor, endişe ediyor mu?

Mustafa Kemal: Biliyor musunuz, Avrupa'da barışı ve yeniden inşayı engellemiş olan şey nedir? Sadece şu: Bir milletin diğerine müdahalesi. Daha önce bahsettiğim, açgözlü, bencil milliyetçiliğin bir parçası. Bu, ekonominin yerine siyasetin geçmesi sonucunu doğurmuştur. **Alman tazminat kördüğümü**, bunun sadece bir örneğidir. Küçük hesaplı siyaset, dünyanın baş belasıdır.

Bizim güçlkle kazandığımız Türk bağımsızlığını engellemeye çalışan, **milliyetçiliğimizi kötüleyen, bunun doğu komşularımızı fethetme arzusunu saklayan bir örtüden ibaret olduğunu söyleyen**, ekonomiyi yönetecek yetenekte olmadığımızı ileri süren milletler var. Elbette, görecekler.

Yeni Türkiye'nin ilk ve en önemli düşüncesi, siyasal değil, ekonomiktir. Biz, dünya tüketiminin olduğu gibi, üretiminin de bir parçası olmak istiyoruz.

NE TÜR AMERİKAN YARDIMI?

Hulki Cevizoğlu: Yeni kurulacak dünya dengeleri içinde, yeni Türkiye'nin dış yardıma, özellikle Amerikan yardımına gereksinimi var mı?

Mustafa Kemal: Türkiye, esas itibariyle köylük bir ülke. Başarı veya başarısızlığımız tarıma bağlı. Canlandırma programında başlıca üç faaliyet önde geliyor. Bunlar, tarım, ulaştırma ve sağlık; çünkü köylerimizdeki ölüm oranı, dehşet verecek kadar yüksek.

İlk önce tarımı alalım. Birincisi, **tarım okulları** açmak ki, bunda Amerika yardımcı olabilir; ikincisi **traktör** ve diğer **modern tarım makinelerini** getirmek suretiyle, tamamen yeni bir çiftçilik ilmi geliştirmek zorundayız. Pamuk gibi yeni ürünleri geliştirmemiz, tütün gibi eski ürünlerimizi de yaygınlaştırmamız gerekiyor, ister karayolunda, ister çiftlikte olsun, **motor** bizim ilk yardımcımız olacaktır.

ALMANLAR SÖMÜRÜCÜYDÜ, KURTULMAKTAN MEMNUNUZU

Ulaşım da aynı derecede hayatidir. Dünya Savaşı'ndan önce Almanlar, Türkiye'nin ulaşımı için kapsayıcı bir plan hazırlamışlardı; ancak bu, ülkenin onlar tarafından ekonomik bakımdan sömürülmesi fikrine dayanıyordu. Almanlardan kurtulmamız memnuniyet vericidir; bana sorarsanız da, hiçbir zaman bu otoriteyi tekrar ele geçiremeyeceklerdir. Çok ihtiyaç duyduğumuz **demiryollarımızı geliştirmek için gözlerimizi Amerika'ya çevirdik**. Onlara **Chester İmtiyazı**'nı vermemizin bir nedeni budur. Bu imtiyazın bizim için ne ifade ettiğini Amerikalıların anlayacaklarını ümit ediyorum. Bu, sadece yeterli bir ulaşım değil, aynı zamanda yeni limanların inşası ve milli kaynaklarımızın, özellikle **petrolün işletilmesi ümididir**.

Sağlık konusunda zaten, kabinemizin bir unsuru olarak, bir Sağlık Bakanlığı kurduk. Çocuk ölümlerini önlemek için her türlü çaba gösterilecektir. Bu konuda da yine Amerika yardımcı olabilir.

AVRUPA DEVLETLERİ, AHIR YEMLİĞİNDEKİ KÖPEKLER GİBİYDİLER

Ekonomiden söz ederken, yeni Türkiye için hayati önem taşıyan başka bir soruna da değineyim.

Geçmişte Türkiye'nin felaketi, büyük Avrupa devletlerinin, onun ticari gelişmesi konusunda birbirlerine karşı olan bencil tutumlarıydı. Bu, büyük imtiyazlar koparma oyununun kaçınılmaz neticesiydi. **Devletler, ahır yemliğindeki köpekler gibiydiler; kendi istediklerine ulaşamadıkları zaman, rakiplerini de bundan uzak tutmaya çalışıyorlardı.**

Yıllardır Çin'de olup bitenler de aynen böyledir. **Ancak onlar, Türkiye'yi Çin'e çeviremeyeceklerdir.** John Hay tarafından ortaya atılmış bulunan, **herkese açık kapı ve herkes için fırsat eşitliği** üzerinde ısrar edeceğiz. Eğer Avrupa devletleri bu usulden hoşlanmazlarsa, bunun dışında kalabilirler.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'E GİRMEK İÇİN ŞARTIMIZ VAR!

Hulki Cevizoğlu: Dünya devletlerinin birbirleriyle daha çağdaş ilişki içinde olmaları, birbirlerini işgal etme ve sömürgeci emellerinden kurtulmaları için Milletler Cemiyeti¹⁷⁷ bir çözüm olabilir mi?

Mustafa Kemal: Hem evet, hem hayır. **Cemiyet'in hatası, belli bazı milletleri "yönetmek", diğer milletleri de "yönetilmek" üzere ayırmış olmasıdır.** Wilson'un kendi kaderini tayin düşüncesi, garip şekilde ortadan kaybolmuş görünüyor.

Hulki Cevizoğlu: Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne girmesine taraftar mısınız?

Mustafa Kemal: **Şarta bağlı**; ancak şu andaki işleyiş biçimiyse Cemiyet, bir deneme olarak aşamasındadır.

TÜRKİYE'NİN TERCİHİ ALMANYA MI, AMERİKA MI?

Hulki Cevizoğlu: Amerikalı gazeteci, sizin Almanya, Amerika, Rusya ve diğer ülkeler hakkındaki görüşlerinizi gazetesinde aşağıdaki sözlerle değerlendirdi:

*"Kemal'in iki önemli konuda özel ilgiye değer görüşü var. Bunlar **Almanya** ve **Bolşevizm**.*

*Şunu söylemekle bir sırmı açığa vurmuş oluyorum ki, Kemal, Alman tertipleri yüzünden ülkesine çok pahalıya mal olan Büyük Savaş'tan çok daha önceleri, İstanbul'daki **Alman entrikalarına sürekli muhalefet etmişti.** Kemal'in Almanlarla ilgili her şeye karşı şiddetli itirazı yüzünden, savaş sırasında hükümetin kontrolünü Talât Paşa ile paylaşan Enver Paşa, onu ordu hizmetinde harcayıp saf dışı bırakmaya çalışmıştı. Oysa Enver,*

¹⁷⁷ Milletler Cemiyeti: Bugünkü Birleşmiş Milletler(HC).

Kemal'in kariyerini sona erdirecek yerde, ona Türkiye'yi kurtarma ve kendisini milli kahraman yapma fırsatını vermişti."

Türk kadını konusunda yazdıkları da şöyleydi:

*"Dünya çapında ilgi çeken bir konuda, Türk kadınının kurtuluşu konusunda Kemal'in kesin fikirleri var. Yalnız **peçenin nihai olarak yasaklanmasına taraftar** olmakla kalmıyor, kadının kamusal hayatın bir parçası olmasını da istiyor."*

Türk kadınının geleceği, toplum içindeki yeri ve peçe konusunda Amerikalı gazeteciye söylediklerinizi sizden rica edebilir miyiz?

DİNİN EMRETTİĞİNDEN DAHA FAZLA ÖRTÜNÜYORLAR

Mustafa Kemal: Kadınlarımız, eğitimde ve çalışmada erkeklere eşit olmalı. İslamiyet'in en eski günlerinden beri, **kadın bilginler**, yazarlar, hatipler ve bunun gibi okul açıp ders veren kadınlar olmuştur. Hatta İslam dini, kadınlara, kendilerini erkeklerle aynı derecede eğitmelerini emreder.

Yunanlılarla olan savaşta Türk kadınları, cephedeki erkeklerin yerine geçerek evlerinde her türlü işi yapmış, hatta ordunun ikmal ve mühimmat taşınması işini üstlenmişlerdir. Bu, gerçek bir sosyolojik ilkenin, yani toplumu daha iyi ve daha güçlü kılmak için kadınların erkeklerle işbirliği etmesi gerektiği ilkesinin bir sonucu olmuştur.

Türkiye'de kadınların yaşamlarını tembellik ve aylaklık içinde geçirdikleri sanılmaktadır. Bu bir iftiradır. Büyük şehirler hariç, bütün Türkiye'de kadınlar, erkeklerle yan yana tarlalarda çalışmakta ve genel olarak milli çalışmaya katılmaktadırlar. Sadece büyük şehirlerde Türk kadınları kocaları tarafından inzivaya¹⁷⁸ çekilmektedir. Bu da, kadınlarımızın, **dinin emrettiğinden daha fazla örtünüp kapanmalarından ileri gelmektedir.** Gelenek, bu noktada fazla ileri gitmiştir.

¹⁷⁸ Inziva: (Buradaki anlamı) Dış dünyayla bütün bağlarını keserek, insanın kendi içine kapanması(HC).

LATİFE KEMAL HANIM..

Hulki Cevizoğlu: Sevgili okuyucularım, burada yine Amerikalı gazetecinin sözlerine dönmek istiyorum. Çünkü, röportajın sonundaki veda yazısında **Latife Kemal** (Latife hanım) hakkında izlenimlerini aktarıyor. Şöyle diyor:

*"Bütün diğer **demir adamlar** gibi, onun da hassas bir noktası var; Bayan Kemal'e rastlayınca, onun nasıl olup da teslim olduğunu anladım.*

*Mülakatın ortasındaiken hizmetkâr içeri girdi ve Kemal'in kulağına bir şey fısıldadı. Kemal derhal döndü ve gururla, '**Bayan Kemal geliyor**' dedi.*

Birkaç saniye sonra, şimdiye kadar rastladığım en çekici Türk kadını odaya girdi. Orta boylu, tam Doğulu yüzlü ve parlak siyah gözlüydü. Her hareketi zarafetin ta kendisiydi.

... Kemal, beni eşine Türkçe olarak tanıştırdı. Kendisine Fransızca hitap ettim ve mükemmel bir İngilizce'yle cevap verdi; aslında, İngiliz aksanıyla konuşuyordu. Bunun nedeni de, okul hayatının bir kısmını İngiltere'de geçirmiş olmasıydı. Daha sonra Fransa'da okumuştur. Bayan Kemal hemen masanın yanındaki koltuğa oturdu ve eşiyile karşılıklı görüşmemi ilgiyle izledi.

*Onun gelişinden az sonra Kemal, kabinenin hâlâ toplantı halinde olduğu bitişik odaya çağrıldı; onun yokluğu sırasında **Bayan Kemal, bana hayat hikâyesini anlattı.***

... Bu esnada Kemal döndü ve mülakatımız, bıraktığımız yerden tekrar başladı. Bitirdiğimizde akşam oluyordu ve gitmek zamanı gelmişti. Gazi'nin Ankara'da ele geçirdiğim bir fotoğrafını yanımda getirmiştım. 1920'nin ilk günlerinde çekilmişti. Bakışında, düşünceli şekilde, 'Bu bana gençliği hatırlatıyor' dedi. Fotoğrafı imzaladı ve isteğim üzerine iki başka resmini daha verdi."

CUMHURİYETİN İLANINA BİR AY KALA...¹⁷⁹

Hulki Cevizoğlu: Viyana merkezli *Nöye Fraye Prese* (*Neue Freie Presse*) adlı gazetenin Ankara'ya gelen muhabirine bir demeç verdiniz. Avusturyalı gazeteci yeni anayasanın (Teşkilatı Esasiye Kanunu) hangi değişiklikleri içerdiğini merak ediyordu.

Mustafa Kemal: Yeni Türkiye Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun ilk maddelerini size tekrar edeceğim: Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir. Yürütme yetkisi, kanun yapma yetkisi, milletin biricik gerçek temsilcisi olan Meclis'te tecelli etmiş ve toplanmıştır.

Bu iki maddeyi bir kelimedede özetlemek mümkündür:

"Cumhuriyet!.."

Yeni Türkiye'nin yenileşme işi daha tamamlanmamıştır. Ancak yolun sonuna kadar gidilmelidir.¹⁸⁰

¹⁷⁹ 22 Eylül 1923'te *Neue Freie Presse* adlı Avusturya Gazetesi'nin muhabiri Josef Hans Lazar'a verdiği demeç(HC). *Atatürk'ün Bütün Eserleri* (ABE), Cilt 16 (1923-1924), Kaynak Yayınları, İstanbul, Mayıs 2005, s.117. (*Neue Freie Presse*, 2 Ekim 1923, Numara: 21215, s.1-2; *Hâkimiyeti Milliye*, 27 Eylül 1923, Numara: 926, s.1; *Vakit*, 27 Eylül 1923, Numara: 2064, s.1; *Tanin*, 27 Eylül 1923, Numara: 343, s.2; *Vatan*, 27 Eylül 1923, Numara: 165, s.1; *Anadolu Ajansı Bülteni*, 27 Eylül 1923; özetleri: *İkdam*, 23 Eylül 1923, Numara: 9509, s.1; *Vatan*, 24 Eylül 1923, Numara: 162, s.1; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*, Türk İnkılab Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1954, s.63-65; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk 1919-1928*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.143-144.)

¹⁸⁰ Bu cümle yalnızca *Neue Freie Presse*'de yer almış, diğer kaynaklarda her nedense yer almamıştır.

Savaştan sonra **Türk Anayasasının** (Teşkilatı Esasiyesi'nin) gelişmesi henüz kesin bir şekil almış sayılamaz. Değişiklikler ve düzeltmeler yapmak ve daha mükemmel bir duruma getirmek gereklidir. Tamamlanmasına başlanan bu iş henüz bitmemiştir. **Kısa bir zaman içinde, Türkiye'nin bugün filen almış bulunduğu şekil, kanunen de kesinleştirilecektir: Bir Cumhuriyet!..**¹⁸¹

Yakın bir gelecekte bu konuya ait hükümet teklifleri Meclise sunulacaktır. Bu tekliflerin bütün maddeleri Teşkilatı Esasiye Kanununun gelişmesine ve tamamlanmasına ait bulunacaktır.

Bütün Avrupa ve Amerika'daki cumhuriyetler nasıl esas itibariyle bir diğerinden ayrı değilse ve aralarındaki fark nasıl yalnız şekle ait bulunuyorsa, Türkiye'nin de bu cumhuriyetlerden farkı sırf bir şekil meselesidir.

Diğer cumhuriyet usulüyle yönetilen ülkelerde olduğu gibi, bizim de egemenliğe sahip bir parlamentomuz vardır. **Yalnız bizde Büyük Millet Meclisi hem kanun yapma, hem de icra yetkisine sahiptir.** Başka yerde olduğu gibi, bizde de bakanlar kendi bakanlıklarına ait işlerden sorumludurlar.

HÜKÜMETİN BAŞKANI CUMHURBAŞKANI!.. **(BAŞKANLIK SİSTEMİ!..)**

Başka yerlerde, yeni Türkiye devleti bakanlarının Millet Meclisi elinde bir oyuncak olduğu zannediliyor; bu, hatadır. Bakanların sorumluluğuna ve görevine ait mesele de, Teşkilatı Esasiye Kanununda yapılacak değişikliklerle belirlenmiş olacaktır. Sonuç olarak **Cumhurbaşkanından, başbakandan ve sorumlu bakanlardan oluşan bir hükümet kuracağız.**¹⁸²

¹⁸¹ "Bir Cumhuriyet" sözü yalnızca *Neue Freie Presse* gazetesinde yer almıştır.

¹⁸² Bu paragraf. 23 Eylül 1923 tarihli *İkdam*'da ve 24 Eylül 1923 tarihli *Vatan*'da şu şekildedir: "Bu iki cümleyi bir kelimedede açıklayabilmek için hangi sözlükte aranırsa aransın, söylenecek kelime Cumhuriyet olacaktır. Dolayısıyla Türkiye'nin içindeki gelişmesi tamamen bitmemiştir. Daha değişiklikler ve ilerlemeler olacak ve bütün gelişmeler cumhuriyet esasıyla sonuçlanacaktır. Türkiye'da bugün olduğu kadar, ileride de daha çok demokratik bir cumhuriyet oluşacak ve bu cumhuriyet hiçbir

Yeni Türkiye'nin başkenti konusuna gelince, bunun yanıtı kendiliğinden ortaya çıkar: **Ankara, Türkiye Cumhuriyeti'nin başkentidir.**

Hulki Cevizoğlu: Bugüne kadar hep "Türkiye" diyordunuz, artık "Türkiye Cumhuriyeti" diyerek, Cumhuriyet kavramını telaffuz etmeye başladınız. Üstelik, kurulacak Cumhuriyet Hükümeti'nin yapısını da anlatarak, başkanlığını Cumhurbaşkanı'nın yapacağını söylemiş oldunuz...

Avusturyalı gazeteci, diğer yabancı gazeteciler gibi size "Batı düşmanlığı" konusunu sordu. Bu Avrupalıları da anlamak zor. Hem yurdumuzu işgal ediyorlar, hem de "İşgalcinize düşman mısınız?" benzeri soruyor soruyorlar. Ayrıca, basındaki Batıluluk ve Doğululuk tartışmasını da merak ediyorlar.

İŞGALCİLER SORUYOR: DÜŞMAN MİSİNİZ?!..

Mustafa Kemal: Asırlardan beri düşmanlarımız, Avrupa milletleri arasında Türklere karşı kin ve düşmanlık fikirleri aşılamışlardır. Batılıların bilincine yerleşmiş olan bu fikirler, özel bir anlayış oluşturmıştır. **Bu anlayış hâlâ her şeye ve bütün olaylara rağmen vardır. Ve Avrupa'da hâlâ Türk'ün her türlü ilerlemeye düşman bir adam olduğu, manen ve fikren gelişmeye yeteneksiz bir adam olduğu sanılmaktadır.** Bu, büyük bir hatadır.

Yanıtımı basitleştirmek için size şu örneği vereceğim: Varsayınız ki, karşınızda iki adam var; bunlardan biri zengin ve emrinde her türlü araçlar hazır, diğeri de fakir ve elinde hiçbir araç yok. Bu araç yokluğundan başka, ikincinin manevi ruhunun da diğerinden hiç farkı ve geriliği yoktur. İşte Avrupa ile Türkiye bir diğerine karşı bu durumdadır.

Bizi geri olmaya mahkûm bir kavim olarak tanımakla yetinmemiş olan Batı, haraplığımızı (yorgunluk ve perişanlığımızı) çabuklaştırmak için ne yapmak gerekirse yapmıştır. Batı ve Doğu zihinlerinde bir diğeriyle çatışan iki ilke söz konusu olduğu zaman, bunun en önemli kaynağını bulmak için Avrupa'ya bak-

malı. **İşte Avrupa'da devamlı olarak mücadele ettiğimiz bu anlayış mevcuttur.**

İmparatorluk zamanında sultanın hükümleri Türk milletinin Avrupa ile ilişki kurmasına engel olmak için ellerinden geleni yapmışlar, milletin arzu ve iradesinden uzak ve ayrı olarak hükümet icra etmişler ve Türk milletini ilerlemenin dışında bırakmışlardır.

Biz milliyetperverler gözleri açık adamlarız, gözlerimizi her gün daha fazla açmaktayız ve gerek içerde ve gerek dışarda olup biteni görüyoruz. Milletimizin uygar milletlerle ilişkisini kolaylaştırmak çıkarlarımız gereğidir.

Bu ilişkilerin yeniden kurulmasını yalnız arzu etmekle kalmıyoruz, onları geliştirmek için her şeyi yapıyoruz. Bu tavrımız, çok açık ve tartışmasız olarak, Türklerin '**zenofobisi**' (yabancı korkusu) bulunduğu şeklindeki yanlış düşünceyi çürütmektedir.¹⁸³

Basınla, milliyetperver Türkiye'nin yabancı düşmanı olduğu ilan edilirse, büyük bir hata işlenmiş ve gerçekten var olan şeyin tersi iddia edilmiş olur.

BASINA HİÇBİR BİÇİMDE BASKI YAPILAMAZ..

İkinci noktaya gelince, yani Türk basınında da Batılılık ve Doğululuk tartışması açıldığına gelince, **basın, istediği konuda istediği biçimde yorumlarda bulunabilir. Basın, hiçbir biçimde baskı ve etkiye tabi tutulamaz.**

Benim bu konuda kişisel görüşüm şudur ki, tutucu olan ve bu konuda yalnız olan Tevhidi Efkâr'ın (kamuoyunun) karşısında Türk basınının çoğunluğu var. Bu basın Batılılaşmak yönünü savunuyor. Tevhidi Efkâr'ın düşüncesi bizim gelişmemizin Batı tarzında gerçekleşmesini değiştiremez. Onun hareketi Batı basınına karşı tepki diye kabul edilebilir. **O Batı basını ki, çoğunluğu başlangıçta bizim aleyhimize bulunuyordu.** Gerçekleşen değişikliklere rağmen eski yöntemlerini değiştirmiyorlar.

¹⁸³ Bu cümle yalnızca *Neue Freie Presse* ve *Anadolu Ajansı* Bülteni'nde yer almıştır.

LOZAN'A UYACAĞIZ AMA DAHA TALEPLERİMİZ VAR

Hulki Cevizoğlu: Yine, diğer Avrupa ve Amerika basını gibi Avusturyalı gazeteci de, bir kez daha Lozan'daki görüşmeler ve barış konusunu sordu. Ona nasıl yanıt verdiniz?

Mustafa Kemal: Lozan barışı bütünü itibariyle bizi tatmin ediyor. **Biz bu antlaşmaya tamamiyle riayet edeceğiz.** Buna rağmen şunu söylemekten kendimizi alıkoyamayız ki, **daha taleplerimiz vardır** ve bunların düşünceden gerçeğe dönüştüğünü, son zamanda Avrupa milletlerinin zihinlerinde var olan Türkiye'ya uygun yeni bir eğilim vasıtasıyla görmek istiyoruz.

Belirsiz sorunlar için dostane çözüm tarzları bulunacağını ümit etmek istiyoruz.

Uzak bir gelecekte değil, yakın bir gelecekte şimdiye kadar çözülemeyen sorunların kesin çözüm şekline kavuştuğunu görmek istiyoruz.

hulki cevizoğlu bırakmayı düşündüm

bir devrimciyle röportajlar

İttihatçı mıydı?.. Doğum tarihi 1880 mi, 1881 mi?..
Ermenileri sürdü mü?.. Aydınlarımız için neler söyledi?..
Sürekli Devrim mi istedi?.. Musul ve Irak'ın yarısını niçin almak istedi?..
Komünizm ve Bolşevikliği istedi mi?..
İstanbul'da ajan tuzağına nasıl düştü?..
Karga kovaladığı tarla ne tarlasıydı?.. İçki yasağını savundu mu?..
"Milyonlarca Türkü öldürdük" sözüyle ne demek istedi?..
Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılara karşı 100 bine karşılık 10 bin mi zayıyat verdik?..
"Türkiye Türklerindir!" sözünü ne zaman ve niçin söyledi?..
Almanya ile Amerika arasında bir "mandacılık" tercihi yaptı mı?..
"Ahır yemliğindeki köpek devletler" sözünü kime söyledi?..
Kürtler için "yerel özerklikler" istedi mi?..
Batı Trakya'dan vazgeçmeyi düşündü mü?..
"Devletin dini İslam olsun" dedi mi, arkasından ne yaptı?..
Kimler için "tepeler ve öldürürüm" dedi?.. Şapka ile namaz kılma olayı neydi?..
Cihat sözünü etti mi?.. "ABD'nin ideali bizim idealimizdir" dedi mi?..
İlk hedef Akdeniz'di; peki ikinci ve üçüncü hedef neydi?..
Bu sözleri "Kuvvetler Aynılığı" savunurken o niçin "kuvvetler
birliği" dedi ve "kuvvetler aynılığı" ilkesini yerden yere vurdu?..
Ne dedi ve "kuvvetler aynılığı" ilkesini yerden yere vurdu?..
"Sorumluluğu bir arkadaşına bırakarak inzivaya çekilmeyi düşündüm" dedikten
sonra niçin pes etmedi?.. Kurtuluş Savaşı'na yeniden başlamayı düşündü mü?..

Hulki Cevizoğlu sizleri, inanılmaz gerçeklerle dolu
tarihi bir yolculuğa çıkarıyor.

DAĞITIM

WWW.EZELKITABEVI.COM
INFO@EZELKITABEVI.COM

15 TL

ISBN 978-605-61501-6-6

9 786056 150166

isim
YAYINLARI

YÜKSEL CAD. 34/A KIZILAY - ANKARA

0 312 433 77 17 - 433 77 18

WWW.ISIMYAYINLARI.COM - INFO@ISIMYAYINLARI.COM